

T.C.

OSMANİYE KORKUT ATA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

ÇUKUROVA HALK KÜLTÜRÜNDE GELİN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ELİF DORUK

OSMANİYE /2021

T.C.
OSMANİYE KORKUT ATA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

ÇUKUROVA HALK KÜLTÜRÜNDE GELİN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ELİF DORUK

Danışman: Prof. Dr. Cengiz GÖKŞEN
Jüri Üyesi: Doç. Dr. Ayhan KARAKAŞ
Jüri Üyesi: Dr. Öğr. Üyesi Ali DOĞANER

OSMANİYE / 2021

Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne;

Çukurova Halk Kültüründe Gelin başlıklı çalışma, jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Prof. Dr. Cengiz GÖKŞEN

(Danışman)

Üye: Doç. Dr. Ayhan KARAKAŞ

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Ali DOĞANER

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylarım.

.../.../2021

Doç. Dr. Ebru GÜHER

Enstitü Müdürü

NOT: Bu tezde kullanılan ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndaki hükümlere tabidir.

ETİK BEYAN

Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde ve ortaya çıkan sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

.../.../2021

Elif DORUK

ÖZET

ÇUKUROVA HALK KÜLTÜRÜNDE GELİN

Elif DORUK

Yüksek Lisans Tezi, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Cengiz GÖKŞEN

Haziran 2021, 243 sayfa

İnsanoğlunun doğum-evlenme ve ölüm evreleri içinde tercih veya zorunlu olarak yerine getirmesi gereken dönem olan evlilik içinde gelin figürü sıkça karşımıza çıkmaktadır. Günlük hayatımızı şekillendiren hatta yöneten gelin elindeki sihirli değneği ile dokunmadığı hayat hemen yoktur. Bunun yanında toplumumuzda gelin, güzelliğin, sadeliğin, saflığın, temizliğin, namusun, istikbalin timsalidir. Bir başına bu kadar değerli kabul edilen gelin çalışmamızın konusunu teşkil etmektedir.

“Çukurova Halk Kültüründe Gelin” başlıklı çalışmamız, Giriş dışında üç ana bölüm ile Sonuç ve Kaynakça kısımlarından oluşmaktadır. Çalışmamızın Türk kültüründe gelin başlığını taşıyan ilk bölümünde “gelin” tanımlarına, “gelin”in Türk kültüründe özel bir yere sahip lale/gelincik çiçeğiyle olan benzerliğine, gelinliğin kısa tarihçesine ve Türk kültür ve edebiyatında ayrı bir yere sahip olan Orhun Abideleri, Kutadgu Bilig, Dîvânü Lugâtî’t- Türk ve Dede Korkut Hikâyeleri gibi ilk Türk eserlerinde geline bakış hakkında bilgi verdik. Çalışmamızın ikinci bölümünde Anonim Halk Şiiri, Sözlü Anlatım Türleri, Âşık Şiirlerinde “gelin” figürünü inceledik.

Üçüncü bölümde ise Çukurova halk kültüründe “gelin”i inceledik. Bu bölümde gelinin seçilmesinden, gelinlik, nişan, gelin çeyizi, gelin kınası, gelin süsleme, gelin alma, gelin indirme, yüz görümlüğü, duvak mevlidi, gelin görme, gelinin baba evine gezmeye gitme, gelinlik etme, gelinin ev içindeki statüsüne kadar “gelin”i bütün yönleriyle incelemeye çalıştık. Önce yazılı kaynaklardan elde ettiğimiz bilgileri verdik. Ardından sözlü kaynaklardan elde edilen âdet ve göreneklere aktardık. Çukurova

bölgesindeki halk anlatmaları ve halk şiirine yansımış gelin figürünü iki ayrı başlık altında ele aldık.

Çalışmanın sonuç kısmında “gelin”in toplum hayatında geçmişten günümüze daima ayrı bir yere sahip olduğu, sadece eşine ve ailesine karşı değil yetiştirdiği çocuklar vesilesiyle bütün bir topluma karşı sorumlu olduğu görülmüş, çalışma neticesinde ulaşılan sonuçlar değerlendirilmiştir. Gelinin sadece bir ferdin değil, bütün toplumun hayatında yer aldığı ve rol oynadığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: gelin, Türk kültürü, Çukurova halk kültürü, gelinlik, evlenme.

ABSTRACT**BRIDE IN ÇUKUROVA FOLK CULTURE****Elif DORUK****Master Thesis, Department of Turkish Language and Literature****Advisor: Prof. Dr. Cengiz GÖKŞEN****June 2021, 243 p.**

The bride figure is frequently encountered in marriage, which is the period that human beings must fulfill as a choice or mandatory within the birth, marriage and death stages. There is almost no life that the bride, who shapes and even manages our daily life, does not touch with her magic wand. In addition, in our society, the bride is the representation of beauty, simplicity, purity, cleanliness, honor and the future. The bride, which is considered so valuable on its own, represents the subject of our study.

Our work, titled "Bride in Çukurova Folk Culture", consists of three main sections, except the Introduction, and the Conclusion and Bibliography. In the first part of our study with the title of bride in Turkish culture, the definitions of "bride", the similarity of the word "bride" with the tulip / poppy flower, which has a special place in Turkish Culture, the short history of the wedding dress and the "Orhun Monuments", "Kutadgu Bilig", which has a special place in Turkish Culture Literature. In the first Turkish works such as "Divanu Lugatit- Türk" and "Dede Korkut Stories", information about the bride's gaze was given. In the second part of our study, "Anonymous Folk Poetry, Oral Expression Types, In Love Poems" the bride figure was examined.

In the third part, the bride in Çukurova folk culture was examined. In this section, "bride" from the selection of the bride to the wedding dress, engagement, bridal dowry, bridal henna, bridal decoration, bridal taking, bridal wear, face-dress, veil mawlid, seeing the bride, going to the bride's father's house, wearing a wedding dress, and the status of the bride in the house. has been studied in all its aspects. Firstly, after

giving the information we obtained from written sources, the customs and traditions obtained from oral sources were transferred. The bride figure, which is reflected in folk narratives and folk poetry in the Çukurova region, is discussed under two separate headings.

In the conclusion part of our study, it has been seen that the concept of "bride" has always had a special place in social life from past to present, and that it is responsible not only to his wife and family, but also to the whole society through the children he has raised, and the results obtained as a result of the study have been evaluated. It has been determined that the bride takes place and plays a role not only in the life of an individual, but also in the life of the whole society.

Key Words: bride, Turkish culture, Çukurova folk culture, wedding dress, marriage.

ÖN SÖZ

Adana, Mersin, Tarsus, Osmaniye başta olmak üzere nüfusu 100000 bini aşmış büyüklü küçüklü birçok şehrin bulunduğu Çukurova, toprakları kadar halk kültürü bakımından da zengindir. Bu zenginlik, ülkemizde modern tarım tekniklerinin ve sanayileşmenin başlamasından sonra bölgede gerçekleşen gelişmelere bağlı olarak ülkemizin değişik bölgelerinden gelen göçlerle daha da artmıştır. Bu çalışmada bu zengin halk kültürü içinde yer alan “gelin” figürünü incelemeye çalıştık.

İnsanoğlunun hayatında doğum, evlenme, ölüm şeklinde üç temel geçiş dönemi vardır. Doğum ve ölüm her canlının yaşayacağı doğal bir durumken evlenme kişinin kendi isteği doğrultusunda gerçekleşir. Belli bir yaşa gelen kız ve erkek, kendi veya ailelerinin iradesine bağlı olarak seçtiği karşı cinsten biriyle evlenme eylemini gerçekleştirir. Biz bu evlenme eylemi içinde Çukurova bölgesinde gelinin yerini, önemini ve toplumdaki konumunu incelemeye çalıştık. Ve karşımıza çıkan gelin, sadece düğün töreninde gelinlik içindeki kız değil, gelin olarak seçilmesinden, gelinlik, nişan, gelin çeyizi, kına, gelin süsleme, gelin alma, gelin indirme, duvak mevlidi, gelin görme vs. birçok durumda ön plandadır.

“Gelin”lik, toplumumuzda her kızın olmak, bir başka deyişle yaşamak istediği bir süreçtir. Bunun yanında toplumumuzda gelin, estetiğin, güzelliğin, samimiyetin, sadeliğin, saflığın, temizliğin, namusun timsalidir. Bir şeyin güzelliğinden, saflığından, temizliğinden vs. bahsedilirken ölçüt olarak vurulan veya kendisine benzetilen kız, çiçek, gül vb. birkaç varlıktan biridir.

Çalışmamız, Giriş bölümü dışında, üç ana bölüm ile Sonuç ve Kaynakça kısımlarından oluşmaktadır. Çalışmamızın Giriş bölümünde çalışmayla ilgili genel bilgiler, konu, amaç, yöntem ve kapsam hakkında bilgiler verilmiştir. Türk kültüründe gelin başlığını taşıyan ilk bölümde “gelin” tanımlarına, “gelin”in Türk kültüründe özel bir yere sahip lale/gelincik çiçeğiyle olan benzerliğine, gelinliğin kısa tarihçesine ve Türk kültür ve edebiyatında ayrı bir yere sahip olan Orhun Abileri, Kutadgu Bilig, Dîvânü Lugâti’t-Türk ve Dede Korkut Hikâyeleri gibi ilk Türk eserlerinde gelinle ilgili unsurlar hakkında bilgi verdik. Çalışmamızın ikinci bölümünde Anonim Türk Halk Edebiyatı içinde yer alan türlerde ve Âşık Şiirinde “gelin” figürünü inceledik.

Üçüncü bölümde ise sözlü ve yazılı kaynaklardan faydalanılarak Çukurova halk kültüründe “gelin”le ilgili unsurları tespit ettik. Bu bölümde gelin alınacak kızın seçilmesinden, gelinlik, nişan, gelin çeyizi, gelin kınası, gelin süsleme, gelin alma, gelin

indirme, yüz görümlüğü, duvak mevlidi, gelin görme, gelinin baba evine gezmeye gitme, gelinlik etme, gelinin ev içindeki statüsüne kadar “gelin”i bütün yönleriyle incelenmeye çalıştık. Önce yazılı kaynaklardan elde ettiğimiz bilgileri verdik. Daha sonra sözlü kaynaklardan elde edilen âdet ve görenekler aktardık. Çukurova bölgesindeki halk anlatmaları ve halk şiirine yansımış gelin figürünü iki ayrı başlık altında ele aldık.

Çalışmanın sonuç kısmında “gelin”in toplum hayatında geçmişten günümüze daima ayrı bir yere sahip olduğunu, sadece eşine ve ailesine karşı değil, yetiştirdiği çocuklar vesilesiyle bütün bir topluma karşı sorumlu olduğunu gördük, çalışma neticesinde ulaşılan sonuçları değerlendirdik. Gelinin sadece bir ferdin değil, bütün toplumun hayatında yer aldığını ve rol oynadığını tespit ettik.

Bu çalışmanın amacı, toplumun temeli olan aileyi kuran gelinin Çukurova halk kültürü içindeki yerini, rolünü tespit etmektir. Değişen hayat şartları ve kültürel değerler geçiş dönemlerindeki birçok ritüeli değiştirdiği gibi toplumdaki gelin algısını ve olgusunu da değiştirmektedir. Bu bağlamda bu çalışmada Çukurova halk kültüründeki “gelin” figürünü incelemeye çalıştık. Evlenme içinde gelin figürüne verilen değeri, gösterilen özeni kayıt altına alarak bu halk kültürü öğelerinin unutulup, yok olmasını engellemeyi ve gelecek nesillere aktarmayı amaçladık.

Çalışma yapılırken literatür tarama, mülakat ve gözlem tekniklerinden faydalandık. Çalışmamızda başta yazılı kaynaklardan yararlanılmış; daha sonra Adana ve ilçeleri, Osmaniye ve ilçeleri, Mersin – merkez ilçe ve Tarsus’tan sözlü kaynaklardan derleme yaptık. Çalışmamızın son aşamasında meydana gelen Çin’in Wuhan kentinden tüm dünyaya yayılan Covid-19 virüs salgını nedeniyle sözlü kaynaklarımıza ulaşım güçlüğü yaşadık. Bu çalışmayla Türk kültürüne kaktı sağlayacağımızı umuyoruz.

Çalışma sırasında bilgilerine başvurduğum kaynak kişilere, derleme ve yazı aşamasında hep yanımda olan ve desteği ile bana hep güç veren sevgili eşim Hakan DORUK’a tez konumun bulunmasından araştırma süreçleri dâhil tezimin tamamlanmasına kadar her aşamada bana bilgi ve tecrübesiyle yol gösteren değerli hocam Prof. Dr. Cengiz GÖKŞEN’e sonsuz teşekkürler ederim.

Elif DORUK

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	İV
ABSTRACT.....	VI
ÖN SÖZ.....	VIII
KISALTMALAR.....	XIII

BÖLÜM I

GİRİŞ.....	1
1.1. Çalışma İle İlgili Genel Bilgiler.....	1
1.1.1. Konu.....	1
1.1.2. Amaç	2
1.1.3. Kapsam.....	2
1.1.4. Yöntem.....	2

BÖLÜM II

TÜRK KÜLTÜRÜNDE GELİN.....	3
2.1. Gelin Tanımları.....	5
2.2. Gelinliğin Tarihçesi	6
2.3. Türk Kültürünün Yazılı İlk Dönem ve Temel Eserlerinde Gelin	8
2.3.1. Orhun Abidelerinde Gelin.....	8
2.3.2. Dede Korkut Hikâyeleri'nde Gelin	10
2.3.3. Dîvânü Lugâti't-Türk'te Gelin.....	12
2.3.4. Kutadgu Bilig'de Gelin	13

BÖLÜM III

TÜRK HALK EDEBİYATINDA GELİN.....	15
3.1. Anonim Halk Edebiyatında Gelin.....	15
3.1.1. Manilerde Gelin	15
3.1.2. Türkülerde Gelin	21
3.1.3. Bilmecelerde Gelin.....	33
3.1.4. Atasözlerinde Gelin.....	36
3.1.5. Tekerlemelerde Gelin.....	37
3.2. Âşık Şiirinde Gelin	39
3.2.1. Pir Sultan Abdal	40

3.2.2. Ercişli Emrah.....	42
3.2.3. Âşık Ömer	44
3.2.4. Seyranî.....	45
3.2.5. Bayburtlu Zihni	47
3.2.7. Âşık Veysel Şatıroğlu	50
3.2.8. Şeref Taşlıova.....	52
3.2.9. Neşet Ertaş	53
3.2.10. Âşık Mahzunî Şerif	54

BÖLÜM IV

ÇUKUROVA HALK KÜLTÜRÜNDE GELİN.....	57
4.1. Araştırma Alanı ile İlgili Genel Bilgiler	57
4.1.1. Araştırma Alanının Tarihi	57
4.1.2. Araştırma Alanının Coğrafi Özellikleri	58
4.1.3. Araştırma Alanının Nüfusu ve Ekonomik Yapısı	58
4.1.4. Araştırma Alanının Sosyo-Kültürel Yapısı	59
4.2. Çukurova Halk Kültüründe Gelin.....	59
4.2.1. Evlenme İçinde Gelin.....	60
4.2.2. Evlenme Biçimleri	66
4.2.3. Evlenme Yaşı	68
4.2.4. Gelinin Seçilmesi	70
4.2.5. Nişan/Başlık Parası	71
4.2.6. Gelinlik.....	72
4.2.7. Gelinkız Gezme.....	73
4.2.8. Gelin Çeyizi	73
4.2.9. Gelin Kınası	74
4.2.10. Gelin Süsleme	76
4.2.11. Gelin Alma	77
4.2.12. Gelin İndirme	79
4.2.13. Yüz Görümlüğü.....	81
4.2.14. Duvak Mevlidi	81
4.2.15. Gelin Görme.....	82
4.2.16. Baba Evine Gezmeye Gitme	83
4.2.17. Gelinlik Etme	83
4.2.18. Gelinin Ev İçindeki Statüsü	83
4.3. Çukurova Halk Edebiyatında Gelin.....	84
4.3.1. Çukurova Mensur Halk Edebiyatı Ürünlerinde Gelin	84
4.3.1.1. Çukurova Masallarında Gelin.....	85
4.3.1.2. Çukurova Efsanelerinde Gelin	92
4.3.1.3. Çukurova Halk Hikâyelerinde Gelin	96

4.3.1.4. Çukurova Fıkralarında Gelin	110
4.3.2. Çukurova Manzum Halk Edebiyatı Ürünlerinde Gelin	119
4.3.2.1. Çukurova Anonim Halk Şiirinde Gelin	120
4.3.2.1.1. Çukurova Türkülerinde Gelin	120
4.3.2.1.2. Çukurova Ağıtlarında Gelin	140
4.3.2.1.3. Çukurova Manilerinde Gelin	164
4.3.2.2. Çukurovalı Âşıkların Şiirlerinde Gelin	178
4.3.2.2.1. Karacaoğlan Şiirlerinde Gelin	179
4.3.2.2.2. Dadaloğlu Şiirlerinde Gelin	181
4.3.2.2.3. Âşık Deli Hazım'ın Şiirlerinde Gelin	185
4.3.2.2.4. Âşık İmamî'nin Şiirlerinde Gelin	186
4.3.2.2.5. Arzu Yiğit (Arzu Bacı)'ın Şiirlerinde Gelin	189
4.3.2.2.6. Âşık Halil'in Şiirlerinde Gelin	191
4.3.2.2.7. Âşık Feymanî (Osman Taşkaya)'ın Şiirlerinde Gelin	192
4.3.2.2.8. Âşık Duran Şihlioğlu'nun Şiirlerinde Gelin	194
4.3.2.2.9. Âşık Eyyûbi'nin Şiirlerinde Gelin	195
4.3.2.2.10. Âşık Gül Ahmet Yiğit'in Şiirlerinde Gelin	196
4.3.2.2.11. Âşık Kul Mustafa'nın Şiirlerinde Gelin	200
4.3.2.2.12. Âşık Gaygılı'nın Şiirlerinde Gelin	202
4.3.2.2.13. Diğer Âşıkların Şiirlerinde Gelin	203
4.3.3. Çukurova Manzum-Mensur Halk Edebiyatı Ürünlerinde Gelin	208
4.3.3.1. Çukurova Bilmecelelerinde Gelin	208
4.3.3.2. Çukurova Atasözleri ve Deyimlerinde Gelin	210
SONUÇ	215
KAYNAKÇA	219
YAZILI KAYNAKLAR	219
SÖZLÜ KAYNAKLAR	232
GENEL AĞ KAYNAKLARI	234
EKLER	239
ÖZ GEÇMİŞ	243

KISALTMALAR

DLT	: Dîvânu Lugâti't-Türk
Drs.	: Dresten Nüshası
ET	: Eski Türkçe
ML	: Meydan Larousse
Mog.	: Moğolca
OT	: Orta Türkçe
s.	: Sayfa
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDV	: Türk Diyanet Vakfı
TMK	: Türk Medeni Kanunu
TTK	: Türk Tarih Kurumu
vb.	: Ve Benzeri
vd.	: Ve Diğerleri
Vs.	: Vesaire
YÖK	: Yüksek Öğretim Kurulu

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1.Çalışma İle İlgili Genel Bilgiler

1.1.1. Konu

Bir toplumun temel taşı ailedir. Bir aileyi meydana getiren iki temel unsurdan biri kadındır. “Yuvayı yapan/kuran dişi kuştur” atasözünü dikkate alacak olursak, bir ailenin teşekkülünde ve idamesinde kadın yüzde elliden fazlasıdır. Bu durumdan dolayı olsa gerek aile kurulacak kadın/kızın tespiti nispeten hâlâ toplumda özel bir öneme sahiptir.

Aile kurulan kızın, ailenin ilk teşekkülü anındaki genel adı gelindir. “Gelin”lik bir ad olmanın yanında aslında bir statü ve kadına bir süre için verilen bir unvandır. Bu unvan ve statü normal şartlarda dünyaya gelen her kızın en büyük hayallerinden biridir. Çünkü “gelin”lik, özellikle düğün süreci, kadının belki de toplum hayatında ideal değerini bulduğu, en çok itibar gördüğü yegâne süreçtir.

“Gelin”, seçiminden anne olana ve bazen çok daha uzun süre hem ayrıcalıklara hem de kısıtlamalara tabi, üzerine titrenilen kişidir. Ailenin ve toplumun istikbali bir yerde geline bağlıdır. Aile ve toplum hayatındaki öneminden dolayı, aile ve toplum içinde ve sosyo-kültürel hayatta “gelin”in ayrı bir vardır. Bu vesile ile biz de yaşadığımız Çukurova bölgesi halk kültüründe gelinin yerini tespit etmek amacıyla, Çukurova Halk Kültüründe Gelin konusunu seçtik. Bu çalışmayı yaparken, Türk kültüründe gelinin yerini tespit ettikten sonra Çukurova halk hayatında ve kültüründe gelinle ilgili unsurları tespit etmeye çalıştık. Bu süreçte sözlü kaynaklardan halk hayatında gelinin yeri, fonksiyonu, gelinle ilgili uygulama, inanç ve ritüelleri tespit ederken, halk hayatının en önemli yansımalarından olan halk edebiyatı ürünlerinden gelinle ilgili unsurları tespit etmeye çalıştık. Halk edebiyatını tercih etmemizin sebebi ise halkın ortak duygu ve düşüncelerinin yansıdığı türlerin başında özellikle anonim ürünlerin geldiğini düşünmemizdir.

Halk kültürü, geçmişten günümüze insanların yaşayışlarının, hayatlarının hatta kullandıkları malzemelerin geçirdikleri değişimi içine alan bir olgu olarak karşımıza çıkar. İnsanların inançları, sosyal hayatları, yaşam tarzları bulundukları bölgenin kültürü

ile doğrudan ilintilidir. Bizde çalışmamızda Çukurova halk kültürü içinde gelin figürünün yerini, Türklerin en eski yazılı kaynaklarından yola çıkarak halk kültürü içinde manilerde, ağıtlarda, türkülerde, masal ve efsanelerde tespit etmeye çalıştık.

1.1.2. Amaç

Gelin, başlı başına toplumu etkileyen, şekillendiren bir etkidir. Bu çalışmadaki amacımız gelinin Çukurova halk kültüründeki yerini tespit etmektir. Bir milletin kimlik yapısının temel dinamiğini oluşturan, halk kültürünün içinde ayrı bir yeri olan “gelin”le ilgili unsurlar, değişen zaman, gelişen teknoloji ve hızlanan hayat şartları karşısında gittikçe sıradanlaşmaktadır. Bu bağlamda geleneksel kültürümüzde gelinin toplumdaki yeri ve önemini ortaya koymak, Çukurova halk kültürü içinde gelinle ilgili gelenek, görenek, âdet, uygulama ve ritüelleri tespit etmek amacıyla bu çalışmayı hazırladık.

1.1.3. Kapsam

Tezimizin araştırma alanı Adana ve ilçeleri, Osmaniye ve ilçeleri ve Mersin-merkez ve Tarsus ilçeleri ile sınırlıdır. Tezimizde Çukurova halk kültüründe gelinin yeri incelenmiştir.

1.1.4. Yöntem

Tez çalışmamızda, Çukurova halk kültüründe gelin konusuna giriş yaparken Türk kültüründe “gelin” başlığı için literatür taraması yapılmıştır. Bu tarama sırasında, konu ile ilgili süreli ve süresiz yayınlar, yine konu ile ilgili tezlerden yararlanılmıştır. Bunların dışında ise Yüksek Öğretim Kurulu Dokümantasyon Merkezi’nden yararlanılmıştır. Literatür taramasını yanında alan araştırması da yapılmıştır. Araştırma sırasında görüşeceğim kaynak kişilere yönelteceğim soruları önceden hazırlayıp sohbet havasında sorular sorarak kayıt altına aldım. Kaynak kişilerin tespiti için önce kendi ailem ve eşimin ailesi esas alınmış olup çemberi zamanla genişletmeye çalıştım. Ancak dünya genelini etkisi altına alan Covid-19 virüsü kaynak kişilere ulaşmamda en büyük engeli teşkil etti. Bu bağlamda, saha çalışmaları sırasında gözlem ve mülakat yöntemleri kullanılmıştır.

BÖLÜM II

TÜRK KÜLTÜRÜNDE GELİN

Evlenme insanoğlunun ve toplumun varlığının devamı için kadın ve erkeğin kendi istekleri doğrultusunda içinde yaşanan toplumun sözlü ve yazılı hukuk kurallarına ve toplumsal değerlerine göre birlikte yaşamasıdır. Bu bağlamda Türk toplumunda bir yuvanın, ailenin teşekkülünde, yuvayı kuran kadın ve erkek kadar onların ailelerinin onayı da önemlidir. Bu çerçeveden bir kadın ve erkeğin meşru olarak yuva kurması, evlenmesi, anne baba başta olmak üzere aile bireylerinin bilgisi, katkısı ve eşliğinde gerçekleşmelidir (Önal 2019, s. 247).

Türk kültür ve medeniyetinde kadının hususi bir konumu vardır. Özellikle İslamiyet öncesinde ve günümüzde kırsal kesimde sosyal hayatta hemen her türlü işte erkeğiyle beraber çalışan kadın, toplumda sosyal konumu itibarıyla da erkeğin yanındadır. Türk toplumunda kadının konumunun en önemli göstergesi bir yerde Türk dili, yani Türkçedir.

Dil, bir milletin kültürel aynasıdır. Bir toplumun sosyal ve kültürel bütün değerleri dilde yansımaları bulur. Dağabakan'ın belirttiği gibi, dil, toplumun değer ve norm kavramlarını aksettirerek her zaman sosyal oluşumlara bağlılığını ortaya çıkarmaktadır. Bu şekilde, sosyal oluşumlar, dilde kültürel emareler bırakarak, dili, söz konusu kültürde geçerli olan niteliklerin göstergesi yapmaktadır (2011, s. 282). Bu bağlamda, Türk toplumunda kadının konumuyla ilgili en önemli verilerin Türk dilinde bulunduğunu söyleyebiliriz. Bilindiği üzere dünyadaki birçok dilde erkeklik ve dişilik durumu söz konusudur¹. Biz böyle bir ayrımın aynı zamanda o toplumların kadına bakışının bir yansıması olduğu kanaatindeyiz. Geçmişte kadını ötekileştiren, erkeğe göre ikinci sınıf bir insan gibi gören dünyadaki birçok milletin dilinde kelimeler

¹ *Dünya dilleri dilbilgisel cinsiyet bulunanlar ve bulunmayanlar olarak ikiye ayrılmaktadır. Bunlardan, genel olarak Hint — Avrupa dilleri Ailesi (İranca ve Ermenicede Kayıp), Kuzey - Kafkas dilleri, Avustralya dilleri, Nil-Kongo dilleri, Papua dilleri, Dravid dilleri, Kelt (Sibiryaca), Afro-Asya dilleri, Boşiman dilleri, Kuzey Amerika Kızılderili dilleri grubu cinsiyet ayrımı yapmakta, Ural dilleri, Altay dilleri, Tay dilleri, çoğu Amerika dilleri, Bask dilleri, Tibet-Birman dilleri, Eski Sibiry dilleri, Eskimo-Eski Sibiry dilleri, Malayca-Endonezya dili grubunda ise dilbilgisel cinsiyete rastlanmamaktadır. Türkçe de Altay dillerinin Türk Dil Grubu kategorisinde yer alan bir dil olarak dilbilgisel cinsiyet bulundurmamaktadır (Dağabakan, 2011, s. 288).*

kadınlar ve erkekler için ayrı şekilde kullanımlara sahipken Türkçe kökenli kelimelerde böyle bir durum yoktur.

Kadını erkekten ayırmayan Türk toplumu, ailenin, soyun ve boyun devamını sağlayacak olan geline, seçiminden gelin olarak alınmasına ve hatta gelin alındıktan sonra ilk annelik sürecine kadar ayrı bir konum belirlemiştir. Bu tutumun somut yansımalarını aşağıda görüleceği üzere sözlü ve yazılı ilk edebi ürünlerimizde görürüz.

Gelinlik yaşı geçmişten günümüze farklılık, hatta kişilerin statüsüne ve isteklerine bağlı olarak keyfilik arz etse de çağdaş hukuk sistemleri buna belli sınır getirmiştir. Ülkemizde hukuki olarak evlenme yaşı kadın ve erkekte on yedi olarak kabul edilir. Ancak, hâkim olağanüstü durumlarda ve pek önemli bir sebeple onaltı yaşını doldurmuş olan erkek veya kadının evlenmesine izin verebilir. Olanak bulundukça karardan önce ana ve baba veya vasi dinlenir (TMK, m. 124 <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4721.pdf>).

Evlenmeye karar veren ve evlenmeyle ilgili gelenek ve göreneklerle ilgili âdet ve uygulamaları yerine getirmiş, normal şartlarda, büyüklerinin rızasını almış olan birbiriyle evlenecek erkek ve kadın, bu düşüncelerini resmiyete bağlamak için içlerinden birinin oturduğu yerin evlendirme memurluğuna birlikte başvururlar (TMK, m. 134 <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4721.pdf>). Evlendirme memuru bazı belgeleri ister, incelemelerini yapar, herhangi bir sorun yoksa evlendirme işlemini şöyle gerçekleştirir.

Evlendirme memuru, evleneceklerden her birine birbiriyle evlenmek isteyip istemediklerini sorar. Evlenme, tarafların olumlu sözlü cevaplarını verdikleri anda oluşur. Memur, evlenmenin tarafların karşılıklı rızası ile kanuna uygun olarak yapılmış olduğunu açıklar (TMK, m. 142 <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4721.pdf>).

Evlenmenin gerçekleşmesi sürecinde her toplumun kendine mahsus inanç, uygulama ve ritüelleri vardır. Bunlar içinde en önemlisi ise “düğün” denilen kutlamadır. Gökşen- Doruk’un belirttiği gibi, düğün bir yerde evlenecek çiftlerin bir araya gelişinin topluma ilanı olduğu gibi aynı zamanda bu birlikteliğin gerçekleşmesinden dolayı duyulan mutluluğun kutlanmasıdır... Düğünün gerçekleşmesi için her ne kadar iki temel kahraman gelin ve damat gerekse de en özel figür gelindir (2020, s. 152). Bu yüzden bizim toplumumuzda gelinin çok hususi bir yeri vardır.

Gelin, eş olarak seçilmesinden yaşlanan kayın validesine ve kayın babasına, çocuklarının bakımına, ailenin diğer bireylerine karşı olan tutum ve davranışlarına kadar

birçok kıstasa tabi tutulur. Bu bağlamda toplumda işgal ettiği yerden dolayı Türk toplumunda gelinin oldukça hususi bir yeri vardır.

Bizim incelediğimiz gelin; evlenecek yaşa gelmiş kızın gelin olarak seçilmesinden başlayıp görücülük, kız isteme, tatlı yeme, nişan, çeyiz, kına, düğün, nikâh/gerdek ve duvak merasimleriyle birlikte, eve gelen gelinin çocuk sahibi olmasına ya da üzerine başka bir gelin gelene kadarki süreci kapsamaktadır.

2.1. Gelin Tanımları

Gelin denilince hemen herkesin zihninde şekillenen resim benzerdir: Etekleri yere kadar uzanan bembeyaz, süslü, uzun bir elbise içinde genç bir bayan. Buna ek olarak, bizim kültürümüzde birçok yerde gelinin başında kırmızı yeşil tül örtüler de olur. Bu yüzden kaynaklara baktığımızda gelin tanımlarının birbirine benzer olduğu görülür. Gelin, Türk Dil Kurumu tarafından hazırlanan Türkçe Sözlük'te “Evlenmek için hazırlanmış, süslenmiş kız veya yeni evlenmiş kadın. 2. Aileye evlenme yoluyla girmiş kadın” (2011, s. 921); Meydan-Laroussel'ta “(gelmek'ten gel-i-n). Evlenmek üzere hazırlanmış, süslenmiş kız veya yeni evlenmiş kadın.” (1971, s. 72); Kaya tarafından hazırlanmış Ansiklopedik Halk Edebiyatı Sözlüğü'nde “Evlenmek için hazırlanmış, süslenmiş kız veya yeni evlenmiş kadın. Güzellik, tazelik, naz, incelik gibi özelliklerinden dolayı halk edebiyatı ürünlerinde geniş olarak yer almaktadır. Saz şairleri şiirlerinde doğrudan hitap ettikleri bir sevgili, bazen de kız ile karşılaştırdıkları bir güzellik sembolüdür.” (2010, s. 200); Ötüken Neşriyat'ın hazırladığı Türkçe Sözlük'te gelin, s. “[kel-mek (gel-mek) > kel-in > gel-in] 1. Evlenmek üzere hazırlanmış, süslenmiş kız. 2. Yeni evlenmiş kadın. 3. Bir kimsenin oğlunun eşi. 4. Bir aileye evlenme yolu ile katılmış olan kadın. 5. Genç kız. 6. Oğlan evi için, oğulları ile nişanlanmış olan kız. 7. {ağız} Kırmızı zambak.” (2007, s. 1674); Eren tarafından ise gelin, “evlenmek için hazırlanmış kız veya yeni evlenmiş kadın; 2. Bir kimsenin oğlunun karısı” (1999, s. 152) şeklinde tanımlanmıştır. Folklor ve Mitoloji Sözlüğü'nde “[Folklor] Heybeliada'da Rum mezarlığı civarında yaşadığına inanılan, beyaz bir ata üzerinde gelinliğiyle binmiş genç ve güzel kız görünümünde bir ruhun adıdır. Geceleri mezarlığın yakınından geçen erkeklerin karşısına çıkar. Cazibesıyla büyüleyip mezarlığa çektiği erkeklerden bir daha haber alınamaz.” (2009, s. 403).

Tanımlarda açıkça görüldüğü üzere, Folklor ve Mitoloji Sözlüğü dışındaki tanımların hepsi birbirine benzemektedir.

Gelin kelimesinin tanımı gibi, kökeni konusunda da araştırmacılar benzer fikirlere sahiptir. Gülensoy, (2009, s. 101), Eren, (1999, s. 152), Caferoğlu (1968, s. 104). Ayverdi(2006, s. 1025) Aydemir(2013, s. 622), Useev (2012, s. 64) gelin kelimesinin kökenin “k/gel” olduğunu ve (i/e)n yapım ekiyle türediğini belirtmişlerdir.

Yukarıdaki tanımlardan yola çıkarak, gel- fiilinden türeyen gelin kelimesi, evlenmek için hazırlanan süslenen kişi, bir kimsenin oğlunun eşi, yeni evlenmiş kadın anlamında kullanılmaktadır.

Toplumumuzdaki gelinle “gelincik” denilen çiçek arasında görsel bir benzerlik kurulduğu için bu adın verildiği kanaatindeyiz. Bu sebepten biz de gelincik çiçeğinin fiziksel değişimi ve görünümü ile gelin arasındaki benzerliğe dikkat çekmek, özellikle geçmişte tabiatla iç içe, göçer evli olarak yaşayan Türk milletinin bu gözlemine dikkat çekmek istiyoruz.

Ana Britannica ansiklopedisinde gelincik’in ana vatanının Asya, Avrupa ve Kuzey Afrika olduğu, boyunun 20-90 cm arasında değiştiği, parlak kırmızı renkte gösterişli parçalı yapraklı otsu bir bitki olduğu belirtilmiştir (2004, s.360).

Gelin, gelincik kelimelerinin aynı kökten geldiği, fiziksel yapısından dolayı gelincik çiçeğinin geline benzetilmesi hasebiyle böyle bir ad aldığı aşikârdır. Öncelikle Türk geleneklerinde gelin, parçalı kırmızı elbisesi ile düğüne hazırlanmakta ve bu yönüyle parlak kırmızı yaprakları olan gelinciğe benzetilmektedir. Gökşen-Doruk, “tomurcuk/gonce > gelincik (açmış) > tohum” şeklindeki gelincik çiçeğinin üç hali ile bir kızın “gelinlik > gelin > çocuk sahibi gelin” şeklindeki üç aşamalı süreci arasında, hem görsel hem de mahiyeti, tutum ve davranış bakımından bir ilinti olduğunu belirtmiştir (2020, 154).

Gelinlik, gelinin düğünde giydiği hususi elbisenin adı olduğu gibi, Türkçe Sözlük’te de “gelin olma çağına gelmiş kız” (Akalin, 2011, s. 922) belirtildiği üzere Çukurova’da geçmişte 10-15 yaşları arasında beğenilen kızlara erkek çocuklarının aileleri tarafından verilen isimlerden de biridir. Bu vesile ile kızın beğenildiği, gelin olarak alınmak istendiği bir şekilde çevreye ve kıza duyurulmuş, bildirilmiş olurdu. Bunun yanında söz kesilmiş kızlara da gelinlik denirdi. Bu kadar önem verilen gelini, ilk İslamî eserlerden başlayarak günümüze yansımasını inceleyeceğiz.

2.2. Gelinliğin Tarihçesi

Gelinin diğer insanlardan ayırt edilmesini sağlayan en önemli unsur üzerindeki elbisesi, yani gelinliktir. Çünkü evlilik töreni için toplanılan mekânda nevi şahsına

münhasıran giysi sahibi tek kişi gelindir. Üzerinde bulunan elbise vesilesiyle içinde bulunduğu topluluk tarafından kim olduğu hemen aşikâr olur.

Gelinlik, Türkçe Sözlük'te “gelinin giysisi” (Akalin, 2011, s. 922); Meydan Laousse de ise “gelinlerin düğün günü giymeleri için hazırlanan elbise” (1971, s. 73) olarak tanımlanmıştır. Bu bağlamda bugün dünyanın hemen her tarafında gelinlerin düğün sırasında giydiği beyaz tüllerden dikilen hususi elbiseye “gelinlik” denmektedir.

İnsan hayatının en özel anlarından biri olan düğün törenin kadın tarafından giyilen gelinlik, giysi cinsi, kullanılan renk, model-kesim teknikleri, süsleme özellikleri ve gelinliği tamamlayan aksesuarlar bakımından normal giysilerden farklılıklar göstermektedir (Bor-Çağdaş, 2012). Gelinin fiziksel ve ruhsal bakımdan bazı niteliklere sahip olması istendiği gibi, kıyafeti bakımından da sıradan insanlardan farklıdır.

Yakın bir tarihe kadar geleneksel Türk düğünlerinde gelinlik şimdiki gibi değildi. Sadece beyaz renkten değil, genellikle, bizim toplumumuzda gençliğin, mutluluğun, canlılığın simgesi olan kırmızı renklerden oluşurdu. Bunun yanında şimdilerde olduğu gibi eskiden de gelinlikte aksesuarların, süslemelerin önemli bir yeri vardı. Eskiden kent, kasaba ve köylerde, geleneklere ve ailenin ekonomik durumuna bağlı değişik renklerde işlemeli kumaşlardan yapılan ve değerli takılarla süslenen gelinlikler vardı. Günümüzdeki gelinlikler ise Batı etkisiyle beyaz giysi ve duvaktan oluşmaktadır.

“Eski gelinlikler birkaç parça olurdu; ince kumaştan, küçük pullar ve incilerle süslenmiş iç gömleği; sırma işlemeli kadife, atlas ya da başka değerli bir kumaştan, bilekten büzgülü bol şalvar; gene işlemeli kumaştan, etekleri dize kadar inen kolları uzun entari ya da üçetek. Gelinlik, takı ve süslemelerle tamamlanırdı. Gelinin başına, kulaklarına, boynuna ve bileklerine giysisine uygun takılar takılır, başına entari ya da üçeteğin art eteğine kadar uzanan, ince kumaştan al duvak konur, şakaklarının üstüne dize kadar inen sağlı sollu iki gelin teli bağlanırdı. Duvağın üstüne ya da altına küçük ziynet altınlı gümüş tepelik, süslü fes, renkli ve parlak bir sorguç ya da elmaslı gelin tacı takılması da gelenektendi. Gelinliği tamamlayan parçalar arasında kemer ve ayakkabı da önemliydi. Kemer genellikle gümüşten, tokası ise elmaslı olurdu. Ayağa gelin pabucu ve gelin terliği denen altın ya da gümüş sırma işlemeli, bazen işlemelerinin arasına inci serpiştirilmiş ayakkabılar giyilirdi. Anadolu geleneklerinde, evlenen bir genç kız için baba evinden güvey evine giderken gelinlik giymek bakireliği, genç kızlık onurunu simgelediği için büyük önem taşırdı.” (AnaBritannica, 2004, s. 360)

Düğün, gelin olma, baba evinden gelinlikle çıkma, normal şartlarda insan hayatında bir defa yaşandığı için en özel tören olarak kabul edilmektedir. Bu durum, hemen herkes tarafından kabul gördüğü için insan hayatında bir defa giyilmesine rağmen insanlar imkânları ölçüsünde en pahalı gelinliği almaktan çekinmemektedir. Satana'ya göre “gelinlik ilk olarak dünyaya Türkler tarafından yayılmış bir gelenektir. Göçebe olarak yaşayan Türkler, sürekli gezdikleri için çeşitli kültürlerin etkisi altına girmişlerdir. Obada evlenen gelin, güzelce giydirilir, başına kırmızı bir tül örtülürdü. Bu bekâreti, saflığı simgelerdi. Düğün bitinceye kadar kırmızı tül açılmazdı. Daha sonra İpek Yolu'yla gelen tacirler gördükleri bu kültürü ülkelerine taşımışlardır” (Satana, 2012, <http://blog.milliyet.com.tr/gelinligi-dunyaya-turkler-tanitti-/Blog/?BlogNo=388006>).

Bugünkü tespitlere göre “dünya tarihinde ilk beyaz gelinlik 1499 yılında XII. Louis ile evlenen İngiliz Anne tarafından giyilmiştir. Beyaz gelinlik giyme her ne kadar halk arasında giymeye devam edilmiş olsa da soylular tarafından rağbet görmediği için 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar yaygınlık kazanamamıştır. 1840 yılında Prens Albert'le evlenen Kraliçe Victoria'nın düğününde beyaz gelinlik giymesinden sonra günümüzde de devam eden beyaz gelinlik modası başlamıştır. Bizim toplumumuzda ise beyaz gelinlik giyen ilk gelin 1898 yılında Kemalettin Paşa ile evlenen II. Abdülhamit'in kızı Naime Sultan'dır. Naime Sultan'la başlayan beyaz gelinlik giyme âdeti, Cumhuriyet dönemiyle beraber iyice yaygınlaşmış ve günümüze kadar ulaşmıştır” (Akay gelinlik, <https://www.giyimvemoda.com/moda-dunyasi/gelinligin-tarihi-ve-gecmisten-gunumuze-gelinlik/345>). Ancak son zamanlarda eski tarzda bazı gelinlik örneklerine de rastlanılmaktadır.

2.3. Türk Kültürünün Yazılı İlk Dönem ve Temel Eserlerinde Gelin

2.3.1. Orhun Abidelerinde Gelin

Her ne kadar daha öncesine ait bazı yazılı belgeler olsa da Türk yazılı edebiyatı genellikle 8. yüzyıla ait Orhun Abideleriyle başlatılmaktadır. Bu abideler her ne kadar bir devletin en üst kademesinde bulunan kişiler tarafından diktirilmiş ve temel niteliği yönetimle ilgili bazı uyarılarda ve yönlendirmelerde bulunmak için dikilmiş olsa da satır aralarında Türk kültürüyle ilgili birçok veri bulunmaktadır. Bu verilerin içinde Türk aile hayatı ve evlilikle ilgili bir kısım unsurlarda yer almaktadır. Bu bağlamda bizim konumuz olan “gelin” veya “evlenecek olan kız” anlamında Kül Tigin Abidesinin kuzey yüzünde geçmektedir:

“Ögüm, katun ulayu öglerim ekelerim kelingünüm künçuyarım bunça yimetirigiküng boldaçı erti, ölügiyurtdayoltayatuğaldaçı ertigiz.” (Ergin, 2013, s.58).

“Annem, hatun ve analarım, ablalarım, gelinlerim, prenseslerim, bunca yaşayanlar cariyeye olacaktı, ölenler yurtda yolda yatıp kalacaktınız.” (Ergin, 2013, s.59)

Aynı cümle Tekin’in (1988) çevirisinde ise şöyle geçmektedir:

“ög(ü)m k(a)tun : ul(a)yu : ögl(e)r(i)m : (e)k(e)l(e)r(i)m : künç(u)yl(a)r(ı)m :
bunça y(e)me : tir(i)gi : kün bolt(a)çı (e)rti : öl(ü)gi : yurtda : yolta : y(a)tu k(a)lt(a)çı :
(e)rt(e)g(i)z:” (s. 22)

“(Kül Tigin olmasaydı) annem Hatun başta olmak üzere (diğer) annelerim, ablalarım, prenseslerim, bunca hayatta kalanlar cariyeye olacak idi, ölenler (de) yazıda yabanda yata kalacak idiniz.” (s. 23)

Ergin’in orijinal metninde yer alan “kelingünüm” kelimesi Tekin’in çevirisinde yer almaz. Ancak her iki hocamızın da parmak bastığı bir nokta olan kadınlarımızın, analarımızın, ablalarımızın cariyeye olmasıdır. Cariye kelimesi Tükçe Sözlük’te (Akalin, 2011), yabancı ülkelerden kaçırılıp özgürlükten yoksun bırakılan, alınıp satılabilen, her konuda efendisinin isteklerine bağlı bulunan genç kadın, halayık. (s. 445) şeklinde geçer. Bu tanımdan hareketle, Türk toplumunun kadına, anneye, verdiği önem göz önüne alınırsa hiçbir kadının cariyeye olması kabul edilemez bir durumdur. Toplumun kadına yüklediği en büyük önem, ona namus gözüyle bakılmasıdır. Bu sebeple namusu korumak adına kadın, gelin veya annenin cariyeye olması Türk toplumu için utanç verici bir durumdur.

Orhun abidelerinde sıklıkla geçen cariyeye olma konusu, konumuz olan gelinin telli duvaklı gelin edilememesinden duyulan üzüntüyü dile getirmektedir. Gelin olma süreçlerinin yaşanmaması, gelin olacak kızların köle olması en eski yazılı kaynaklarımızdan olan Abidelerde şöyle geçmektedir:

“Beglik urı oğlung kul boldı, işilik kız oğlung küng boldı.” (Ergin, 2013, s. 42, 48)

“Beylik erkek evlâdın kul oldu, hanımlık kız evlâdın cariyeye oldu.” (Ergin, 2013, s. 43, 49)

“Tabgaç budunka beglik urı oğlın kul kıltı, işilik kız oğlın küng kıldı.” (Ergin, 2013, s. 66)

“Çin milletine beylik erkek evlâdını kul kıldı, hanımlık kız evlâdını cariyeye kıldı.” (Ergin, 2013, s. 67)

“İşilik kız oğlungın küng kıldıg.” (Ergin, 2013, s. 72)

“Hanımlık kız evlâdını carıye kıldın.” (Ergin, 2013, s. 73)

t(a)bg(a)ç : bod(u)nka : b(e)gl(i)k : urı og(ı)lin : kul boltı : (e)ş(i)l(i)k kız og(ı)lin : kün boltı” (Tekin, 1988, s. 10)

“(Bu yüzden) Çin halkına bey olmağa lâıyk erkek evlâdı kul oldu, hanım olmağa lâıyk kız evlâdı (da) carıye oldu.” (Tekin, 1988, s. 11)

“b(e)gl(i)k : urı ogl(u)n : kul : boltı : (e)ş(i)l(i)k kız ogl(u)n : kün boltı (Tekin, 1988, s. 14)

“bey olacak erkek evlâdınız köle oldu, hanım olacak kız evlâdınız carıye oldu.” (Tekin, 1988, s. 14)

“t(a)bg(a)ç : bod(u)nka : b(e)gl(i)k : urı og(ı)lin : kul kıltı : (e)ş(i)l(i)k kız og(ı)lin : kün kıltı” (Tekin, 1988, s. 38)

“(Bu yüzden Türk halkı) Çin halkına bey olmağa lâıyk erkek evlâdını kul yaptı, hanım olmağa lâıyk kız evlâdını (da) carıye yaptı.” (Tekin, 1988, s. 39)

“b(e)gl(i)k : urı ogl(u)n(ı)n : kul kılt(ı)g : (e)ş(i)l(i)k kız ogl(u)n(ı)n : kün kılt(ı)g” (Tekin, 1988, s. 44)

“bey olacak erkek evlâdınızı köle yaptınız, hanım olacak kız evlâdınızı carıye yaptınız.” (Tekin, 1988, s. 45)

2.3.2. Dede Korkut Hikâyeleri’nde Gelin

Dede Korkut Hikâyeleri Türk kültürünün en temel eserlerinden biridir. Bu hikâyelerle ilgili olarak Köprülü’nün “Bütün Türk edebiyatını terazinin bir gözüne, Dede Korkut’u öbür gözüne koysanız, yine de Dede Korkut ağır basar.” (Sakaoğlu, 1998, s. 6) şeklindeki meşhur değerlendirmesi bu hikâyelerin önemini göstermektedir. Dede Korkut Hikâyeleri edebiyattan dile, tarihten coğrafyaya, dini inançlardan sosyolojiye, doğumdan ölüme Türk kültürüyle ilgili bütün alanlara kaynaklık edecek muhtevaya sahiptir. Bu bağlamda evlenme gelenekleri (Gönen, 2006, s.62-21; Gökşen-Gökşen, 2018, s. 98-107) ve doğal olarak gelinle ilgili de çeşitli unsurlar içermektedir.

Hikâyeler içinde gelin kelimesi 31 yerde geçmektedir². Bunlardan bir kısmı yalın halde bir kısmı ise iyelik eklerini alarak kullanılmıştır. Gelin kelimesi bugünkü tanımıyla evlenecek olan kız, oğlanın eşi anlamlarında kullanılmıştır. Bunun yanında “kız” bir, “ere varan kız” ifadesi de birkaç yerde gelin anlamında kullanılmıştır. Gelin kelimesi ise sekiz yerde “kaza benzer kıızı gelini” (40-8), (52-8-9), (97-6-7), (146-5),

² Tespitler, Muharrem Ergin ‘in Dede Korkut Kitabı 1-2: Giriş-Metin-İndeks-Grammer-Tıpkıbasım, Ankara 2018 kitabından alınmıştır. Burada sadece kaynağın sayfa ve satır numarası verilmiştir.

(163-6-7), (290-10-11), (293-3-4), (300-10-11³); altı yerde “kızı gelini” (91-1-121), (243-7-8), (245-4), (252-7-8), (279-3-4), (279-13); dört yerde “gelinçüğüm” (117-11-12), (118-6); dört yerde “ağça yüzlü gelin” (191-9), (244-10), (262-9-10), (299-4); üç yerde “ala gözlü gelin” (140-1), (280-3-4), (197-10-11) şeklinde kalıplaşmış olarak, altı yerde ise “gelin” (32-13), (38-6), (194-13), (119-3), (279-8), (200-10) şeklinde kullanılmıştır. Bunların dışında beş yerde de “gelini ağ çıkarup kara geydi.” (256-4), “gözi gökçek kızların gelinler” (158-4), “al duvahlı gelin” (252-13; 253-1), “kademi kutsuz gelin” (262-2-3), “görklü gelin” (271-6-7) şeklinde gelin dış görünüşü veya ruhsal yönü ile nitelendirilmiştir. Bir yerde ise “Oğuzun gelini kıızı bezenen çağda” (21-8) şeklinde kullanılmıştır. Ayrıca dört yerde “ere varan kız” (113-1), (113-7), (113-12), (114-12), bir yerde de “kız” (260-7) gelin anlamında kullanılmıştır.

Buradaki kullanımlara bakarak Oğuzlarda gelinin güzelliğin sembolü olduğunu ve güzelliğini tavsif ederken, kaz, ay, gelincik çiçeği gibi, bazı benzetmelerden faydalandığını, tasvir edilirken yüz ve göze ait unsurların öne çıktığını ve gelinin kız ile birlikte değerlendirildiğini söyleyebiliriz.

Gelin konumundaki kıza hitaplar hikâyelerde şu şekilde yer almaktadır:

“Kara gözlü yavuklüm” (98-3)

“Berü gelgil başum bahtı ivüm tahtı / İvden çıkup yorıyanda selvi boylum / Topuğında sarmaşanda kara saçlüm” (12-8-9)

“Yir basmayup yorıyan selvi boylum / Kar üzerine kan tammış kibi kızılnyañaklüm / Koşa badem şıgmayan tar ağızlum / Kalemçiler çaldığı kara kaşlüm / Kurumsı kırk tutam kara saçlüm” (199-8-9-10)

“Yaya beñzer çatma kaşlüm / Koşa badem şıgmayan tar ağızlum / Güz almasına beñzer al yañaklüm / Kavunum viregüm düvlegüm /” (12-10-11)

“Yalap yalap yalabıyan ince tönüm” (199-7)

Dede Korkut Hikâyeleri içinde geçen gelinler konar-göçer hayat içinde erkekler gibi aktif bir role sahipler. Hikâyelerdeki alp tipi kadınların ikisi gelin rolünde karşımıza çıkmakta ve günlük hayatın içinde erkeklerle aynı rolleri paylaşp, aynı mücadeleleri yapmaktadırlar. Hikâyelerde en öne çıkan kadınlardan iki tanesi, Bamsı Beyrek’in gelini Banı Çiçek ve Kan Turalı’nın gelini Sarı Donlu Selcen Hatun güzellikleri yanında eylemleriyle öne çıkan alp tipi kadınlardır (Ekici, 2000, 231-232). Düşmanlarına karşı eşleriyle birlikte mücadele ederler. Hikâyelerde gelinlerin göstermiş olduğu performans

aynı zamanda günümüzdeki kadıların rolleriyle de örtüşmektedir. Günümüzde kadınlardan hem evde kendilerinden beklenen hizmetleri eksiksiz yapmaları hem de evin bütçesine katkı sağlamaları beklenmektedir.

2.3.3. Dîvânu Lugâti't-Türk'te Gelin

Dîvânu Lugâti't-Türk'te “gelin” kelimesi hemen hemen şimdiki şekliyle aynıdır. Bir k/g değişimi söz konusudur. Günümüz Türkiye Türkçesindeki gelin kelimesi Divan'da “kelin” şeklinde geçmektedir (2018, s. 174). Bunun yanında, Divan'da “gelin”le ilgili olarak daha birçok unsur görmekteyiz. Bunlardan üç tanesi, “**Mamu:** (2018, s. 449), **Egetlik karabaş:** (2018, s. 78), “**İget:** (2018, s. 24) zifaf gecesinde gelinin hizmeti için görevlendirilen kadınlardır.

(Egetlen-): Kız egetlendi: Gelin, hizmetçi sahibi oldu. Hizmetçi onunla beraber gönderilir. egetlenür, egetlenmek.” (2018, s. 129). Buradan “kız” sözcüğünün gelin anlamında da kullanıldığı anlaşılmaktadır.

“Boğmak: İnci ve mücevher kakılmış altın vb. şeylerden yapılan gerdanlık, kolye. Gelin bununla gerdeğe sokulur.” (2018, s. 204)

“Yöwüş: Akrabalara elbise veya mal ile yardım etme. Bu, daha çok, gelin gerdeğe girerken, akrabalarının ona çeyiz hazırlama maksadıyla gönderdikleri hediyelerdir. Atasözü, Yöwüşlüg kelin küdegü yavaş bulur. Anlamı, gelin akrabalarının verdiği mallarla donatılmışsa yumuşak ve kendisine uyan damat bulur. Çünkü o (damat) bunu (gelini) mal ile donatılmış bulur ve ona saygı duyar.” (2018, s. 353)

“Sep: Gelinin çeyizi. Onun malıdır.” (2018, s. 139)

“Kalın: Kalın, (mıhr). Atasözü, Kalın birse kız alır kerek bolsa kız alır. Anlamı, Kalın verirse bakire gelin alır. Eğer bir şeyi istiyorsa ve ona ihtiyacı varsa onu pahalı almak zorunda kalır.” (2018, s. 498)

“Didek: Gelin tahtırevanının örtüsü. Sadece gelinler için kullanılır. Onunla düğün gününde yabancılara karşı örtünölmüş olur.” (2018, s. 175)

“Didim: Gerdek gecesı gelinin giydiğı taç.” (2018, s. 171)

“Mundaru: İpekten gelin odası.” (2018, s. 230)

“(Talpır-): Talwır talpırdı: Gelin çardağı (örtüleri) uçuştu. Herhangi bir şey çırpınırsa yine aynıdır.” (2018, s. 282)

“(Septür-): Ol anın kızın septürdi: O kızın çeyizlenmesi ve güveye gitmesi için emir verdi.” (2018, s. 285)

Görüldüğü gibi Divan'daki gelinle ilgili unsurlar günümüzdeki unsurlarla birebir örtüşmektedir. Gelin adayının çeyiz düzmesi ve koca evine çeyizle gitmesi, gelinin taç giymesi, kız tarafından bir kadının gelinle birlikte gerdek gecesi için oğlan evine gelmesi, başlık parası ve mihr, geline takı takılması vs. günümüzde hala devam eden geleneklerdir. Madde başı olarak bir yerde geçen gelin kavramı daha çok gelini tamamlayan unsurlarla anılmış. Bu unsurların çokluğu, eserin ortaya çıktığı dönemde geline verilen önemi gözler önüne sermektedir.

2.3.4. Kutadgu Bilig'de Gelin

Alegorik bir eser olan Kutadgu Bilig'de, kadın belirli bir şahsı ifade etmez. Eserde tasvir edilen kadın anlayışı, 11. yüzyılda İslâmiyet'i yeni kabul etmiş bir toplumun ferdi olan şairin bütün samimiyetiyle bağlandığı İslâmiyet'in gereğini yerine getirme ve bunu kendi insanına (topluma) anlatma gayreti neticesi ortaya çıkan silik bir tiptir (Anıl, 2004).

Kutadgu Bilig'de gelin (kelin) kelimesi beş yerde geçmektedir. Ancak bunlardan sadece biri gerçek anlamında kullanılırken diğer üçü benzetme amacı güdülerek kullanılmıştır. Eserde g/kelin kelimesinin geçtiği beyitler şöyledir:

“Kelin kız sevinci küden tünleri / Kür alp er küvençi çerig künleri” (Arat, 1947, s. 252).

Gelin kızların övüneceği gün zıfâf geceleri olarak verilirken, kahraman erkeğin iftihar edeceği zamanın da savaş günleri olduğu belirtilmiştir.

“Kişi kirmedük ilke kirse ıal / Kelin teg bolur er ağın teg tili” (Arat, 2007, s. 64).

İnsan bilmediğı bir memlekete girince, gelin gibi olur ve dili tutulur.

“Bezenip bu dünya özin körkitür / İtinmiş kelin teg köngül yilkitür” (Arat, 2007, s. 355).

Bu dünya insanın karşısına süslenerek çıkar; süslü gelin gibi, gönülü heyecanlandırır.

“Tuzakçı körünmez mengin körkitür / Bezenmiş kelin teg köngül yilkitür” (Arat, 2007, s. 358).

Tuzak kuran görünmez, yalnız yemini gösterir; süslenmiş bir gelin gibi gönülü çeler.

Toğardınbutıklandı ot teg yalın / yarudı yangı yüz açar teg kelin” (Arat, 1947, s. 386).

Doğudan ateş gibi alev dallandı ve gelin yüzünü yeni açmış gibi, dünya aydınlandı.

Her ne kadar “gelin” sözcüğünü gerçek anlamda bir defa kullanmış olsa da benzetme amacıyla kullanıldığı beyitlerde ise gelinin temel özellikleri belirtilmiştir. Bunlar, gelinin süslü olması, çekici olması ve az konuşmasıdır.

Değerlendirme

Gelin tanımlarıyla Türk kültürünün ilk yazılı eserlerindeki gelinlerin müşterek özelliklere sahip olduğu aşikârdır. Türk kültürüne ait yazılı dönem ilk eserlerindeki gelin olgusuyla bugün ülkemizdeki gelin olgusu arasında pek bir fark bulunmamaktadır. Geçmişte gelin denilince gözümüzün önünde canlanan resimle bugün gelin denilince gözümüzün önünde canlanan kadın tipinin temel özelliğinin süslü ve göz alıcı, çekiciliği düşünülürse sadece kıyafet renginden kaynaklanan bir değişimin olmuştur.

Dede Korkut hikâyelerinde evlenilecek olan kızda aranan özellikler ön plana çıkmıştır. Gelinin yani ideal eşin sadakatli, iffetli, doğrudan şaşmayan ve eşleri için canlarını feda ettiği görülür. İlk Türkçe sözlük olan Divanu Lügati't Türk'te ise verilen madde başlarında daha çok gelinden; yanında, yakınında hatta üstünde taşıdığı süs eşyalarıyla kendisinden bahsedildiği görülmektedir. Günümüzle birebir örtüşen pek çok uygulamanın DLT'te geçtiği tespit edilmiştir. Alegorik bir eser olan Kutadgu Bilig'de gelin daha çok dünyaya benzetilmiştir. Süslü, heyecanlı olması ve daha çok dünya gibi geçici olmasından bahsedilmiştir.

BÖLÜM III

TÜRK HALK EDEBİYATINDA GELİN

Anonim Halk Şiiri belli bir yaratıcısı ve düzenleyicisi olmayan ancak günümüze kadar gelen eserlerdir. Günümüze kadar gelebilmesindeki tek yol geniş kitlelerce benimsenmiş, söylenmiş, aktarılagelmiş olmasından kaynaklanır. Halkın duygu ve düşüncelerini içeren bu eserler halkın ortak malı haline gelmiştir. Toplumsal yaşamla iç içe olan bu eserler, genellikle aşk, doğa, ölüm, yiğitlik gibi konuları işlemektedir.

Anonim Halk Şiirinin tür ve şekillerinden olan mani, türkü, ağıt, bilmece, tekerleme ve atasözlerinde gelin konusunu inceleyeceğiz.

3.1. Anonim Halk Edebiyatında Gelin

3.1.1. Manilerde Gelin

Kaynaklar mani türüyle ilgili olarak benzer bilgiler vermektedir. Bu bilgilere göre mani Türk şiirinin en eski ve en yaygın şiir türü olup genellikle yedi heceli dört mısralık tek dörtlükten meydana gelen ve aaba şeklinde kafiyelenen, sevgi, özlem, hasret, gurbet, doğa, ayrılık, kıskançlık, beğeni, yergi, nefret gibi temalar başta olmak üzere hemen her konuda söylenebilen anonim halk şiiri türüdür/biçimidir. Dört dizelik tek dörtlükten oluşan manilerin ilk iki dizesinin doldurma mısralar olduğu, sonraki iki dize için hazırlık amacı taşıdığı, asıl anlatılmak istenen son iki mısradaki verildiği belirtilmektedir. Ayrıca mani, Türk halk şiirinin en küçük nazım biçimidir. Mani söyleme, yüzyılların deneyimlerinden süzülerek biçimlenmiş, belirli kuralları olan, kuşaktan kuşağa aktararak günümüze ulaşmış bir gelenektir. Maniler, bir kişi tarafından söylendiği gibi karşılıklı olarak da söylenebilir. (Artun, 2007, s. 1; Kara, 1994, s. 5; Onay, 1996, s. 72; Şahin 2009, s. 11; Kilisli Rıfat Bilge, 2001, s. 13-14; Yardımcı, 2002, s. 19-24; Akalın, 1972, s. XVIII-XIX; Çelik, 2005, s. 22). Yıllar boyu süregelen mani söyleme geleneği zamanla önemini kaybetmiştir.

Boratav da manilerin genellikle yedi heceli tek dörtlükten oluşan anlam bütünlüğüne sahip bir tür olduğu, anlamın ağırlığının üçüncü ve dördüncü dizelerde olduğu konusunda yukarıdaki kaynaklarla hemfikirdir. Bunun yanında Boratav manide anlamın dört dizeye yayıldığını ve ilk iki dizede çizilen tablonu maniyi estetik bir yapıya kavuşturduğunu, ilk iki dizenin maninin dış dünyayla bağı olduğunu, üçüncü ve

dördüncü dizede duygu ve düşüncenin ortaya konduğunu, doğaçlama söylenmesinin maniye iki bölüme ayırdığını, birinci bölümün genellikle hazırlık olduğunu ve maniciye kafiye, söz için zaman kazandırdığını, çağrışım, duygu ve düşünce için hareket noktası sağladığını belirtmiştir (2013, s. 191-196).

Karabaş ise ilk iki dizeye doldurma diyenlerin manilerin ilk yarılarının anlamını kolayca anlayamadıklarından onların anlamsız olduklarını varsayıp doldurma olduğunu ileri sürdüklerini belirtir (1999, s. 71).

Maniler her konuda söylenebildiği gibi gelinle ilgili temaların işlendiği manilerin sayısı da oldukça çoktur. Bu tür maniler içinde gelinin fiziksel, ruhsal, karakter özellikleri, yaptığı işlerdeki tutum ve davranışları, giyimi kuşamı, yemesi içmesi vb. konular övgü veya yergi amacıyla dile getirilmiş olabilir. Gelini konu alan maniler içerisinde sayıca en büyük yekûnu gelin-kaynana atışmalarına bağlı olarak teşekkül etmiş manilerin oluşturduğu söylenebilir. Kayınvalide bir zamanlar gelin olduğunu unutmuş, gelinine hoşgörü göstermek yerine “yaşadığını yaşatmayı” tercih eder olmuştur (İspirli, 2004, s.32). Bunun yanında gelin-kız atışmaları içerisinde de gelinle ilgili çok sayıda mani vardır.

Maniler, yapı ve muhteva özellikleri bakımından hem söyleniş kolaylığı hem de akılda kolay tutuldukları için halk arasındaki en yaygın türlerden biridir. Bu durum gelin manileri içinde geçerlidir. Herkes kolayca bir gelin manisi söyleyebilir.

Manilerin muhtevalarından övmek için mi yermek için mi söylenildiği açıkça belli olmaktadır. Bir manide gelin fiziksel ve ruhsal özellikleri veya yaptığı işler bakımından yeriliyorsa bu tür maniler gelini yermek amacıyla, büyük ihtimalle kaynana veya kız tarafından söylenmiştir. Gelinle ilgili maniler, evlenme törenlerinde, kına gecelerinde, gelin hamamında, gelin başında söyleniyorsa bu tür manilerde gelinler genellikle övülür.

Gelinin fiziksel özelliklerinin konu edildiği ve yerildiği manilere iki örnek şöyledir:

Başı saçaklı gelin
İpten kuşaklı gelin
Dün geldin adam oldun
Leylek bacaklı gelin (Kaya, 1999, s. 76)

Gözleri patlak gelin
Çenesi hırtlak gelin

Seni mezar kaçkını

Suratsız hortlak gelin (Artun, 2007, s. 8)

Gelinin mizacını, karakterini konu edinen ve yeren mani örnekleri şu şekildedir.

Kız gelin dırdır etme

Beni bırakıp gitme

Vakitsiz horoz gibi

Gece yarısı ötme

Gelin gece kuşudur

Münafıklar başıdır

Çarşıda ne var ise

Kocasına taşdır (Kaya, 1999, s. 76)

Kayadan bakar aya

Bak kıllı karıya

Saftirik olan gelini

Bindirdiler kör taya (İspirli, 2004, s. 28)

Yukarıdaki manilerin muhtevalarından açıkça anlaşıldığı üzere gelinin fiziksel ve ruhsal özellikleri işlenmiştir. Ancak işlenen özellikler gelini yermek amacıyla kullanılmıştır.

Gelinle ilgili manilerinin kahir ekseriyetinde gelin yerilmekle birlikte bazı manilerde geline nasihat edilmekte veya gelinden bazı isteklerde bulunmaktadır. Ancak aşağıdaki birkaç örnekte görüldüğü üzere, gelinden istekte veya gelinle ilgili çeşitli dileklerin bulunduğu manilerde bile gelin yerilmektedir.

Aşağıdaki manilerde geline nasihat edilmektedir.

Kalk sabahtan a gelin

Süpür evin tozunu

Sakın iki eyleme

Kaynananın sözünü (Kaya, 1999, s. 77)

O güzel gelinime

Münafıklık eyleme

Evde söylenen sözü

Mahallede söyleme (Kaya, 1999, s. 77)

Kartal sinek avlamaz

Köpek kuşa havlamaz

Aklı olan gelin

Kaynanaya hırlamaz (İspirli, 2004, s. 27)

Aşağıdaki manilerin bazılarında gelin, dış görünüşü, tutum, davranışı ve kaynanayla iletişimi bakımından yerilirken bazılarında ise tenkit, tehdit ve beddua edilmektedir.

Gönül bilir dostunu

Yere serer çulunu

Paçalı don yaparım

Gelin senin postunu

Gelin seni oyarım

Sen hizmetçi ben hanım

Seni evden kovarım

Eğer isterse canım

Eli bıçaklı gelin

Eteği saçaklı gelin

Oğluma hora mı geçtin

Yengeç bacaklı gelin

Taştan duvar örülür mü

Kaynana dövülür mü

Kaynanayı döven gelin

Mahallede övülür mü

Yaşa gelin yaşa

Kına yakmış başa

Arkamdan konuşursun

Dilin karnına kaça

Tekkeden hu gelir

Çeşmeden su gelir
Benim terbiyesiz gelin
Gort gort diye geçirir

Gelişe bak gelişe
Bayılırım yemişe
Gelin bana da vermezsene
Gece altına işe (İspirli, 2004, s. 26-27)

Aşağıdaki manilerde ise gelin sadece yerilmemekte aynı zamanda tahkir de edilmekte ve her türlü özellik geline yüklenmektedir.

Tereye petek koydum
İçine ipek koydum
Gelinimin adını
Zincirli köpek koydum (İspirli, 2004, s. 24)

Çürük gelin ne derdin
Gelin değil kedersin
Yoğurda zehir koydum
Yesin yesin gebersin

Bahçe çapa istiyo
İşçi para istiyo
Düşük çeneli gelin
Çamdan sopa istiyo

Gelini sevmeli
Ayda bir görmeli
Gördün mü sövmeli
Azınca dövmeli

Kazan dolu salça
Dökülür akça akça
Yaktın beni kül ettin

Şişko gelin Hatça (İspirli, 2004, s. 25)

Gelinle ilgili bu tür manilerin sayısını oldukça artırmak mümkündür. Yukarıda da belirttiğimiz üzere halk arasında söylenen manilerin sayıca önemli bir kısmı gelin ve kaynananın karşılıklı söyleşmesine dayanan manilerdir. Bunun yanında gelinle ilgili olarak, görümcelerin, kayın babaların, halkın vs. söylediği maniler de vardır. Bu tür manilerin genelinde gelin yerilirken bazılarında ise övülmektedir. Özellikle gelin kaynana manilerinin sayısal olarak fazlalığının ve bunların genelinin birbirini yerme nitelikli olmasının çeşitli psiko-sosyal nedenleri vardır. İspirli, bu nedenlerin en önemli sonucunun aile kurumunu yıpratabileceği gerçeğinden bahseder (İspirli, 2004). Hususi bir çalışma konusu olması ve bizim konumuzla doğrudan ilgisi olmaması sebebiyle bu konuya girmiyoruz. Ancak bu çatışmanın temelinde yatan sebebin yakın tarihlere kadar toplumumuzda yaygın olan büyük aile geleneği içindeki güç paylaşımı ve annenin oğlunu, gelinin kocasını başkasıyla paylaşmama dürtüsü olduğu söylenebilir.

Gelinin yerildiği manilerin çokluğu yanında, az da olsa gelinin övüldüğü manilerde vardır:

Gelin gelin kapımıza
Altın dolu küpümüze
Çeyzi var hepimize
Gelin hoş geldin hoş geldin

Cevahirin hasıyım
Has ova elmasıyım
Övünsem de yeri var
Gelinin anasıyım (İspirli, 2004, s. 28)

Aşağıdaki manide bir yerde insanın insanın kurdu olduğu, geline bunca şeyi diyenlerin de bir zamanlar gelin olduğu, aslında gelini yerlerin bir yerde kendilerini yerdikleri gelin ağzından özetlenmiştir.

Ak tavuk olmadın mı?
Kümese girmedin mi?
A benim kel kaynanam
Sen gelin olmadın mı? (İspirli, 2004, s. 30)

Gelinin toplumsal hayattaki önemiyle, gelinle ilgili olarak manilerde dile getirilen hususlar doğal olarak birbiriyle çelişmektedir. Ailenin, toplumun istikbalini bir yerde elinde bulunduran, insanlığın bir yarısını oluşturan kadınların hemen hepsinin

hayatında yaşamak istediği bir olguyla ilgili olarak bu kadar ağır ithamlarda, teşbihlerde bulunulması hiç de kabul edilir şeyler değildir. Ancak bu durumu “Meyve veren ağaç taşlanır” atasözünde belirtildiği düstur çerçevesinde değerlendirmek gerektiği kanaatindeyiz. Bunun yanında gelinle ilgili yergi manilerinin büyük çoğunluğunun insanların tamamı içinde küçük bir grubu temsil eden kaynanalar tarafından söylenildiğini unutmamalıyız. Hatta gelinle ilgili söylenilen manilerin bu kadar şöhret bulmasının, ilgi görmesinin altında gelinin toplumdaki yerinin yattığını söylemek mümkündür.

Gelin kaynana manilerinin hem bu kadar çok hem de karşılıklı bu denli yerginin altında yatan sebeplerden biri de mizah ve eğlenmenin olduğu kanaatindeyiz. Gelin kaynana manilerinin genelinin söylenme bağlamı kuvvetle muhtemel toplu iş yapma zamanlarıdır. Bu tür yer ve zamanlarda eğlenme biçimlerinden biri mani söyleyerek karşılıklı atışmadır.

İnsanların birbirini eleştirebilmesi için aynı zamanda birbirlerini yakinen de tanımaları gerekir. Kadınların imece usulü veya toplu olarak iş yaptıkları yerlerde eğer gelin kaynana var ve bunlar en az bir süredir bir arada yaşıyorlarsa onlardan daha iyi birbirlerini tanıyan yoktur. Lafı döndürüp dolaştırıp gelin kaynana ilişkisine getiren birisi gelin kaynanayı pek ala birbirine düşürebilir.

Bunun yanında insanlar sırf eğlenmek için karşılıklı mani söyleyebilir. Bu durum özellikle düğün ortamlarında, kına yakma törenlerinde çok görülen bir durumdur. Burada amaç gelin ve kaynananın birbirlerini yermelerinden çok eğlenmektir. Bu eğlenme insanların en çok hoşuna giden ise âşık atışmalarında olduğu üzere icracıların birbirini yermesidir. Bu bağlamda gelin ve kaynana, gayet ağır ithamlarda bulunarak birbirlerini yermektedirler.

3.1.2. Türkülerde Gelin

İnsanın hayatı boyunca yaşadığı duygu değişimlerinin dile yansımalarının bir yolu da türkülerdir. Mirzaoğlu, türküler, dünden bugüne toplumsal fonksiyonlarını koruyan sanatsal ifade aracıdır. Türkülerin temel işlevi kültürü nesilden nesile taşımaktır. Kültürün zengin bir kaynağı olması hasebiyle büyük bilgi birikimini de içinde barındırır (2015, s. 36). Bekki, belli bir ezgiyle söylendiği için türkülerin diğer halk şiiri türlerinden ayrıldığını, türkülerin millî nazım ölçüsü heceyle oluşturulmuş bent ve bağlantı denilen iki gruptaki mısralardan oluştuğunu, bentlerindeki dize sayısının iki ile

dört arasında değiştini, bağlantılarındaki dize sayısının da bir ile beş veya daha fazla olabileceğini ifade etmektedir (2004, s.26-27).

Türküler bir insanın hayatında yaşayabileceği veya karşılaşabileceği aşk, gurbet, ölüm, kahramanlık, fetih, seferberlik, doğal afetler, oymak kavgaları, eşkıya baskınları, bir kalenin düşmesi, bir vatan parçasının elden çıkması gibi olaylarla sevdâ, talihe küsme gibi her türlü olay ve duygulara bağlı olarak teşekkül edebilir (Albayrak, 2012, s. 611). Bu yüzden türkü, beşikteki çocuğa ninni, gelinlik kızlara kına, gurbetteki gariplere sığınak olur. Daha sonra düğünlerde halay, savaşlarda mehter en son ise mezar başında ağıt olur (Yakıcı, 2007, s. 24).

Halkın duygu, düşünce, dilek, istek, umut, kin, nefret, hasret, sevinç gibi insan hayatında görülen bütün hislerin, eylemlerin, olguların, algıların yansıdığı bir tür olan türküler içinde, çeşitli vesilelerle birçok yerde “gelin” işlenmiştir. Bunun yanında, türkülerimiz içinde türküye konu olmaları itibarıyla doğrudan gelin türküleri özel bir yer işgal ederler. Bir başka deyişle, halk şiiri ve müziği içinde çok sayıda gelin türküsü vardır. Ülkemizde söylenen bütün gelin türkülerinin tespiti ve incelenmesi başlı başına bir çalışma konusu olabilecek kadar çoktur.

Gelin türküleri ve gelin olma sürecindeki önemli eşiklerinden biri olan kına gecesinde söylenen türkü/ağıtlarla ilgili birçok çalışma yapılmıştır. YÖK TEZ kataloğunda sadece kına ağıtlarıyla ilgili olarak üç tane yüksek lisans tezi bulunmaktadır. Tanakan (1997) Ankara Ayaş Oltan köyü düğün, evlilik ve kına türkülerini, Yılmaz (2010), Türkiye’de kına yakma âdetlerini ve kına türkülerini, Açar (2014) ise TRT Türk Halk müziği repertuarında bulunan kına türkülerini, makam dizilerini, usûl ve güfte yönünden incelemiştir. Ayrıca Dönmez (2019) de Kazan Tatar düğünlerinde söylenen türkülerini Türkiye Türkçesine aktarmıştır. Bu türküler içinde gelin türküleri de vardır. Örneğin:

Urak ta urdım sızganıp,
Neçen de çaptım sızganıp
Atakayım mine yaştey birde
Kara ikmekkeyleren kızganıp

Bu cır metninin ilk iki dizesinde ekin biçmekten bahsederken kadın, son iki dizesinde gençken evlendirildiğinden şikayet etmektedir (Dönmez, 2019, s. 67).

Düğünler ve gelinlik süreci iki duygunun birlikte, bir anda yaşandığı insan hayatındaki ender anlardan biridir. Gelin olan kişi bir taraftan sevdiğine kavuştuğu için, belki yıllardır hayalini kurduğu kendi yuvasını kurduğu için mutlu olurken, diğer

tarafından doğup büyüdüğü ve hayatının bir parçası olan anasından, babasından ve aile ocağından ayrıldığı için üzüldür. Bu durumun yansımalarını düğün ve gelin türkülerinde de görebiliriz.

Gelinin gelinlik kız olarak seçilmesinden, çeyizinin hazırlanmasına ve evden gelin olarak çıkması sürecine kadar değişik zamanlarla ilgili olarak çok sayıda gelin türküsü vardır. Bu türkülerin tamamını burada tespit etmek böyle bir çalışmanın sınırlarını çok aşacağı için burada örnek olması açısından sadece birkaç gelin türküsüne yer verilecektir.

Gelin türkülerini genel muhtevasına bakarak iki ana gruba ayırmak mümkündür. Bunların bazıları kına gecesinde söylenen türküler bazıları ise gelinin baba evinden koca evine geldikten sonraki gelinlik sürecindeki fiziksel özelliklerine, giyim kuşamına, güzelliğine, hal ve hareketlerine vs bağlı olarak söylenen türkülerdir.

İnsan hayatının dönüm noktalarından olan evlilik, yeni ve farklı bir hayat kurmanın yanında, sorumluluk duygusunun öne çıkması ve yaşamı tanıma bakımından önemlidir. Bu, özellikle baba evinden ayrılan kız için ayrı bir önem taşır. Gerek gelin, gerekse gelinin yakınları birlikte düğün mutluluğunu yaşarken, ister istemez içlerinde burukluk hissederler ve bu durumu, yanık ezgi ile icra edilen şiirlerle dile getirirler (Kaya, 1999, s. 298).

Gelinle ilgili türküler içinde değerlendirdiğimiz kına gecelerinde söylenen türküler genellikle gelini ağlatmak için söylenirler. Bu yüzden bu türkülerin muhtevaları da ezgileri de ağıt şeklindedir. Ancak halk arasında geleneksel biçimde ezgiyle söylenen bütün sözlü kültür ürünlerine türkü denildiği için kına gecelerinde söylenen ağıtları da gelin türküleriyle birlikte değerlendireceğiz.

Gelin türküsü denilince akla ilk gelen türkü, ülkemizin hemen her tarafında özellikle kına gecelerinde söylenen “Yüksek yüksek tepelere ev kurmasınlar” adlı ayrılık türküsüdür. İçinde “gelin” geçmediği için bu türküyü almıyoruz. Onun yerine yine kına gecelerinde söylenen ve içinde gelin sözcüğünün de geçtiği bir başka türküyü ilk örnek olarak veriyoruz. Kına ağıdı da denilen kına türkülerinin fonksiyonlarından biri gelinle ailesi arasındaki duygu yoğunluğunu en üst seviyeye çıkarmaktır.

Çaktılar çaktılar çakmak taşını

Kurdular kurdular düğün aşını

Sesleyin gelinin bey kardaşını

Şen anam şen anam evin şen olsun

İşte ben gidiyom evin gen olsun

Ocağa koydular yufka saçını
 Başıma koydular gelin tacını
 Çağırın çağırın kız kardaşını
 Şen anam şen anam evin şen olsun
 İşte ben gidiyom evin gen olsun (Kaya, 1999, s. 185)

Sel önünden devşirirler odunu
 Yiyen bilir leblebinin tadını
 Bilemedik gelin kızın adını
 Ben gidem ben gidem şen olsun
 Yaranım yoldaşım ağzım tatlı olsun
 Gelinciler salınarak geldiler
 Dolu gibi avlumuza doldular
 Anamın elinden beni aldılar
 Ben gidem ben gidem şen olsun
 Yaranım yoldaşım ağzım tatlı olsun (Kaya, 1999, s. 189)

Pazarda bal var gelinim pazarda bal var
 Sende bir hal var gelinim sende bir hal var
 Ağana yalvar gelinim paşana yalvar gelinim
 Ahdeyle gelin gelmeye kıymetli gelin
 Gelinim gözelim de kınan kutl' olsun
 Hem orda hem burda dilin tatlı olsun
 Pazarın üstü gelinim pazarın üstü
 Yar yara küstü gelinim yar yara küstü
 Güveyim uslu gelinim güveyim uslu
 Ahdeyle gelin gelmeye kıymetli gelin
 Gelinim gözelim de kınan kutl' olsun
 Hem orda hem burda dilin tatlı olsun
 Pazarda kuzu gelinim pazarda kuzu
 Tüyü de kırmızı gelinim tüyü de kırmızı
 Bir adam kızı gelinim bir adam kızı
 Ahdeyle gelin gelmeye kıymetli gelin
 Gelinim gözelim de kınan kutl' olsun

Hem orda hem burda dilin tatlı olsun (Göde, 2010, s.167)

Geldiğimiz yollar bağlar arası
 Gızım gelin oldu deyi ağlar anası
 Eline yakışmış gelin gınası
 Meleğim meleğim allı meleğim
 Düşmanımız çoktur seni göreyim (Yılmaz, 2010, s. 134)

Atladı gitti eşiği
 Sofrada kaldı kaşığı
 Gidiyor da evlerin yakışağı
 A canım da kız gelin oluyor
 Annesi kızsız kalıyor
 Komşular ıssız kalıyor (Yılmaz, 2010, s. 136)

Gelin ağlar yaşın yaşın
 Gitmem diye salları başın
 Şimdi gelir bey gardaşın
 Ağlama gelin ağlama
 El oğludur bel bağlama

Gelinin giydiği atlas
 Atlasa iğneler batmaz
 Gelin güveğisiz yatmaz
 Geline tel duvağ olsun
 Hemen güveği sağ olsun

Gelin oturur tahtında
 Bülbüller öter vahtında
 Kızlar gelinlik bahtında
 Beri gel gelin beri gel
 Saçların yerde sürü gel

Gelinin giydiği yeşil

Duvağın başından aşır
 Serhoşum dilim dolaşır
 Ağlama gelin ağlama
 Yeter yüreğim dağlama (Yılmaz, 2010, s. 163)

Kuyudan su çekerler tulumunan
 Kızı da gelin ederler zulumunan

Kuyudan su çekerler güğümünen
 Kızı gelin ederler düğününen

Kuyudan su çekerler küleğinen
 Kızı gelin ederler dileğinen

Kuyudan su çekerler dibeğinen
 Kızı gelin ederler cübbeğinen

Kuyudan su çekerler çereğinen
 Kızı gelin ederler leçeğinen (Yılmaz, 2010, s. 169)

Gardılar gınamı çamur ettiler
 Çıynadılar yola demir ettiler
 Beni gurbet ele gelin ettiler

Atlar eğerlenmiş bineğini ister
 Guşlar havalanmış düreğini ister
 Bu kız bir gececik gonağını ister

Bacamızdan yağmur gibi yağıdılar
 Avlumuza tolu gibi doldular
 Anamın elinden beni aldılar
 Beni gurbet ele gelin verdiler (Demren, 2019, 325)

Yukarıdaki türkülerin muhtevasına baktığımızda hemen tamamının ayrılık temalı olduğu görülmektedir. Bir sonraki gün doğup büyüdüğü ana baba evinden

ayrılacak biri için söylenen bu türkülerin bağlamını düşündüğümüzde muhteva ve ezginin bağlamla uyumlu olduğu açıktır.

Gelin türkülerinin ikinci grubunu ise günlük hayattaki gelinlerle ilgili olarak söylenen türküler oluşturmaktadır.

Erzurum çarşı pazar
Neylim aman aman X2
Sarı gelin
İçinde bir kız gezer ah
Ninen ölsün sarı gelin aman
Sarı gelin aman X2
Suna yarım

Elinde kâğıt kalem
Neylim aman aman X2
Sarı gelin
Dertlere derman yazar ah
Ninen ölsün sarı gelin aman
Sarı gelin aman X2
Suna yarım

Erzurum'da bir kuş var
Neylim aman aman X2
Sarı gelin
Kanaadında gümüş var ah
Ninen ölsün sarı gelin aman
Sarı gelin aman X2
Suna yarım

Yârim gitti gelmedi
Neylim aman aman X2
Sarı gelin
Elbet bunda bir iş var ah
Ninen ölsün sarı gelin aman
Sarı gelin aman X2

Suna yârim (<https://turkusozu.net/sari-gelin/>)

Ben seni severim sen de seversen
İflah olman il sözüne uyarsan
Nalin olam ağ topuğa giyersen
Giy de beni çamurlara bas sunam.

Haydi gidek Adana'dan aşağı
Şeftaliden toplayalım başağı
Ağ gelin de türlü bağlar kuşağı
Nazını da baha yetmez bil sunam. (Esen, 1986, s. 10)

Suya gider allı gelin has gelin
Topuklarını nokta nokta bas gelin
Bu güzellik sade sana has gelin

Bilmiyon mu benim sana yandığım
Ellerin köyünde garip kaldığım

Suya gider su testisi doldurur
Doldu diye boş testi doldurur
Bu güzellik iflah etmez öldürür
Bilmiyon mu benim sana yandığım
Ellerin köyünde garip kaldığım
(<http://www.turkuyurdu.com/suya-gider-alli-gelin-2813.html>)

Ağ gelin de indi m'ola yayladan
Ağ gelin oy
Kaşın değil de gözün beni ağladan
Ağ gelin sürmelim oy

Bu güzellik sana Kadir Mevlâ'dan ey
Ağ gelin oy
Alırım ahtımı da goymam sevdiğim

Ağ gelin sürmelim oy oy

Ağ gelin de oturmuş daşın üstüne oy

Ağ gelin oy

Daramış zülfün kaşın üstüne

Ağ gelin sürmelim

Bir selâmın gelmiş başım üstüne oy oy oy

Ağ gelin oy

Gendin gelinde yürüyüşün kız gibi

Ağ gelin sürmelim oy oy

(<http://www.asikveysel.com/turku-sozleri/ag-gelin-de-indimola-yayladan.htm>)

Akşam olur karanlığa kalırsın

Derin derin sevdalara dalarsın

(Oy gelin gelin sevdalı gelin öldürdün beni)

Beni koyup yadellere varırsın

Sana zulüm bana ölüm değil mi

(Oy gelin gelin sevdalı gelin öldürdün beni)

Bülbül ne ötersin yuvan mı yoktur

Yoksa benim gibi sevdan mı çoktur

(Oy gelin gelin sevdalı gelin öldürdün beni)

Sar'altın yaptırsam yarin boynuna

Vallah güzellerin düşmanı çoktur

(Oy gelin gelin sevdalı gelin öldürdün beni)

Odası toz olmuş dolabı duman

Uyan kömür gözlüm uykudan uyan

(Oy gelin gelin sevdalı gelin öldürdün beni)

Ellerin elime deydiği zaman

İster ölüm olsun ister ayrılık
 (Oy gelin gelin sevdalı gelin öldürdün beni)
<https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=61>)

Evlerinin önü yoldur
 Yoldan geçen karakoldur
 Gurban olam sarı gelin
 Gel testini bizden doldur

Al Fadimem bal Fadimem
 Yanakları gül Fadimem
 Uyan uyan sabah oldu
 Namazını gıl Fadimem

Şu dağların burcu musun
 Kız boynumun borcu musun
 Gurban olam sarı gelin
 Sen kötünün harcı mısın

Al Fadimem bal Fadimem
 Yanakları gül Fadimem
 Uyan uyan sabah oldu
 Namazını gıl Fadimem

Evlerinin önü şadır
 Atlı geçer güpür güpür
 Gurban olam sarı gelin
 Gel de bizim evi süpür

Al Fadimem bal Fadimem
 Yanakları gül Fadimem
 Uyan uyan sabah oldu
 Namazını gıl Fadimem

Koyun yola dizilirdi
 Bağlı ipler çözülürdü
 Ahranmış gavur oğlan
 Buz olsaydı çözülürdü

Al Fadimem bal Fadimem
 Yanakları gül Fadimem
 Uyan uyan sabah oldu
 Namazını gıl Fadimem

Al Fadimem suya gider
 Su yolunda çalım eder
 Çalım etme al Fadimem
 Ben cahilim aklım gider

Al Fadimem bal Fadimem
 Yanakları gül Fadimem
 Uyan uyan sabah oldu
 Namazını gıl Fadimem

(<https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=23>)

Irmağı geçti gelin
 Saç bağı düştü gelin
 Eğil eğil öpeyim
 Yüreğim geçti gelin

Odaların kilimi
 Sinelerin dilimi
 Nerde olsa belli olur
 Zenginlerin gelini

Irmağın adasına
 Durayım gadasına
 Bu gece misafiri

Yârimin odasına (Demren, 2019, s. 327)

Gelin türkülerinde gelinin alımlılığından, güzelliğinden, yaptığı işlerden, gelinden beklentilerden vs. bahsedilmektedir.

Sivas düğün türkülerini derleyen Demren, türkülerin, eğlendirici, pekiştirici, insanlar arası iletişimi sağlayan ve güçlendiren, yeni düzene hazırlayıcı, vb. pek çok işlevinden bahseder (2019, s. 295).

Gelin türkülerinin muhtevalarına baktığımızda temel ortak özelliklerinin lirik türküler olduğunu görmekteyiz. Bu türkülerde ya gelinin doğup büyüdüğü evden, ana babasından ayrılmasından duyulan üzüntü ya da yeni hayatının kutlu ve mutlu olmasıyla ilgili dilek ve temenniler dile getirilmektedir. Kına türküleriyle ilgili daha fazla örnek için Yılmaz (2010) tarafından hazırlanan Türkiye’de Kına Yakma Geleneği ve Kına Türküleri adlı çalışmaya bakılabilir.

İncelediğimiz bu türküler dışında Karadeniz insanının hazır cevaplılığına dayanan “atma türkü”lerden bahsetmeden geçemeyeceğiz. Atma türküler günlük hayatının her anında bir çırpıda söylenebilen bazen tek dörtlükten bazen de âşıklar tarafından karşılıklı atışma şekline dönüşebilen türkülerdir. Gelin-kaynana atışmalarını konu edinen atma türkülerde paylaşılamayan doğal olarak gelinin kocası, kaynananın oğludur. Kaynana gelininden hep şikâyetçi, oğlunu yeniden evlendirme peşinde; gelin ise kaynanasının söylenmelerine katlanamayan, kocasına kendisinden başka kimsenin katlanamayacağını dile getirir. (Küçükyıldız, 2007, s. 58-65).

Küçükyıldız (2017)’in, Ak (2004)’tan aktardığı gelin-kaynana atma türkü örneği şu şekildedir:

“Kaynana:

Nasıl karşı çıkayı geline bak geline

İyisini almaduk biz baktuk güzeline

Gelin:

Karşı dağlardan beri gel uyuya uyuya

Kaynanayı koysunlar yedi metre kuyuya

Kaynana:

Ben eve aldum seni kız gelin olman için

Önceden normal idun sosyete oldun niçün

Gelin:

Yağmur yağar sel için kızlar olur el için

Analar kız doğurur delikanlılar için ·

Kaynana:

Her haldeki uşağum bir daha evlenecek
Sen o kadar nazlanma sana kuma gelecek

Gelin:

Rus Pazarı doludur belki alur oradan
İkbalına var ise öyle yazar yaradan

Kaynana:

Öyle bişe görmedim döver kaynanasını
Alacağum kocama ben bunun anasını

Gelin:

Kaynana gelinine hiç kötülükler eder mi
Sen söyle ey kaynana hiç gelin dayak yer mi

Kaynana:

Bana ettiklerini annesine eder mi
Ya güzellikle kalır ya da çeker gider mi” (s. 65)

Gelinini alırken güzelliğine aldanıp kötü huylu çıkmasından yakınan kaynana, oğlunu tekrar evlendirme peşindedir.

3.1.3. Bilmecelerde Gelin

Bilmeceler, sözlü anlatım türleri içerisinde yaygın türlerden biridir. Özellikle geçmişte uzun kış gecelerinde hem çocuklar kendi aralarında hem de yetişkinlerle ve çocukların arasında bilmece sormak ve bilmece çözmek yaygın bir eğlence biçimidir. Folklorun önemli bir türü olan bilmeceler, insanlığın ortaya koyduğu ilk sözlü eserlerdendir (Alperen, 1996, s. 117).

Şükrü Elçin bilmeceyi “Bilmeceler, tabiat unsurları ile bu unsurlara bağlı hâdiseleri; insan, hayvan ve bitki gibi canlıları; eşyayı; akıl, zekâ veya güzellik nev’inden mücerred kavramlarla dinî konu ve motifleri vb. kapalı bir şekilde, yakın-uzak münasebetler ve çağrışımlarla, düşünce, muhakeme ve dikkatimize aksettirerek bulmayı hedef tutan kalıplaşmış sözlerdir” şeklinde tanımlar.” (1989, s. 1) şeklinde tanımlamaktadır. Eğlenceli bir tür olması hasebiyle hemen her dönemde insanların dikkatini çeken bilmeceler, milletlerin kültürel yapısında önemli bir yeri vardır (Bekki, 2013, s. 337).

Hoş vakit geçirme özelliği yanında düşünmeye de sevk eden bilmeceler, hemen her konuda söylenebilmektedir. Bu bağlamda, mani ve türkülerde olduğu kadar yaygın

olmasa da gelinle ilgili bilmecelere de rastlamaktayız. Bunun yanında aşağıdaki örnekte görüldüğü üzere zaman zaman gelinin seçiminde de bilmecenin kullanıldığı görülmektedir.

“Boktu Kiriş ve Bora Şeeley destanında Karaatı Haan, gelini Çeçen Urug'un ne kadar akıllı ve kurnaz olduğunu denemek ister. Gelinine “su”, “kaya”, “koyun”, “börü”, “ceylan”, “kuzgun” ve “saksağan” gibi adlarının olduğunu söyleyip asla bu isimleri kullanmamasını öğütler. Bir gün gelin, kaynanasının isteği üzerine koyunları otlatmaya çıkarır. Karatı-Haan, kurda dönüşüp gelininin güttüğü sürüden bir koyunu parçalayıp yarısını yer ve oradan uzaklaşır. Çadırına gelip kendi şekline dönüşür ve gelininin sürüyü getirmesini bekler. Gelin, öğle vakti koyunları getirince Karatı-Haan, “Anlat bakalım, ne gördün, kızım?” diye sorar. Gelin, “Yuvarlananın (kayanın) önünde / Akarın (suyun) yanında / Uluyan (börü/kurt) gelip / Meleyeni (koyunu) yutuverdi / Öten (kuzgun) ile şıştlayan (saksağan) / Onun yanında dolanıp / Durup gün geçirdiler” (Ergun ve Aça, 2004, s. 436) diye cevap verir.

Gelin bilmecelerde karşımıza iki biçimde çıkmaktadır. Bazı bilmecelerinin cevabı gelin olurken, bazı bilmecelerin soru kısmında gelin kelimesi geçmektedir. Biz de bilmecelerdeki gelin örneklerini bu tasnife göre vereceğiz.

Cevabı gelin olan bilmeceler:

1

Üç gemi yolladım Mısır hurmasına, Altın direk diktim burmasına,
Nine, var getir, vermezlerse yalvar getir, Koklanmamış gül, yarılmamış nar getir.
(gelin) (Elçin, 1989, s. 71)

2

Evime sıçan aldım, dünyaya saçan aldım, sabah yazıp akşam okuyan aldım.
Var var getir, var, getir / 2 / tutulmadık nar ağacından, tutulmadık gül getir.
(Başgöz, 1999, s. 289)

3

Analar besler naz ile,
El oğlu alır, hız ile,
Git kızım sağlıklarla,
Sil gözün yağlıklarla
(Gelin) (Yeşilyurt, s. 33)

<https://play.google.com/books/reader?id=o5t7DwAAQBAJ&hl=tr&pg=GBS.PA>

4

Nar dânesi nur dânesi; dört köşenin bir dânesi

(Gelin) (Yeşilyurt, s. 10)

(<https://play.google.com/books/reader?id=o5t7DwAAQBAJ&hl=tr&pg=GBS.P>

A10)

5

Var var getir

Gelmezse yalvar getir

El dokunmamış ağaçtan

Dişlenmemiş nar getir (Gelin) (Türkyılmaz, 2007, s. 509)

Soru kısmında gelin kelimesinin geçtiği bilmeceler:

Cevabı gelin olan örnekler dışında cevabı eşya, yiyecek/içecek, hayvan veya sebze olan bilmecelerde de karşımıza gelin çıkar. Burada cevabı buldurmak için geline veya gelinin bazı özelliklerine atıf yapılmaktadır.

6

Yeni gelinin fesi,

Acı gelir nefesi (biber) (Elçin, 1989, s. 27)

7

Karanlık derede gelin süzülür (pekmez) (Elçin, 1989, s. 40)

8

Kapı arkasında tüylü gelin (süpürge) (Elçin, 1989, s. 42)

9

Karanlık odada gelin dayalı.(Soba) (Elçin, 1989, s. 101)

10

Dört gelinim var

Dördü ola bir boyda

Kör kuyuya taş atar (inek memesi) (Türkyılmaz, 2007, s. 312)

11

Başında tacı var, gelin değil

Ayağında mahmuzu var, süvari değil

Kırk çocuğu var, evli değil (horoz) (Türkyılmaz, 2007, s. 338)

12

Top top kadayıf

Bizim gelin çok zayıf
 Bırak zayıflığını da
 Bir gözü kayıp (iğne) (Türkyılmaz, 2007, s. 535)

3.1.4. Atasözlerinde Gelin

Atasözüyle ilgili bilgi veren kaynakların tümünde, bunların az sözle çok şey anlatma özelliğinden söz edilir. Bu yerinde hüküm, atasözlerinin anlam bakımından yoğunlaştırılmış yapılarından kaynaklanmaktadır. Yeri geldiğinde kullanılma gereği atasözlerine, alkış ve kargışlarda olduğu gibi kısalık, anlamda kesinlik ve belirginlik özelliklerini kazandırmıştır. Edebi eserlerde olsun, gündelik hayatta olsun atasözleri ile ortaya konulan anlatım, daha bir güç ve renk kazanmaktadır (Karadağ, 2004, s. 252). Gözler (1978, s. 13), atasözlerinin özelliklerini şu maddeler altında toplamıştır:

- a. “Atasözleri daima bir yargı anlatır.
- b. Anlam bakımından dolgun ve zengindirler.
- c. Çok zaman atasözlerinin içindeki kelimelerden ikisi birbirleriyle tam ya da yarım kafiyeli olur.
- d. Atasözlerimiz nazmı andırır, kendine öz, içten diyebileceğimiz bir ahengi vardır.
- e. Çoğu kez atasözlerimiz sözlük anlamlarını kaybederek “mecaz” anlam kazanmış olurlar.
- f. Atasözleri toplum içinde doğar, gelişir ve prensipler hâlinde yaşar. Anonimdir. Bu yüzden toplumun ortak malıdır.
- g. Türk milletinin kuvvetli ahlak prensipleri bu sözlerde derin tarihî gerçekleri dile getirir.”

Bu tanım ve açıklamalardan hareketle, atasözlerinin geçmişten günümüze insan topluluklarının farklı deneyimleri doğrultusunda ortaya koydukları kalıplaşmış sözel öğretiler olduğu söylenebilir. Atasözleri farklı şekillerde ortaya çıksa da içerik olarak çoğunlukla bir deneyimin aktarımı olarak öğreti amaçlı üretilen dilsel ve kültürel değerlerdir. Bu bağlamda, “Yuvayı dişi kuş yapar” atasözünde belirtildiği üzere, toplumun temeli olan gelin birçok atasözünde kendine yer bulmuştur.

Gelin altın taht (kürsü) getirmiş, çıkmış (üstüne) kendisi oturmuş.
 Gelin çiçek, her dediği gerçek; kaynana yılan, her dediği yalan.
 Gelin eşikte oğlan beşikte.
 Gelin girmedik ev olur, ölüm girmedik ev olmaz.

Gelini ata bindirmişler, "ya nasip" demiş.

Gelinin dini yok, kaynananın imanı.

Sarımsağı gelin etmişler 40 gün kokusu çıkmamış (kokmamış).

Kaynana pamuk ipliği olsa raftan düşse gelinin başını yarar.

Bizim gelin bizden kaçır, tutar ellere başını açar.

Odun budaktan gelin dudaktan yarılr. (C. Gökşen)

Kızım sana diyorum gelinim sen anla.

3.1.5. Tekerlemelerde Gelin

Tekerleme, birbirine zıt fikirleri, olmayacak durumları bir araya toplayıp, akıldışı birtakım sonuçlara varmakla şaşırtıcı etki yaratır, konusu ve örgüsü bakımından bu özellikler tekerlemenin başlıca görevini belirler: Tekerlemeler, ansızın hayal oyunlarının başlamasıyla şaşırtmak, eğlendirmek, keyiflendirmek için başvurulan bir laf ustalığıdır. Tek başına daha çok çocuk geleneklerinde yerini alan tekerleme daha çok masal ile, türkü ile, âşık şiiri ile, oyun veya hikâye ile yakın ilişki içindedir (Boratav, 2013, s. 155).

Aşağıdaki tekerlemelerde gelin, diğer aile bireyleri arasındaki ilişkiler bağlamında övülmekte veya yerilmektedir.

1

Yeşil yaprak içinde pembe gül

Gelin kunduracı muştası

Güveyi minare ustası

Gelin kolonya şişesi

Güveyi güz menevşesi

2

Gelin gül yağı şişesi

Damat haşhaş posası

Kaynana orta yer elması

3

Güveyi bağlar ayrığı

Gelin tencere sıyrığı

Kaynana koyun kuyruğu

Görümce haşhaş kozağı

Kayın baba bitli buzağı

Aşağıdaki tekerlemelerde ise gelin övülmektedir.

1

Gelin bebek

Güveyi şebek

Elti kürek

Kaynana köpek

2

Yedi benli cihan

Güvey pırası buruşuğu

Gelin evlerin yakışığı

A... Bey ayın onbeşi

S... Hanım elmas taşı

3

Gelin keklik sürmesi

Güveyi aslan yelesi

Kaynana meclis reisi

4

Gelin karyola bebeği

Güveyi pazar şebeği

Elti kıtlık çöreği

Kızı kıvrık böreği

5

Gelin güveyi bir boyda

Eltiler bir soyda

Kaynana bir tabak kiraz

Teyze kolordu kumandanı biraz

Güveyinin saçları ipek

Bugünkü gelin dünkünden bebek

6

Babalar karun

Anneler narin

Gelin petek dalı

Güveyi ipek halı

Gelin ile aile fertlerinin ilişkilerinden söz eden tekerlemeler şu şekildedir.

7

Babası manav

Anası minav

Gelin ara duvar

Güveyi delikli pilav

8

Kızın adı Hesna

Oğlan müstesna

Kaynana kara pekmez

Büyük baba evden gitmez

Görümce de ordan çıkmaz (Kaya, 1999, s. 603)

Değerlendirme

İkinci bölümümüz olan Türk Halk Edebiyatında gelin başlığında genelden özele incelediğimiz gelin Anonim halk şiirinde mani söyleme geleneğiyle kuşaktan kuşağa fiziksel özellikleri, mizacı, kaynanası ile atışmaları ile aktarılır. Gelin-kaynana atışması incelediğimiz bütün türlerde karşımız çıkmaktadır. En çok da manilerde kaynananın gelinini hor görmesi, onu aşağılaması, zannımızca “yılanın başını küçükken ezmek” atasözünden hareketle yapılan bir eylemdir. Aşk, gurbet gibi duygu dolu türküler ise gelinin seçilmesinden gelin olarak evden çıkmasına kadar geçen sürede şekillenip söylenir. “Yuvayı dişi kuş yapar” atasözünden hareketle, toplumun temeli olan gelin birçok atasözünde kendine yer bulmuştur. Baba evinden ayrılan kızın ardından yakılan ağıtlar, bir yanı hüznün bir yanı sevinç içinde olan gelinden bahseder. Gelinin hüznü yanının ağır bastığı kına gecesi söylenen gelin ağıtlarına yer verdik. Bunların yanında sayısı azımsanamayacak kadar çok olan vefat eden gelinin ardında bıraktığı çocuklara, eşe, anneye hatta kaynanaya duyulan üzüntünün dile getirildiği ağıtlara da yer verdik. Şaşırtmak, eğlendirmek ve keyiflendirmek için bir takım sözlerin sıralandığı tekerlemelerde gelin, aile fertleriyle ilişkisi ve yine geline yapılan övgülerle karşımıza çıkmaktadır.

3.2. Âşık Şiirinde Gelin

Türk Halk Edebiyatı içinde yer alan Âşık Edebiyatı, şekillenmeye başladığı günden bugüne yeni şartlara uyum sağlayarak varlığını sürdürmüştür. Âşık Edebiyatının

ilk temsilcilerinden kabul edilen ozan-baksı şair tipi zamanla “âşık” denilen İslami kurallara uygun yeni bir sentez oluşturmuştur. Boratav’a göre âşık, Türk halk edebiyatında, aşağı yukarı XVI’ncı yüzyılın başlarından bu yana beliren bir sanatçı tipidir (2013, s. 25). Daha çok lirik şiirler söyleyen âşıklar, irticalen söyledikleri şiirlerine eşlik eden sazları olmazsa olmazlardandır.

Sosyal, kültürel ve ekonomik olayları anlatarak halkın gözü, kulağı, kalbi, dili olan âşıkların özellikle tabiat, din, savaş, fakirlik, geçimsizlik, aşk, ölüm, hasretlik ve toplum konularına ağırlık verdiği görülür (Akkaya, 2010, s. 89). Bunun yanında halkı bilinçlendirdiği, onlara yol gösterdiği ve nasihat verdiği, özellikle geçmiş dönemlerde halk arasında iletişim sağladığı da bilinmektedir.

Halk hayatında ayrı ve çok önemli bir yer işgal eden “gelin”, halk hayatının bir yansıması olan ve yukarıda belirtildiği üzere halkın gözü, kulağı, dili olan âşıklar tarafından meydana getirilen şiirlerde kendine ayrı bir yer bulmuştur. Âşık şiirinde gelin hususi bir çalışmaya konu olacak kadar zengindir. Bu yüzden örnek olması açısından âşık şiirinin Anadolu’da tezahüründen sonraki dönemlere ait her yüzyıla ait bir ya da iki âşığın şiirlerinden örnekler vermekle yetineceğiz.

Gelin teması geçiş dönemlerinin tam ortasında yer aldığından birçok dönemde ve eserde kendine yer bulmuştur. Halk şiiri içinde ozanlarımızın da böyle önemli bir konuyu işlememeleri düşünülemezdi. Her dönemin önde gelen âşıklarının gelin temini kullandığını görmekteyiz. Ancak Karacaoğlu’nda olduğu gibi bazı âşıkların şiirinde gelin çok işlenirken Şeref Taşlıova’da olduğu gibi bazı âşıkların şiirleri içerisinde de ancak bir defa geçebilmektedir.

3.2.1. Pir Sultan Abdal

Pir Sultan Abdal’ın hayatı hakkında net bir bilgi yoktur. Onunla ilgili bilgiler, şiirlerinden ve halk arasında hakkındaki rivayetlerden derlenmiştir.

Pir Sultan Abdal’ın XVI. yüzyılının başlarında Sivas’ın Yıldızeli ilçesinin Banaz köyünde doğduğu tahmin edilmektedir. Halk arasındaki söylentilere göre çocukluğunda koyun çobanlığı yaparken rüyasında bir elinde bade, bir elinde elma olan nur yüzlü bir ihtiyar görür, kendisine uzattığı badeyi saygıyla içer, elmaya uzandığı sırada ihtiyarın elinin içinde bir ben olduğunu fark eder ve onun Hacı Bektaş-ı Veli olduğunu anlar. Hacı Bektaş ona "Pir Sultan" mahlasını verir, şöhretinin her tarafa yayılmasını, sazının üstüne saz, sözünün üstüne söz gelmemesini dileyip gözden kaybolur (Albayrak, 2007, s. 277).

Pir Sultan şiiirlerinde, ölüm, aşk, dostluk, ayrılık, hasret ve haksızlıklara karşı koyma gibi konuları işlemiştir. Şiiirlerini coşkulu bir dille söylemesi ve şiiirlerinde sosyal konulara yer vermesi, inançlarını ödün vermeden savunması, şiiirlerinde konu bütünlüğünün bulunması en önemli özellikleridir (Albayrak, 2007, s. 277). Deyişlerinde sade bir Türkçe kullanmış olması, haksızlıkları çekinmeden dile getirmesi, inançlarını ve düşüncelerini hiç kimseden çekinmeden korkusuzca dile getirmiş olması halk arasında büyük bir üne kavuşmasını sağlamıştır. Bu duruma bağlı olarak Alevi Bektaşî geleneğinin yedi ulu ozanından biri olarak kabul edilmektedir. Şiiirlerinin büyük çoğunluğunda Alevilikle ilgili unsurlar dile getirmiş olan Pir Sultan, bazı şiiirlerinde konumuz olan *gelin* kavramını da evlenmiş kadın, erkeğin eşi, çocuk doğurmuş kadın olarak kullanmıştır.

1

Var git Yezit, var git takılma bize
Bizden hezeren binler okunur size
Sen âşık olmuşsun **geline** kıza
Var git Yezit, var git talih olmazsın (Öztelli,1985, s.154)

2

Dedem bu demler her demler olsun
Üstümüzde dönenler boz atlı olsun
Gelin kız seversem gözüm kör olsun
Dedem beni tâlib etsen olmaz mı (Öztelli, 1985, s.155)

3

Dedemin sözleri her demler olsun
Üstümüzde kadir Mevla'm bal olsun
Kız **gelin** seversem gözüm kör olsun
Dedem, beni talib alsan olmaz mı (Öztelli, 1985, s.156)

4

Bir hasta gördüm, soramadım halin
Başı kabak olmuş, ayağı yalın
İki oğlan doğurmuş bir erlik **gelin**
Onu bilen bu cihanı fark eder (Öztelli, 1985, s.313)

5

Fatma Ana, can Ali'nin **gelini**
Mirac'a inerken öptü elini

Haksızlara kokturmazdı gülünü
Muhammed'in bergüzarıdır deyü (Öztelli, 1985, s.351)

6

Dil ile her yola varmak istersin
Varıp o dil ile geri dönersin
Hak cemine varıp Hakk'ı görmezsin
Karşısında kız ile **gelinden** gayrı

Kız, **geline** bakan sofu değildir
Kalbinin ecesi safı değildir
Gelmesin Hak ceme, yeri değildir
Gelsen de yerin yok, külhandan gayrı (Öztelli, 1985, s.374)

Gelinin en bariz özelliği, güzelliğiyle, giyimi-kuşamıyla dikkat çekmesi, insanların gönlünü çelmesidir. Bu durumun çok sayıda örneğini Karacaoğlan şiirlerinde görürüz. Öyle ki Karacaoğlan şiirlerindeki gelin teması müstakil çalışmalara konu olacak kadar çoktur ve onun şiirlerinde özel bir yeri vardır (Gökşen-Doruk, 2020). Pir Sultan Abdal ise Karacaoğlan'ın aksine geline bakmamakta, ilgi göstermemekte, gönül düşürmemekte hatta ilgi gösterenleri de ciddi şekilde yermektedir. Öyle ki yukarıdaki iki dörtlükte gelin kız severse iki gözünün kör olması için kendi kendine ilenmektedir. Karacaoğlan ise “*On beşinde bir güzeli sevmeyen / Bu dünyaya hayvan gelir bön gider*” demektedir.

Pir Sultan Abdal'a göre Hak cemine varıp da Hakk'ı göremeyenler vardığı gibi gelenler olup, ceme kız gelin görmeye gidenlerdir. Bu tiplerinse kendilerinden uzak olmasını, Hak cemine gelmemelerini istemektedir. Fatma Anamızı ise Hz. Ali efendimizin Hz. Peygamberin bergüzarı diye haksızlara göstermediğini belirtmektedir.

Her ne kadar Pir Sultan Abdal geline bakanları yerse, bu tiplerin kendilerinden uzak olmalarını istese ve bunların Hak için değil gelin kız için ceme geldiklerini belirtse ve Hak'tan uzak olduklarını vs. belirtse de madalyonun diğer tarafından baktığımızda gelinin insanların dikkatini çeken, cezp edici bir varlık olduğu açıkça anlaşılmaktadır.

3.2.2. Ercişli Emrah

Adından yaşadığı döneme hatta varlığının olup olmamasına kadar pek çok konuda tartışmalı olan Ercişli Emrah, genel olarak 19. yy şairi Erzurumlu Emrah ile

karıştırılmaktadır. Ancak Sakaoğlu, Ercişli Emrah'ın varlığını ve şiirlerini pek çok kaynağa dayandırarak kanıtlamıştır.

Ercişli Emrah'ın şiirlerin tamamı hece vezni iledir; ona ait şiirler arasında aruz vezni ile yazılanı yoktur. Sade bir dille söylenen şiirleri herkes tarafından kolayca anlaşılabilir bir üslûba sahiptir (Sakaoğlu, 2014, s. 438).

Şiirlerinde gelin kavramı, yiğidi derde salan, perileri kışkırtan güzelliği olan, kışını yaz yapan anlamlarında kullanılmıştır.

1

Karşıdaki konan kuşlar
Ördek ile kaz değil mi
Yiğitleri derde salan
Gelin ile kız değil mi

Gelin ile bağa varsam
Yaz ile gülleri dersem
Zemheride koynan girsem
Koynun bahar yaz değil mi (Saraçoğlu, 1999, s. 76)

2

Avcular avuni avlar
Ördek-inen gaz değil mi
Serimi sevdaya salan
Selbi' inen kız değil mi

Gelininen bağa varsam
Selbinen şefteli dersem
Soyunup goynuvan girsem
Zemheri gış yaz değil mi (Saraçoğlu, 1999, s.132)

3

Hurilerin perilerin eşisin
Kafeste beslenen dudu kuşusun
Elli kız ile yüz **gelinin** başısın
Gucmaya münasip beli Selvi'nin (Saraçoğlu, 1999, s.498)

3.2.3. Âşık Ömer

Konya'nın Hadim ilçesinin Gezleve köyünde 1651 yılında doğmuş olduğu rivayet edilir. Düzenli eğitim görmeyen âşık, dönemin âşıkları arasında kendi kendini yetiştirmiştir. Önce Adlî mahlasını daha sonra ise Ömer mahlasını kullanır. Tasavvufî içerikli bazı manzumeleri uzun süre ilahî olarak tekke ve zaviyelerde okunmuştur. Şiirlerinde kullandığı üslup, hem biraz serbest ve maceralı hayatını yansıtır hem de klasik şiirin vezin, kafiye ve edebî sanatlarını barındırır (Karahana, 1991, s. 1).

Dünya'nın fâniliği, kader, ölüm, ahiret, felekten, sevgiliden ve rakipten şikâyet yanında Peygamber'e ve dört halifeye bağlılık, tarikat büyüklerini ululama, cehalet, dalkavukluk ve riyakârlığa yergi, Süleyman, İbrahim, Nemrud, ateş, İsmail, Kurban, Eyyüb, sabır, Mûsa, Tûr gibi tarihi ve mitolojik mazmunlar onun şiirinin örgüsünde kültür malzemesidir (Elçin, 1987, s. 12).

Şiirlerinde konumuz olan gelinin güzelliğinden, şerbet gibi tatlı oluşundan bahsedilir.

1

Yorgancılar çok çalışır yorulur

.....

Gelinciğin dilberleri sarılır

Kardeş meydan görsün gel heman deyü (Elçin, 1987, s.53)

2

Şu karşıdan gelen dilber

Boyü selvi dala benzer

Yanında bir kızla bile

Gonca açmış güle benzer

Gelinin gözleri bende

Kız cefalar etmez dostu

Gelin şerbet gibi tasta

Kız tabakta bala benzer

Gelin kıza bulur suçu

Kızın **geline** yeter gücü

Gelinin ibrişim saçı

Kızın sırma tele benzer

Gelin der adım Huri
 Kız da meleklerin biri
Gelin al çiçekli koru
 Kız bahçede güle benzer

Taşlar olsun yapınızda
 Misk ü anber kokunuzda
 Âşık Ömer kapınızda
 Bir azatsız kula benzer (<https://siir.alternatifim.com/sair/asik-omer/su-karsidan-gelen-dilber>)

3.2.4. Seyrânî

XIX. yüzyılın, hatta Türk Âşık edebiyatının en büyük şairlerinden biri olan Seyrani 1800 yılında Kayseri'nin Develi ilçesinde doğmuştur. Asıl adı Mehmet olan Seyrani ilk eğitimini Halasiye Mederese'sinde almış, eğitimini tam olarak tamamlamadan oradan ayrılmıştır. 19 yaşında evlenmiş, ardından askere gitmiştir. Askerlik görevinden sonra İstanbul'a gelmiş, İstanbul'da semai kahvelerinde, söz meclislerinde bulunmuş, atışma ve muamma çözmedeki başarısı âşıklar arasında şöhret kazanmasını sağlamıştır. Gördüğü olumsuzlukları eleştiren Seyrani, İstanbul'da sığınacak yer bulamayınca önce Kayseri'ye döner, daha sonra Halep'e, Bağdat'a, Mısır'a gider. En sonunda Adana üzerinden tekrar Develiye gelerek 1866 yılında hayatını kaybeder (Umagan, 2002). Şiirlerinde hem hece hem aruzu kullanan Seyrânî hece vezniyle olan şiirlerini sazı eşliğinde irticalen söylemiştir. Seyrânî başta dinî meseleler, Hz. Ali ve on iki imam olmak üzere aşk, ölüm, gurbet, yoksulluk, sevgili, dostluk ve insanın yaratılışı gibi konulara şiirlerinde yer vermiştir (Albayrak, 2009, s. 37).

1

Seyrani söyledi bu doğru sözü
 Haddeden çekilmiş doğrudur özü
 Şehre **gelin** gitse bir köylü kızı
 La'l ü güher ister mercan beğenmez (Yüksel, 1987, s.131)

2

Alınan ettiler davet

Şah-ı cihan etti avdet
 Gelmedi bir yandan imdat
 Düşman çıktı yollarına

Kondurdular susuz yurda
 Düştüler onulmaz derde
 Azdı Yezit döndü kurda
 Bak Kerbela çöllerine

Kandı Kasım'ın her yanı
 Hakka teslim oldu canı

Gelin kınasıdır kanı
 Fatıma'nın ellerine

... (<https://www.antoloji.com/alinan-ettiler-davet-siiri/>) 01.03.2021

3

Everek şehrinde bir güzel gördüm
 O da düşmüş bir kötünün eline
 Ol hâk-i payine yüzümü sürdüm
 Salınıp giderken kendi iline

Yüz yüze geldim günlerden bir gün
 Cennetten etmişler dünyaya sürgün
 Kötüye düşmüş de gönülü kırgın
 Hayran oldum tatlı güzel diline

Selâmı verince eğlendi biraz
 Atardı ağzına uğrunca çerez
 Dudağının rengi sultanî kiraz
 Hiç bir gül benzemez kendi gülüne

Karşıma geçmiş de gözünü süzer
 Sanki Seyranî'nin bağrını ezer
 Saçının bir teli bir cana değer

Bin kız kurban olsun böyle **geline** (<https://www.antoloji.com/everek-sehrinde-bir-guzel-gordum-siiri/>)

4

Sofu olmaz bizim ham demirimiz
Haddeden çekilmiş teli biliriz
Yürütmüştür cansız dıvar pirimiz
Temiz zevki temiz dili biliriz

Sofu bilmiş olsa hakkı rızayı
Sazdan sözden kaçıp vermez rıyayı
Ay gün yıldız gibi vermez ziyayı
Kuru arktan akan seli biliriz

Bizde bu dünyanın bina temelin
Cismi canla bildik ilm-i amelin
Sanma bizi arap taze kız **gelin**
Öpüp tükürecek eli biliriz

... (<https://www.antoloji.com/sofu-olmaz-bizim-ham-demirimiz-siiri/>)

3.2.5. Bayburtlu Zihni

Bayburtlu Hacı Osman Efendi'nin oğludur. Asıl adı Mehmed Emin olan âşık bütün şiirlerinde Zihnî mahlasını kullanmıştır. Doğum yeri olan Bayburt'ta başladığı eğitimini Trabzon ve Erzurum medreselerinde tamamladıktan sonra yirmi yaşlarında İstanbul'a gitti. Bazı devlet büyüklerine sunduğu kasideler sayesinde Dîvân-ı Hümâyûn Kalemi'ne kâtip oldu. Uzun bir süre devlet dairelerinde görevlendirildi. Ünye'de ikinci defa görevliyken hastalanan Zihnî istifa ederek Trabzon'a döndü (1858). Burada Bayburt'u özleyen şair kendini biraz iyi hissedince Bayburt'a dönmeye karar verir ve bu yolculuk esnasında Trabzon'a dört saat mesafede Olasa (Maçka ilçesine bağlı Bahçekaya) köyünde bir anda vefat etti (Uçman,1992).

Şiirlerini hem hece hem aruz vezni ile yazan Zihni, hicivleri ile kendinden söz ettirir. Konumuz olan gelin ise Zihni'nin şiirlerinde Leyla ile Mecnun aşkına atıf yapılarak geçer.

1

Zeyd azim oldu canib-i Mecnun

Dedi ey ciğeri aşk ile pür-hun

Gelin etmiş bugün Leyla'yı gerdun

Almışlar yüzünden al duvakları (Sakaoğlu, 1988, s.84)

2

Yağlı paçavradan haneler yandı

Kız **gelin** feryadı arşa dayandı

Kubbe-i asuman ah'e boyandı

Felekler melekler bi-karar oldu (Sakaoğlu, 1988, s.130)

3.2.6. Âşık Reyhanî

Âşık Yaşar Reyhani, 1934 yılının Eylül ayında Erzurum'un Pasinler ilçesine bağlı Alvar köyünde dünyaya gelmiştir. 1960 yılında "Yılmaz" olan soyadını "Reyhani" biçiminde değiştirir. Böylece "Reyhani", şairimizin hem soyadı hem de mahlası olur. Âşık Reyhani'nin hayatında 1960 yılının en önemli olaylarından biri annesini kaybetmesi, diğeri de bir yıl süren mahkûmiyetidir (Düzgün, 1997, s.1-3).

Şiirlerini hece ölçüsüyle yazan şair mahlas kullanmaya özen göstermiştir. Âşık, sade bir Türkçe kullanırken âşık tarzı şiir geleneğinin özelliği olan yarım kafiye ağırlık vermiştir. İrticalen şiir söyleme konusunda oldukça başarılı olan Âşık, şiirlerinde daha çok toplumsal sorunlara yer vermiştir (Sever, 2013).

Çalışma konumuz olan gelin, çocuklarına bakmakla yükümlü ancak ekonomik olarak zor durumdadır. Bu sebepten ötürü üzgün, dertli ve tasalıdır.

1

Erzurumlu **gelin** düştü aklıma

Çıkıp yollarıma bakanım ah ah

Elinde kına yok gözünde sürme

Yalınayak bostan ekenim ah ah (Reyhani, <https://www.antoloji.com/erzurumlu-gelin-dustu-aklima-siiri/>)

2

Elleri koynunda pınar başında

Almanya'ya doğru bakar o gelin

Yedi çocuğu var dördü peşinde

Feleğe dişini sıkar o gelin

Bacı derdin nedir, söylemez dili

Yirmi beş yaşında bükülmüş beli
 Hatıra verdiği kirlı mendili
 Her gün gözyaşıyla yıkar o gelin

Hayat ona çile olmuş boyunca
 Bir ekmek yememiş karnı doyunca
 Bir de garip erkek sesi duyunca
 Postacı zanneder çıkar o gelin

Kitap okur manasından habersiz
 Aylar geçer senesinden habersiz
 İplik düşmüş iğnesinden habersiz
 Dikeceğim derken söker o gelin

Mektubunu gözyaşıyla yazarmış
 Gücü yetse şu kanunu bozarmış
 Küçük oğlu babasına benzermiş
 Geceler yüzüne bakar o gelin

Gece yıldızlara bakar oturur
 Ah edip göğsünü çeker oturur
 Ocağın başına çöker oturur
 Habersiz saçını yakar o gelin

Reyhanî der, gel bu gelini kına
 On yıldır elleri görmemiş kına
 Sofrada Mehmet'i gelmiş aklına
 Çorbayı yemeden döker o gelin (Taşlıova, 2018, s. 509-510)

3

Elleri koynunda çeşme başında
 Almanya'ya doğru bakar o gelin
 Yedi yavrusu var dördü peşinde
 Çıkar da yollara bakar o gelin

Sordum derdin nedir söylemez dili
 Yirmi beş yaşında bükülmüş beli
 Hatıra verdiği kirli mendili
 Gözünün yaşıyla yıkar o gelin

Aylar geçer senesinden habersiz
 Sözü söyler manasından habersiz
 İplik düşmüş iğnesinden habersiz
 Dikeceği yerde söker o gelin

O gelinin yaraları azarmış
 Gözyaşıyla mektubunu yazarmış
 Küçük oğlu babasına benzermiş
 Durmadan yüzüne bakar o gelin

Reyhanî der oğul gel beni kına
 On yıldır elleri görmemiş kına
 Sofrada sevdiği düşer aklına

Yemeden çorbayı döker o gelin (Taşlıova, 2018, s. 514)

Şiirin konusu aynı olsa da icra edilirken bazen dörtlüklerin bazen ise dörtlüklerdeki mısraların yerlerinin değiştiğini görmekteyiz. Konumuz olan ve eşini gurbete çalışmaya gönderen gelin, bir oğluyla sılada ocağını tüttüren kişidir. Aynı zamanda eşini bekleme ve bu süreçte çektiği sıkıntıların hikâyesidir. Bu vesileyle gelinlerin sadece güzelliğin, çekiciliğin temsilcisi değil bazen de çilenin temsilcisi olduklarını görüyoruz.

3.2.7. Âşık Veysel Şatıroğlu

1873 yılında Sivas'ın Şarkışla ilçesinin Sivrialan köyünde doğan Veysel, XX. yüzyıl âşık tarzı Türk şiirinin Türkiye'deki en büyük ve en önemli temsilcilerinden biridir. Yedi yaşında geçirdiği çiçek hastalığı sonucu önce sağ gözünü, daha sonra da babasının elindeki övendirenin batması sonucu sol gözünü kaybetmiştir. On yaşında saz çalmaya başlayan Veysel, Sivas Milli Eğitim Müdürü Ahmet Kutsi Tecer'in sahip çıkmasıyla tanınmış, 1933 yılından sonra sazıyla-sözüyle bütün yurdu dolaşmış, köy enstitülerinde müzik öğretmenliği yapmıştır. İlk şiiri, Cumhuriyet'in 10. yıl dönümünde

Atatürk için söylediği destandır. İlk şiir kitabı olan Deyişler 1944'te, ikinci şiir kitabı Sazımdan Sesler (1949); bütün şiirlerini toplandığı Dostlar Beni Hatırlasın (1970) yılında yayımlanır. Halkla münevverler arasında bir köprü kurmuş bulunan Âşık Veysel'in şiirleri konu bakımından çeşitlilik göstermektedir. Yûnus'un etkisi altında kaldığı için şiirlerinde tasavvufî izler görülür. Aşk şiirlerindeki üslubuyla bir yönden de Karacaoğlu'nın devamı gibidir. Sazı ve sesi zayıf olan Âşık Veysel, âşıklık geleneğinin hikâye anlatma, muamma asma ve çözme, atışmalarda bulunma gibi yönlerine ayak uyduramamış olsa bile çağının radyo, fabrika, tren, füze gibi yeniliklerinden bahseden şiirleriyle kendinden önceki âşıklardan ilerdedir (Oy, 1991, s. 6).

Veysel gelinin fiziksel özelliklerinden olan giyimine dikkat etme, kuşanma ve gelinin her daim taze oluşu gibi özellikleri şiirlerinde işlemiştir.

1

Aşağıki mahlenin de allı **gelini**

Sabah erken kalkmış bağlamamış belini

Oy oy canım oy

(Şatıroğlu, <https://www.antoloji.com/assagiki-mehlenin-alli-gelini-siiri/>)

2

Galiba dünyanın sonuna kaldık

Gelin belli değil kız belli değil

Ne nasihat duyduk ne öğüt aldık

Sohbet belli değil söz belli değil

(Şatıroğlu, <https://www.antoloji.com/galiba-dunyanin-sonuna-kaldik-siiri/>)

3

Gelin yedin kızlar yedin

Nice ela gözler yedin

Seksen doksan yüzler yedin

Kızılırmak seni seni

(Şatıroğlu, <https://www.antoloji.com/bahar-gelir-gudurursun-2-siiri/>)

4

Türlü türlü irenklere belenmiş

Yeşil yaprağıle döşeli dağlar

Giyinmiş kuşanmış **gelin** misali

Gülüyor yüzüne neş'eli dağlar

(Şatıroğlu, <https://www.antoloji.com/turlu-turlu-irenklere-belenmis-siiri/>)

5

İşittim dünyaya **gelin** diyorlar
 Ben kocadım dahi dünya **gelin** mi
 Yürü var dünyaya görün diyorlar
 Ben kocadım dahi dünya **gelin** mi

Gündüz gezer tango takar takınır
 Geceleri namahremdir sakınır
 Ön dişleri düşmüş desem dokunur
 Ben kocadım dahi dünya **gelin** mi

Galiba feleğin dünya madamı
 Kambur felek çarha çarpar adamı
 Kucağında çok gezdirmiş dedemi
 Ben kocadım dahi dünya **gelin** mi

Bu dünya görünmez böyle bir hayal
 Bu imiş ademi aldatan her hal
 Hesapsız yaşı var Adem'den evvel
 Ben kocadım dahi dünya **gelin** mi

Veysel sen karışma dünya haline
 Kusur bulun turunç gibi **geline**
 Yeni kodu dünya işi yoluna
 Ben kocadım dahi dünya **gelin** mi

(Şatıroğlu, <https://www.antoloji.com/isittim-dunyaya-gelin-diyorlar-siiri/>)

3.2.8. Şeref Taşhova

Şeref Taşlıova, 1938'de Kars/Çıldır'ın Gülyüzü (Pekreşen) köyünde doğmuştur. Ailesi, Gürcistan'ın Borçalı bölgesindeki Kasımlı köyünden göçerek Eşmepınar'a yerleşmiştir. Karapapak (Terekeme) Türklerindendirler. Henüz sekiz yaşındayken babasını kaybeden Şeref, köylerindeki ilkokulu bitirerek Cılavuz Köy Enstitüsü'ne giriş sınavına katılmış, kazandıysa da o sıralar ağabeyinin vefâtı nedeniyle okula gidememiştir. Bir yıl sonra ortaokula yazılan Şeref, okuldan ikinci sınıfta ayrılmıştır.

On dört yaşında saz çalmaya heveslenen Şeref, Âşık Müdamî ile birlikte köy ve kasabaları gezmiş, saz ve söz sanatında kendini yetiştirmiştir. 1958’de askere gitmiş, askerlik dönüşü evlenmiştir. Yurt içinde ve yurt dışında pek çok kez ülkemizi temsil etmiştir. Karseli gazetesinde şiirleri, yazıları yayımlanan Şeref, bu güne kadar ödül olarak 125 madalya 83 plaket almıştır. Şeref Taşlıova’nın bu güne kadar 40 plak ve kaseti ve “Gönül Bahçesi” adlı kitabı yayımlanmıştır. Şiirlerinde vatan ve millet sevgisi, aşk, tabiat, ayrılık, hasretlik, kahramanlık, Türklük gibi konuları işlemiştir. (Sever, 2013 s. 641) 2014 yılında hayata veda etmiştir.

Milli duyguların yanında, tabiata ve kadına verdiği önemi şiirlerinde görmek mümkündür.

1

Gelin gelin gelin gelir karşıya

Gelinin çeyizini nöker taşıya

Sizin kızı aldım bizi paşaya

Gelin gelin gelin çıkar oyuna

Kurban olam göğsündeki nişana

Her tarafa düzlüptü bir bana

(Taşlıova, <https://www.antoloji.com/gelin-gelir-karsiya-siiri/>)

3.2.9. Neşet Ertaş

Kırşehir’in Kırıllar köyünde doğdu. Babası, bozlak okuma geleneğinin “abdal ağzı” yorumunda usta icracılardan Muharrem Ertaş, annesi Keskin’in Hacıobası köyünden Döne’dir. Müzikle beş altı yaşlarında tanışan Neşet, yörede “çalıcılık” tabir edilen ve öncelikle bir geçim kapısı olan mesleğe babası ile birlikte gittikleri köy düğünlerinde başladı. Olağan üstü çalma ve söyleme yeteneği, geleneğe hâkimiyeti, gelenekten kopmadan yeniye yönelmesi, yeni zamanların zevk ve eğilimlerini gözetken diri ve uyanık tecessüsü ile Neşet Ertaş hep gündemde kalmış, geniş kitlelerin hayranlığını kazanmış gerçek bir saz ve söz ustası, türküyü ve sazı etkili biçimde terkip eden ender sanatçılardan biridir. Onun sanatı kendi özünü, duygularını ve yaşadıklarını herkesin anlayacağı bir dil ve üslûpla saza, söze dökmesidir(Tokel, 2016, s. 421).

Şiirlerinde kavuşmak için uzun süre beklediği geline sitem, gelinin güzelliği, gelinlik çağa gelen kıza yapılan düğüne yer vermiştir.

1

Köprüden geçti **gelin**

Saçbağın düştü **gelin**

Eğil bir yol öpeyim

Gençliğim geçti **gelin**

(Ertaş, <https://www.antoloji.com/kopruden-gecti-gelin-siiri/>)

2

Bir güzel kız gördüm tutmuş yolunu

Uzatmış gerdana zalım of eğri telini

Geldi geçti bilmem kimin **gelini gelini**

Sorsam öldürüller sormasam öldüm öldüm

(Ertaş, <https://www.antoloji.com/bir-guzel-kiz-gordum-siiri/>)

3

Kına mı yaktın eline

(Emine ah Emine)

Geldin **gelinlik** çağına

(Emine ah Emine)

İşte sana düğün dernek

(Emine ah Emine)

Vursun davul çalsın zurna

(Emine ah Emine)

(Ertaş, <https://www.antoloji.com/kina-mi-yaktin-eline-emine-siiri/>)

3.2.10. Âşık Mahzunî Şerif

Maraş'ın Afşin ilçesinin Berçenek köyünde doğdu. Asıl adı Şerif Cırık'tır. Mahzuni, gerek aşk ve toplumsal içerikli gerekse sol ağırlıklı ideolojik şiirleriyle tanınmıştır. Bazı şiirleri muhteva, kafiye, ölçü ve nazım bakımından başarılı olduğu halde birçok şiiri için aynı şeyi söylemek mümkün değildir. 550 kadar şiiri bulunan Mahzuni'nin bunları aşk şiirleri, inanç şiirleri, sosyal muhtevalı şiirler ve taşlamalar, siyasal içerikli ideolojik şiirler olmak üzere dört grupta değerlendirmek mümkündür. Toplumun her kesimi tarafından sevilmesini sağlayan ve kendisine haklı bir şöhret kazandıran aşk şiirleri gerek edebî değer bakımından gerekse âşık edebiyatı içinde önemli bir yere sahiptir (Albayrak, 2016, s. 181).

Birden fazla evlilik yapan Mahzuni Şerif'in üçüncü eşi Fatma şiirlerine Fadime gelin olarak girmiştir.

1

Gamlı gönlüm bekliyorki yaz gele
 Yaylamıza **gelin** gele kız gele
 Deli gönlüm nasıl yardan vazgeçe
 Hunu dağı dumandır
 Emirelez çimendir
 Duydum dost bana küsmüş
 Daha gönlüm gümandır
 (Şerif, <https://www.antoloji.com/hunu-dagi-siiri/>)

2

Gel benim canımın canı
 Düşman almış çevre yanı
 Bir daha var ettin beni
 Fadime **gelin gelin...**

Gezer salını salını
 İstemez dünya malını
 Berçenek'in hoş **gelini**
 Fadime **gelin gelin...**

Dünyada görmedi nazı
 Hak'kadır onun niyazı
 Akçadağ'ın nazlı kızı
 Fadime **gelin gelin...**

Mahzuni şerif turnası
 Dertli öter çeker yası
 Yetiş ali'min anası
 Fadime **gelin gelin**
 (<https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=25323>)

Değerlendirme

Geçiş döneminin ortasında yer alan gelinin, âşık şiirine konu olması yadsınamaz bir gerçektir. Sosyal, kültürel, ekonomik olayları halkın içinden biri olarak dile getiren âşıkların şiirlerinde gelin; yeni evlenmiş, taze, güzelliği ile akılları başlardan alan,

aşığını derde salan kişidir. 16. yy'dan günümüze kadar yaşamış çeşitli âşıkların şiirlerine konu olabilecek kadar önemsenen, üzerinde durulan gelin; bazen çocuk doğurmuş kadın bazen gelin-kız kıyaslamaları ile de karşımıza çıkmaktadır. Hayat şartlarının zor olduğu zamanlarda geline yüklenen sorumlulukları, evlatları ile sıladaki kocasını bekleyen gelini ve bekleme sırasında çektiği çileyi Âşık Reyhanî “O Gelin” şiiriyle çok net gözler önüne sermiştir. Yine Pir Sultan'ın “kıza, geline bakan sofı değildir” deyip dinden çıkmaya kadar götürebileceği bir günah saydığı gelini, Mahzunî Şerif, “bir daha var ettin beni” diyerek yeniden doğmasına sebep olarak görmüştür.

BÖLÜM IV

ÇUKUROVA HALK KÜLTÜRÜNDE GELİN

4.1. Araştırma Alanı ile İlgili Genel Bilgiler

Bu bölümde verilen bilgiler, Adana Valiliği (<http://www.adana.gov.tr/>), Wikipedia (<https://tr.wikipedia.org/>), Osmaniye Belediyesi (<https://osmaniye-bld.gov.tr/>), Seyhan Kaymakamlığı (<http://www.seyhan.gov.tr/>), Çukurova Üniversitesi (<http://adana.cu.edu.tr/>), T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (<https://adana.csb.gov.tr/>), Kültür ve Turizm Bakanlığı (<https://adana.ktb.gov.tr/>), internet sitelerinden faydalanılarak hazırlanmıştır.

4.1.1. Araştırma Alanının Tarihi

Çukurova, tarihi adıyla Cilicia Pedias; Adana, Mersin, Osmaniye ve Hatay illerini içine alan Güney Anadolu'daki coğrafi, ekonomik ve kültürel bir bölgedir. Biz çalışmamızda Çukurova illerinden Adana, Osmaniye ve Mersin'i inceleme alanı olarak seçtik.

Çukurova bölgesi eski çağlardan beri bir yerleşim merkezi olmuştur. Tarihi belgelerde Kilikya olarak geçen Çukurova'dan, Boğazköy'den çıkarılan Hitit yazılı kaynaklarında, Uru Adania (Adana ülkesi) diye bahsedilir.

Çukurova'nın bilinen tarihi Kitvanza Krallığı ile başlamaktadır. Romalılar zamanında Çukurova ve Adana'nın geliştiği söylenebilir. Adana'ya yapılan köprü, sulama tesisleri ve yollar burayı önemli bir ticaret merkezi haline getirmiştir.

Romalılar'dan sonra Orta Çağ'da Bizanslılar, Araplar, Selanıkliler, Ermeniler, Mısır Türk Memlük Devleti, Ramazanoğulları buraya hâkim olmuşlardır. Ramazanoğulları Vakfiyesine göre bu dönemde; camiler, mescit ve medreselerle birlikte, yatılı ve yatsız yüksekokullar ve diğer kültür kurumları, sağlık ve sosyal hizmet veren kurumlar yapılmış, büyük imar atılımlarına girişilmiştir. Bu atılımların getirisi olarak eğitim ve iş olanaklarının çeşitlenmesi kuşkusuz bu bölgeyi cazibe merkezi haline getirmiştir.

Araştırma alanımız olan Çukurova'nın önemli üç ili olan Adana, Mersin(İçel), Osmaniye ile sınırlandığımız çalışmamızda bu illerin tarihi ile ilgili daha detaylı bilgi

için, Kurt (1992), Yörük (2011), Bozkurt (2001), Oğuz (2006), Ünlü (2007), Teber (1996), Kaplan (2015), Ünal (2006), Çanak (2013) vb. çalışmalara bakılabilir.

4.1.2. Araştırma Alanının Coğrafi Özellikleri

Çukurova batıda Anamur'dan başlamakta olup Akdeniz boyunca doğuya doğru uzanmakta, en kuzeyde Tufanbeyli, daha sonra İskenderun Körfezi'ni kuşatmakta, güneyde Erzin ve son olarak da Suriye sınırındaki Yayladağı'nda son bulmaktadır. Daha dar tabiri ile batıda Mersin, kuzeyde Kozan, doğuda Osmaniye ve güneyde Akdenizi kapsar.

Bölgenin kuzeybatı, kuzey ve kuzeydoğu bölümleri Orta Toros adı verilen dağ sistemi ile çevrelenmiştir. Toros Dağları, ovanın kuzey, kuzey-batı, kuzeydoğu ve doğu kısımlarda duvar gibi yükselir. İç Anadolu'dan gelen soğuk rüzgârları önler. Adana Ovası, ortasında bulunan Misis Tepeleri(Davudi dağı-Cebelnur dağı) ile ikiye ayrılır.

Çukurova Türkiye'nin en geniş delta ovasıdır. Seyhan ve Ceyhan nehirleri ile Berdan (Tarsus) Çayı'nın getirdiği alüvyonlardan oluşmuştur ve karışık yapılıdır.

İklim, coğrafi yapıya uygun olarak dağlık ve ovalık kesimde değişiklik gösterir. Ovalık alanın iklim yapısı Akdeniz iklimidir. Yazları sıcak ve kurak, kışları ılık ve yağışlıdır. Akdeniz iklimine bağlı olarak 700-800 m'ye kadar bodur ağaçlardan oluşan maki bitki örtüsü Çukurova'nın bitki örtüsüdür.

Araştırma alanımızın coğrafi özelliklerinin daha detaylı bilgisi için, Ateş (2018), Kırbaş (2019), Besnek (2017), Tezel (2020), Gürer (2015), Ege (2001), Görür (2020), İleri (2019) vb. tezlerine bakılabilir.

4.1.3. Araştırma Alanının Nüfusu ve Ekonomik Yapısı

Nüfus sayımına göre, bölgede 7 milyon insan bulunmaktadır. Nüfus yoğunluğu km²'ye 66 kişidir.

Zengin bir tarım alanı olan Çukurova, varlığını; tarım ürünleri işleyen sanayi kuruluşlarının fazlalığına, yollarla Doğu, Güneydoğu ve İç Anadolu'ya bağlanmasına borçludur.

Adana, Mersin, Tarsus, Kozan, Kadirli, Ceyhan, Osmaniye gibi büyük il ve ilçelerde sanayi, tarım ve ticaretin aktif olması da nüfusun artmasına neden olmuştur. Bu nüfus artışının en önemli sebebi kuşkusuz göçtür. Özellikle Cumhuriyetle birlikte gelişen tarım, sanayi ve ticaret ile iş gücünün artışı bu bölgeye göçü hızlandırmıştır.

Araştırma alanımızın önemli illerinden olan Adana, Mersin (İçel), Osmaniye'nin nüfusu ve ekonomisi hakkında daha detaylı bilgi için, Hasgöl (2016), Kızıldemir (2017), Tezölmez (2018), Dönmez (2012), Emgili (2004), Kılıçarslan (2009) vb. tarafından hazırlanan tezlere bakılabilir.

4.1.4. Araştırma Alanının Sosyo-Kültürel Yapısı

Bir toplumun maddi ve manevi değerlerinin birikimi, o toplumun kültürünü meydana getirir. Birçok iç ve dış etkenlerin yarattığı sentez, toplumun belli bir dönemdeki kültürünü belirler. Verimli topraklar ve coğrafi konumu nedeni ile tarih öncesi çağlardan başlayarak değişik ulusların akınına uğramış bölgede Çukurova kültürünü bu uygarlıklardan parça parça briktilirilmiş taşlarla oluşturulmuş bir yapı olarak tanımlamak da mümkündür. Bölgeye gelen her toplum kendi kültürünü de bu topraklara taşır ve diğer kültürlerle etkileşime girer.

Bu etkileşim sonucu günümüze kadar gelebilmiş pek çok tarihi kalıntı, öğren yeri, sit alanları görmek mümkündür: Tepebağ Kentsel Sit alanı, Anavarza, Akyatan, Taş Köprü, Yağ Cami vs. Adana'da, Karatepe, Aslantaş Açık Hava Müzesi Osmaniye'de, Aynalıgöl Mağarası, Kleopatra Kapısı, Narlıkuyu Mağarası vs. Mersin'de bulunur.

Araştırma alanımızın sosyo-kültürel yapısı hakkında daha ayrıntılı bilgi için, Yaktı (2014), Salman-Kaya (2008), Hangöl (2019), Yılmaz Akçaözoğlu (2018), Hasköy (2019), Koç (2011), Poş (2008) vb. tarafından hazırlanan çalışmalara bakılabilir.

4.2. Çukurova Halk Kültüründe Gelin

Yukarıdaki tanımlardan anlaşılacağı üzere “gelin”lik insan hayatının en önemli geçiş dönemlerinden evlenmeyle ortaya çıkan bir sonuçtur. Her geçiş dönemi gibi, evlenme de kendi içinde gelenek, görenek ve âdetlere sahiptir. Bu bağlamda, evlenmede görülen ananevi uygulamaların birçoğu evliliğin en önemli iki aktöründen biri olan gelinin etrafında teşekkül etmiştir. Bu durumda, Çukurova halk kültüründe “gelin”i önce evlenme gelenekleri içinde değerlendirmek daha uygun olacaktır.

Evlenme bir süreç içinde gerçekleşen eylem biçimidir. Bu süreç gelin adayının seçiminden gelin olarak ortaya çıkmasına kadar devam eder. Ancak “gelin”lik evlilik/düğünle biten bir süreç değil, düğünden/evlilikten sonra da devam eden bir olgudur. Ancak, gelinliğin evlenmeyle birlikte bir nevi tescillendiğini söyleyebiliriz. Çünkü yukarıda belirtildiği üzere gelinlik'in sona ermesi, gelinin hayatında meydana gelen, eve yeni gelin gelmesi, anne olmak gibi, bir kısım sosyal değişimlere bağlıdır.

Türk ailesinin temeli “kutsal evlenme törenleri” ile atılmaktadır. Tanrı’nın cenneti ayakları altına serdiği, candan can çıkarma gibi olağanüstü özellikler bahsettiği kadın, kültürümüzde her dönemde önemli bir yere sahip olmuştur. Türk ailesinde bu nedenle “kutlu/ideal gelin”in büyük bir yeri bulunmaktadır (Ergun, 2010, s. 276).

Örnek, yaşamın ikinci geçiş dönemi olan evlenmeyi, gerek kızın ve erkeğin sosyalleşme sürecinin önemli bir aşamasını oluşturması, gerekse aileler arasında kurulan dayanışmayı, toplumsal ve ekonomik ilişkiyi belirlemesi ve düzenlenmesi bakımından her zaman ve her yerde önemli bir olay gözüyle görmüştür (2000, s. 185).

Ögel’e göre, Türkler’de en değerli konu ev ve kadındır. Aile kurmak amacıyla bir erkeğe eş olarak getirilen kadın “ev”le eş değerde telakki edilmiştir. İnsan hayatının bir geçiş dönemini oluşturan bu eyleme “evlenme” denmesinin altında yatan esas gerçeğin bu olduğu kanaatindeyiz. Bu bağlamda Türk toplumunda bir yerde evi kuranın da yıkanın da kadın olduğu anlaşılmaktadır. Bu anlayış en tipik yansıması, yukarıda belirtildiği üzere, Dede Korkut Hikâyeleri’nin giriş kısmındaki kadın tiplerinde görülür. “İyi kadın evinde görünmelidir” sözünden belirtildiği üzere Dede Korkut, “evin dayacağı” olarak gördüğü kadını (2001, s. 252) yüceltir ve onun soyunun çoğalması için dua eder.

İki kişinin bir eve sahip olmasını sağlayan “evlenme” kelimesi sadece Türklerde vardır. Eskiden beri bir erkekle bir kadının belli yasalar çerçevesinde bir araya gelip, birlikte yaşamaları, aile kurmalarıdır, evlenme (Artun, 2003, s. 248). Doğaner’e göre evlenme ile kişinin üstlendiği roller artar ve değişir. Evlenen erkek; karısının; olacak çocuklarının ihtiyaçlarını karşılamalı, onları korumalı, gözetmeli, kadın ise ev işlerini yürütürken olacak çocuğunu iyi bir birey olarak yetiştirmeli (2006, s. 110) topluma katmalıdır.

Ögel’e göre, "Kız evin başıdır, evin yakışığıdır; kazanın kulpu gibidir. Kız gelin olmakla, tuz kabını tuzsuz, baba evini de ıssız kor; atlayıp gider eşiği, evde kalır kaşığı". Fakat kız evlendikten sonra, koca ailesinin "malı ve üyesi" olur (2001, s. 254).

Evin ve evliliğin temelini oluşturan gelin, en eski sözlü / yazılı kaynaklardan bu yana her dönemde yansımasının görülmesi aynı zamanda kadına verilen değerini göstergesidir.

4.2.1. Evlenme İçinde Gelin

Evlenme içinde gelini değerlendirecek olursak, evlenme olgusunun gerçekleşmesi aile büyüklerinin erkek çocuklarına kız arayışı ile başlar. Belli bir yaşa gelen, askerlik görevini yerine getirmiş, işi olan erkek evladın tek eksiği eşi olduğu

düşünülür ve onun yuva kurması istenir. Böyle bir düşüncesi olan aile bireyleri önce oğlanın ağzını arar. Konuşup görüştüğü veya beğendiği bir kız olup olmadığını öğrenmeye çalışır. Bu tür konuları genellikle önce anne baba kendi arasında daha sonra da oğlanın annesi oğlanla konuşur. Oğlanın görüşüp konuştuğu kimse yoksa çevreden, eşten dosttan uygun kız sorulur. Burada maksat aileye en uygun gelini bulmaktır.

Ergun'a göre kutsallığı ile anılan uğurlu/kademli gelin (2010, s. 280) her kayınvalidenin ya da kayınatanın arzusudur. Bu sebeptendir ki aranılan gelinin ahlakı, huyu, güzelliği, temizliği, misafir ağırlayışı, hali, tavrı iyice incelenir.

Bu sebeple, gelin adayını ve ailesini temizlik, düzen gibi çeşitli aşamalardan geçiren; gelinlik kızın sabah kalktığı andaki hazırlıksız hâlinin görüldüğü, yalnızca kadınlardan oluşan grubun katıldığı 'görücülük', sabahın erken saatlerinde âdeta baskın gibi gizlice ve ansızın gerçekleştirilir. Görücülüğe giden kişilerin en çok dikkat ettikleri hususlar, gelin adayının terbiyesi, hâl ve hareketleri, aile görgüsü, evine, gelenek göreneklerine bağlılığı, fizikî görüntüsü, ekonomik durumu, evin temizliği ve düzenidir. Görücüler, çeşitli bahaneler ileri sürerek mutfığa, tualete, banyoya gider ve gerekli incelemeyi yaparlar. Gelin almayı düşündükleri kızın hâl hareketlerine, tavırlarına, konuşmasına, ses tonuna, ikramları tutuş ve sunuş şekline bakarak onun hakkında bilgi edinmeye çalışırlar. 'Kız görücüler' tabir edilen bu grup, görücülüğten olumlu düşüncelerle dönerse, oğlan annesi, aynı günün akşamı, durumu eşine ve oğluna açar; kızın maddî-manevi güzelliği ile ilgili olumlu sözler söyleyerek onların rızalarını alır. Çok kısa bir süre zarfında da, kız istemeye gidilir (Eker, 1998, s. 18-19).

Gelin olarak aranılan kızda sadece kızın güzelliğine, ahlakına, huyuna bakılmaz, kızın ailesi de bu esnada önem arz eder. Evlilik sadece gelin olacak kızı almak değil, yeni bir akrabalık ilişkisi kurmak da demektir. Bu sebeple kızın nasıl bir ailede yetiştiği önemlidir.

Kutadgu Bilig 62. Bâb'da evlenilecek kız seçimi ile ilgili şunlar anlatılır:

“köki edgü bolsun uruğ hem tarığ uwutluğ sakınuk tilegil arığ.” (Kaçalın, s. 234)

“Alacak kimsenin soyu-sopu ve ailesi iyi olsun; kendisinin de hayâ ve takvâ sahibi olmasına dikkat et.”

Ataların “Değirmen iki taştan, mutluluk iki baştan” sözünde belirttiği üzere evlenmede gelin-güvey seçimi oldukça önemlidir. Ancak bizim konumuz gelin olması hasebiyle gelinin seçimine dair uygulamaları tespit etmekteyiz. Ataman'ın bildirdiğine göre geçmişte gelin olacak kızda şu vasıflar aranırdı: Gelin olacak kızda şu vasıflar aranırdı:

“1 - Her şeyin üstünde iffet.

2 - Cidağı olmamak (yani dik kafalı, inatçı olmamak)

3 - Çemkürgen, eydişken olmamak (yani olura olmaza karşılık verenlerden, sırtarıcı ve çeçoron olmamak).

4 - Eline ayağına evecen olmak (yani hamarat, eli ayağı çabuk, işe yatkın, becerikli olmak).

5 - Eli uzun ve sakar olmamak (yani şunu bunu aşırma huyu olmamak, danışmadan bir şeye el sürmemek ve tuttuğunu kırmamak).

6 - Govcu, govlayıcı olmamak (yani ordan burdan laf taşımamak, dedikoduculuk yapmamak).

7 - Kayınbabasına, özellikle kaynanasına aşırı saygılı olmak” (Ataman, 1992, s. 3).

Evlenmeye karar veren gençler bu yolda yapılagelen bir takım pratiklere de uymak zorundadır. Gün geçtikçe pek çok uygulama güncelliğini kaybetmiş olsa da bu bağlamda çalışmamızda bunlara yer vereceğiz.

Güncelliğini kaybeden geleneklerden biri başlık parasıdır. Alptekin’e göre, tarihi seyir içinde Hunlarda ve Göktürklerde gördüğümüz kalın, başlık parası geleneği İslamiyet’le birlikte çeyiz, ağırlık ve mihirle karışmıştır. Kırgız geleneğine göre kalın verilmeden alınan geline iyi gözle bakılmamaktadır ve Manas destanındaki geleneklere göre gerçek hanım kalın verilerek alınan (2011, s. 240-243) hanımdır görüşü hâkimdir.

Dede Korkut hikâyelerinden Kampüre’nin Oğlu Bamsı Beyrek Boyu’nda Deli Karçar, kız kardeşi Banu Çiçek’i vermesi karşılığında, başlık parası olarak bin tane maya görmemiş buğra, bin tane kısrağa aşmamışaygır, bin tane koyun görmemiş koç, bintane kuyruksuz kulaksuz köpek, bin tane de haraca karaça pire (Ergin, 2018, s. 127) ister.

“Nişanlanma, evlenme vaadiyle olur”, resmi ifadesinden hareketle nişanın evliliği şekli olarak simgelediği bilinir. Dede Korkut Hikâyelerinde nişana küçük düğün denilmektedir. "Yalançı oğlu Yaltaçuk kiçi düğünün eyledi, ulu düğününe vade kodi” (Ergin, 2018, s. 133) örneğinde görüldüğü gibi, evlenme için bir söz, aynı zamanda ön akittir (Ögel 2001, s. 266).

Bolu’da nişandan kısa bir süre sonra, kayınvalide başta olmak üzere, oğlan evinin büyükleri ile kız evinin büyükleri gelini alıp en yakın yere alışverişe giderler. “Dürü görme” adı verilen bu alışverişte geline, giyecek ağırlıklı her türlü ihtiyacını

karşılacak türden eşyalar alınır. Bunun yanında gelin evinin isteği doğrultusunda altından ziynet eşyası alınır. (Eker, 1998, s. 22-23)

Gelinin bir nevi göçü olarak da düşünebileceğimiz çeyiz alma belirlenen düğün tarihinden iki hafta önce ya da bir hafta önce gerçekleşir. Kızın çeyizi ailenin sosyo-ekonomik durumunu ortaya koyduğu için kız evi elinden gelenin en iyisini en güzelini yapmaya çalışır. Eker'e göre, sözlü kültür geleneğimizin temsilcisi kabul edilen çeyiz, kız evinin durumunu yansıtır. Gelin olacak kızın, yeni evindeki ihtiyaçlarına cevap vermesi amacıyla hazırlanan çeyiz, kız evinin maddî durumunun yanında, sosyal ve kültürel durumunun da bir yansımasıdır. El emeği göz nuru hazırlanan çeyizdeki motifler, nakışlar o toplumun tasavvur gücünü ortaya koymaktadır. Anadolu kadını, yaşadığı toplum, aile içinde kendini yetiştirir, edindiği bilgi birikimi ile kendi zevkinin birleşimi pek çok ürün ortaya koyar. “Kız beşikte çeyiz sandıkta” atasözünün gereği olarak kız çocuğu olan her ailede çeyiz hazırlığı hiç bitmez. Kız çocuğunun doğumundan evleneceği zamana kadar annesi ablaları tarafından yeni evin ihtiyaçları hazırlanır. İmece usulüyle hazırlanan çeyize, beşikteki kız büyüdüğü zaman yaptıkları da eklenince, zengin bir tablo ortaya çıkar (1998, s. 23).

Yeni evlenecek çiftin evlerini kurmada onlara yardımcı olmak adına ailelerin üzerine düşen bir tür görevdir çeyiz. Ergun'a göre “kız çocuğu Tanrı'dan nasipli doğar” inancından hareketle kız on nasibinden dokuzunu baba evinden koca evine taşıması bereket ve saadetin sağlanması anlamı taşımaktadır (2010, s. 283).

Gelin çeyizi taşınırken baba evinden alınan saksı- bitki, hayat ağacını, çivi, kaşık-bıçak gibi eşyalar demir kültünü, maya-ekmek-tuz gibi yiyecekler bereketi simgeler (Ergun, 2010, s. 283). Bunun yanında kızın aklının baba evinde kalmaması inancı da bulunur.

Adanmışlık, fedakârlık ve kurban etme mantığından hareketle, askere gidecek olan evlâdın vatanı için, evinden telli duvaklı çıkan gelinin de kocası için canından vazgeçebileceği beklenir. Bunun getirisi olarak kına yakma geleneği süregelmektedir. Mecazî anlamda kullanılan “kına yakmak” ibaresi, “Birinin uğradığı bir yıkıma ya da içine düştüğü kötü bir duruma aşırı sevinmek” (Büyük Larousse1986-89,s. 6696)” anlamına gelir.

Düğün gününden bir gece önce kız evinde, genellikle kadınlar arasında yapılan eğlenceye kına gecesi denmektedir. Günümüzde düğün günü yapılan eğlencenin içinde kendine yer bulduğu da görülmektedir. Ergun'a göre, eşine, ailesine ve Mevla'ya kurban olması için gelinin ellerine ve ayaklarına kına yakılmaktadır. Kına yakılırken

kaynana tarafından gelinin avucuna konan para-altın kut sembolüdür ve bereket için saklanmalıdır. Yine kına yakan kişinin kut taşımasına (mutlu evliliği, çoluk-çocuk sahibi, iffetli, varlıklı, toplum tarafından sevilen sayılan bir yenge) dikkat edilmektedir (2010, s. 279).

Mitolojik ananın adlarından biri kabul edilen Umay, annelerin ve çocukların hamisidir, aile ocağını korumakla yükümlüdür. Ateş ruhuna dua eden Şaman, Umay Ana'yı ateş ruhuyla birlikte hatırlar. Eski Türk tasavvuruna göre ateş, kadın şeklinde kabul edilip Od Ana olarak adlandırılır ve kırmızı ile temsil edilir. Toplumda yeni kurulacak ailenin hamisi olan gelin, eline kına yakarak bu hamiliği kendi de kabul etmiş olur (Dursun, 2016, s. 318). Böylece Dede Korkut'un da dediği gibi evin dayanağı olan kadın yuvasını kurmuş olur.

Dede Korkut hikâyelerinden Basat'ın Tepegözü öldürdüğü boy ile Kam Pürenün oğlu Bamsı Beyrek'in anlatıldığı boylar da geçen bazı bölümler, bize geçmişte de kına yakma geleneğinin var olduğunu göstermektedir. İlk boyda, Basat'ın attığı ok, Tepegöz'ün gözüne gelir. Tepegöz acıyla kıvrılırken, "···Elçügezi kınalı kızçuğazları çok yimişem /Karışukları tutdı ola gözüm seni / Eyle kim çekerem men göz bunını" (2018, s. 215) der.

Kam Pürenün Oğlu Bamsı Beyrek de ise, "Kızı gelini kas kas gülmez oldu, kızıl kına ağ geline yakmaz oldu." (2018, s. 130) şeklinde geçer.

Evlilik töreninin başkarakteri olan geline verilen önem aynı şekilde onun hazırlanmasına/süslenmesine de verilir. Başyapıcı, bezekçi, düzücü, kalemkâr, kınacı, meşşâta, yazıcı kadın (Çiftoğlu Çabuk, 2017) gelinin süslenmesine yardımcı olan kadınların aldıkları adlardır. Bu adların çokluğundan hareketle gelini süslemenin ne kadar önemsendiği sonucuna varmaktayız. Bu kadınların görevleri her ne kadar farklı olsa da ortak amaç gelinin yüz güzelliğini ön plana çıkarmak ve kalabalığın arasında fark edilmesini sağlamaktır.

Eskiden gelin hazırlama yengenin işiydi. Yenge, o gün sabah erkenden gelin hazırlamaya başlar, nakışlı gömlek, renkli fistan, üzerine, işlemeli ışlık, entari ve 'fermane' giydirilen gelinin beline, babası veya erkek kardeşi tarafından gümüş kuşak kuşatılır, 'saç örme merasimi' ile gelinin saçları ince ince örülürdü. Başına, 'gümüştan dört köşeli depelik' konarak renkli 'çekiler' çatılırdı. En üste de, duvak olarak aynalı, pullu 'tütek' örtülür, 'gelin düzme' adı verilen bu törenle hazırlanan gelin, başta anne baba olmak üzere, bütün aile üyelerinin ellerini öperek evden ayrılırdı (Eker, 1998, s. 26). Günümüzde daha çok kuaförler bu işi üstlenmiştir.

Değişen yaşam tarzıyla birlikte günümüzde beyaz uzun bir elbise, kısa veya yine uzun bir duvakla tamamlanan gelinlik giyilmektedir. Bu elbiseyi tamamlayan gelin şapkası, çiçeği, ayakkabısı gibi aksesuarlar da kullanılır. Kullanılan gelin çiçeklerinde gelinliği tamamlaması amacıyla saflığın, masumiyetin temsili beyaz güller en çok tercih edilenler arasındadır. Bu çiçekler canlı olabileceği gibi daha sonraya saklanmak amacıyla yapma/cansız çiçeklerde olabilmektedir (İhtiyar Büyüктаş, 2019, s. 79)

Eskiden gelin alma düğün eğlencesinin yapılacağı günün sabahında yani kına gününden bir gün sonra yapılır. Bu gün genellikle pazar gününe denk gelir. Pazar günü erkenden yola düşen erkek evi konvoy halinde kız evine gider. Kız evi kızlarının evden ayrılacağı için hüzünlü, erkek evi evlerine yeni birinin girmesinden dolayı mutlu ve heyecanlıdır.

Günümüzde, daha çok salon düğünlerinin tercih edilmesinden dolayı gelin düğün salonuna gitmeden önce evinden kuşağı bağlanmış, duvağı örtülmüş bir şekilde çıkarılmaktadır. Ergun'a göre, gelinini arabaya/ata bindirilirken al duvakla yüzünün kapatılması gelinin geldiği yolu görmesini engellemek yani kutsalın geri dönüşünün engellemek içindir (2010, s. 278). Başka bir uygulama ise, düğün salonunda yapılan törenden sonra gelinin kırmızı kuşağı bağlanır, duvağı örtülür ve gelin yeni evine doğru yola çıkar.

Güveyin geldiğinde ilk namazı bu duvak üstünde kılması (Çelik, 1994, s.26) da geline verilen değer göstergesidir.

Gelin alma "Dede Korkut'ta, "Oğlı olan ivermiş, kızı olan köçürmüş" (Ergin,2018, s. 124), dediği gibi Ögel'e göre de kızın bir göçü gibi görülmüştür (2001, s.267).

Geleneksel kültürde, Anadolu'nun hemen her yöresinde gelin oğlan evine getirilirken ya da geldikten sonra çeşitli pratikler uygulanır. Bunlarda amaç, yeni kurulan aileyi her türlü zararlı dış etkilere korumak, gelinin huyunu, iş gücünü, dayanıklılığını etkileyerek onu istenilen şekle sokmaktır. Anadolu'da, gelin alma günü uygulanan pratiklerde kullanılan büyüsel nesnelerden bazıları şunlardır: Buğday, para, şeker, testi, ekmek-maya, Kur'an, ayna, post, kazan-demir, yağ, oğlan çocuğu, su, kendir, kızgın saç- ateş, kaynananın kolu altından geçirme, çivi, cami mezar-türbe gibi. Böylece, bu nesneler yardımıyla uygulanan büyüsel pratiklerle evlilik garanti altına alınmak istenmektedir (Yılmaz, 2005, s. 100).

Gelin indirmenin genellikle akşam namazına denk getirilmesi Ergun'a göre, gelinin ışık-nur saçması ile ilgili mitolojik bir hafıza göçüdür. Gelinin gideceği düğün

evi ne kadar yakın olsa da bu yol uzatılır, davullar eşliğinde konaklayıp oynayarak akşam olması beklenir (2010, s. 280). Yakut Türklerinde eve gelen gelin “evi aydınlatan bir ateştir” (Ögel, 2001, s. 254).

Gelin indirildikten sonra uygulanan pratikler şöyledir: Gelinin eve indirildikten sonra eve girmeden su dolu bardak kırdırılması geleneği, su gibi kutlu bir hayat sürdürülmesi içindir. Yeni gelinin evine geldiğinde oklava kırdırılması hayat ağacını simgelemektedir ve kutlu yolculuğun dönüşü engelleme girişimidir (Ergun, 2010, s. 278).

Gelin eve indirildikten sonra yapılan pek çok uygulama; bir şeyin saçılması (darı, mısır, para, şeker), bir şeyin yapıştırılması (taş, mum vb.), bir şeyin dökülmesi (kan, süt, su), bir şeyin sürülmesi (kan, süt vb.) nin ortak hedefi arzu ve isteğin yerine gelmesi içindir. Göçebe kültürde bunlar süt ve süt ürünleri iken ikinci kültürde bunların yerini tarım ürünleri almıştır (Alptekin, 2011, s. 247).

Gelinin yeni evine indiğinde ve gerdek sonrası göğö ok ve silah atılması kötü ruhları kovma ve Tanrı’dan kut dileme uygulamalarıdır (Ergun, 2010, s. 279)

Uygulanan pratiklerinin hemen hepsinin ortak özelliği aile kavramına verilen önemdir. Yeni kurulan ailenin devamlılığı istenmekte ve beklenmektedir. Bu isteğin sağlam temellere bağlanması önemsenir.

4.2.2. Evlenme Biçimleri

Evlenmenin yapılaş biçimleri, kültürden kültüre değişiklik göstermektedir. Başlıca evlenme biçimleri, görücü usulü, beşik kertmesi, berdel, kaçma/kaçırma, levirat, sorarat, taygeldi şeklindedir. Ancak günümüzde daha çok kız ve erkeğin anlaşarak ailelere durumu bildirmesi sonucu ailelerin de rızası sonucu evlenmeler görülmektedir.

Görücülük yoluyla evlenme şeklinde, evlenecek erkek ve kızdan çok, ailelerin talebi ön plandadır.

Ülkemizde rastlanılan evlenme biçimlerinden birisi de “beşik kertme”dir. Dede Korkut Hikâyeleri’nde de adı geçen beşik kertme yoluyla çocukları nişanlamanın çok eski bir anane olduğu anlaşılmaktadır. Bir aileye akrabalık kurmak isteyen ya da bir yakınıyla var olan arkadaşlık ve ekonomik ilişkisini daha da ilerletmek isteyen başka bir ailenin, söz konusu kimsenin yeni doğmuş kızını oğluna nişanlaması bu geleneğin özünü oluşturur. Böylece çocuklar, ergin yaşa geldiklerinde birbirleriyle evlenmek üzere, daha çocuk yaşta iken, kendi isteklerinin dışında nişanlanmış olurlar (Örnek, 2000, s. 187).

Berder / berdel evlilik, hem kız, hem de oğlu bulunan iki ailenin, karşılık olarak hem kızlarını hem de oğullarını birlikte evlendirmeleri suretiyle gerçekleştirilmektedir. Başlık ödeme konusunda güçlük çeken aile, evlilik çağındaki kızını ve oğlunu evlendirmek istediği zaman, aynı durumda bulunan aileleri arayarak bunlardan birini seçmektedir. Bu yolla kurulan evliliğe berder ya da “berdel evliliği” denildiği gibi “kızların değiş tokuşu”, “değişik usulü” gibi adlar da verilmektedir (Örnek, 2000, s. 188).

Görücü usulü, beşik kертmesi ve berdel daha çok ailelerin istekleri doğrultusunda yapılan evlilik biçimleri olduğundan gelin ve damat olacak gençlerin istekleri önemsenmemiştir. Çukurova halk kültürüne bakacak olursak evlendirme biçimleri şu şekilde gerçekleşmektedir.

Yerleşim yeri	Görücü usulü	Kaçar ak	Kayın ile Levirat	Baldız ile (Sorar at)	Akra ba	Anlaşarak
Adana Merkez	X	X	x	x	x	X
Mersin merkez	X	X	x	x	x	
Osmaniye Merkez	X	X	x	x		X
Bahçe	X	X	x			X
Pozantı	X	X			X	X
Ceyhan	X	X				X
Tufanbeyli	X	X	x			X
Feke	X	X				X
Karaisalı	X	X				
Kozan	X	X			X	
Aladağ	X	X	x	x	X	X

Tabloda görüldüğü üzere Çukurova bölgesinde evlenme biçimlerinden en sık rastlanandan aza doğru sıralanışı şöyledir; görücü usulü, kaçarak, anlaşarak, kayın ile (levirat), akraba ve baldız ile evliliği beşik kertmesi ve berdel takip etmektedir. Görücü usulü ile evlenmenin en sık yaşandığı bölgede aile rızası almanın, aileye verilen değerin ve yine aile kurma kavramının önemsendiği sonucuna varabiliriz.

4.2.3. Evlenme Yaşı

Evlenme biçimlerinden sonra dikkat edilen bir diğer husus da evlenme yaşıdır. Evlenme yaşı, Örnek'e göre buluşa erme ile başlar. Ülkemizde erginlik çağı 10-14 yaşları arasındır. Gerek kızda, gerekse erkekte görülen birtakım biyolojik ve fizyolojik gelişmeler erginlik çağının belirtileridir. Kızın ev işi yapabilme yetisi, genç kızlık çağının getirisi role girmesi ve karşı cinse ilgi duyması, evlenecek duruma geldiğini gösterir. Erkek çocuğun da toplumda erkek rolüne bürünmesi, çalışıp para kazanması, askerliğini yapması ve iş sahibi olması, evlenmesi için gerekli ve geçerli sayılan ölçütlerdir (2000, s.189-190).

Buluşa eren kız/erkek evlilik yaşına geldiğinin bilincinde olup bu isteğini aileye bildirmek için bir takım yöntemler denerler. Bu yöntemleri denemekteki kasıtları ailelerine saygısızlık etmek istememektir. Çünkü evlenip baba evinden ayrılmak isteği kız/erkek içinde zor bir süreçtir. Bir yanda sevdiğin, birlikte bir hayat kurmak istediğin kişi diğer yanda seni büyüten aile; arada kalmamak, kötü olmamak ve en önemlisi anne/baba rızasını almak gerekmektedir.

Eker'e göre evlenme dileği, "Ben evlenmek istiyorum" gibi kısa, net ve kolay bir anlatım yerine, kelimeler kullanılmadan çeşitli davranış değişiklikleri veya semboller aracılığıyla belirtir. Çünkü bu gibi durumlar aile büyüklerine karşı saygısızlık gibi düşünülebilir. Genç kızların evlenme isteğini belli etmeleri, 'bir an önce baba evini bırakıp başka bir erkeğin sorumluluğu altına girmeye, onunla beraber olmaya heves etme' şeklinde değerlendirildiğinden, hoş karşılanmaz; âdeta 'ayıp' karşılanırdı. Bu sebeple, kızların evlenme niyetlerini gösteren uygulamalar da, erkeklerin davranışlarına oranla daha azdır (1998, s. 17).

Çukurova bölgesinde evlenme yaşı, evlenme isteğini belli etme gibi durumlar şu şekilde görülmektedir.

Adana ve çevresinde evlenme çağına gelen gençler birtakım davranışlarla ailelerine bu isteklerini belli ederler. Kızlar asabileşir, sorulan sorulara seslerini

yükseltir, söz dinlemez olur. Bulaşıkları yıkarken onları birbirine çarpar, ev işlerini yaparken – ölsem de kurtulsam – gibi sözler söyler, yaşı ilerlemişse içi geçmiş karpuzu annesine gönderir. Erkekler de kızlar gibi hırçınlaşır, tek olmaktan, soğuktan şikâyet eder. Eşyalarını bırakıp evden gideceğini dile getirir. Sofrada pilava kaşık batırır, ah çeker (Başçetinçelik, 1998, s. 121).

Aladağ yöresinde evlilik yaşı konusunda her yerde olduğu gibi geçmişle bugün arasında farklılıklar var. Geçmişte bir kızın başının örtülmesi onun evlenecek yaşa geldiğinin alametidir. Çünkü ergenliğe kadar kızların başı açık olurmuş. Ergenliğe girince eke kadınlar toplanır, kendi aralarında kızın başına yazma örterlermiş. Bu yazmayı asaletli, dürüst kadınlar bağlarsa kızın başından kaymayacağına, düşmeyeceğine inanılmış Kızın başının örtülmesi, bu kızın verilebileceğinin, evlilik çağına geldiğinin işareti sayılır; isteyen olursa verilebilir, anlamına gelirmiş. Ergenliğe giren oğlan “ben rüyamda kayadan uçtum” diyerek erkek olduğunu belli edermiş. Evlilik yaşı kızlar için 14-15, erkekler için 18-20 imiş (Yılmaz, 2005, s. 80). Şimdi ise böyle bir durum görülmemektedir. Kızın başının örtülüp örtünmemesi anne, baba veya kızın kendi isteğine bağlıdır. Çocukların eğitimi ön plana alındığı için evlilik yaşı hem erkeklerde hem kızlarda ilerlemiştir.

Mersin ve çevresinde gençler yirmili yaşlara geldiğinde genellikle evlenme isteğini belli ediyor. Eskiden erken yaşlarda görülen evlilikler günümüzde çok nadir olarak görülmektedir. Günümüzde birbirini beğenen gençler telefon veya internet vasıtasıyla görüşüyorlar. Dolayısıyla ara buluculara ve ailelerin gelin ya da damat adayı araştırmasına pek gerek kalmıyor. Gençler de bu durumu pek hoş karşılamıyor. Günümüzde gençler daha çok kendi seçtikleri kişilerle hayatlarını birleştirmek istiyor. Aileler de bu durumu hoş karşılamak zorunda kalıyor (Kayalı, 2010, s. 91).

Osmaniye'nin Bahçe ilçesi çevresinde de evlenme yaşında değişiklikler olmuştur. Bunun temel sebeplerinden biri eğitimidir. Geçmiş dönemlerde evlilikler daha erken yaşta yapılırken günümüzde evlenme yaşı eğitim ve sosyal yaşamda değişikliğe bağlı olarak artmıştır (Bilgici, 2018, s. 45).

Ceyhan'da kızların 18, erkeklerin 20-22 yaşlarında evlenmesi tercih edilir. Evlenme isteğini belli eden taraf daha çok erkektir. Erkek bu isteği doğrudan anne babasına söyleyebileceği gibi saygısızlık addedileceği düşüncesiyle sessiz de kalabilir (Yolcu, 2008, s. 59).

Feke yöresinde, evlilik isteğini daha çok erkek çocukları ailelerine bildirirler. Askerden dönen gencin evlenme zamanının geldiği düşünülür ve böyle bir istegi olup

olmadığı sorulur. Erkek çocuklar kızlara göre evlenme isteklerini daha rahat belli edebilir, hatta bu isteklerini sözlü olarak da ailelerine iletirler. Kızların evlenme isteklerini dile getirmeleri hoş karşılanmaz. Kızlar, kismetlerini beklemelelerinin yanında isteklerini sınırlı da olsa davranış yoluyla karşı tarafa bildirirlerdi. Bölgede eskiden erken yaşta evlilik yapılırken günümüzde bu durum daha ileri yaşlarda görülmektedir (Karakaş, 2005, s. 39).

Tufanbeyli’de askere gitmiş her erkek için evlilik beklenirdi. Kızlar için ise durum önceleri 14-15 yaş iken günümüzde 20’li yaşları bulmaktadır. Erkeklerin, askerliğini yaptım, işim var, gurbete gideceğim demesi ile kızların, çeyizim hazır, sıkıldım, gelinlik beğendim demesi evlilik belirtisi sayılırdı (Savur, 2010, s. 40)

Üzelgök (2008), Kozan halk kültüründe evlilik yaşı ve evlenme isteğini belli etme şekillerini şöyle derlemiştir: Ergenlik çağına gelen her genç evlebilir. Kızlar bu isteğini söylemekte çekingen davranırken erkekler doğrudan evlenme isteklerini dile getirmektedirler (61).

4.2.4. Gelinin Seçilmesi

Çukurova’da ise gelin seçiminde görülen uygulamalar şöyledir:

- Gelini anne-baba seçer, ama zamanla bu durum yerini damat olacak kişinin kendisine uygun bir kız bularak ailesinin onayına bırakmasına dönmüştür (K1, K2, K10, K11, K12, K16, K17, K20, K21, K25, K26, K27, K28, K34, K38, K39, K53, K54, K58).
- Gelinin ahlaklı olmasına önem verilir (K33, K35, K38, K39, K41, K42, K43, K46, K47, K49, K50, K60).
- Anne daha çok güzel gelin arayışındadır (K2, K3, K4, K6, K7, K14, K20, K22, K30, K50, K51).
- Gelinin ev işini bilmesine, misafir ağırlamasına bakılır (K20, K21, K29, K30, K32, K33, K38, K39, K56, K57, K58).
- Gelinin soyuna bakılır, namazlı abdestli olması istenir (K1,K2, K5, K10, K13, K14, K21, K23, K24, K49, K50, K60).
- Gelinin kötü alışkanlığının olmaması istenir, büyüklerine saygılı, küçüklerine sabırlı olması beklenir (K6, K8, K9, K11, K18, K19, K27, K28, K34, K40, K51, K52).
- Gelinin heybetli, boylu poslu, gücü yerinde olması istenir (K3, K4, K13, K23, K31, K42, K49, K50).

Bahçe’de gelin-güvey seçiminde önemli görülen hususlar, döneme göre farklılıklar göstermektedir. Eskiden gelinin tarlada iyi deste yapması, odun taşıması gelin seçiminde önemli bir ölçüt iken günümüzde ise bu durum değişen yaşam koşulları nedeniyle kalkmıştır (Bilgici, 2018, s. 47).

Ceyhan’da gelin seçiminde, gelinin fiziksel özellikleri yanında saygılı, ahlaklı, iyi huylu özelliklere de sahip olması beklenir (Yolcu, 2008, s. 60).

Feke’de namuslu, akli başında ve hoşgörülü olma, ailenin düzgün olması hem gelin hem damatta aranan ortak hususlardandır. Kötü alışkanlığa sahip olmama, bir işe sahip olma, askerliğini yapmış ve okumuş olma ise daha çok damatta aranan özelliklerdir (Karakaş, 2005, s. 41)

Karataş çevresinde evlenmede en önemli ilke, evlenecek kişiyi sevmektir. Evlenilecek adayın namuslu olmasına dikkat edilir; nişandan dönen kız alınmaz. Farklı mezhepten biriyle evlilik olmazken bu durum biraz değişmiştir. Evlenilecek kızın becerikli, erkeğin ise askerliği yapmış olmasına dikkat edilir (Uğurlu, 2010, s. 33).

Tufanbeyli çevresinde kızın iyi ahlaklı, işçimen olmasına dikkat edilir. Ayrıca alınacak kızın ailesi de önemlidir. Terbiyeli olmasının yanında fiziksel olarak sağlam olması istenir. Yörede “kütük gibi kız” deyimi vardır (Savur, 2010, s. 41)

Pozantı da ise diğer ilçelerdeki genel özellikler dışında, gelin adayının kapıcı olmaması, yani çok gezmesin, evini çekip çevirsin istenir (Gerek, 2012, s. 43).

4.2.5. Nişan/Başlık Parası

Çukurova Halk kültüründe nişan/başlık parası uygulamaları şu şekildedir:

- Başlık parası alınmaz (K15, K16, K17, K45, K46, K50, K51, K52, K55)
- Süt parası adı altında bir miktar para istenir (K4, K5, K6, K19, K20, K33, K34, K48, K49)
- Gelinin babası yok ise çeyiz parası verilir (K17, K18, K56, K57, K59)
- Nişandan önce gelin, annesi/kızkardeşi alışverişe götürülür. Geline üst baş, altın ve nişan sandığı alınır. (K9, K10, K11, K12, K22, K23, K24, K25, K50, K51, K52, K55, K56)
- Nişandan önce gelin ve damat nişan alışverişine çıkar (K10, K11, K20, K21)
- Tarsus’ta, kırsal kesimde eskiden düğünden genelde iki hafta önce alışveriş için şehre gidilirdi. Bu alışverişe asbap biçme denirdi. Asbap biçmeye kız ve oğlan başta olmak üzere, oğlanın babası, ablası ve kızın

annesi babası veya kız kardeşi yengesi vs. giderdi. Asbap biçme için gidildiğinde kız ve erkek tarafı evlenecek çiftlerin evlerinin kurulması sürecinde taraflarına düşen eşyaları alırdı. Bunlar içinde aynalı dolap, büfe, gelinlik, altın, yorgan ve döşek için kumaş ve pamuk, gelin adayına üst baş erkek tarafından, kap kakak, damatlık vs. kız tarafından alınırdı. Bu alış verişlerde zaman zaman tatsızlıklar da çıkardı. Bazen asbap biçmeye gidildiğinde resmi nikâhta kıyılırdı. Buna mamele (muamele) denirdi. Bazen muamele için hususi olarak gelinirdi (C. Gökşen)

- Nişan töreni düğüne göre daha az kişi ile yapılır. Daha çok aile arasında yapılır (K25, K26, K27, K32, K34, K38, K39, K50)
- Nişan töreninde yüzükleri genellikle yaşça büyük, saygı gören kişiler takar. Yüzük tepsisini tutan kişi makası saklar, para karşılığında makası yüzüğü takan kişiye verir (K1, K2, K7, K8, K20, K22, K35, K36, K41, K44, K45, K52, K53)
- Nişan töreni ev içinde nişan masası hazırlanarak aile arasında yapılır (K36, K27, K28, K39, K40, K58, K59, K60)

Tarsus yöresi dağ köylerinde, kız babasının düğünden önce damadın babasından başlık parası alması, günümüzde tamamıyla kaybolmuştur. Yörede başlık parasına “kesim, kırkım” adı verilmektedir. Bu gelenek de 1960’lı yıllara kadar sürmüştür. (Öger, 2003, s.304)

Yumurtalık’ta nişandan önce kız eviyle oğlan evi birlikte alış verişe giderler. Kıza elbiseler ve takılar alınır. Bir gün belirlenerek akraba ve dostlar da çağırılarak kız evinde toplanılır. Oğlan tarafı bolca tatlı getirir. Halk arasında nişanın bir adı da büyük tatlıdır. Daha sonra çalgılar ile çeşitli oyunlar oynanır. Bütün akraba ve dostlarla birlikte oyunlar oynanarak nişan kutlanır. Daha sonra oğlan tarafından bir konuşmacı tarafından yüzükler takılır. Geline takı veya hediyeleri takdim edilir. Gelin ile damat tebrik edilir. En son dua eşliğinde tatlılar yenir (Kaldar, 2008, s. 34)

4.2.6. Gelinlik

Eskiden büyükler henüz evlenme yaşına gelmemiş erkek çocuklarının yaşına denk görüp beğendikleri kızlara *gelinlik* derlerdi. Bu demek oluyordu ki ileride kısmet olursa gelinim olacaksın. Yine gelin olarak alınacak kıza söz kesildikten düğün olacağı tarihe kadar geçen süre boyunca da gelinlik denir. İki ailenin de bu süreçte

tanışmıyorlarsa tanışmaları kaynaşmaları adına önemli bir zamandır (K9, K10, K19, K20, K21, K22, K23, K50, K51, K55)

4.2.7. Gelinkız Gezme

Nişanlanan, evlenecek olan ya da evlenen çiftlere hediye götürmek geçmişimizden günümüze kadar gelen âdetlerden biridir. Çiftin ve hediye edenin ekonomik durumuna göre ev eşyasından, para ve ziynet eşyasına kadar çeşitli hediyeler götürülebilmektedir.

Nişanlılığı dini bayramlara denk gelen çiftler arasında gelin görme adı altında erkek tarafından akrabalar gelin ve ailesi ile bayramlaşmaya gider. Bu sürede maddi durumlarına göre değişik hediyeler geline verilir. Hediyeleşmenin maksadı eksikliği giderme, yeni kurulacak yuva için destek sağlanmaktır.

- Bayram zamanı geline koyun/keçi hediye edilir (K3, K4, K5, K10, K11, K12, K16, K17, K20, K21, K27, K28, K44, K45)
- Bayramda gelin giydirilir (K1, K2, K6, K7, K8, K9, K24, K25, K26, K48, K54, K55, K56)
- Nişan takıldıktan sonra gelini görmeye giden kayınvalide gelinin çeyizindeki eksiklikleri tamamlar (K5, K6, K7, K10, K11, K22, K23, K29, K30, K31, K38, K39)
- Damadın akrabaları ilk kez görecekları geline altın, kıyafet gibi çeşitli hediyeler alır (K13, K14, K15, K20, K21, K22, K23, K24, K29, K30, K49, K50)
- Geline nevresim takımı alınır (K3, K4, K32, K33, K60).

Nişan ile düğün arasındaki sürede, kız tarafıyla oğlan tarafı sıkı ilişkiler kurmaya çalışır. Bu amaçla, oğlan babası veya yakın bir akrabası her fırsatta kız evine gider (Öğer, 2003, s. 308)

4.2.8. Gelin Çeyizi

Çukurova bölgesinde çeyizsiz gelen kıza pekiyi bakılmaz düşüncesinden hareketle kız evi elinden geldiğince üstüne düşen eşyaları alır. Gelin daha çok mutfak eşyalarını, yatak örtülerini, yazma, çorap gibi tekstil ürünlerini çeyiz olarak hazırlar.

Tarsus yöresindeki köylerde genelde damat tarafı ev yapar ve altınları alır; gelin tarafı da evin içindeki eşyaları yani çeyizi alır. Alınacak eşyaların miktarı ailelerin ekonomik durumuna göre değişmektedir. Bu çeyizin içine yatak, yorgan, halı vb. eşyaların yanı sıra televizyon, buzdolabı, çamaşır makinası gibi dayanıklı tüketim

malları da bulunur. Kızın ailesinin alacağı eşyanın miktarına ve niteliğine oğlan tarafı müdahale edemez. Ancak oğlan tarafının alacağı eşyayı kız tarafı belirler (Öğır, s. 308)

Bahçe’de çeyizin büyük bir önemi vardır. Düğün öncesi çeyiz serme geleneğinde, kız evi yaptığı işleri ortaya koyar ve komşular, akrabalar çeyizleri görür. Eskiden kırsal kesimde yaşayan ve sürekli tarlada çalışmak zorunda kalan kimi aileler çeyiz olarak sadece yorgan ve döşek yaparlar, el işi yapmazlarmış. Günümüzde ise genç kızların çeyizine el işlemleri de dâhil olmuştur (Bilgici, 2018, s. 64)

Osmaniye’de eskiden çeyiz kız evinden erkek evine götürüleceği sırada kırmızı kurdelelerle bağlanır, kamyona yüklenir, beyaz eşyalarda yanına konur, halılar kamyonun kenarlarından sarkıtılırdı. Kamyona bir bayrak asılır, oğlan evinden çeyiz almaya gelenler ve kızın yakınlarından bir kaç kişi de kamyona biner, davul zurna eşliğinde kamyon arkasında oynayarak çeyiz gezdirmeye çıkılır, çeyiz erkek evine götürölüp serilirmiş. Günümüzde alınan bütün eşyalar yeni kurulacak olan eve alındıkça götürölümekte, çeyiz serme işi eskisi kadar detaylı yapılmamaktadır. (Tölüce, 2009, s. 75)

4.2.9. Gelin Kınası

Çukurova’da gelin kınası şu şekilde uygulanır:

- Hem geline hem damada yakılır (K10, K11, K12, K16, K17, K18, K19, K50, K58, K59)
- Kız evinde yakılmadan önce damat evinde damat kınası yakılır (K8, K9, K11, K25, K26, K27, K28, K38, K39, K51, K52, K56).
- Düğünden bir gece önce genellikle kadınlar arasında yakılır (K1, K2, K20, K21, K30, K31, K35, K40, K47, K54, K55).
- Düğünden önceki gece oğlan evinde “erkek kınası” kız evinde “kız kınası” yakılır. Erkek evi kına yakmayı bitirince kız evine gider (K44, K45, K59, K60, K61, K62)
- Gelin kınalık adı verilen kırmızı, bordo, mor, yeşil, mavi hatta pembe renklerden dikilmiş kıyafet giyer (K3, K4, K5, K32, K33, K41, K42, K43, K50).
- Birkaç renkten oluşan kaftan giyilirdi (K9, K10, K11, K12, K20, K21, K29, K30, K51, K52, K53, K58).
- Düz elbise giyilirdi (K13, K14, K20, K21, K22, K23, K50, K60).

- Kına tepsisi kırmızı tüllerle süslü yuvarlak bir tepsi olup etrafı da çiçeklerle süslenir (K21, K32, K33, K40, K41, K47, K48, K56, K57)
- Gelinin kınasını evliliği düzgün, mutlu, huzurlu, ahlaklı, çocuklu kişinin yoğurması istenir. Kınayı yoğuran kişiye kaynana yazma hediye eder (K5, K6, K7, K11, K12, K19, K20, K25, K30, K31, K38, K44)
- Gelin ve damadın başına al örtü örtülerek kına yakılır (K4, K5, K6, K10, K12, K13, K24, K49, K55, K56)
- Gelinin eline kına sürülürken ağıt yakılır. Amaç gelini ağlatmaktır (K1, K2, K13, K26, K27, K34, K35, K40, K41, K52, K53, K59)
- Gelinin eline evliliği düzgün, çocuklu, ahlaklı kimsenin kına yakması istenir (K7, K8, K24, K25, K26, K32, K33, K55, K57, K60)
- Gelin kına sürülürken elini açmaz. Kayınvalidesinden para/altın bekler (K1, K2, K11, K12, K25, K26, K27, K28, K44, K45, K46, K58, K60)
- Kına gelinin önce sağ sonra sol eline sürülür (K5, K6, K7, K8, K17, K18, K27, K34, K35, K36, K37, K56, K57, K59)
- Günümüzde daha çok düğün töreni içinde yapılmaktadır (K4, K5, K9, K11, K34, K35, K36, K50, K51, K55, K56)

Aladağ'da kına, Anadolu'nun hemen her yerinde olduğu gibi gelini çıkarmadan önceki gün veya gecede, genellikle cumartesi günü, kız evinde yapılır. Oğlanın yengeleri ve oğlan tarafının yakınlarından birkaç kişi, davullarla kız evine gider. Giderken beraberinde "kına yemişi" olarak fındık, fıstık, üzüm, leblebi kuru incir, şekerlemeden oluşan çerez ve kına götürürler. Kız, gelen yengeler ve kendi arkadaşları tarafından giydirilir, süslenir. Kına gecesi eğlenceleri başlar. Dışarıda erkekler çeşitli oyunlar oynar, sinsin ateşi yakarlar. İçeride yengelerden biri ya da başı bozulmamış (kocası ölmemiş, ayrılmamış) kadınlardan biri kınayı yoğurur. Bazı köylerde kınayı bahtı açılmamış kızlara yoğurturlar, darısı bulaşsın diye. Kızın annesi kınayı yoğuranın koluna bir boncuklu tülbent bağlar. Kına yoğrulduktan sonra, küçük köfteler halinde tepsiye dizilir, üzerine mumlar yerleştirilir. Genç kızlar, kına tepsisini başları üzerine alarak oynayarak kadın topluluğunun bulunduğu yere gelirler. Kına türküleri söylenir. Bu arada, bir yandan kına çerezi dağıtılırken, diğer yandan tepside bulunan kına ve mumlar genç kızlar tarafından kapışılır. Bazen de gelin ortaya oturtulur, başına kırmızı bir şifon örtülür. Çevresinde kadınlar kına türküleri söyleyerek gelini ağlatırlar. Kına

yakılırken, kaynana gelinin avucuna bir altın veya madeni bir para koyar (Yılmaz, 2005, s. 96).

Bahçe ve köylerinde kına gecesi âdeti olarak geline kına yakılır, türküler ve ağıtlar söylenir ve gelin ağlatılmaya çalışılır. Ağlayan gelinin merhametli olduğuna inanılır. Kına oğlağı âdeti de vardır. Oğlan evi cuma gününden kız evine bir oğlak gönderir ve buna kına oğlağı denir (Bilgici, 2018, s. 66).

Tarsus'ta kına gecesi kadınlar arasında düğünden daha önemlidir. Onun için özel şeyler yapılır. Bunlardan biri de Tarsus'a özgü 'kelle şekerı kırma'dır. Kelle şekerı özel bir şekerdir. Baharatçılarda kına gecesi için yer alan malzemelerin içinde yer alır. Kına gecesinde gelin adayına kına yakılmadan önce al atılır ve ilk önce kelleşekerı kırılır. Şeker kırma işini kızın kayınvalidesi yapar. Kızın başında kırılan bu şekerin tepe kısmı kızın annesine verilir. Kızın annesi de o şekerle limonata yapar. Yapılan o limonata gerdek gecesinden sonra gelinle damada ömür boyu ağızlarının tadı olsun diye içirilir (Kayalı, 2010, s. 131)

Anamur'da kız tarafı oğlan tarafına kına için gider. Kız tarafı oğlan evine geldiğinde oğlan tarafı gelini kandırıp bir odaya kilitlerler. Gelini odadan çıkarmak için kız tarafından avayit (hediye) isterler. Hediye verildikten sonra kız odadan çıkarılır. Oğlan tarafında kına olduktan sonra kız tarafına kınaya gidilir. Eğlenceli olur. Kıztarafı da aynı şekilde damadı kandırarak kilitler. Odadan çıkarmak için avayit istenir (Kayalı, 2010, s. 131)

Osmaniye'de kına töreni, düğünden önceki gün yani cumartesi gecesi evde veya salonda yapılmaktadır. Kına oğlan evinden evli bir kadın tarafından yoğurulurdu. Damadın yengelerinden biri gelinin avucuna altın katarak eline kına yakar (Tülüce, 2009, s. 77).

4.2.10. Gelin Süsleme

Yılmaz'a göre, Akdeniz bölgesi gelin giysileri içe giyilen göynek, şalvar, üç etek (henter), zıbın ve başlıktan oluşmaktadır. Baş süslemesinde ise, girap, pul işlemeli beyaz örtü, baş altını veya ciya (kuş tüyünden gelin tacı) kullanılmaktadır (2005, s. 1461).

Çukurova bölgesinde genel anlamda gelin süsleme uygulamaları şu şekildedir:

- Gelini yengesi hazırlardı (K1, K2, K3, K4, K5, K7, K19, K30, K41, K42, K43, K46, K47, K60).

- Gelinin hazırlayan kişinin ahlaklı, dürüst bir insan ve mutlu bir evliliğinin olmasına özen gösterilir (K7, K8, K9, K11, K17, K18, K19, K22, K23, K33, K34, K55, K56, K57).
- Bu işlere eli yatkın olan gelini hazırlardı (K26, K27, K28, K33, K34, K47, K48, K50)
- Gelinin başı çiçeklerle süslenir (K6, K7, K30, K31, K42, K43, K49, K60)
- Günümüzde kuaförler, güzellik salonları, gelinlikçiler bu işi üstlenmektedir (K2, K3, K11, K12, K19, K20, K21, K27, K32, K33, K52, K53, K54).
- Düğün sabahı damat gelini ve yanında bulunması için kız kardeşini yahut gelinin arkadaşını alır kuaför/güzellik salonu/gelinlikçiye bırakır. Düğün saatine yakın gelini alır ve düğün yerine gidilir (K13, K14, K26, K27, K31, K32, K39, K40, K46, K51, K59, K560)

Gelin eskiden genellikle ‘car’ ya da ‘zifir’ adı verilen kırmızı üstü kapalı ve ipekli, süslemeli, renkli ve işlemeli, başlıklı kapalı olan yöresel bir kıyafet giyerdi. Silifke ve Mut’ta baba evinin aldığı kıyafete ‘çıkıtlık’ derler. Bu kıyafetler de süslü, renkli, ipekten ve işlemeli olurdu. Gelinlik olarak bu kıyafetler de giyilebilirdi (Kayalı, 2010, s. 136).

4.2.11. Gelin Alma

Çukurova düğünlerinde gelin alma şu şekildedir:

- Gelin alma günü gelin kız kardeşi ya da kuzeni ile kuaföre götürülür, fotoğraf çektirilir (K11, K12, K14, K15, K16, K20, K21, K25, K27, K30, K35, K37, K39, K44, K53, K54, K55).
- Gelin ayakkabısının altına bekâr arkadaşlarının adını yazar (K8, K9, K17, K18, K22, K23, K29, K30, K44, K45, K51, K52, K53).
- Erkek tarafı konvoyla gelin evine gelir (K1, K2, K6, K7, K12, K13, K25, K26, K36, K37, K48, K52, K58)
- Gelinin bulunduğu odanın ya da evin kapısı tutulur. Para istenir (K1, K2, K10, K11, K12, K24, K25, K26, K37, K38, K39, K57, K58).
- Gelinin kuşağı erkek kardeşi/babası/dayısı/yeğeni tarafından bağlanır (K3, K4, K5, K14, K15, K20, K21, K51, K52, K53, K55).
- Gelini evden erkek kardeşi/babası/dayısı/yeğeni kırmızı duvağını örterek çıkarır (K3, K4, K5, K14, K15, K20, K21, K51, K52, K53, K55).

- Gelin çıkarken ana/babası kızlarına altın takarlar (K10, K11, K12, K16, K27, K28, K44, K45, K49).
- Gelin evinden çıkıp arabayla giderken arkasından su dökülür (K5, K6, K7, K8, K18, K19, K29, K30, K31, K46, K47).

Adana ve çevresindeki gelin alma törenlerinde, geleneksel kültüre ait âdet ve inanmalarla, uygulamalar eskiye oranla azalmıştır. Eskiden süslenmiş ata bindirilerek yanında sağdıç eşliğinde ve deve kervanıyla götürülen gelin, günümüzde süslenmiş arabalarla ana evinden alınmaktadır. At ve develerin yaygın olarak kullanıldığı dönemlerde, develer de arkadan kızın çeyizini götürürmüş. Kıza eskiden kırmızı gelinlik giydirilip al duvak örtülürken, günümüzde köylere kadar bütün gelinler beyaz gelinlik giymektedir. Ancak, kimi köylerde bu beyaz gelinliğin üzerine yine al duvak örtülmektedir. Eskiden gelin olacak kızın gözüne ilk kez sürme çekilirken, bahtının açık olması için başına ayna takılırken, günümüzde kız berbere götürülmekte, orada saç ve makyaj yapılarak gelinliği giydirilmekte ve berberden ya ana evine getirilip ailesiyle vedalaştırılmakta ya da doğrudan düğün salonuna götürülmektedir (Başçetinçelik, 2009, s.8)

Aladağ yöresinde gelin alma şu şekildedir: Pazar günü öğle vakti “seğmen” adı verilen erkek evinden bir topluluk, süslenen arabalarla kız evine gider. Bu sırada kız evinde davul zurna çalmaktadır. Gelin anne ve babasının elini öper. Daha sonra kuşak merasimine geçilir. Gelinin beline erkek kardeşi sayısınca kuşak bağlanır, kuşakları kardeşleri bağlar, bazen çok yakın akrabadan olan erkekler de kuşak bağlayabilir. Kuşak iki defa bağlanıp çözülür, üçüncü de bağlanır ve salavat getirilir. Kız bu sırada ağlar. Kapıya gelen seğmene önce kapı açılmaz, daha sonra sağdıçların verdikleri bahşişlerle kapı açılır. Kızı, erkek kardeşleri, yoksa babası, kapıya getirir. Kız anne ve babasıyla helalleşir. Kız, damat ve seğmenle evden ayrılır. Erkek evine doğru giden seğmen türküler söyler (Yılmaz, 2005, s. 98).

Osmaniye’de gelin alma genellikle kına gecesinin ertesi günü başlamaktadır. Gelin almaya davul zurna eşliğinde bir grup gelir, gelinin hazırlanmasını beklerken yemekler yenir daha sonra gelinin beline kuşak bağlanır ve baba veya erkek kardeşin kolunda evden çıkarılır. Eskiden ata bindirilen gelin günümüzde motorlu taşına bindirilerek düğün evine doğru yola çıkar. (Tülüce, 2009, s. 78).

Bahçe’de gelin alma günümüzde daha çok pazar günü yapılır. Eskiden perşembe günü de gelin alma uygulaması yapılmış. Gelin alma sırasında kız evinin uyguladığı

bazı gelenekler vardır. Oğlan evi mutlaka bu geleneklere uymalı ve bunları uygulamalıdır. Başka bir inanma ise uğursuzluk olmaması için yörede gelin almaya gidilen yoldan, tekrar gelin getirilmez (Bilgici, 2018, s. 68).

4.2.12. Gelin İndirme

Çukurova’da düğünlerde gelin indirme şu şekildedir:

- Pazar günü öğleden sonra gelin inmiş olur (K11, K12, K3, K15, K20, K21, K30, K31, K32, K33, K48, K49, K50)
- Gelin inerken havaya ateş edilir (K1, K2, K4, K7, K16, K17, K18, K19, K25, K26, K27, K28, K56)
- Gelin inerken daha önceden düğün evine dikilen değnek üstündeki elma silahla vurulur (K20, K21, K22, K23, K24, K29, K30, K31)
- Gelin hemen arabadan inmez. Ayakbastı parası ister. Kayınbaba küçükbaş hayvan veya bir miktar para verir (K9, K10, K11, K12, K16, K17, K18, K19, K25, K26, K27, K28, K50, K51)
- Gelin arabadan inmeden kırkım atılır (K4, K5, K6, 13, K14, K40, K41, K42, K43, K51, K52, 53, K59)
- Gelin arabadan inince yukarıdan üstüne şeker, buğday, bozuk para saçılır (K1, K2, K5, K10, K11, K12, K15, K20, K21, K22, K30, K31, K34, K35, K46, K47, K50)
- Gelin evine girmeden bardak kırdırılır, dut yaprağına bal sürülür eline verilir, kapıya sürmesi istenir (K6, K7, K9, K10, K11, K12, K22, K36, K37, K44, K45, K59)
- Gelin evine girerken Kur’an-ı Kerim altından geçer (K14, K15, K24, K25, K26, K27, K32, K33, K48, K49, K60)
- Çay bardağının içine su katılır geline verilir. Besmele ile kırması istenir. Ardından kaynana elindeki şekeri kırıp önce kendi sonra gelinin daha sonra damada yedirir. Ağız tadı olsun diye. Yine eve girmeden geline nar verilir paralatılır. Bu da bereketli olması için. En son Kuran’ı öper, sağ ayağıyla eve girer (K5, K6, K8, K15, K19, K57, K58, K59, K60)
- Bir köyde aynı haftada iki düğün varsa ve gelinler aynı vakitte incekse bunların aynı anda inmemesine dikkat edilir. Eğer gelinler aynı anda inerse bunların duvaklarının birbirini basacağına ve çocuklarının

olmayacağına inanılır. Böyle bir durum olursa gelinler birbirleriyle iğne iplik değışirler (C. Gökşen).

Aladağ'daki düğünlerde gelin oğlan evine geldiği zaman, başından buğday, arpa, kuru üzüm-şeker ve bozuk para atılmaktadır. Serpilen buğday, para ve arpa ile gelinin yeni evine bereket getirmesi, kısmetinin bol olması, çocuklarının çok olması; üzüm ve şeker ile gelinin yeni evinde ağız tadının iyi olması; para ile de gelin ve damadın zengin olmaları amaçlanır. Bu saçıyı, çoğu kez kayınvalide ya da aile büyüğü bir kadın, gelinin arabası üstüne ya da indikten sonra başı üzerine serper (Yılmaz, 2005, s. 103).

Bahçe'de gelin indirmede, gelin üzerinde veya içinde bulunduğu vasıttan inmeden önce "üzengilik" ister. Kayınbaba veya kayınvalide de "üzengilik" olarak tarla, inek, para gibi şeyler verir. Gelin inerken gelinin üzerinden şeker, buğday, bozuk para atılır. Şeker atılmasının nedeni tatlı geçinsinler, para ve buğday da bereketli yaşamaları içindir. Eskiden gelin attan indikten sonra düğüne kesilen hayvanın kafa ve ayaklarını temizlemeye başlar. Eğer ki gelin kafa ve ayakları çabuk ve temiz temizlerse o geline becerikli derlermiş. Yavaş temizler ve temiz ütemediyse o geline beceriksiz derlermiş (Bilgici, 2005, s. 71).

Mersin ve çevresinde gelin alma günü kız oğlan evine getirildiği zaman öncelikle "indirmelik" denen para verildikten sonra kız eve girer. Eve girerken de dualar okunur. Oğlan tarafının hali vakti yerindeyse kurban kesilir. Başından aşağıya buğday, kuru üzüm, şeker ve bozuk para atılır. Kızın kudümlü yani becerikli güçlü kuvvetli olup olmadığını anlamak için ırbık ya da helke teptirirler. Esvap kesmede ya da gelin alma da kız evinden çalınan kaşık ya da tabak kırdırılır. Çiftin birlikteliklerinin sağlam olması için evin duvarına çivi çaktırılır. Çocukları olsun diye asma yaprağı çiviye takılır. Ağızlarını tatlı olsun diye gelin evin kapısına bal sürer. Kaynanasının sözünü dinlesin diye gelin kaynananın kolunun altından geçer. Yapılan bütün bu pratikler büyüsel niteliktedir. Şans, bereket ve aydınlık getirmesi amacıyla yapılmaktadır (Kayalı, 2010, s. 142).

Osmaniye'de gelin eve girmeden önce evin çevresi gezdirilir, çeşmenin, helkenin yerleri gösterilirmiş. Çünkü kız bu eve ilk kez geliyordur ve neyin nerede olduğunu bilmiyordur. Bu uygulamadaki amaç gelinin yeni evini tanımasıdır (Tülüce, 2009, s. 81).

4.2.13. Yüz Görümlüğü

En eski kaynak olarak Sümerlilerden kalma Bitik yerleşkesinde bulunan bir vazanın üzerindeki kare, bizlere yüz görümlüğünün tarihine ışık tutar. Damadın zıfaf gecesi geline değerli takılar takması Tanrıça İnanna için kutsal evlilik töreni öncesi hazırlanan değerli takıları anımsatır. Bulunan vazo üzerinde de bu durum aktarılmıştır (Akkuş Mutlu, 2019, s. 11)

Damadın geline düğün töreninden sonra taktığı/verdiği hediye olarak bilinir. Damadın gelir durumuna göre değişiklik gösterir. Genellikle altın ve gümüş madeninden yapılma beşi bir yerde, cunburiyet altını, bilezik, yüzük vb. ziynet eşyası verilir.

Çukurova’da yüz görümlüğü geleneği şu şekildedir:

- Damat ve gelinin zıfaf gecesi damat geline hediye olarak kırmızı kurdeleye bağlı tam altın takar (K10, K11, K24, K33, K45, K50, K51, K52, K53)
- Geline Adana burması bilezik takılır (K10, K12, K13, K20, K21, K35, K36, K47)

4.2.14. Duvak Mevlidi

Düğünün ertesi günü, yakın akrabaların katıldığı sadece kadınlar arası yapılan törendir. Genellikle Kur’an okunur, yeni evlenen çiftte dua edilir. Eroğlu-Özkanat’a göre duvak mevlidinin yapılmasındaki sebepler; yardımlaşma, yeni gelini yakından görme, düğüne katılamayanların gelini görme, gelinin çeyizini evinde, yerinde görme isteğidir (2014, 273).

Çukurova’da duvak mevlidi geleneği şu şekildedir:

- Gelin misafirlerin ortasına dizlerinin üstüne oturur. Yüzünü duvağıyla örter dua okurlar. Kur’an okunurken odada biraz tuz, şeker, pirinç de bulundurulur. Bunlar daha sonra yeni evlilerin evine bereket getirsin diye mutfaktaki tuzun, şekerin pirincin içine karıştırılır. Dua okuma bitince gelin duvağını açar; tuzu, şekerini, pirinci gelen misafirlere tutar, almak isteyen bir tutam alır ve yer. Gelen misafirlere şerbet ikram edilir. Yine misafirlere yazma hediye olarak verilir (K10, K11, K12, K16, K24, K25, K26, K27, K28, K44, K45, K53, K54, K60).
- Gelin duvağıyla odanın ortasına oturur. Dualar okunur. Bir kız bir erkek çocuğunun eline oklava verilir. Gelinin duvağını açması istenir. Hangisi

gelinin duvağını açarsa gelinin ilk o cinsiyette çocuğu olacağına inanılır. Duvağı kaldıran çocuğa mendil içinde para verilir (K9, K10, K11, K25, K26, K27, K48, K49, K50, K51).

- Günümüzde daha çok düğün sonrası gelin ve damat hemen tatile çıktığı için bir hafta sonra yapılır (K15, K16, K30, K31, K40, K41, K48).

Bahçe yöresinde gerdekten sonraki gün “baş bağlama” yapılır. Aynı zamanda gelin kelle üter. Ütülen kelleden paça çorbası pişirilir ve gelen misafirlere ikram edilir. Bu törene sadece kadınlar katılır ve eğlenirler. Dinsel içerikli başka bir uygulama olarak ise yine gerdekten sonraki gün mevlit okutulur. Mevlide sadece kadınlar katılır. Mevlitte tuza ve şekere de okunur. Ardından misafirler tuza ve şekere parmaklarını batırarak yalarlar. Bir şeyler yenilir, içilir ve mevlit sona erer (Bilgici, 2005, s. 73).

Mersin’de kent yaşamında son yıllarda düğünün ertesi günü daha çok mevlit yapılıyor. Bundan dolayı da bu güne “duvak mevlidi” deniyor. Ancak kırsal kesimde özellikle Mersin’in batı tarafında Yörük kültürünün etkisiyle bu güne “kâkül günü” deniyor. Ama kırsal kesimde mevlit geleneği yaygınlaşmış bulunuyor. Bunların yanında düğünden sonra son yıllarda özel bir şey de yapılmayabiliyor. Sadece birkaç gün sonra misafir kabul edilip ikramlar yapılıyor. Gelin de bazen gelinlik giyebiliyor. El öpme merasimi gerçekleşiyor (Kayalı, 2010, s. 148).

Karaisalı’da duvak mevlidine gelenlere kızın çeyizi için hazırladığı tülbentler dağıtılır. Mevlide sadece akraba ve komşu kadınlar katılır. Mevlitle gelin önce gelinliğini giyer, daha sonra bunu çıkarır, güzel bir elbise giyer (Kök, 2006, s. 49).

Feke yöresinde düğünden sonraki gün duvak günü ya da baş bağlama olarak bilinir ve bu günde çeşitli pratikler yerine getirilirdi. Her düğünden sonra duvak mevlidi yapılmazdı (Karakaş, 2005, s. 60).

Kozan çevresinde düğünden sonraki gün duvak mevlidi yapılır. Duvak mevlidine yakınlar ve komşular davet edilir. Gelin bir yastık üzerine oturtulup başına kırmızı duvak örtülür. Duvak iki çöp parçasıyla bir kız bir erkek çocuğa tutturulur. Çocuklar üç defa duvağı indirip kaldırır. Bu sırada herkes salavat getirir. Sonra duvak gelinin başından alınır. Buna “duvak açma” denir. Duvak açıldıktan sonra gelin gelenlere şerbet dağıtır ve kaynanasına bohça verir (Gerek, 2012, s.71)

4.2.15. Gelin Görme

Yeni evli çiftin evini görmek, gelinin evini sahiplenmesine yardımcı olmak amacıyla yapılan ziyaretlerde gelin çeyizini gösterir. Serili olan çeyizde gelinin el emeği

yazmaları, patik ve lifleri en önde yer alırken, yatakları, yastıkları, yatak örtüleri, havluları, kıyafetleri, ayakkabıları bulunur. Diğer taraftan mutfak eşyaları da gösterilir. Yeni evin eksikliği bitmez düşüncesinden hareketle gelin görmeye gelenler eli boş gelmez. Çeşitli ev eşyası hediye olarak getirilir. Gelin de misafirlerine ikramda bulunur (K4, K5, K6, K10, K11, K12, K20, K20, K30, K31)

4.2.16. Baba Evine Gezmeye Gitme

Düğün merasiminden bir hafta sonu baba evine el öpmeye gidilir. Artık misafir olarak gidilen baba evinde yemekler hazırlanmıştır. Aile fertleri toplanmış evin kızını beklemektedir. Evin kızı başta annesine olmak üzere aile fertlerine çeşitli küçük hediyeler getirir.

Yine iki duygu arasında kalan gelinin bir yanı hüznü bir yanı mutludur. Ancak ailesi kızlarının bir ömür mutlu olmasını diler ve bu durumdan hoşnut olduklarını gösterirler. Çünkü kızları yeni bir yuvanın kurucusu başkarakteri olmuştur. O artık tek başına bir evi, aileyi temsil etmektedir.

3.1.17. Gelinlik Etme

Gelinlik etme, gelinin kayınbabası, kendisinden küçük de olsa kayını yanında oturmaması, konuşmamasıdır. Günümüzde bu duruma pek rastlanmasa da eskiden durum böyledir. Kayınbaba karşısında konuşmayan geline, konuşması için çeşitli hediyeler de verilir. (K9, K10,K11,K20,K21)

Kadirli ve Sumpas yöresinde gelin övme töreni yapılır. Bu tören geline hoş geldin demek ve aileye yeni katılan üyeye nasıl davranması gerektiği hakkında bilgi vermek için yapılır. Kına gecesinde olduğu gibi birkaç yaşlı kadın gelini sandalyeye oturtturarak gelin övme türküsünü söyler (Üzelgök, 2008: 86).

Gelin, gittiği evde kayınvalidesinin yardımcısıdır. Gelin, yeni evine uyum sağlasın diye kayınvalidesini izler. Yeni düzene ayak uydurması beklenir. Bu sebeple gün içinde kayınvalidesi ya da görümcesi ile sık zaman geçirir. Kendi evinden önce kayınvalidesinin evini temizler, yemeğini yapar daha sonra kendi evini/odasını temizler. Evin kızından önce gelir gelin. Çünkü evin kızı da zamanı gelince bir başka eve gelin gidecektir. Bir yerde evin bütün yükü artık gelindedir. Kaynana yaşlanmış durumda ise gelini yönlendirerek yeni düzene alışmasını sağlar.

4.2.18. Gelinin Ev İçindeki Statüsü

Bir evin içinde çocuğu doğuran, onu besleyip büyüten, ilk eğitimi veren, evi çekip çeviren kadın olduğuna göre, bir evde doğal olarak ondan etkilisi olamaz. Evin

annesine verilen değer ne denli büyükse geline verilen değer de o ölçüdedir. Çünkü gelin de bir anne adaydır ve o soyun devamı gelinden beklenir. Gelin olarak gidilen evde çocuk doğuruncaya kadar özellikle erkek çocuk doğuruncaya kadar (Çek Cansız, 2011, s. 63) gelin olarak kalır.

İçine girilen hane halkına ayak uyduran gelin, çocuk sahibi olduğu zaman içinde biriktirdiği tüm duyguları ninniler eşliğinde çocuğuna aktarır. Bunun yanında çocuğun ilk eğitimini de ninni aracılığı ile annenin verdiği su götürmez bir gerçektir. Bunlar: çocuğun dil gelişimi, içinde yaşadığı toplum kuralları, akrabalık ilişkileri, dini bilgiler, erdemli, onurlu ve çalışkan olmanın gereklilikleri, gelenek ve görenekler gibi durumlardır (Çıblak Coşkun, 2013)

Yeni gelin artık o evin ikinci annesidir. Yani kayınvalideden sonra herşeyden sorumlu kişidir. Aynı zamanda evin namusudur. Yeni gelin öyle her istediği yere bir başına gidemez, her şeyi giyemez. Şöyleki geniş aile yapısında geline söz dinleten eşi değil kayınbabasıdır. Gelin gidilen evin görüşmediği, kūs olduğu kimselerle görüşmesi pek hoş karşılanmaz ve gelinin görüşmesi istenmez.

Evden dışarı çıkacak olursa gelin bir başına salınmaz. Yanına ya kaynanası ya görümcesi eşlik eder. “Çok gezen tavuk ayağında pislik getirir” atasözünün de etkisiyle gelinlerine laf, dedikodu gelmesini istemezler. Bu durum koruma içgüdüsünün abartılı hali gibi görünse de aslında geline verilen değeri onu kötülüklerden korumayı amaçlamaktadır. Çünkü gelin soylarının devamı için yegâne kişidir.

Yeni gelinin her daim süslü, bakımlı olması beklenir. Çünkü gelinin güzelliğinin dillere destan olması eşin ailesi için bir gurur kaynağıdır.

Gelinlerden bahsedilirken günümüzde böyle bir duruma rastlamak pek mümkün değildir. Her ne kadar gelinin geri plana atıldığı düşünülse de geleceği şekillendiren kişidir gelin. Doğurup büyüteceği çocuklarla toplumu etkilemede bir ikinci kişi yoktur.

4.3. Çukurova Halk Edebiyatında Gelin

4.3.1. Çukurova Mensur Halk Edebiyatı Ürünlerinde Gelin

Sözlü gelenek içinde geçmişten günümüze aktarılagelen anlatılardan olan masal, efsane, fıkra, halk hikâyelerinde de geline rastlanılmaktadır. Olağanüstülükler içinde kendine yer bulan gelin figürü günümüz gelininden çok da farklı değildir. İyi kalpli gelinlerin masallarda mutlu sona ulaştığı kötü kalpli gelinlerin ise gerekli cezayı aldıkları görülür.

Gerçekliğine inanılan efsanelerde ise gelin toplumun üzerine yüklediği anlamlardan ve aile içi baskılardan kaçıp kurtulmak için taşa kesilmeyi diler. Çukurova'nın çeşitli yörelerinde geline benzeyen kayaların varlığından hareketle anlatılan birçok gelin kayası efsanesi vardır.

Bir âşığın başından geçen olayların anlatıldığı halk hikâyelerinde âşık genellikle sevgilinden ayrı düşer. Tam evleneceği gece bir oyuna kurban giden kocasını beklemeye mahkûm gelin önümüze çıkar. Karacaoğlan, hikâyesinde tazeliğiyle vurgu yaptığı gelini kız ile atıştırır.

4.3.1.1. Çukurova Masallarında Gelin

Masallar bir kültürün mihenk taşı denebilecek derinliğe sahiptir. Olağanüstü olayların ve kahramanların anlatıldığı masalların geçmişi çok eskilere dayandığından incelediğimiz konu olan gelin hakkında da bizlere kaynaklık etmektedir. Tek başına bir motif olan gelin, daha çok bir geçiş dönemi olan evlilik içerisinde ele alınır.

Pek çok zıtlığı; iyi-kötü, aydınlık-karanlık, büyük-küçük, güçlü-zayıf, güzellik-çirkinlik vb. içinde barındıran masallar genellikle mutlu sonra bitirilir. “Onlar ermiş muradına, biz çıkalım tahtına” tekerlemesi sonsuz huzuru, mutluluğu ve zenginliği ifade etmektedir. (Günay, 1992, s. 326)

Gelin konusuna gelmeden önce masallarda kadın kahramanların erkek kahramanlara göre daha sık yer aldığını görüyoruz. Bu kahramanların bazıları, üvey anne, üvey kız kardeş, koca karı, cadı vb olumsuz tipler olarak karşımıza çıksa da büyük çoğunluğu olumlu tiplerdir. Bu kadın kahramanlar Günay’a göre, “güzel, sağduyulu, iyi yürekli, uysal, çalışkan, dürüst, masallarda talihsizliğin veya bir eksikliğin ortaya çıkmasıyla mücadelenin içine girer, olağanüstü yardımcılarının yardımıyla, kendi hüner ve çabasıyla sonsuz mutluluk, zenginlik ve başarıya kavuşur.” (Günay, 1992, s. 327).

Çukurova bölgesinde anlatılan birçok masalda gelin karşımıza çıkmaktadır:

Tilki ile Ebegarı masalında, ebegarının günlük sütünü içip kaçan tilki bir gün ebegarının tuzağına düşer ve kuyruğunu kaptırır. Kuyruğunu geri alabilmek için ebegarının isteklerini yerine getirir. Kuyruğunu alıp yola düşen tilki yolda bir gelin alayının gittiğini görür. Hemen gelinin atına atlar ve üstündeki bütün elbiseleri ister. Gelin de mecbur kalır verir. Tilkinin aldıklarını gören diğer tilkiler ve canavarlar bunu nasıl yaptığını öğrenmek için tilkinin yanına giderler. Akıllı tilki suya atladım böyle oldum der ve bütün canavarlar suya atlayıp ölür. (Şimşek, 2001, s.311)

Akıllı tilki karşısında yeni gelinliğin getirisi olan sessizliğini, asilliğini bozmayıp söyleneni yerine getiren gelin, aynı zamanda vahşi bir hayvan karşısında korku içinde karşımıza çıkar.

Gül Senem masalı, işi de çocukları da olmayan bir ailenin başka bir köye iş bulmaya gitmesi ve orada bir kızlarının da olmasıyla başlar. Göbek bağı periler tarafından kesilen Gül Senem, gülünce güller açıyor, ağlayınca inci mercan saçıyormuş. Gül Senem'in ünü diyarları aşır bir padişahın oğluna kadar gitmiş. Padişah ve oğlu Gül Senem'i gelin almaya gelmiş. Gelin olan Gül Senem'i kıskanan dadısı yolda türlü kurnazlıklarla kendi kızını Gül Senem'in yerine katar. Padişahın oğluna gelin etmiş. Gözlerinden olan Gül Senem'i bulan avcı kızın hünerleriyle zengin olmuş ve kızın ne dileği varsa yerine getirmeye hazırmış. Önce gözlerine kavuşan Gül Senem, padişahın oğluna gönderdiği çiçeklerin koklanması sonucu hamile kalır. Gül Senem'in varlığından rahatsız olan dadı yerinde durmaz yine Gül Senem'in peşine düşer. Gül Senem'i bulur ve kolundaki bileziği alır. Bileziği alınan kız ölüm uykusuna dalar. Yaptırdığı türbeye gömülmek istenen Gül Senem, orada doğum yapar. Bir zaman sonra padişahın oğlu bu türbeye gelir ve bu çocuğu alır, götürür sarayına. Dadı Gül Senem'in bileziğini sandıkta saklamaktadır. Çocuk sandığa bakıp ağlamış. Padişahın oğlu çocuğun ağıdı dursun diye türbeye annesinin yanına götürmüştü. Çocuk sandıktan aldığı bileziği annesine verir ve Gül Senem uyanır. Olan biteni padişahın oğluna anlatır. Padişahın oğlu dadı ve kızını kırk katıra bağlatıp yola göndermiş. Onlar da ermiş muradına. (Şimşek, 2001, s. 224)

Kadınlar arası kıskançlığın en belirgin yansıtıldığı bu masalda gelin olarak yola çıkan kahramanımızın başına gelen kötülüklere rağmen mutlu sona kavuştuğu görülür. Periler tarafından verilen güzel özellikleri taşıyan gelin adayı bu özellikleri ile ünlenir ve gelin olarak alınır.

Çalışmamızdaki gelinden farksız olarak, başka diyarlardan güzel huylarının duyulması sonucu gelip alınmak istenen gelin söz konusudur. En güzeli, en özeli üzerinde taşıdığı için kıskanılacak ilk kişidir aynı zamanda. Bu sebeple türlü belalar başına gelir.

Rüya masalı, şihın oğlunun bir rüya görmesi ile başlar. Rüyasını önce hocasına sonra annesine daha sonra ise babasına anlatmak ister. Ancak hiçbirisi “hayırdır inşallah” demedikleri için anlatmaz. Başını alır başka bir ülkeye gider. Orada hapse düşen oğlan, padişahı İngiliz kralı ile savaşmaktan kurtarır. İngiliz kralının bu oğlanı yanına çağırması ile o ülkeye de giden oğlan İngiliz kralıyla girdiği zekâ oyunlarını kazanır. Kızını bu oğlana verip gönderir. Hayatını kurtardığı padişahın yanına gelen oğlan

başından geçenleri bir bir anlatır. Bu padişahda senin kafan çok çalışıyor diyip kendi kızını da verir. Düğün kurdurur. Gelinlerin odaları hazırlanır. Odaya giren oğlan gelinlere, zamanında bir rüya gördüm, bir kolumun altına güneş, bir kolumun altına ay girdi. İkisinin arasında kaldığını anlatır. Bunun üzerine kızlardan biri “ben güneşim”, diğeri de “ben ayım” der. Böylece mutlu mesut yaşarlar. (Şimşek, 2001, s. 194)

Güneş ve ay kişileştirilir ve bir gelin kılığına bürünür. Oğlanın rüyasında görüp kavuştuğu kutlu ruh, gelin olarak aldığı kızlar sayesinde. Gelinin her daim yüceltilmesi, kutsal kabul edilmesi bu masal ile örneklendirilebilir.

Muradına Nail Olamayan Dilber adlı masalda biri fakir diğeri zengin iki kız kardeş vardır. Bu kızlardan fakir olan iyidir ve çocuğu olurken melekler yanına gelip yardım ederler ve çocuğa da dua ederler. Zengin; ama kötü kalpli olan kardeşin çocuğuna da kötü dileklerde bulunurlar. Fakir kadının kızı çok güzel, zengin kadının kızı ise çok çirkin olur. Fakir kadının kızı olan Dilber bir ağaya gelin verilir; fakat kötü olan teyzesi düğün alayı giderken kıza türlü kötülükler yaparak Dilber’in gözlerini çıkarır, Dilber’in yerine kızını koyar ve Dilber’i bir çalıhğa iter. Dilber’i bir çoban bulur, evine getirir. Acıyıp Dilber’i yıkadıklarında su altına dönüşür. Kötü kalpli teyze Dilber’in yaşadığını duyunca Dilber’i öldürtür. Dilber konaktaki bir sandığa koyulur. Tesadüf sonucu Dilber’i ağa oğlu bulur. Bu arada Dilber’in çocuğu da olmuştur. Masalın sonunda Dilber rahata ulaşır, kötü kalpli kadının kızına ise ceza verilir. (Alptekin, 2002, s. 332-336).

İyi ve kötünün çatıştığı bu masalda gelin, iyiliğinden asla ödün vermez. Karşısına çıkan tüm kötülöklere rağmen masal mutlu sonla biter.

Ayağına Diken Batan Horoz Masalı, horozun dikenini fırıncıya verip fırından ekmek alması ile başlar. Karşılaştığı yeni durumlarda da bu değış-tokuşu devam ettiren horoz en son saz ile başından geçenleri anlatmak için düğünden aldığı gelini âşığa verir ve sazın sahibi olur (Kara, 2007, s.65). Başından geçen birçok olayı anlatmak için ihtiyaç duyulan alete ulaşmada son basamak olarak gelin kullanılır. Yani horozun amacına ulaşmadaki en önemli vasıta gelindir.

On Parmağında On Marifet Masalı’nda, Gül Kız, karalar bağlayıp üzüntü içinde yaşarken kendisine bir kısmet çıkmış. Allı pullu, telli duvaklı bir gelin olmuş. Böylece yalnızlıktan kurtulmuş (Kara, 2007, s. 213). Yalnızlıktan kurtulmuş ama evlendikten sonra beceriksizliği yüzünden bir türlü yüzü gülmemiş. Gelin olan kızdaki beklenen işleri bilmediği için kendi gibi kocasının da yüzü gülmez olmuş. El bebek gül bebek

büyütülen Gül Kız'ın imdadına anasının yaptığı iyilikler karşılığı nur yüzlü ihtiyar tarafından gönderilen peri kızlar koşar. Böylece onlar muratlarına ererler.

Tosbağa Gelin Masalı'nda, Padişah gelinlerinden baklava ister. Büyük gelinler kaplumbağa gelinin sözüne inanarak içine sarımsak koyarlar. Padişah küçük gelinin baklavasını beğenir (Bozlak, 2007, s. 40). Yine gelinler kurbağa gelinin sözlerini yanlış anlayıp padişaha akşam yemeğine gidince el öptükten sonra eteklerindeki yemekleri padişahın üstüne savururlar ve padişah bu duruma çok sinirlenir. Kurbağa gelin ise el öptükten sonra eteğindeki mücevherleri padişahın üstüne savurur ve padişah tacını küçük oğluna verir.

Bozlak'ın derlediği bu masalda gelinler arası çekişmenin onları ne kadar gülünç duruma getirdiği dile getirilir. Kurbağa gelinin aslında bir peri kızı olması ideal gelin tiplmesiyle önümüze çıkar. İdeal gelin evini çekip çeviren kocasına bakan aynı zamanda saygısıyla kendinden söz ettirmektedir.

Peri Kızı Masalı'nda, (Bozlak, 2007, s. 43) Yahudi karısının kendine eğlencelik yaptığı hamur kızın yerine geçen peri padişahının kızı kendisiyle evlenen İstanbul padişahının oğlunun kendisine Yahudi kızı demesine alınır. Bunun üzerine kocasına darılır. Kocasını peri padişahının kızının üstüne üç tane kuma getirir. Bu üç kuma da peri padişahının kızının hünerlerini yapmaya çalışırken ölürler. İstanbul padişahının oğlu bu ölümlerden sonra aslında gelin olarak aldığı kızın Yahudi kızı değil peri padişahının kızı olduğunu öğrenir ve tekrardan düğün yapar evlenirler.

Gelinin biricikliğinden ödün vermemesi, tek ve özel olduğu düşüncesi işlenmektedir. Peri padişahının kızı olması ayrı bir önem arz ederken gelin olarak vardığı kapıda aşağılanmanın sonuçları dikkat çekmektedir.

Mıddık Kız Masalı'nda dev gelini, evlerine gelen üç kız kardeşi devden korumak için kızlara yardım eder. Mıddık kız devi oyuna getirerek kardeşleriyle ölmekten kurtulur. Devlin ölmesine sebep olur (Bozlak, 2007, s.58). İncelemiş olduğumuz gelin bu masalda karşımıza yardım sever yönüyle çıkmaktadır. Evlerine gelen misafirleri korumuş onların hayatta kalmaları için yardım etmiştir.

Gülperi Masalı'nda yoksul bir ailede periler tarafından doğurtulan Gülperi, yürüdükçe çayır çimen biter, güldükçe güller açılır, ağladıkça inci mercan saçılırdı. Gel zaman git zaman evlilik yaşına gelir. Kıskanç teyzesi türlü oyunlarla padişahın oğluyla evlenecek olan Gülperi'yi kuyuya atıp kızını yerine katar. Ancak masal bu ya Gülperi kuyudan kurtulur ve padişahın oğluyla tekrar karşılaşır. Türlü kötülüklerle Gülperi'nin

yerine geçen kızı ve annesini öldürten padişahın oğlu Gülperi ile evlenir. Kırk gün kırk gece düğün yaparlar (Bozlak, 2007, s. 68).

Gelin olarak seçilen Gülperi'nin başına gelen onca kötülüğe rağmen mutlu sona ulaştığı görülmektedir. Gelin olarak seçilmesine sebep perilerden aldığı güzel huylarıdır. Yine Gülperi'nin gelin olacağı yere doğru yolculuğu esnasındaki sağlığı dikkat çekmektedir.

Zor Ali Masalı'nda ailesinin ihanetiyle sınanan Zor Ali'nin karşısına çıkan emmi kızıyla evli adamın masalında gelin figürü kocasını aldatan, aileyi yıkan tip olarak karşımıza çıkar. (Kemal, 2015, s. 254)

Kara Kedi Masalı'nda padişahın üç kızının kısmetine razı olup virane eve gelin gitmeleri anlatılır. Padişahın ilk iki kızı olumsuz özellikler taşımaktadır. Bu sebeple gelin gittikleri evde geçinemeyip geri baba evine dönerler. Ancak en küçük kız hem akıllı hem güzeldir. Gelin gittiği evdeki kara kedi ile iyi anlaşır ona bakar. Gece yanına gelip gündüz kaybolan kedinin peşine düşmesi sonucu, kedinin aslında genç, yakışıklı bir delikanlı olduğunu öğrenir. Daha sonra bilmediği bir kapının ardındaki peri kızı ve onun bebeğini kurtarır. Bu davranışı karşılığında peri kızı, aslında şehzade olan delikanlı ile padişahın kızının mutlu mesut yaşamalarını sağlar. (Öztürk, 2011)

Çalışma konumuz olan gelin, Kara kedi masalında padişahın akıllı kızıyla karşımıza çıkar. Gelinin güzelliği, akıllılığı ve aslında kediye göstermiş olduğu sevgi ve iyiliği ön plana çıkarılır. Bu kadar iyi özelliği içinde barındıran gelin masal sonunda muradına erer ve sonsuz mutluluğu yaşar.

Konuşan Bebek masalında gelinine göz koyan ahlaksız babanın oğlunu zorlu görevlere göndermesi ve sonunda yaptığı bu ahlaksızlığın cezasını çektiği görülür. Gelin namusunu korumak için babanın kötü hislerine karşılık eş olarak seçtiği oğlanın yanında yer alır. Onun zorlu görevleri başarı ile sonuçlandırmasını sağlar.

Padişahın oğlu gölde yakaladığı kurbağanın aslında güzel bir kız olduğunu görür. Anne ve babasına bu kızla evlenmek istediğini dile getirir. Annesi bu güzellikle kızın aslında padişaha yakışacağını söyleyerek ölür. Ardında padişah da bu kaniya varır ki oğluna türlü zor görevler verir. Bunlardan ilki ölen annesine gidip anahtar getirmesini ister. Bu görevi peri kızının yardımı sayesinde yerine getiren oğlana bu kez ordusunun sığabileceği genişlikte halı bulup getirmesini ister. Bu zorlu görevi de yerine getiren oğluna, konuşan bebek getirmesini söyler. Son olarak bu zorlu görevi de peri kızının yardımıyla yerine getiren oğlan tüm sınavlardan geçer. Babası ise kötü niyetinin sonucu taş kesilir (Sakaoğlu, 2002, s. 303-304).

Gelin ve Kayını adlı masalda namusuna halal getirilen gelinin kendini koruması, tüm kötülüklerle başa çıktığı görülür. Gelin bir ailenin namusu kabul edilir. Ona hiçbir kötü söz, durum yakıştırılmaz.

Masalda askere giden kocasının yolunu bekleyen geline önce kayınbiraderi sarkıntılık eder. İftiraya uğrayan ve cezalandırılan geline bu kez cezadan kurtaran atlı sarkıntılık eder. Bunlardan kurtulan gelin beyin konağına sığınır. Orada da başına türlü iftiralar edilir. Eline birkaç altın verilerek o evden de uzaklaştırılan gelin yolda ölüm cezasına çarptırılan adamı kurtamak için altınlarını verir. Kurtardığı adam gelin ile evlenmek istese de gelin bu duruma razı gelmez. Bu durumu kabullenemeyen adam gelini gemiciye satar. Gemiciye de kendini teslim etmeyen gelin karaya çıkınca bölge halkı gelini önce vezir daha sonra padişah ilan eder. Askerden dönen kocası durumu önce kardeşinin ağzından yalan yanlış öğrense de sonunda doğruları öğrenir. (Alptekin, 2002, s. 341-344)

Pamuk Kız masasında “tat gelin”; güzelliğin, zekânın ve hünerin karışımı sonucu pamuk çuvalından meydana gelmiştir. Günümüz gelinlerinin en belirgin özelliklerini içinde barındırır.

Çocugu olmayan bir anne gelen dünürçülere kız vermek ister. Pamuk çuvalını alarak dünürçülerin karşısına çıkan annenin yanına üç huri gelir. Biri güzelliğini, diğerini zekâsını üçüncüsü ise hünerini bu çuvala verir ve çuval canlanır. Tat gelin olan bu pamuk çuvalı tekrar eski haline dönmek için belli sözleri yerine getirmesi gerekir. Kocasını ile yedi yıl konuşmayınca koca boşanmak ister. Ancak tat gelin bütün kızları hüneri ile bertaraf eder. Yedi sene sonunda bal kabağı şeklinde üç peri gelir ve tat gelinle konuşur. Durumu öğrenen koca boşanmaktan vazgeçer ve mutlu mesut yaşarlar (Alptekin, 2002, s. 416-418).

Padişahın Üç Kızı masasında ölen padişahın yerine geçecek olan yeni padişah bekârdır. Yetim kalan üç kız kendilerini yeni padişaha beğendirmek için türlü vaatlerde bulunurlar. İlk iki kızın söylediklerini yerine getirememesi üzerine küçük kızın “bir oğlan bir kız doğururum saçları yıldızlı” vaadini yerine getirmesi kardeşler arası fesatlığa sebep olur. İki büyük kardeş doğan çocuklar yerine kedi, köpek katar ve kaynanaya:

- Bak gelin kedi ve köpek yavrusu doğurdu, der.

Bu durumunun olacağına inanmasa da kaynana bu oğluna olup biteni anlatır. Gelin, saraydan sürülür, belden aşağı toprağa gömülerek cezalandırılır. Gel zaman git zaman, gelini kurtaran fırıncı, gelin ve padişahın bir kız bir çocuğuna da ev sahipliği

yapar. Ancak kimse kimseyi tanımamaktadır. Oğlanla kızın teyzesi olacak iki bacı oğlanı zorlu işler yükler ancak hepsinin üstesinden gelir oğlan. Evlenme yaşı gelince Dünya Güzeli ile evlenir. Dünya Güzeli bütün gerçeği ortaya çıkarır. Tüm aile biraraya gelir. Düğün kurup kırk gün kırk gece eğlenirler (Alptekin, 2002, s. 241-247).

Bu masalın varyantlarından diyebileceğimiz, *Bülbül Hazer* (Ketre, 1998, s. 176-186) masalında olay sıralaması ve sonuçta herhangi bir değişiklik yoktur. Kedi köpek yavrusu doğuran gelin padişahın oğlu tarafından cezalandırılır. Masal sonuna kadar sabrını koruyan gelin sonunda mükâfatını alır ve evine, eşine, çocuklarına kavuşur.

Sabır timsali olan gelin, evde kocasına, kaynanasına gösterdiği anlayışın daha büyüğünü çocuklarından ayrı düşmesine rağmen korur. Bu masalla, “sabrın sonu selamettir” atasözüne varmaktayız. Hiçbir zorluktan kaçmayan, sabretmesini bilen gelin günümüz gelinlerinden biraz uzaktır.

Kaynana, zamanın birinde gelinle kaynana varmış. Durumları çok iyi olmadığından bir öpücüğe kelle veren kelleciye gelinini zor bela gönderir. Kelle ve ayakları alıp gelen gelin, yemeği pişirir. Bu sırada kaynana gelinini kocasına söylemekle tehdit eder. Gelin ne kadar karşı çıkıp, sen istedin bende gittim dese de boşunadır. Pişen yemeğin tadına bakmak için mutfığa gelen kaynananın boğazına gelin ayağı sokmuş. Oracıkta ölen kaynanayı akşam eve gelen oğlu görür. Gelin:

- Bak görüyon mu aç ananı? Ayağı hemen yesin diye, boğazına sokup ölmüş, demiş. (Ketre, 1998, s. 281-282)

Gelin-kaynana geçimsizliğinde bu kez galip gelen gelindir. Uyanık kaynana hem evinde aş pişirip hem de istenmeyen gelinden kurtulmak için türlü kurnazlıklar yapsa da gelin, bu durumdan kurtulmayı başarır. “Gelin kaynana toprağına çeker” atasözüne varılan bu masalda birlikte çok zaman geçirmenin getirdiği sonuç olarak gelin ile kaynana karakteri birbirine benzediği görülür.

Bit, (Ketre, 1998) masalında, padişahın kızının evlenme zamanı gelir. Kız evleneceği kişinin, küpün içinde beslediği biti tahmin etmesini bekler. Gelen dünürçülerden biri altın, biri gümüş, biri değerli kumaşlar olduğunu söylese de kimse bilemez. Bu böyle sürüp giderken, koca bir dağ sahibi Afrit’in kulağına gider. Afrit, büyücülük yaptığı için küpün içinde ne olduğunu bilir. Dağa odun kesmeye gelen oduncuyla padişaha haber salar. Padişah önce kızını vermeyi kabul etmese de sonra nasılsa küpte ne olduğunu bilemeyeceğini düşünerek kabul eder. Kızını gelin edecekmiş gibi hamama götürür, kınalarlar. Anası ağlamaya başlamış ancak kızın umru bile değilmiş. Afrit gelir, küpün içinde bit olduğunu kızın kulağına fısıldar. Kız bu benim

kaderim der ve gelin olur. Gelini alıp dağa giden Afrit, uzun süre gelini baba evine göndermez. Gelin ne zaman göndereceksin beni diye sordukça, Afrit ‘önce iki oğlan doğur sonra onları büyüt gönderirim’ der. Gel zaman git zaman gelinin ikiz oğlu olur biri Afrit gibi savaşçı yetişir, diğeri padişah gibi. Annelerini alıp padişahın evine giderler. Padişah kızına bir daha göndermem seni dese de gelin ben kocamdan memnunum iki oğlum da oldu der ve koca evine döner (161-171).

Gelin almanın zorluğu dile getirilir. Evlenmeye niyetlenen kız evleneceği kişinin kendisi için en gizli olanı bilmesini ister.

Ejderha (Ketre, 1998) masalı Bit masalının benzeri kabul edilebilir. Bit masalına göre daha kısa ve sonucu evlilikle bitirilir. Bu kez kızını evlendirmek için bir bilmece soran Ejherda’ya yedi köy toplanıp cevap veremez. Bir sarhoşun cevap verdiği bilmecenin cevabı, bal dolusu bir kuyudur. Sorusuna doğru cevabı verdiği için mecburen kızını sarhoşa veren ejderha gönülsüzdür (s. 216- 222).

Aşağıda incelediğimiz halk hikâyelerinden *Deli Boran* (Ketre, 1998) hikâyesi, Adana’da derlenen masallar arasında da karşımıza çıkar. Âşık Deli Boran’ın elinde sazıyla sevdiği güzele kavuşma isteği ve karşısına çıkan türlü zorluklar sonucu ayrı düşmeleri şeklinde anlatılır. Âşığın başına her türlü belayı açan Kahveci, geline göz koymuştur. Gelin namusundan ödün vermeden sevdiğini beklemiş, sonunda muratlarına ermişlerdir. Kötüler cezalarını alırken âşıklar birbirlerine kavuşmuşlardır (s. 198-203).

Ortaya çıkışı çok eskilere dayanan masallarda gelin daha çok geçiş dönemlerinden olan evlenmenin içinde geçer. İncelediğimiz 21 masal örneğinde; tek ve özel, hünerli, zeki, namuslu, peri kadar güzel, peri kızı, yardımsever ve sabırlı kavramlarını ile gelinden bahsedilir. İyinin ve kötünün çatıştığı masallarda daha çok kıskançlık sonucu bu çatışmanın çıktığı görülür. “Gül Senem”, “Muradına Nail Olamayan Dilber”, “Tosbağa Gelin” ve “Gülperi” masallarında güzelliği ile dillere destan olan gelin figürüne duyulan haset sonucu başına gelen pek çok badire anlatılır. İyilerin her zaman kazandığı masallarda gelin figürü de kazanan taraftır. Zor Ali masalında istisnai bir durum olarak kötü karaktere bürünen gelin, aileyi, yuvayı yapan değil bu kez yıkan taraftadır.

4.3.1.2. Çukurova Efsanelerinde Gelin

Efsanenin başlıca niteliği inanış konusu olmasıdır; onun anlattığı şeyler doğru, gerçekten olmuş diye kabul edilir (Boratav, 2013, s. 111). Konumuz olan gelin incelediğimiz yörede taş kesilme motifiyle karşımıza çıkmaktadır. Gelinin utanç verici

durumdan kaçıp kurtulma isteği sonucu oluşabileceği gibi, bazen yaptığı bir günah sonucu Allah tarafından cezalandırılma veya beddua sonucu taş kesilme durumunun gerçekleştiği de görülmektedir.

Taş kesilme motifi adı verilen bu terim “taşlaşma, taşa dönüşme ve taş olma” gibi adlarla da anılır. Hayatımızın hemen her alanında karşımıza çıkabilecek bir durum olan taşa dönüşme efsanlerde, bir çocuğun büyüklerine yaptığı saygısızlık sonucu taş kesilmesi veya efsaneleşmiş kişilerin hatıralarının günümüze değin aktarılabilmesi için taşa dönüştüğü bilinir (Sakaoğlu, 1980, s. 32). Bunlara ek olarak, düşman eline düşen gelin, anne sözü dinlemeyen çocuk, hile yapanlar, vaadinde durmayanlar, yalan söyleyenler ve Allah’a isyan edenler de taş kesilir (Ergun, 1997 s. 167).

Taş kesilme motifi en eski Türk destanlarından olan Dede Korkut Kitabı’nda Dirse Han Oğlu Boğaç Haç boyunda karşımıza çıkar. Bu boyda Dirse Han’ın hanımı, oğlu yaralanınca Kazılık Dağ’ına şöyle beddua eder:

“Kaçar senün geyiklerün Kazılık Tağı

Kaçar-iken kaçmaz olsun taşa dönsün” (Ergin, 2018 s. 89)

Gelin Kayası Efsanesi

Pek çok coğrafyada pek çok örneğine rastlayabileceğimiz gelin kayası efsanesinin genel özelliklerini şöyle sıralayabiliriz: insana benzemesi, gelin alayına benzemesi, atın üstünde giden geline benzemesi veya iki aşığın birbirine sarılmasına benzetilmesinden türetilen efsanelerdir.

Bu efsanelerin başkarakteri olan gelin, anne-babasının veya bizzat kendi dileği ile taşa dönüşmesinin yanında gelin alayının yolunu kesen haydutlardan korunmak/kaçınmak için taşa dönüştüğü de görülür. En sık karşımıza çıkan özelliği ise gelinin yaptığı bir hatadan ötürü Tanrıdan taşa dönüşme dileğinin gerçekleşmesidir.

Yozgat ilimizin batı istikametinde Gelin Kayaları adı verilen bir yer vardır. Vaktiyle bu kayalara yakın köylerden birinde güzel bir kız yaşarmış. Güzelliği dillere destan olan bu kızı komşu köylerden bir delikanlıya verirler. Düğün günü gelir. Gelin alayı hazırlanır. Alayda hep develer vardır. Bu güzel kızı seven bir başkası daha varmış. Kimsenin bilmediği bu âşık, düğün günü adamlarıyla beraber alayın önünü keser, alayda ne kadar erkek varsa hepsini öldürür. Durumunun hiç de iyi olmadığını gören gelin ellerini acararak Allah’a yalvarmaya başlar: <<Ya Rabbim, eğer senin sevgili kullarından isem beni bu zalimlerin eline bırakma. Ya kuş yap, uçur veya buracıkta taş ediver.>> Allah Teâla kızın bu duasını kabul eder ve gelin beraberindeki develerle birlikte taş olur. Bugün kayalara bakıldığı zaman şöyle bir manzara görülür: Çökmüş

develeri andıran yanyana sıralı iri kayalar; bunların orta gerisinde yalnız başına duran ve ellerini önüne kavuşturmuş bir gelini andıran, tahminen üç insan yüksekliğinde dimdik bir kaya... Uzaktan bakıldığı zaman, efsaneyi bilen birisi için ürperti veren bu kayalara Yozgatlılar O günden sonra Gelin Kayaları adını vermişlerdir. (Sakaoğlu, 1976, s. 20-21)

Yukarıdaki örnekten hareketle kayaların, taşların geline veya gelin alayına benzetilmesi sonucu daha çok ortaya çıkan bu efsanelerin Çukurovadaki örnekleri şu şekildedir.

Gelin Taşı Efsanesi

Adana'nın Gülek Yaylası'nda bir düğün yapılır. Düğün sırasında, gelini bir yılın kovalamaya başlar. Gelin yilandan kaçarken Allah'a dua eder: "Allah'ım beni ya taş ya kuş yap!" der. Gelin, taş kesilir. Ona dokunanlar da taş kesilir (Okuşluk Şenesen, 2018, s. 217).

Üçoğlan Taşları Efsanesi – 1

Yola düşen gelin alayını eşkıyalar çevirir ve gelini ister. Gelinle güvey, Allah'a dua etmişler: "Allah'ım bizi ya taş et ya kuş et" demişler. Allah da önce taş dedikleri için gelini, güveyi, gelin ve güveyin yanında bulunan sağdıcını ve onlardan ayrı bir şekilde duran gelin alayını taş etmiş. Bu üç taş ve onlardan ayrı bir şekilde duran gelin alayından dolayı Kozan'ın kuzeyinde, Kozan'a yaklaşık 80-90 km uzaklıkta ve 1800 m. yükseklikteki dağlar arasında kalan yaylaya Üçoğlan Yaylası denir (Okuşluk Şenesen, 2018, s. 216).

Üçoğlan Taşları Efsanesi – 2

Kozan'ın Göller Yaylası'nda "Üç oğlan" adında, insana benzeyen taşlar vardır. Bir gün çok güzel bir kızı istemediği biriyle evlenmeye zorlarlar. Düğün yapılırken kız Allah'a dua eder: "Allah'ım bu gelin alayını taş et, düğün olmasın." der. Duası kabul olur ve düğün alayı taş kesilir. Bu taşların arasından su akar. Bu su da gelinin gözyaşlarını simgeler (Okuşluk Şenesen, 2018, s. 216).

Taşa kesilmeyi dileyen gelin bulunduğu zor durumdan kaçışa başka çare bulamaz ve dua eder.

Gelin Kayası Efsanesi

Mersin'in Fındıkpınarı yaylasında "Gelin Kayası" denilen bir taş varmış. Elinde su kovası olan bir insanın şeklini andıran bu kaya için şöyle bir efsane anlatılır.

Eski zamanlarda düşmanlarından korunmak için evini yüksek bir yere yapan bir gelin varmış. Bir gün gelinin suyu bitince tepeden elinde kovasıyla inmek zorunda kalır.

Suyolunda düşmanlarıyla karşı karşıya gelen gelin Allah'a dua eder. "Allah'ım beni düşmanların eline vereceğine ya taş et, ya kuş." İlk sözü taş olduğu için orada taş kesilir. (Erol, 1996, s. 167)

Gelin Taşı Efsanesi

Bir kızı ailesi sevmediği birine gelin etmiş. O zamanlar düğün alayı kervanla deve üstünde gidermiş. Gelini deveye bindirmişler. Bir ilden bir ile gelini götürüyorlarmış. Gelinin başka bir sevdiği varmış. Ona varamayıp istemediği birine gelin gittiği için kız gönülsüzmüş. Şeker pınarının karşısındaki kayalıklara geldiği zaman deve üstünde giderken dilek dilemiş: "Ya Rab beni ya kuş et ya taş et" demiş. Deve orda geliniyle seymeniyle taş olup kalmış. Bu yerdeki kayalığa, taşa da gelin taşı denmiş. Bugün Pozantı karayolunun Ömerli köyü yoluyla birleştiği yerdedir. (Gerek, 2012, s. 293)

Kız Kayası Efsanesi

Mersin'in Aslanköy Yaylası'nın biraz aşağısında Camızpınarı yaylasında birbirine sarılı iki kişiye benzeyen bir kaya vardır. Yörede bu kaya ile ilgili, birbirine âşık iki genç ailelerinin rızası olmadığı için kaçarak evlenmek ister. Camızpınarı yaylasında bir inde saklanan bu gençleri aileleri burada yakalar. Ayrılmak isteyen iki âşık, birbirine sarılır ve "Allah'ım bizi onların eline düşüreceğine taş et" diye dua ederler. Allah'ta onları taş eder. (Çıblak, 1995, s. 228)

Gelintaşı Efsanesi

Adana 'nın ilçesi olan Fek'e'ye bağlı incirli köyünden derlenmiştir. Efsanede evlilik konusundaki çarpık değer yargıları eleştirilmekte, evlilik için anlaşma ve sevginin esas olduğu anlatılmaktadır: Zengin ve yaşlı köy ağası köyün güzel kızını ister. Değirmencinin oğlunu seven kız bu evliliğe rıza göstermez, birlikte kaçarlar. Zalim ağa onları takip eder. Ağanın eline düşmernek için iki genç Allah'a dua ederler ve taş kesilmek isterler. Ağa'nın adamları ile birlikte iki genç de taş kesilir (Seyidoğlu, 1992, s. 577)

Gelin Güveyi Taşı Efsanesi

Çok eskiden Kozan tarafından Saimbeyli tarafına bir gelin götürülüyormuş. Yollarda düşmanla karşılaşırız diye düğün alayı dağlardan gidiyormuş. Düğün alayı Fek'e'nin Tokmanaklı köyündeki Hopka dağından geçerken düşmanın saldırısına uğramış. Gelin ile damat Allah'a yalvarmışlar: "Allahım bizi taş et" diye. Allah da bunların dileklerini kabul etmiş ve onları taş etmiş. Bugün söz edilen bölgede gelin ve damadı andıran taşlar vardır (Karakaş, 2005, s. 282-283)

Gelin Battı

Karaisalı Yerköprü’de eskiden atın üzerinde gelin alayı sudan geçerken birden çukur bir yerde büyük bir akıntı olmuş gelin atla birlikte suya batmış, birkaç kişi de suya batmış, ölmüşler. Oraya da böylece “Gelin Battı” denmiş. Bugün bile hâlâ coşkun akar derindir. (Kök, 2006, s. 221)

Yer adının ortaya çıkışından kaynaklanan bu efsane diğer efsanelerden farklıdır. Bir istek, dilek içermeyen bu efsanede amaç yer adının kökeninin nereden geldiğinin açıklanmasıdır.

Gerçekliğine inanılan efsanelerde gelin figürü, taş kesilme motifi ile günümüze değin anlatılmıştır. Kayaların, taşların; geline, gelin alayına benzetilmesi ile ortaya çıkar bu efsaneler. İncelediğimiz efsanelerde gelin içinde bulunduğu durumdan kaçma, kaçınma, kurtulma isteği sonucu Allah’a dua eder ve bu dua kabul edilir taş kesilir. Taş kesilmeyi dilemesine sebep olan durumları şöyle sıralayabiliriz; yılan, eşkıya, düşman, sevmediği adamla evlendirilme, aile rızasını alamadıkları için gelin ve damadın kaçarak evlenmeleri vs.

4.3.1.3. Çukurova Halk Hikâyelerinde Gelin

Nazım ve nesir birlikte yazılan halk hikâyeleri, daha çok aşğın sazı eşliğinde anlatılan uzun soluklu hikâyelerdir. Anlatıldığı zamanın sosyal, ekonomik durumunu da içinde barındıran bu anlatılarda olağanüstülük pek yoktur. Fasil, döşeme, asıl hikâye, sonuç ve dua bölümleri bulunur.

Alptekin, göçebelikten yerleşik hayata geçişin ilk eserlerinden olan halk hikâyeciliğinde; aşk, kahramanlık gibi konuların işlendiğini kökeninin Türk, Arap-İslam ve Hint-İran olduğunu belirtir. (2013, s. 18)

Çukurova’da yaşayan Cerit Türkmenleri arasında halk hikâyesi anlatma geleneği yüzyıllar boyu süre gelmektedir. Bu geleneği yaşatan isimlere örnek olarak, Veysiyeli takma ismiyle Ahmet Cihan, Süleyman Kartal, Abdullah Mirzaoğlu, Emekoğlu takma adıyla Ahmet Cerit İmran, Mustili takma adıyla Mustafa Kartal ve Kepekli takma adıyla İsmail Kartal verilebilir (Mirzaoğlu, 1999).

Âşık Ova’dan derlenen Deli Boran Hikâyesi;

Hikâye, Deli Boran ile sevdiği kız arasındaki aşkı, sonunda evlenmelerini ancak araya kötü kalpli kâhyanın girmesiyle murat alamadan ayrılma, Deli Boran’ın yedi yıllık bir yaban hayatı geçirdikten sonra bir avcı tarafından yakalanıp obasına

getirilişini, işin aslının ortaya çıkmasıyla kâhyanın cezalandırılmasını ve Deli Boran'la sevdiğinin kavuşmalarının anlatıldığı bir türkölü hikâyedir (Demirci, 2016, s. 89).

Bu hikâyede gelin; at ile alınmasından, duvağına, gelin geldikten sonra yapılan eğlencesinden nikâh törenine kadar hikâyenin pek çok yerinde kendine yer bulur. Yine gelinin ay gibi parlak olmasına değinilir.

Yaşar Kemal'in Çukurova da yaptığı türkölü halk hikâyesi derlemelerinden olan *Deli Boran* hikâyesinde ise Irışvanoğlu yeğeni olan Boran, Küpeli Hatun'u almak için dayısına sığınır. Dayısı gelini almaya gider. Gelini çok beğenen bölük kabadayısı Boran'a oyun eder. Yaptığı oyun ortaya çıkınca bölük kabadayısı hak ettiği cezayı alırken Boran da sevdiğine kavuşur. Hikâyede gelin figürü şu şekilde geçer (Kemal, 2015, s.288):

Gelinin gitmeden bir gün önce kınasının yakıldığı, gelinin gideceği için ağladığı, daha sonra çadıra gelinin indirilip düğün kurulduğu görülür.

Birbiriyle paralel ilerleyen hikâyelerde sadece isimlerin değiştiği görülmektedir. İki ayrı derlemede gelin kumpasa getirilen kocasını bekler.

Koca Tanır hikâyesinde, Kocan Tanır sevdiği kadın olan Senem'e kavuşamaz. Yarım kalmış olan bu hikâyede gelin şu şekliyle yer alır:

- Senin gençliğinde o buralardan gelin gitmiş, adı Senem'miş. Sana çok selamı var. Ahret hakkını helal etsin, dedi (Kemal, 2015, s. 262).

Karacaoğlan'ın dünyaya gelip de başına hal geldiği yer adlı halk hikâyesinde, emmi kızıyla evliliği ihanet sonucu biten Karacaoğlan başka memlekette evlenecek güzel kız arayışındadır. Konumuz olan gelin figürü bu hikâyede kendine şu şekilde yer bulur:

Beş on gün gezdikten sonra, sabahleyin bir yere geldi. Orda bir gelin gördü, gelin çok güzeldi. Sordu geline, dedi ki: (Kemal, s. 2015, s. 277)

“Karacaoğlan ordan ileri varışın bir gelinle bir kız görür.

Gelin dedi ki:

- Şu gelen oğlan beni beğenir.

Kız dedi ki:

- Beni beğenir, seni beğenmez, dedi.

Bunlar bu iddiayı ettiler. Gelin aldı, ne söyleyecek bakalım:

- Bir kızın bir gelinin kasdi var

Gelin der ki, irengimiz al olur

Ala göze siyah sürme çekersem

Gözü kanlı yiğitlerden gel olur

...

- Almanın sağlamın' yüke tutarlar

Uluğun' çürüğün' suya atarlar

Tere yağı oğul bala katarlar

Var git gelin var git ergen ben'alır

- Gelin der ki, çeşit çeşit başım var

Baş altında hilal gibi kaşım var

Kız senin de bir gecelik işin var

İkincisi kervan gider yol olur (Kemal, 2015, s. 283-284)

Karacaoğlu'nun, hikâyesinde bahsi geçen gelin yeni evlenmiş kızdır. Tazeliğine güzelliğine güvenen gelin kız ile atıştırılır.

Gündeşlioğlu hikâyesinde, Gündeşlioğlu karısı Leyli ile diyar diyar ekmek parası peşinde gezerken bezirgânbaşı tarafından kaçırılır. Bezirgânbaşının Leyli'ye hitap şekli olan güzel kadın anlamında gelin ifadesi hikâyede şöyle geçer:

Şöyle bir baktı ki, kendilerinin çamaşırını bir gelin yaykıyor.

Bir yere geldi ki, bir gelin dineliyor, amma kendisinin avradına benziyor (Kemal, 2015, s. 348-349).

Karakız Hatun hikâyesinde Araplarla yapılan harbin ortasında Çapanoğlu kaçarken geçtiği köyde bir gelinden ayran ister.

Gelinin birinden ayran istedi. Gelin ayranı verirken gelinin elini tutu Cadıoğlu. Gelin berehay etti: Şu adam benim elimi sıktı, kocan öldürün şunu, dedi. (Kemal, 2015, s. 367).

Gelinin elini tutmak namusuna değmek gibi kötü karşıladığından sonucunun ölüm olması kaçınılmaz. Gelin'in kutsalı taşıdığı inancı burada da karşımıza çıkar.

Âşıkların söylediği hikâyeli türkülerden olan *Karacaoğlu hikâyesinde*; amcakızı Elif'le evlenmek isteyen Karacaoğlu kızı istetir, amcası kızını vermeye yanaşır ancak kızın gönlü yoktur. Bunu öğrenen Karacaoğlu sazını alır diyar diyar dolaşır. Gezdiği yerlerde karşısına çıkan kızlara, gelinlere türküler söyler. İlk durağı olan Maraş'ta pınar başına kurulu çadırdan ayağı yalın bir güzel çıkar ve suya iner. Bunu göre Karacaoğlu henüz sazı olmadığı için eline sopa alır ve türkü söyler:

Suya gider sudan gelir

Ak sayalı yosma gelin

Kerem eyle ağ topuğu
Kuru yere basma gelin

Gelin hani yolun pacı
Leblerin canım ilacı
Zülüflerin darağacı
Ben garibim asma gelin

Gelin zülûfünüdeşir
Kara perçem ışılaşır
Kolunu boynumdan aşır
Bu sözüme küsme gelin

Karac’oğlan derler bana
Ben onmadım önden sona
Bir amanım vardır sana
Amanımı kesme gelin (Karakaş, 2011, s. 328)
Maraş’ta altı yıl kalan Kacaoğlan, kendisine gülen geline şu türküyü söyler:
Arnacımdan gelen gelin
Gelin bana gülüp durur
Benim seni sevdiğimi
Arkadaşlar bilip durur (Karakaş, 2011, s. 331)

Maraş’tan köyüne dönen âşık, amcası ile küs olduğundan Farsak reisi İspiroğlu’nun yanına gider. Maraş’ta altı yıl karın tokluğuna çalıştığını ve adam olmadığından şikâyet eden Karacaoğlan, reisten yardım ister. Reis, “gıt, köyü gez, kendine uygun kız bul” der. Karacaoğlan Nihal adından bir kız beğenir ve onunla evlenmek ister. Evlenme günü belirlenir, çadır tutulur. Gelin sandığına oturan Karacaoğlan bu geline bir türkü söyler:

Benim eve gelen gelin
Elim kolum kalkmaz oldu
Gelinin nazlı bakışı
Rüyamdan çıkmaz oldu

Gelin değil bir sır imiş

Bütün gövdesi nur imiş
 Akan çeşmeler kurumuş
 Hiçbir çeşme akamaz oldu

Mislin yoktur yerde göğde
 Gelin koyma beni derde
 Göğden uçtu bir çift turna
 Ateş beni yakmaz oldu

Karac'oğlan hani mezar
 Mezarımı kimler kazar
 Gelirken eyledim nazar
 Hiç kapıya çıkmaz oldu (Karakaş, 2011, s. 332)

Daha sonra sazıyla diyar diyar gezmeye devam eden âşık, İskenderun'a varır. Toprakkale tarafından bir Tecirli göçü gelmektedir. Gelinin biri en önce deveyi çekmektedir:

Deniz kenarında yedim hurmayı
 Kılavuz ederler telli turnayı
 Ak göğsün üstünde yaldız düğmeyi
 Çeker gider yaylasına bir gelin

Ayağına giymiş telli yemeni
 Aramızdan kaldıralım dümeni
 Ak topuk üstüne atlas tumanı
 Dökmüş gider yaylasına bir gelin

Kuru kütük yanmayışın tüter mi
 Ak göğsünde çifte benler biter mi
 Vakti gelmeyince bülbül öter mi
 Öter gider yaylasına bir gelin

Der Karacaoğlan lebin bal gibi
 Sırtındaki elbisesin tel gibi
 Baharda açılmış gonca gül gibi

Kokar gider yaylasına bir gelin (Karakaş 2011, s. 348)

Bekir Ağa hikâyesinde, evinde âşıkları ağırlayan Bekir Ağa, o gece evinde misafir ettiği âşığı köylülerle dinler. Sabah erkenden Andırın'a gitmesi gereken Bekir Ağa, hanımına âşığı iyi ağırlaması için iyice tembihler. Sabah kahvaltısını yapan âşık yola düşmek için müsaade ister. Kadın gitmeden ona bir türkü söylemesini ister ve ısrar eder. Bunun üzerine âşık:

Sabahtan uğradım ben bir geline
Bilmem aslını da nereli gelin
Haber aldım ben bir ehl-i kâminden
Kazası Andırın köyü Köleli gelin

Evlerinin önü derin dereli
Durulur mu gelin seni görelî
Uydurmuş gaziyi perçem sıralı
Top zülûf gerdanlı turalı gelin

Kuluncunu döver evrim belikler
İşılaşır gümüş düğme ilikler
Ayrılır mı seni gören yiğitler
Yüzünde benleri sıralı gelin

Diyor Âşık Bekir hayım hay oldu,
Nerde güzel görsem aklım zay oldu,
Gayrı mümkün bu dert bende ey oldu

Evvelden yüreğim pareli gelin (Karakaş, 2011, s. 425)

Âşık Cemali'nin Keklik Hikâyesinde, âşıklığı kadar avcılığıyla da bilinen kahramanımız arkadaşından bir keklik yavrusu, palaz ister. Bunu âşıkâne üslubuyla yazdığı mektupta dile getirir. Mektubu alan arkadaşı palazı hemen gönderir. Palazı teslim alan atlı gece konakladığı çadırda palazın değiştirildiğini fark etmez. Âşık Cemali'ye ulaşan palazın istediği erkek palaz olmadığını anlayan âşıkbaşından geçenleri şöyle anlatır:

Böyle benim tesellimden olmalı
Göndermişler sarı saçlı bir gelin
Gendim gedip bir erkeğin bulmalı

Göndermişler inci dişli bir gelin

Erkek değil hem temeli nazlı
Yumurtadan kız doğurmuş anası
Bozulmamış ellerinin kınası
Süzülüyor ağırbaşlı bir gelin

Aslını sorarsan Koşutaşı'ndan
Dişi tülek şüphe etmem yaşından
Birkaç nikâh geçmiş bunun başından
Usul boylu kara kaşlı bir gelin

Cemali'nin duman tüter serinden
Eller bize hile etmiş yerinden
Bir dişiği ayırmışlar erinden
Durmaz ağlar gözü yaşlı bir gelin (Karakaş, 2011, s. 435)

Aslında erkek bir palaz bekleyen âşık, gelen dişi palazı bir geline benzetir. Gelinin tüm güzel özelliklerini üstünde taşıyan palaz, erinden ayrıldığına üzülen bir gelin olarak da tasvir edilir.

Anasına gelin ettim kızımı hikâyesinde, Âşık İmami ile hanımının boşanması sonucu iki kızının velayeti annesine verilir. Bu durum üzerine âşık şu ağıdı yakar:

Evel Allah emaneti kendinin
Anasına gelin ettim kızımı
Hatırı var dokuz bin dört yüz günün
Anasına gelin ettim kızımı

Duyanlar demesin bu da neymiş
Biri on birinde ne tez büyümüş
Hak tecelli kader yazgı buyumuş
Anasına gelin ettim kızımı

Dolunay'ım deydi on üç yaşına
Dutulduk feleğin kara kışına
Gözü yaşlı boynu bükük Aşına

Anasına gelin ettim kızımı

Hesab etmediler kârı zararı
Sırtıma sardılar gamı efkârı
Hâkim hanım imzaladı kararı
Anasına gelin ettim kızımı

İmami yitirdim baharı yazı
Gel boşuna çalma bu dertli sazı
Sebebimiz oldu kaynanam cazı

Anasına gelin ettim kızımı (Karakaş, 2011, s. 456)

Âşık Softa'nın Avşar Gelini hikâyesinde, Çorum dönüşü, Pınarbaşında duran âşık, köy çeşmesi başında güzel bir kız görür. Kızın boynunda oldukça fazla altın olduğu gören âşık gelin olduğunu düşünür ve kimin gelini olduğunu öğrenir. Bunun üstüne şu türküyü söyler:

Geçerken uğradım Pınarbaşı'na
Boranda bir Avşar gelini gördüm
Altınları üç kaş vardı döşünde
Boranda bir Avşar gelini gördüm

Âşıklar güzeli gördü mü över
Saçları uzun da topuğun döver
Ben kız sandıydım gelinmiş meğer
Boranda bir Avşar gelini gördüm

Bakışları can almaya kasteder
Gören aşığını hemen hasteder
Yozgat'ı, Çorum'u versen üsteder
Boranda bir Avşar gelini gördüm

Över Âşık Softa'm güzelin över
Ben kız sandıydım gelinmiş meğer
Yüz koyun vermişler yüz daha değer
Boranda bir Avşar gelini gördüm (Karakaş, 2011, s. 495)

Köroğlu'nun Şam Seferi hikâyesi, (Aydın, 2016) ana temasını aşk ve kahramanlık oluşturur. Köroğlu'nun Şam Seferi hikâyesinde; Köroğlu'nun Demirçioğlu ve Ayvaz ile Çamlıbel'den çıkıp, İslahiye, Tibris ve Şam'a yolculuğu anlatılır. Şam'a giderken Ermeni oğlu Anabatlı ile savaşan Köroğlu, Halep'te de Arap'la cenk eder ve Arap'ı öldürür. Şam'da zindana düşen Köroğlu'nun İstanbul Padişahı'nın verdiği ferman ile kurtulması ardından Şam'da gelini Şirin Döne ile kırk gün kırk gece düğün yapar. Düğün gecesi kötülünen döne vefat eder. Köroğlu sazını alır eline:

Şirin Döne'm n'oldu sana
Ben bu işe kaldığımda
Garezin mi vardur bana
Vay Döne'm gelin olmuyo

Garezin mi vardur ban
Döne'm de gelin olmuyo

Çağırdım Ayvaz gelmedi
Elimden tutan olmadı
Daha al gınan solmadı
Döne'm de gelin olmuyo

Daha al gına solmadı
Vay Döne'm gelin olmuyo

Ayvaz oğlum ağlasene
Garaları bağlasene
(En) Gelip hakkın halal eylesene
Anan da gelin olmuyo

Hakkın halal eylesene
Anan da gelin olmuyo

Askısı asılı galdı
Pırtısı basılı galdı
Ayvaz'a küsülü galdı

Döne'm de gelin olmuyo

Ayvaz'a küsülü galdı
Vay Döne'm gelin olmuyo

Ah elinde al gınası
Gözünde siyah sürmesi
Köroğlu'nun Gül Döne'si
Döne'm de öldü gelin olmadı

Köroğlu'nun Gül Döne'si
Döne'm de gelin olmadı (s. 184-185)

Köroğlu, sabahleyin Döne'yi Şam'a gömer ve Kırat ile ortadan kaybolur. Ayvaz İstanbul'a geri döner.

Paşaoğlu Necip hikâyesinde (Kanat, 2010) Paşa oğlunun Molla isimli yakın arkadaşı vardır. Bunlar sürekli birlikte yer, içer, gezerlermiş. Bir gün yine gezerken bir evin önünde bir kız ile konuşan Paşa oğlu, kızı çok beğenir ve gelin olarak almak ister. Paşa, kızı istemeye gider, ısrarlar üzerine kız verilir. Paşa'ya İstanbul'dan haber gelir ve oğlu Necip'le İstanbul'a giderler. Yeni gelini Necip, en yakın arkadaşı Molla'ya emanet eder. Molla zamanla geline göz koyar. Gelinin ihtiyaçlarını pencereden uzatan Molla, gelinin kolunu tutar ve bırakmaz. Gelin bundan kurtulmak için Molla'yı kandırır. Gelinden istediğini alamayan Molla, Necip'e gelini kötüleyen bir mektup yazar. Bu duruma üzülen Necip, eşinden boşanır. Gelin abilerinin yanına döner ancak orada da zorla Molla ile evlendirilir. Bu ayrılığa üzülen Necip çok hasta olur ve ölmeden önce memleketine dönmek ister. Memleketine dönen Necip, eski eşini görmek ister ancak Molla buna izin vermez. Kızın küçük kardeşi gizlice kızı alır, Necip'e götürür. Necip'i o halde gören kız çok üzülür ve başından geçenleri anlatır.

Aldı oğlan
Evi yaptım İstanbul'ın başına
Gurban olam gözden akan yaşına
Altın düğmen aldım beyaz döşüne
Gurban olam gelin gel söyle bana

Aldı kız

Yandırdın da benim cibim yandırdın
 Dost ağlattın düşmanları güldürdün
 Ne dedim de boşsa habir gönderdin
 Küstüm bir sözüne oğlan söylemem

Aldı oğlan:
 Evi yaptım İstanbul'ın eline
 Gurban olam gelin şu söyledine
 Altın kemer aldım ince biline
 Gurban olam gelin gel söyle bana

O zaman;
 İstanbul'a geden gelmez mi sandın?
 Ağlıyan bebeyi gülmez mi sandın?
 Necib'i bu derdten ölmez mi sandın?
 Gurban olam gelin gel söyle bana... (s. 223)

Karşılıklı konuşma şeklinde olan bu bölüm sonunda doğruları öğrenen Necip, ruhunu teslim eder. Bu acıya dayanamayan gelin de kendisini bıçakla öldürür. Durumu öğrenen küçük kardeş de suçlu olan Molla'yı gider öldürür.

Turna Teli hikâyesi, (Tülüce, 2005) ihtiyar kadının gelin olacak kızların yanına gelip turna teli eksikliğinden sızlanması ile başlar. Kahramanımız Mavılı'ın bu tel olmadan gelin olmam demesi üzerine Köroğlu, dostlarından Bağdata'a gitmesini ister. Alır sazı eline:

Garıdan alın savırı
 Vurun öldürün gâvurı
 Bizden tel ister Mavılı (oglum)
 Kim geder durna teline
 (Bizden tel ister Mavılı, yavrım)
 (Kim geder durna teline)

Goç Köroğlu'm der n'olamam
 Sözümden geri dönemem
 Telsiz gelin bindiremem (yavrım)

Kim gider durna teline

(Han Eyvaz'ı da gönderemem, yavrım)

(Kim gider durna teline) (s. 135)

Köroğlunun bu çağrısı üzerine Samıyasığmaz ve Gemalmaz gitmeyi kabul eder. Bağdat'a giden Samıyasığmaz ile Gemalmaz, esir düşer. Köroğlu adamlarını kurtarmak için Bağdat'a gider, savaşır. Bu savaşta kayını Deli Hoylu ölür. Zindandaki adamlarını kurtaran ancak kayını kaybeden Köroğlu matem havasında Çamlıbel'e döner. Kırk gündür süren düğün durdurularak kırk gün yas tutulduktan sonra tamamlanır.

Balbörek hikâyesi;

Hikâyenin olay örgüsü, oldukça uzun ve hareketlidir. Hikâyenin başı ve sonu arasında bir hayli dallanmaların olduğu görülse de hikâyedeki vak'alar, Balbörek'in maceraları etrafında gelişmektedir. Oğuzeli'ne hükmeden bir beyin çocuk sahibi olmak istemesi, dualar neticesinde doğan bu çocuğa ad verilmesi ve Akkavak kızı ile evlenmesi olay örgüsünün ilk halkasını oluştururken, Balbörek'in kralın kalesinde hapsedilmesi, kralın kızının yardımı ile memleketine dönmesi ve hem Akkavak kızı ile hem de kralın kızıyla evlenmesi de olay örgüsünün ikinci halkasını oluşturmaktadır (Altuntaş, 2017, s. 23).

Hikâyede kral kalesinde hapsedildiği sıra Oğuz ilinden gelen bezirgânla söyleşmesinde geline olan özlem, merak söz konusudur.

Hocam geldiğinde bahar mıydı, yaz mıydı oy

Ötüşenler ördek miydi, kaz mıydı, kaz mıydı oy oy

Akkavak Kızı da gördün gelin miydi, kız mıydı oy

Söylesene dillerine kurbanım, hocam kurbanım

Akkavak Kızı da gelin miydi, kız mıydı

Söylesene dillerine kurbanım oy

Bezirgan:

Ben gelirken bahar değil, yaz idi oy, yaz idi

(Beyim) ötüşenler ördek değil, kaz idi

Akkavak Kızı da gelin değil, kız idi oy

Ta böylece gördüm ellerinizi

Akkavak Kızı da gelin değil, kız idi oy oy

Böyle gördüm beyim ellerinizi (Altuntaş, 2017, s. 88)

Hurşit hikâyesinde (Saygılı, 2017, s. 150), çocuğu olmayan Hacıhünkâr'ın ettiği dua üzerine bir oğlu olur. Adını Hurşit koyarlar ve eğitim hayatı boyunca yer altında kalır. Eğitim hayatı bitip yeryüzüne çıkan Hurşit'in garip davranışlar sergilediği görülür. Başvezir bu garipliği düzeltmek için üç gece yanına kız gönderir ve Hurşit konuşmaya başlar. Kızlarla olan münasebeti normal kabul edip her önüne gelen kıza yanaşır. Bunun üzerine gelen şikâyetler sonucu Hurşit'in asılma emri verilir. Asıl hatası olan Başvezir bu durumu düzeltmek için Hurşit'i alır ava gider. Av sırasında Yemen Bey'in kızı Maham'a âşık olan Hurşit hastalanır, konuşmaz. Babası Hacıhünkâr oğlu iyi olsun diye Maham'ı ister, yüzükler takılır. Ancak Maham'ın annesi bu evliliği onaylamayınca kızını alır Yemen'e göç ederler. Maham yola çıkadan Hurşit'e mektup bırakır. Bunun üzerine Hurşit'te peşlerine düşer. Yemen'e varınca annesi tarafından evlendirilen Maham, Hurşit'i beklediği için düğünün kırk gün daha uzatılmasını ister. Düğüne elinde saziyla gelen Hurşit, gelini kaçırr. Gelini bir çuval içinde Hurşit'e getiren oğlanın yardımıyla Yemen sınırına kadar kaçarlar. Dönüş yolunda bir takım hadiseler yaşayan gelin güvey, sonunda memleketlerine varır ve kırk gün kırk gece düğün yaparlar.

İki aşğın başından geçen türkölü hikâyelerden olan Hurşit hikâyesinde gelin, sevdiğine kavuşmak için her yolu denemekte en son da sevdiği adama kaçmaktadır. Gelinin gönlünü etmek için ikinci kırk gün düğünün çalınmasında, gönülsüz gelin kalmasın, herşey onun isteği doğrultusunda olsun, görüşü hâkimdir. Bir çuvalın içine saklanarak sevdiği adama giden gelin, memleketinden, ailesinden vazgeçmektedir.

Öksüz Ali hikâyesinde (Saygılı, 2017, s. 180), annesiz babasız kalan Ali, nişanlısı Mısır beyinin kızı Döne'den ayrılmak zorunda kalır. Döne rüyasında bade içerek Ali'ye sevdalanır. Çiftlikte çobanlık yapan Ali'nin yanına gelen Döne, Ali'yi alır, yollara düşerler. Yolda Kırşehirli Müşir Paşa tarafından Döne ve Ali'nin atı kaçırlır. Müşir Paşa memleketine varınca düğün kurdurur, Döne'nin isteği üzerine kırk gün fazladan düğün yaparlar. Öksüz Ali Döne'nin peşinden Kırşehir'e kadar gelir. Öksüz Ali'nin öldüğünü düşünen Döne, Müşir Paşa ile kol kola girip düğünlerinde halay çekmektedir. Bu durumu gören Öksüz Ali,

Ak göğsüyün üstü Mucur yaylasın

Bacağımı kör çıbanlar toylasın

Gelen geçen kız baş(ı) diye söylesin

Veremiyom beddua, alkış (=dua) (ola) hey gelin

Gelen geçen kız baş(1) diye söylesin
Veremiyom beddua, alkış (=dua) (ola) hey gelin

Başucunda baykuşlar ötsün
Ayak ucunda şahmeran yılan yatsın
Yedi sene, seni sıtmalar tutsun
Veremem beddua, alkış (ola) hey gelin

Yedi sene, seni sıtmalar tutsun
Veremem beddua, alkış (ola) hey gelin

Bunu söyleyen de Öksüz oğlancık
Bacaklarını dalasın enikli kancık
Dizlerin top ola kollar yılancık
Veremem beddua alkış (ola) hey gelin, (hey gelin)

Dizlerin top olsun kollar yılancık
Veremem beddua alkış (ola) hey gelin, (hey gelin) (Saygılı, 2017, s. 219)

Türküyü dinleyen Döne, Öksüz Ali'nin söylediğini anlar ve anlaşıp kaçarlar. Döne'yi de alıp Mısır'a yola çıkarlar. Yol boyunca türlü badireler atlara âşıklar sonunda Düziçi'ne varırlar. Düziçi'nde de rahata eremeyen Öksüz Ali ve Döne, Mısır'a varır. Mutlu mesut yaşarlar.

Döne gelin, bade içerek âşık olduğu Ali'den ayrı düşer. Başka birine gelin olan Döne, Ali'den vazgeçmez, hep onu bekler. Sadakatin simgesi olan gelin bu hikâyede Döne ile karşımıza çıkar.

Aşığın elinde sazıyla diyar diyar dolaşıp ahvalini anlattığı uzun, manzum-mensur karışık eserlerden olan halk hikâyelerinde gelin, güzelliği ile aşığı derde salandır. Güzelliğinin başına bir sürü bela açtığı gelin, sabırlı, namusuna ve sevdiğine düşkündür. Karacaoğlan'ın elinde sazıyla gezdiği yerlerde güzeli arayışında karşımıza çıkan gelin, tazeliğin, saflığın sembolüdür. “Keklik” hikâyesinde âşık tarafından istenilen dişi palazın gelmeyişi, gelinin taşıdığı tüm güzel özellikleri, edebi ve ahlakı ile örneklendirerek anlatılır. Yine Koroğlu uğruna savaştığı gelini Döne'yi düğün gecesi toprağa verir. Bu durumu “Döne'm gelin olmadı” agıdı ile bizlere aktarır. Sevdiğinden ayrı düşen ancak sevdiğinden hiç vazgeçmeyen gelinler, sabır ve sadakatin timsalidir.

4.3.1.4. Çukurova Fıkralarında Gelin

Anonim halk edebiyatı ürünlerinden olan fıkralar, hemen her konuda anlatılmaktadır. Daha çok güldürü amaçlı anlatılan fıkralar düşünmeye sevk etme yönüyle bilinir. Kısa, nükteli, mizah içerikli anlatılardır.

Çukurova yerel fıkra tipleri Çukurova Bölgesi'nde yaygın olarak anlatılmaktadır. Bunlar yerleşik hayata geçmiş göçebe kültürünün izlerini taşır. Bu fıkralar Çukurova insanının özünü ve düşünce dünyasını gözler önüne serer. Çukurova fıkralarında bölge insanının yaşama şekli, güldürü ögesi, dalga geçme, takdir ve hiciv becerisi dile getirilmiştir. Fıkraların odağını sevgi, hiciv, takdir, dalga geçme, komik duruma düşürme, kendi kendiyi çelişkiye düşürme, yönetimin sert kuralları karşısında titizlikle işlenen bir eleştiri oluşturmaktadır. Fıkra tipi, kimi zaman akil, cahil, becerikli, ılımlı, umursamaz, çekingen, çevik, şaşkın, uyanık, yüreksiz, korkusuz gibi çelişik özelliklere bürünür. Fıkralarda kişilerin içinde bulundukları bu çelişki gülmecelerin ana ilkesidir (Artun, 2013, s. 3). Çukurova yerel fıkra tipleri; Karatepeli, Abdal, Karakülah hoca, Kadirli-Kozan, Yörük, Karakayalı, Işıklı, Karacabey, Mutlu, Avşar, Çerçi, Silifkeli'dir (Artun, 2013)

Karakaya'nın Akıllı Gelini

Karakaya köyünde bir akıllı gelin yaşarmış. Köylüler sıkıştıkları bir sorun için akıllı geline danışmışlar. Bir zaman köyde bir komşunun ineği başını su testisinin içine sokmuş ve ineğin başı testinin içinde sıkışmış kalmış. Komşu ve köylüler ineğin başını testinin içinden kurtarmak için çok uğraşmışlar başaramayınca akıllı gelini çağırmışlar. Akıllı gelin bakmış:

- Bunun nesi var? İneğin kafasını keser kurtarırsınız, demiş.

Köylüler hemen ineğin başını kesmişler. İnek sahibi:

- Ama ineğimin başı testinin içinde kaldı, demiş.

Akıllı gelin,

- Ona ne var! Şimdi de testiye kırarsınız, demiş. (Deger, 2015, s. 216)

Gelin

Yedi senelik gelin evinde ne kocası ne kaynanası ne kayınbabası ile konuşmamış. Dilsiz olduğunu düşünmüşler üstüne bir gelin daha getirmişler. Yeni gelin daha yeni attan inmiş ki konuşmaya başlamış. Eski geline hakaretler saydırmış. Bunun üzerine eski gelin:

- Geline bak geline, attan inmeden diline, yedi yıl oldu, daha söylenmedim birine, der.

Durumu gören kocası eski gelinin kıymetini anlar, yeni gelini gönderir. (Fıratlıgil, 2012, s.127).

Gelin geldiği evde kocası dâhil olmak üzere kimseye saygısızlık etmemek amacıyla konuşmaması, gelinlik etmesi sonucu gelinin yanlış anlaşılması mizah ile dile getirilir.

Akıllı Gelin

Karakaya köyünde koca bir taş varmış. Bu taş yerinden oynarsa bütün evleri ezip geçecekmiş. Bu durumu köydeki akıllı geline danışır. Akıllı gelin, evdeki bütün yağları taşa sürün, taşı köpekler yalasın ve eritsin der (Fıratlıgil, 2012, s. 128).

Akıllı Gelin Bilir Demedik mi?

Karakayalılar odun kesmeye gittikleri yerde bir deve bulmuşlar. Daha önce hiç deve görmeyen Karakayalılar bunu bilse bile akıllı gelin bilir diye varırlar gelinin yanına. Gelin:

- Bu böyle bir mahlûk, bundan doğanlar da böyle olur demiş. (Fıratlıgil, 2012, s. 129).

Akıllı gelin fıkralarında gelinin hemen her konuda bir fikri olması, akıl danışılacak kişi olarak görülmesi ile yüceltilir. Gelinin toplumda önemli bir yere sahip olduğu görüşünü destekler fıkralardır.

Kaynanaların Kazasına Gelinlerin Sevinmesi

Bir köyde düğün kuruluyor. Başka köyden de bir römorka gelinler, başka bir römorka da kaynanalar binip düğüne geliyor. Yolda gelirken kaynanaların olduğu römork devriliyor. Kaynanalar ölüyor. Gelinler başlıyor oynamaya. Gelinlerden biri de diğerleri oynarken ağlamaya başlıyor. Oynayan gelinlerden biri, “Bacım, biz kaynanalarımızdan kurtulduk diye seviniyoruz, oynuyoruz. Söyle, bakalım sen niye ağlıyorsun?” deyince ağlayan gelin, “Benim kaynanam gelmedi, evde kaldı ben de ona ağlıyorum.” diyor (Bilgici, 2018, s. 268).

Kaynana-gelin çekememezliği fıkralarda da karşımıza çıkmaktadır. Kaynanası ölen gelinleri saran mutluluğu paylaşamayan son gelin üzüntü ile dövünür. Çünkü onun kaynanası evdedir. Gelinlerin kendilerine rakip gördüğü, eşlerini paylaşmak zorunda kaldıkları tek kişi kaynanadır bu sebepten ömür boyu sürececek bir çekişme içindedirler.

Dirgen

Evlenip şehire gelin giden kız, köyde oturan baba evine ziyarete gider. Bu ziyarette herşey gözüne farklı gelir. Babasına dirgeni göstererek onun ne olduğunu sorar. Babası:

- Ucuna bas ne olduğunu anlarsın, der

Kız dirgenin ucuna basar basmaz, sapı alnının ortasına çarpar. Canının acısıyla aklı başına gelir. (Yolcu, 2008, s. 281)

Köyünden ayrılan gelin hemen yeni hayatına ayak uydurmuş çoktan baba evini unutmuştur. Geline hem güzel bir ders vermek hem de güldürmek amaçlı anlatılır bu fıkra.

Karakayalının Gelini

Eskiden Karakayalı köyünde çok güzel bir düğün yapmışlar. Gelini evine getirmişler. Gelin kapıdan içeriye giremiyormuş. Gelinin boyu çok uzunmuş. Gelin kapıdan nasıl geçecek diye düşünmeye başlamışlar. Birisi: “Gelinin kafasını keselim.” demiş. Gelinin kafasını kesmişler. İçeriye geçirmişler (Aydın, 2016, s. 80)

Gelin

Gelinin biri ata biniyor. Atın üstünde de eyeri varmış. Gelin eyerin kaşına oturmuş. Gelin bu durumda cünüp olup olmadığını merak etmiş. Attan inince Karakūlah Hoca'yı görüyor. Kimseye belli etmeden usulca Karakūlah Hoca'nın yanına gitmiş:

- Hocam gelirken atın eyerinin üstüne oturdum. Sence ben cünüp mü oldum? diye soruyor.

Karakūlah Hoca:

- Tabii ki cünüp oldun. Ha atın eyerine binmişsin ha başka bir şeye binmişsin. Hemen gidip gusül abdesti al, demiş (Tarhan, 2020, s. 305)

Bilgili kabul edilen hocaya gelinin sorusu üzerine gelen cevap, güldürme işlevini ortaya çıkarır. Aslında verilmesi gereken cevap abdeste gerek olmadığı şeklinde beklenir.

Ves Ves Edip Durma

Karakūlah Hoca, Mısır'da 16 yıl ilim tahsil ettikten sonra bir Arap şehrine gitmiş. Orada bir eve misafir olmuş. Yemek yedikten sonra bir de Kuran-ı Kerim okumuş. Evin gelininin kulağı bir yandan hocadaymış. O sırada gelinin çocuğu ağlamaya başlamış. Gelin:

- Çocuk bak şu fakı gibi ves ves edip durma. Kulağının dibine bir tane patlatırım, demiş.

Bu sözün üzerine Karakūlah Hoca tekrar Mısır'a dönmüş ve 16 yıl daha ilim tahsil etmiş. (Tarhan, 2020, s. 305)

Uzun yıllar eğitim alan hoca, dinleyici olan gelini dikkate alıp tekrar eğitim almaya karar verir.

Misafir

Karakülâh Hoca bir gün atıyla bir yere gitmiş. Yolda da yağmura yakalanmış. Yağmur çok şiddetlenenince de bir eve sığınmış. Evde sadece gelin varmış. Karakülâh Hoca:

- Kızım senden başka kimse yok mu? diye sormuş.

Gelin:

- Ben yalnızım. Gördüğün gibi yağmur çok yağıyor. Onlar da gelemedi, demiş.

Karakülâh Hoca:

- Ben de gidemiyorum. İyisi mi sizin evde biraz bekleyeyim yağmur durana kadar, demiş.

Hoca beklemiş ama yağmur bir türlü durmuyormuş. Saat de geç olmuş.

Gelin:

- Hocam geç oldu. Bizimkiler yağmurdan dolayı gelmedi. Sen de gitme bu yağmurda. Burada kal. Sabahleyin gidersin, demiş.

Karakülâh Hoca:

- Olur kızım, kalırım ama sen beni yatağa bağlayacaksın, demiş.

Gelin olmaz diye ne kadar ısrar etse de Karakülâh Hoca kendini yatağa bağlattırmış. Sabah olunca gelin Karakülâh Hoca'nın yanına gelmiş:

- Ya hocam ne yaptın böyle? Kendini yatağa bağlattırdın. Ben utandım sana böyle bir şey yapmaktan, demiş.

Karakülâh Hoca:

- Bağlamasaydın görürdün ne olacağını, diye cevap vermiş. (Tarhan, 2020, s. 307)

Yağmurdan kaçıp misafir olduğu evdeki geline bir kötülük etmemek için nefsiyle savaşılan hocanın kendini bağlatması beklenmeyen bir durumdur. Gelin hocaya saygısızlık ettiğini düşünürken, hocanın kendi içinde savaşı dikkate değerdir.

Kanaviçe

Karatepli nine şehre giderken kızları nakış işlemek için iğne, iplik gibi şeyler istemiş. Nine dilinin döndüğünce almak istediklerini anlatmış. Ama birinin adını hatırlayamamış:

- Evladım bir şey daha kaldı. Gelinlerin, kızların yolup yolup attığı var ya ondan istiyorum, demiş.

Satıcı ne istediğini anlayıp bir top kanaviçe vermiş (Tarhan, 2020, s. 345)

Gelinlerin çocukları için, kızların ise kendi çeyizleri için el işi yapması durumu fıkralaştırılır. Kanaviçe işleyen gelinler günümüzde de çeyizlerine birçok modelini işleyip, ekler.

Ümmü Gelin

Alpu köyünün hocası köydekilere hacca gideceğini söylemiş. Köylüler hocayı Pozantı'ya kadar uğurlamışlar. Köye dönerken namazı kimin kıldıracağını düşünmeye başlamışlar. Muhtar köyün bekçisini tekrar hocanın yanına istasyona göndermiş. Bekçi hocayı istasyonda bulmuş:

-Hocam muhtarımız senin yokluğunda namazı kimin kıldıracağını soruyor. Kime vekâlet verdiniz?

Hoca:

- Bu o kadar da önemli değil. Vekâlet bırakmaya gerek duymadım. Köydeki ümmünün biri namazı kıldırabilir, demiş.

Bekçi köye dönerken hocanın söylediği her şeyi unutmuş. Aklında sadece Ümmü kalmış. Muhtar sormuş:

- Oğlum hoca ne dedi?

Bekçi:

- Valla namazı Ümmü kıldırın dedi, demiş.

Ümmü hocanın gelininin adıymış. Köylü Ümmü gelinin yanına gitmiş. Ümmü gelin önce nazlanmış ama sonra namaz kıldırmayı kabul etmiş. Ümmü gelin iki-üç ay köylüye namaz kıldırması. Hac ibadetini bitiren hoca tekrar köye dönmüş. Köylü hocanın evine gitmiş. Hoca muhtara sormuş:

- Muhtar benim yokluğumda namazı kim kıldırdı?

Muhtar:

- Valla hocam sizin dediğiniz gibi Ümmü gelinimiz kıldırdı, demiş.

Hoca:

- Ne? Öyle şey olur mu muhtar? Yanlış yapmışsınız, demiş.

Muhtar:

- Öyle demeyin hocam. Ümmü'nün arkasında namaz kılanların sayısı günden güne artmıştı, demiş (Tarhan, 2020, s. 353)

Köylünün dini konuda ne kadar zayıf olduğunu gösteren bu fıkra da “ümme” kelimesi ile “ümmü” isiminin ayırdının yapılmaması komik durum ortaya çıkarır. Gelin bütün köylüye namaz kıldırın öncü figür olarak karşımıza çıkar.

Yemeni

Bir adamın iki oğlu varmış. İkisi de deliymiş. Babaları bunları çekip çevirsin diye büyük oğluna bir kız istemiş. Aradan biraz zaman geçince düğün yapmışlar. Gelin oğlan evinin önüne getirmişler. Gelin evin merdivenlerinden bir türlü çıkmıyormuş. Gelinin babası:

- Kızım niye çıkmıyorsun merdivenleri?

Gelin:

- Ben yemenimi annemin evinde unuttum. Onu getirmezsensiz eve girmem, demiş.

Oğlanın babası:

- Vay başıma gelenler, benim delim ikiye. Şimdi üç oldu, demiş (Tarhan, 2020, s. 391)

Beklenmedik bir durum sergileyen gelin üstünden fıkranın güldürme işlevi gerçekleştirilir.

Menik Menik mi Geçeyim Kelep Kelep mi?

Köyde tembel bir kız varmış. Onu köyden bir oğlana nişanlamışlar. Bir yıl nişanlı kalmasına rağmen kız üşendiğinden çeyizini hazırlamamış. Bir yıl içinde sadece azıcık halı dokumuş ve onu bile bitirememiş. Kapıya düğün alayı davulla zurnayla yaklaşmaya başlamış Kız annesine doğru koşarak:

- Anne halıyı dokurken menik menik mi geçeyim, yoksa kelep kelep mi? diye sormuş. (Tarhan, 2020, s. 403).

Düğün öncesi hazır edilmesi beklenen gelin çeyizi, bu fıkrada üşengeçliğinden hazırlığını yapmayan gelin olarak karşımıza çıkar. Beklenenin aksi durum ile fıkranın güldürme işlevi ortaya çıkmıştır.

Kaynana ile Gelin

Adamın birisi bir gün evlenmiş. Karısı da ev hanımıymış. Adam işe gidip gelince yorulmuş. Ama kadın tüm gün yalnız olduğu için adamla konuşma isteği içindeymiş. Adamın konuşacak halinin olmadığını gören kadın dert yanaya başlamış:

- Sen benimle ilgilenmiyorsun. Benimle hiç konuşmuyorsun, demiş.

Kadının konuşma isteğini gören adam hemen telefona sarılıp annesini arıyor:

- Annecim, annecim. Gelinin seni çok özlemiş. Senden hasretle bahsediyor. Hemen gel, diyor.

Kaynana gelince geliniyle sabahtan akşama kadar sohbet ediyor ve konuşma isteği de böylece azalıyor. O günden sonra adam da eve rahat rahat gelmeye başlamış (Tarhan, 2020, s. 394).

Gelinin bütün gün sıkılıp kimseyle konuşamamasına çözüm üreten eş, halinden memnundur. Hem gelin mutlu olur hem kendisi.

İş Yapmayan Gelin

Bir eve gelin getirmişler. Evde kaynana, kayınbaba, gelin ve kocası yaşamaya başlamış. Gelin hiç iş yapmıyormuş. Kaynanayla kayınbaba bu durumdan rahatsız olmuşlar. Kayınbaba:

- Hanım gel bir oyun yapalım. Bu gelini iş yapmaya teşvik edelim, demiş.

Kaynanayla kayınbaba elektrik süpürgesini ellerine almışlar. Biri “ben süpüreceğim” dedikçe diğeri “ben süpüreceğim” diyerek süpürgeyi elinden alıyormuş. Bunu gören gelin yanlarına gelmiş:

- Ne kavga ediyorsunuz? Bir gün sen süpür. Diğer gün de diğeriniz süpürsün, demiş. (Tarhan, 2020, s. 397)

Gelinin ev işlerini kayınvalidesi ve kayınbabası arasında bölüştürmesi, gelinin ailedeki statüsüyle çelişen bir duruma sebep olmaktadır (Tarhan, 2020, s. 199). Gelinin süpürgeyi alıp evi temizlemesi beklenirken verdiği cevap sonrası fıkranın güldürme işlevi ortaya çıkar.

Hasancık

Doğulu Memo’nun sadece iki dönüm tarlası varmış. Dört tane de gelini varmış. Adamın birisi Memo’nun yanına gelmiş:

- Senin tarlaya hasancıklar (sincap) girmiş. Bütün ekinini yiyorlar, demiş.

Memo eline bir değnek alıp tarlaya gitmiş. Memo tarlaya girer girmez Hasancıklar saygı duruşuna geçer gibi ayaklarının üstünde durmaya başlamışlar. Memo bunu görünce değneği kenara bırakmış:

- Hele gurban olduklarım, beni görünce hemen de nasıl saygı duruşuna geçtiniz. Sizden gördüğüm saygıyı gelinlerimden görmedim. Gelinler yiyeceğine siz yiyin, demiş (Tarhan, 2020, s. 398)

Evde gelinlerinden görmediği saygıyı sincaplardan gören Memo, ekinlerini onların yemesini hoş görür. Gelinden beklenen, eşine, kaynanasına, kayınbabasına saygılı olmasıdır ancak bu fıkra da durum tam tersidir.

Kurt Ağzı Bağlama

Köyün hocası bir geline âşık olmuş. Gelinin kendisine muska yazdırmak için geleceğini bilen hoca dağdaki çobanı tembihlemiş ve o gelinin ineğini akşam köye getirmemesini söylemiş. İneğin gelmediğini gören gelin hemen hocanın yanına koşmuş:

- Hocam bizim inek dağda kalmış. Onu kurtların yememesi için kurtağı bağlama muskası yaz, demiş.

Hoca:

- Of gelin of, demiş. O kâfirin ağzını bağlamak öyle kolay mı? O ineği yer o kâfir, demiş.

Gelin:

- Ne yapacağız peki hocam? Kurt bizim ineği yemesin.

Hoca:

- Olmaz, ben bağlayamam, demiş.

Gelin:

- Ne yaparsan yap da şu kurdun ağzını bağla, demiş.

Hoca geline istediğini yaptırmak için naz yapıyormuş. Hoca:

- Peki, bir deneyelim bakalım kurdun ağzını bağlamayı. Sen şu üstündekileri çıkarıp uzan şuraya bakayım, demiş.

Gelin:

- Olur mu öyle şey hocam? Benim senin yanında üstümü çıkarmam günah, demiş.

Hoca:

- Sen bilirsin. O zaman ben de kurdun ağzını bağlayamam, demiş.

Gelin mecburen üstünü çıkarıp oturmuş. Hoca geline doğru eline uzatarak şöyle demiş:

Öte git kurt

Beri git kurt

Gelinin ineğini

Sakın yeme kurt (Tarhan, 2020, s. 414)

Beklenenin aksi durum ortaya koyan hoca hem yerilir hem güldürür. Gelinin kendisine muska yazdırmak için gelmesine sebep olan hoca, kötü emeline ulaşır. Gelini tuzağa çeker. İneklerinin yenmesini istemeyen gelin mecbur kalır ve hocanın dediklerini yapar.

Daha Kık Gün Buralı

Yörügün biri oğlunun yanına gitmiş. Gelin kayınbabasına çok iyi bakarmış. Ama el kızı bir süre sonra bu durumdan şikâyetçi olur. Bir gün ağlayan çocuğunu avuturken:

- Aman yavrumun dedesi geldi. Dedesini de gidesi geldi, şeklinde ninni söyler. Bunu duyan kayınbaba hiçbir şey söylemez.

Ertesi gün ağlayan çocuğu bu kez dedesi kucağına alır ve şu sözlerle avutur:

- Aman yavrumun adı Durali, dedesi daha kırk gün buralı, der. Gelin hiçbir şey diyemez. (Deger, 2015, s. 212)

Aile içi gelinin statüsünü gözler önüne seren bu fıkradan anlaşılan, gelinin büyüklerine saygısızlık etmemesi ancak içinde bulunduğu durumdan sıkılması sonucu duygularını ninni ile dışavurmaktadır. Aile büyüklerinden olan kayınbaba da gelini incitmemek, kırmamak için aynı yolla geline cevap verir.

Acemi Gelin

Yörügün biri şehirden bir gelin alır. Keçileri sağmaya başlarken gelin tekenin de sağılacağını sanır, alır getirir. Bunun üzerine kayınbabası:

- Ben böyle bir gelin arıyordum, onu da buldum, der
- Niye baba diyen geline,
- Çobanın gönlü olursa tekeden bile süt sağlar, diyip gelini mahcup etmemiş.

(Deger, 2015, s. 235)

Kayınbabanın gelini kırmamak için olayın iyi tarafından bakması, aile içi saygı ve sevgiye örnek teşkil eder.

Bir Kaynana ve Gelinler

Bir kaynananın üç gelini varmış. Kaynana bir gün ölmüş. Kaynananın arkasından ağıtçıları gelmiş evde ağıt yakarlarmış. Gelinin biri başlamış:

- Uzak götürüüünnnoyyyyy oyyyyy uzak götürün oy. Diğer gelin de demiş ki:
- Derin koyuuun oyyyyy oyyyyyderin koyun oy. Üçüncü gelin de:
- Çıkar da geliirrrr oyyyyy oyyyyy çıkar da gelir oy, demiş. Geri gelecek diye

korkuyorlar aslında (Deger, 2015, s. 239).

Kaynana ve gelin atışması hemen her toplumda karşımıza çıkan olağan bir durumdur. Kaynananın acımasızlığı, gelinlere kök söktürmesi, gelini canından bezdirmesi gibi durumlar tabii olarak fıkralara da konu olmuştur.

Hayatın hemen her anında karşımıza çıkan gelin fıkralarda; akıl danışılan, öncülük eden, ev içinde saygı göstermesi/gösterilmesi beklenen, sözü dinlenen, sahip olunmak istenen, az konuşması ve iş yapması beklenen kişi olarak karşımıza çıkmaktadır. Gelinin toplumu yönlendiren, etkileyen özelliği fıkralarla gündelik hayatın içinde kendine yer bulur.

Değerlendirme

Çukurova mensur halk edebiyatı ürünleri içinde masallarda gelin figürü, gelinin biricikliği, iyiliği, yardımseverliği, saflığı, gelinler arası çekişmelerin yanında aileyi

yıkan, kocasını aldatan gelin olarak kendinden bahsettirir. Olağanüstü kahramanların olağanüstü olaylar içinde anlatıldığı masallarda konumuz olan gelin daha çok iyi/güzel yönleriyle masal sonunda kazanan taraf olmuştur.

Efsaneler bölümünde yörede taş kesme motifiyle anılan gelin dikkat çekmektedir. Efsaneler gerçekliğine inanılan anlatılardır. Kayaların, taşların; geline, gelin alayına benzetilmesi sonucu anlatılır bu efsaneler. Zamanında yaşamış gelinin yaptığı bir hatadan dolayı kendi isteği yahut beddua sonucu taş kesildiğinden bahsedilir. Bunun dışında eşkıyadan, düşmandan korkma, kaçınma sonucu edilen duanın kabul edildiği de görülür.

İncelediğimiz halk hikâyelerinden Deli Boran hikâyesinde ve varyantlarında bazı isimler değişse de gelin figürü, ay gibi güzel olması hasebiyle göz koyulan kişidir. Gelini ele geçirmek isteyen kötü karakterler gelini kocasız bırakır ancak hikâyelerin sonunda gelin sevdiğine kavuşur. Gelinin sadakatının ön plana çıktığı diğer örnek hikâyeler ise Hurşit hikâyesi ve Öksüz Ali hikâyesidir. Karacaoğlu'nın emmi kızıyla evliliğinin ihanet sonucu bitmesi ile Karacaoğlu'nın yeni evlilik için güzel kız arayışı anlatılır. Bu arayışta “gelinin nazlı bakışı”nın rüyalarından çıkmayışından dert yanmaktadır. Genel olarak gelin figürü yeni evlenen kız anlamında kullanılmış gelinin tazeliğine vurgu yapılmıştır.

Daha çok güldürü amaçlı anlatılan fıkralarda gelin, akıl danışılan, hazırcevap, vurdumduymaz, açığözlü vs. özelliklere sahiptir. Akıllı gelin fıkralarında genel manada gelinin verdiği absürt cevaplara uyan bir topluluk söz konusudur. Gelinin dediklerine uyulması ona verilen önemin göstergesi olsa da asıl amaç gülme işlevinin yerine getirilmesidir. Gelinin toplumu yönlendiren, etkileyen özelliği fıkralarda günlük hayatın içinden örneklerle verilir.

4.3.2. Çukurova Manzum Halk Edebiyatı Ürünlerinde Gelin

Yukarıda genel olarak incelediğimiz Anonim halk şiiri türleri ve Âşık şiiri içinde gelinin işlendiği şiir örneklerine yer vermiştik. Bu bağlamda Çukurova bölgesinde söylenen halk şiiri türlerinde de gelin yer almaktadır. Burada Çukurova anonim halk şiiri ve âşık şiirlerinde gelini işleyen şiirler tespit edilmeye çalışılacaktır. Anonim Halk şiiri içinde; Çukurova'da derlenen türkülerde, ağıtlarda ve manilerde âşık şiirinde ise Çukurova'nın ve Türk şiirinin en ünlü âşıklarından Karacaoğlu başta olmak üzere Dadaloğlu ve diğer âşıkların şiirlerin geçen gelin figürleri tespit edilecektir.

4.3.2.1. Çukurova Anonim Halk Şiirinde Gelin

4.3.2.1.1. Çukurova Türkülerinde Gelin

Yukarıda da bahsettiğimiz gibi türküler, hayatın her anında karşımıza çıkmaktadır. Zaman ve mekân sınırı tanımayan türküler, uçsuz uçaksız bir alana yayılmıştır. Bir milletin millî kimliğini yansıtan türküler, kültür taşıyıcılığını en iyi yapan müzik/ezgi ile icra edildiğinden (Çetindağ Süme, 2014, s. 79-87) aktarımı, kalıcılığı, duygu paylaşımı daha fazladır.

Hayatın hemen her alanında söylenen türküler, düğün töreni içerisinde daha çok gelinin hislerini dile getirmek veya geline öğüt vermek amacıyla söylenir. Daha çok kadınlar arası yapılan ve gelinin baba evindeki son gecesi olması hasebiyle yapılan kına gecesinde çeşitli türküler söylenir. İncelediğimiz türkülerden hareketle, gelinin güzelliğinden bolca bahsedilirken, gelin gideceği eve hoş gitmesi ve bir ömür mutlu olması temenni edilir.

a. *Hece sayıları bakımından türküler*

Gelin ve damat kınasında söylenen türküler, genellikle yedi, sekiz ve on bir hece ile söylenmişlerdir. Fakat az sayıda da olsa beş ve on iki hece ile söylenmiş kına türküler de vardır. Beş ve on iki hece ile söylenen kına türküler, gelinin kınası yakılırken terennüm edilen türkülerdir (Yılmaz, 2010, s. 84).

Beş heceli türküler

İncelediğimiz türkülerden sadece biri 5 hece ile yazılmıştır. Diğer hece sayılarına kıyasla az söylenen bu türküler 24 numaralı türküde görülür.

Yedi heceli türküler

Bu türküler genellikle mani şeklinde kafiyelenmiştir. Bu türküler: 4, 6, 8, 9, 10, 21, 22, 23 numaralı türkülerdir.

Sekiz heceli türküler

Sekiz heceli türküler genellikle dörtlükler şeklinde yazılmıştır. Bunlar: 2, 3, 5, 7, 18, 26, 29 numaralı türkülerdir.

On bir heceli türküler

Çukurova türkülerinde içinde gelin figürüne yer veren on bir heceli türküler şunlardır: 14, 17, 19, 20, 25, 27, 28.

On iki heceli türküler

Sayica diğ er heceli türkölere oranla az söylenen bu türköl er: 1, 11, 13 numaralı türköl erdir.

b. Yapıları bakımından türköl er

Türköl er, bağlantılı ve bağlantısız türköl er olmak üzere iki bölümden oluşurlar. Bağlantısız türköl er, sadece bentlerle oluşturulan türköl erdir. Bağlantılı türköl er ise, her bendin sonunda tekrarlanan sözlerle oluşturulur. Anlaşılacağı üzere türköl er yapıları bakımından çeşitlilik arz ederler. (Yılmaz, 2010, s. 86) Bu çeşitlilikleri göstermek amacıyla burada gelin türköl erini tasnif etmek istiyoruz.

Bentleri iki dizeden oluşan türköl er

Az rastlanan örneğı bulunan bu türköl er: 17, 19 numaralı türköl erdir. 17 numaralı türköl ab, cb, dd şeklinde kafiyeleştirirken, 19 numaralı türköl de ab, cd, ed şeklinde kafiyeleştirir.

Bentleri üç dizeden oluşan türköl er

Bu türköl er: 2, 11, 24 numaralı türköl erdir. Bu türköl erde bağlantı olarak tekrarlanan söz grubu olmadığından sadece bentlerindeki mısra sayılarına göre tasnif ediyoruz. 2 numaralı türköl de “gelinim” kelimesi ile tüm kafiye şeması aaa, aaa, aaa, şeklini almıştır. 11 numaralı türköl de ise, bent sayısı üç bağlantı sayısı ise ikidir. Aaa, bb, ccc, bb şeklinde kafiyeleştirilmiştir. 24 numaralı türköl de ise bent sayısı üç bağlantı sayısı da üçtür. Aaa, bbb, ccc, bbb şeklinde kafiyeleştirilmiştir.

Bentleri dört dizeden oluşan türköl er

Dörtlük halinde oluşturulan bu türköl er genellikle bağlantısızdır. Mani ve koşma kafiye şeması şeklinde oluşturulan kafiye örgüsüne sahiptirler. 1, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 13, 14, 15, 18, 20, 21, 25, 26, 27, 28 numaralı türköl er bentleri dört dizeli türköl ere örnek teşkil eder.

Bentleri dört, bağlantıları iki mısradan oluşan 13 ve 29 numaralı türköl ünü kafiyesi, abab, cc, abab, cc ... şeklindedir.

Bentleri dört, bağlantıları da dört mısra olan, 4, 5, 21 numaralı türköl erin kafiye örgüsü, birbirinden farklılıklar göstermektedir.

Bentleri dört, bağlantıları beş mısra olan 25 numaralı türköl dür. Bu türköl ün kafiye şeması, aaab, aaabx şeklindedir.

Bentleri dört, bağlantıları altı mısra olan 6 ve 12 numaralı türköl erdir. 6 numaralı türköl ün kafiye şeması, aaba, bbbbx, cc, c, bbbbx şeklindedir. 12 numaralı türköl ün

kafiye şeması ise, aaaa, bbbbx, aaaa, bbbbx, aaaa... şeklindedir. Ayrıca 12 numaralı türkü hiçbir hece ölçüsü tasnifine girmemektedir.

Bentleri dört, bağlantıları sekiz mısra olan 8 numaralı türkününkafiye şeması, aaba, bbbbbb, ccxc, bbbbbb, ddbd, bbbbbb şeklindedir.

Bentleri beş dizeden oluşan türküler

22 ve 23 numaralı türkünü bent sayısı beştir ancak bağlantı sayıları farklıdır. Bentleri beş, bağlantıları 3 olan 22 numaralı türkünün kafiye örgüsü, aaxab, cbb, ddxdb, cbb şeklindedir. Bentleri beş, bağlantıları dört mısra olan 23 numaralı türkünü kafiye örgüsü, aaaab, bxb şeklindedir.

c. Konuları bakımından türküler

İncelemiş olduğumuz 26 türkü kendi içinde konuları bakımından ayrılır. Genel olarak düşün zamanı, gelin kınası, gelin alma, gelin karşılama gibi durumlardan söylenmektedir. Konularına göre tasnif edeceğimiz türküler baştan sona belli bir konu üstünde söylenmediği için ağır basan duyguya göre tasnif edilmiştir.

Geline iyi dilekte bulunan türküler: 2, 3 ve 24 numaralı türkülerdir.

Evliliği alın yazısı olarak gören türküler: 4 ve 9 numaralı türküler örnek gösterilebilir. Gelin olacak kızın hem gidip hem nazlanması bu durumun en güzel örneğidir.

Gurbete gelin giden kızları anlatan türküler: 5, 6, 14, 18 numaralı türkülerdir. Yurdundan ayrı düşen gelinin yanına kimsenin gelmemesinden şikâyeti bu durumu bizlere aktarır.

Geline duyulan aşkı ve gelinin güzelliğinin anlatıldığı türküler: 7, 8, 12, 13, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 25, 27 numaralı türkülerdir.

Geline sitem içerikli türküler: 10 ve 13 numaralı türkülerdir. Üç günlük gelin iken Allah seni de yaksın şeklinde dile getirilen sitem söz konusudur.

Gelin olmanın zorluklarının anlatıldığı türküler: 11, 12, 19 ve 26 numaralı türkülerdir.

Geline öğüt veren türküler: 12, 15 ve 16 numaralı türkülerdir. Her yüze gülünü dost sanma diyerek gelinin başına gelebilecek kötü durumlardan korumak amaçlanır.

Konuları bakımından ne kadar ayırım yapılsa da kına gecesini söylenen türkülerin ortak amacı, gelini, annesini ve törene katılan diğer kadınları ağlatmaktır (Göde, 2010, s. 164).

Dostumun hilal kaşı, sar gelin beni
 Gel sarılıpyatayım, hey Araboğlu
 Dosta düşmanakarşı, sar gelin beni

Kaleden iniyorum el Araboğlu
 Çevirsemdönüyordum, sar gelin beni
 Aşkındankibrit oldum, el araboğlu
 Üfürsenyanıyorum, sar gelin beni (Koz, 1990, s. 462)

2

Maraş'ta kına gelinim
 Okkasına gelinim
 Vardığın sunagelinim

Sen sefa geldin gelinim
 Değmen kutlu olsun
 Yarenimyoldaşım
 Bacım ağzın tatlı olsun

Giydiğin çizme gelinim
 Ökçeyibüzme gelinim
 Sen sefa geldingelinim

Ağzın tatlı olsun gelinim
 Sen sefa geldin gelinim
 Ağzıntatlı olsun gelinim

Annaçta sokugelinim
 İçinde korku gelinim
 Vardığın fakı gelinim

Gelmenkutlu olsun gelinim
 Ağzın tatlıolsun gelinim
 Sen sefa geldingelinim

Annaçta mazı gelinim

İçinde özü gelinim

Hacı'nın kızıgelinim

Sen sefa geldin gelinim

Gelmen kutlu olsun gelinim

Ağzın tatlı olsun gelinim

Giydiğin atlas gelinim

İğneler batmaz gelinim

Yalınız yatmaz gelinim

Sen sefa geldin gelinim

Değmen kutlu olsun gelinim

Ağzın tatlı olsun gelinim (Koz, 1990, s. 463)

3

Arabayı yoruttular

Üstüne kilim örttüler

Al selvi kızım su çekiyor

Oturmuş kilim dokuyor

Hoş yeşil gelin kızıma

Kalem kitap okuttular

Hoşgeldin Hüri bibisi

Kızlar bölüğü söküyor

(<http://turku.sitesi.web.tr/adana/arabayi-yoruttuler.html>)

4

Ay doğar ayazlanır

Gün doğar beyazlanır

Gelin olacak kızlar

Hem gider hem nazlanır

Haydi çiftetelliye

Ayşe Fatma Hayriye

Çapkınlıktan usanmaz
Yaşı gelse elliye

Ay doğar batar şimdi
Yüklenir gatar şimdi
Ben yârim kölesiyim
İsterse satar şimdi

Haydi çiftetelliye
Ayşe Fatma Hayriye
Çapkınlıktan usanmaz
Yaşı gelse elliye

Al beni ele beni
Kalbur al ele beni
Seveceksen kendin sev
Sevdirme ele beni

Haydi çiftetelliye
Ayşe Fatma Hayriye
Çapkınlıktan usanmaz
Yaşı gelse elliye
Yaşı gelse elliye
(<http://turku.sitesi.web.tr/adana/ay-dogar-ayazlanir.html>)

5
Baba gızın çok muyudur
Bir gız sana çok muyudur
Gırılası emmilerim
Heç oğlunuz yok muyudur

Gız anası gız anası
Yakın gelin gınası
Hani bunun öz anası
Daşında mumlar yanası

Samenim geldi duruyor
 Heral gına yahıcılar
 Yeni umudum kesildi
 Heral beni vericiler

Gız anası gız anası
 Yakın gelin gınası
 Hani bunun öz anası
 Daşında mumlar yanası

Doyulu bu söve daşlar
 Gölgelendi gabağaçlar
 İşte gelin gidiyorum
 Helallaşak çüt yoldaşlar

Gız anası gız anası
 Yakın gelin gınası
 Hani bunun öz anası
 Daşında mumlar yanası

(<http://turku.sitesi.web.tr/adana/baba-gizin-cok-muyudur.html>)

6

Elinde gümüş orak
 Varamam yolum ırak
 Sen orda ben burada
 İkimiz nasıl durak

Aman döne döne
 Gelin m'oldun gene
 Heya molla molla
 Lokum şeker yolla
 O da senin olsun
 Bir mendilcik salla

Elinde gümüş balta
 Geliyo darta darta
 Yanım belim hurd[a] oldu
 Yalınız yata yata

Aman döne döne
 Gelin m'oldun gene
 Heya molla molla
 Lokum şeker yolla
 O da senin olsun
 Bir mendilcik salla

(<http://turku.sitesi.web.tr/adana/elinde-gumus-orak.html>)

7

Gaşın gara gözün gara
 Çifte benler sıra sıra
 Her bakışın beş bin lira
 Gel vereyim peşin gelin

Göçüp yurduna konduğum
 Dolu badesin kandığım
 Üç günlücek ay sandığım
 Vardır gara gaşı gelin

(<http://turku.sitesi.web.tr/adana/gasin-gara-gozun-gara.html>)

8

Evden çıktı yürüdü
 Saçı yerden sürüdü
 Sağolası Hayriye
 Cahil ömrüm çürüdü

Hayriye
 Hıldır hıldır yürüye
 Gelin ömrün çürüye
 Erim erim eriye
 Bizim evden geriye

Üç adım gel beriye
Kalem kaşlı Hayriye
Hoş bakışlı Hayriye

Bu dere taş arası
Kirpiğin kaş arası
Nerde kaldın gelmedin
Hey başımın belası

Hayriye
Hıldır hıldır yürüye
Gelin ömrün çürüye
Erim erim eriye
Bizim evden geriye
Üç adım gel beriye
Kalem kaşlı Hayriye
Hoş bakışlı Hayriye

Kız ben seni görünce
Atlarım taştan taş
Kurban olam Hayriye
Sendeki o bakışa

Hayriye
Hıldır hıldır yürüye
Gelin ömrün çürüye
Erim erim eriye
Bizim evden geriye
Üç adım gel beriye
Kalem kaşlı Hayriye
Hoş bakışlı Hayriye

(<http://turku.sitesi.web.tr/adana/hayriye-evden-cikti-yurudu.html>)

Nidem nidem nideyim
 Suyu nerden indirek
 Garibem ben yare gideyim

On beş altın vereyim
 Nidem nidem nideyim
 Parçadan yaptır yelek
 Garibem ben yâre gideyim

Kaleden indim ancak
 Nidem nidem nideyim
 Elimde yeşil sancak
 Garibem ben yâre gideyim

Ne kız oldum ne gelin
 Nidem nidem nideyim
 Ateşe yandım ancak
 Garibem ben yâre gideyim

Kaleden iniyorum
 Nidem nidem nideyim
 Çağırсан dönüyorum
 Garibem ben yâre gideyim

Derdinden kibrit oldum
 Nidem nidem nideyim
 Üflesen yanıyorum
 Garibem ben yâre gideyim

(<http://turku.sitesi.web.tr/adana/kalenin-ustu-direk-nidem.html>)

10

Köprünün altı tiken (yeşillim yeşillim aman aman of)
 Yahdın beni gül iken (efendim efendim eğlen eğlen)
 Allah da seni yahsın (yeşillim yeşillim aman aman of)
 Üç günlük gelin iken (sürmelim sürmelim eğlen eğlen)

Köprünün altı buzlar (yeşillim yeşillim aman aman of)
 Top gediyo yıldızlar (efendim efendim aman aman of)
 Gene aklıma düştü (yeşillim yeşillim eğlen eğlen of)
 Fincan göbekli kızlar (sürmelim sürmelim eğlen eğlen)
<http://turku.sitesi.web.tr/adana/koprurun-alti-tiken.html>

11

Küşneyi yoldular da harman ettiler
 Yorgun yorgun doğru da eve geldiler
 Küşne tarlasında gelin ettiler

Ne yaman zor imiş küşne yolması
 Küşne tarlasında da gelin olması

Elimi uğrattım çakır dikene
 İntizar eylerim bunu dikene
 İlâhi kaynana ömrün tükene

Ne yaman zor imiş küşne yolması
 Küşne tarlasında da gelin olması

Yüksek minarede de ezan sesi var
 Ezan sesi değil küşne yası var
 Daha bu ağanın da kaç tarlası var

Ne yaman zor imiş küşne yolması
 Küşne tarlasında da gelin olması
<http://turku.sitesi.web.tr/adana/kusne-tarlasi.html>)

12

Şu dere aka aka gelin gelin gelin
 Dibinde kum kalmadı aman
 Yüzüne baka baka gelin gelin gelin
 Gözümde nur kalmadı aman

Bir ileri bir geri
 Yavaş yavaş gel beri
 Gerdandan akan teri
 Koy kadehe ver beri
 Ölüyorum yanıyorum
 Yandırma gelin beni

Ördek isen göle gel gelin gelin gelin
 Şahin isen kola gel aman
 Hakikatli yar isen gelin gelin gelin
 El ettiğim yere gel gelin

Bir ileri bir geri
 Yavaş yavaş gel beri
 Gerdandan akan teri
 Koy kadehe ver beri
 Ölüyorum yanıyorum
 Yandırma gelin beni

Ördek göllerde olur gelin gelin gelin
 Şahin çöllerde olur aman
 Yâri çirkin olanın gelin gelin gelin gelin
 Gözü ellerde olur aman

Bir ileri bir geri
 Yavaş yavaş gel beri
 Gerdandan akan teri
 Koy kadehe ver beri
 Ölüyorum yanıyorum
 Yandırma gelin beni

(<http://turku.sitesi.web.tr/adana/su-dere-aka-aka.html>)

13

Şu giden kimin kızı sürmeli gelin
 Yanakları kırmızı öldürdün beni

Gerdanında beni var sürmeli gelin
Sandım seher yıldızı öldürdün beni

Yandım yandım yandım yanasıca kız
Kara sevdalara kalasıca kız

Şu giden ben olaydım sürmeli gelin
Atına nal olaydım öldürdün beni
Belinde tarabulus sürmeli gelin
Saçağı ben olaydım öldürdün beni

Yandım yandım yandım yanasıca kız
Kara sevdalara kalasıca kız

Bir kız gördüm yağ alır sürmeli gelin
Bahçe alır bağ alır öldürdün beni
Ben o kızı görünce sürmeli gelin
Yaralarım sağ olur öldürdün beni

Yandım yandım yandım yanasıca kız
Kara sevdalara kalasıca kız

(<http://turku.sitesi.web.tr/adana/su-giden-kimin-kizi.html>)

14

Varıp neylemeli sılayı gayrı
Gurbette halimi soran olmadı
Düştüm de bunca yıl yurdumdan ayrı
Garibim yanıma varan olmadı

İnce ince bir sis çöktü ovaya
Kınalı keklikler döndü yuvaya
Gel gidek gelinim Telli Dede'ye
Bu gece düşümü yoran olmadı

Kahrını çektim ben bunca yıl elin

Dert ettin başıma dünyayı gelin

Dost diye sarıldım harına gülün

Kanadı yareler saran olmadı

(<http://turku.sitesi.web.tr/adana/varip-neylemeli-silaya-gayri.html>)

15

Yalan oldu yine yalan gelin ay ay ay ay

Mezerine girdi yılan ay ay

Eşin başucuna gelmiş gelin ay ay ay ay

Kalk bacım boynuna dolan ay ay

(<http://turku.sitesi.web.tr/adana/yalan-oldu-yine-yalan.html>)

16

(ah ey) Yörü dilber yörü de yolundan galma

Her yüze gülteni de dost olur sanma

(ah ey) Ölümden gorhup da sen geri durma

Yeğidin alnına yazılan gelir

(ah ey) Ördek gölü bekler de şahın gayayı

Ne ğadar vasfeylesem de değer bahayı

(ah ey) Durnadan mı aldın da gelin cığayı

Bulamam üstüne mahana gelin

(<http://turku.sitesi.web.tr/adana/yoru-dilber-yoru-yolundan.html>)

17

Zabahdan oğradım da ben bir geline

Bal bulamış da dodağına diline

Harcedeyim de bunca malı yoluna

Az gelirse da datlı canı vermeli

Zabahdan oğradım ben bir geline

Gelin sultan olmuş elin üstüne

(<http://turku.sitesi.web.tr/adana/zabahdan-ogradim-ben-bir-geline.html>)

18

Zeytün beli gürleyerek

Ben gızımı gelin ettim
 Ben gızımı gelin ettim
 Üzengisi parlayarak

Gızın gızların içinde
 Yemen gınası saçında
 Torlak mayalar gibi sallanır
 Zeytin belinin içinde

Arkasında çay örgüsü
 Bu da Server'in görgüsü
 Günamayın emmi dayı
 Güzellik Allah vergisi

Evlerinin önü firez
 Aklını çıtlattın biraz
 Yüz gülgülü dudak kirez
 Ben de verdim bir yosmayı

Gelin gızlar gelin gızlar
 Alt gapıya durun gızlar
 Server'imi öldü derler
 Kefinini dürün gızlar

Nerden gelirsın yelerek
 Alnının terin silerek
 Ben Server'ime muska yazdırdım
 Gece uygusuz galarak
 (<http://turku.sitesi.web.tr/adana/zeytun-beli-gurleyerek.html>)

19

Herkes sevdiğini yanına getirdi
 Sallan geç garşıma nazı menekşem

Annacından gelen gücücük gelin

Bir saat garşımda durabilin mi

Divane göynümün talibi sensin

Gırıldı ganadım sarabilin mi

(<http://turku.sitesi.web.tr/osmaniye/annacimdan-gelen-kucucuk-gelin-3.html>)

20

Her gelip geçmeye gözüme çarpar

Söyler tatlı tatlı dili gelinin

Yüzüme misk ile amberler serper

Topacık kınalı eli gelinin

Türküler söylüyor bilmiyom naz mı

Yeşil baş ördek mi yahut da kaz mı

Yüz bin kızıl altın verseler az mı

Burcu burcu kokar gülü gelinin

Aklım gider her görmeye yüzünü

Can alıcı sandım ala gözünü

Şekere benzettim tatlı sözünü

Oğul balı döker dili gelinin

Firkati çökeli yanıyor yürek

Sallansın bir daha boyunu görek

Açılmıştır bakın güllerini derek

Elvan kokar sağı solu gelinin

Yüzünü görenler oluyor deli

Gönül coştı çağlar sanki kar seli

Dede'm der ben oldum derdimden deli

Üstüme uzandı yolu gelinin

(<http://turku.sitesi.web.tr/osmaniye/her-gelip-gecmeye-gozume-carpar.html>)

21

Hopladım geçtim bağa

Başım değdi yaprağa

Gelin seni almazsam
Girmem gara toprağa

Aman gelin ne diyon
Suna boylum ne diyon
Asker oldum gidiyom
İfademe ne diyon

Galadan iniyordum
Çevirsen dönüyordum
İşkından kirbid oldum
Üfürsen yanıyordum

Aman gelin ne diyon
Suna boylum ne diyon
Asker oldum gidiyom
İfademe ne diyon
(<http://turku.sitesi.web.tr/osmaniye/hopladim-gectim-baga.html>)

22

İrahanı eğmeli
Dibinde eğlenmeli
Erginlikte mefa yok
Çalışıb evlenmeli
Aman gelin ne diyon

Ben askere gedi yom
Bana da harçlık ne diyon
Aman gelin ne diyon

Almalar eyi olur mu
Gözele doyulur mu
Gözel de seven yeğidin
Golları yorulur mu
Aman gelin ne diyon

Ben askere gedyom

Bana harçlık ne diyon

Aman gelin ne diyon

(<http://turku.sitesi.web.tr/osmaniye/ireyhani-egmeli.html>)

23

Galadan eniyordum

Çevirsen dönüyordum

Işkından kirbid oldum

Üfürsen yanıyordum

Aman gelin ne diyon

Aman gelin ne diyon

Gel suna boylum ne diyon

Asker oldum gidiyom

İfademe ne diyon

(<http://turku.sitesi.web.tr/osmaniye/kaleden-iniyordum.html>)

24

Maraş' da gutu

İcinde otu

Nışanlın kötü

Geldin gelinim

Geldin geldin gelinim

Sen sefa geldin

Narın ağacı

Narın ağacı

Gız gelin bacı

Geldin gelinim

Geldin geldin gelinim

Sen sefa geldin

(<http://turku.sitesi.web.tr/osmaniye/marasda-gutu.html>)

25

(ay adam) Şu cerenin suvakların gezmeli

Galem alıp gaşın gözün yazmalı

(ay) Kırmızı öğnükli de sarı cızmalı

Seferde urma geldi o ceren

(ay) Kak gedelim Garaman'a aşağı

İki bacı gıvrak bağlar guşağı

(ay) Bize derler Gavırdağın uşağı

Seferde urma geldi o ceren

Ağlımı başımdan aldı bir gelin

(<http://turku.sitesi.web.tr/osmaniye/su-cerenin-suvaklarin-gezmeli.html>)

26

Yorulдум da yollar uzak

Yüzünde sakalı tozak

Emmileri çadır kurmuş

Böğrü pınar altı sazак

Hele deliye deliye

Kahve yok vurur tülüye

Musa emmim Maraş'tan gelir

Salta kestirir Ali'ye

Celil emmim iyi iyisi

Musa emmim gölge kuyusu

Ahmet'i sebep diyorlar

Ölenler bunun dayısı

Almalı gelin almalı

Osman ağasına vermeli

Bizim oğlanın gelini

Yüce baş altın çalmalı

Veli'nin yağlığı ağılı

Söyle gelin dili bağı
Kara çadır büyük evli
Kıvılamış babam uşağı

Gene yandım özümden
Kanlı yaş döktüm gözümden
Eğer alırsan sözümden
Teberiğin indi bize

Gene yandım ha örd gibi
Gözüm dönüyor dört gibi
Sızlattın teberiği
Eniği kalmış kurt gibi
(<http://turku.sitesi.web.tr/osmaniye/yoruldum-yollar-uzak.html>)

27

Ağgelin de indi m'ola yayladan
Ağgelin ah ah
Kaşın değil de gözün beni ağlatan
Ağgelin sürmeli gelin
Sana bu güzellik kadir Mevla'dan
Ay gelin oy oy oy
Ölürüm alırım sevdiğim seni
Ay gelin sürmeli gelin

Ay gelin oturmuş taşın üstüne
Ay gelin oy oy
Taramış zülfünü kaşın üstüne
Ay gelin sürmeli gelin

Bir selamın gelmiş başın üstüne
Ay gelin oy oy oy
Ölürüm alırım sevdiğim seni
Ay gelin sürmeli gelin

Bir taş attım karlı dağın ardına
 Ay gelin oy oy oy
 Vardı düştü de ağ gelinin yurduna
 Ağgelin sürmeli gelin

Bir bostan ekdim de böğrü kabaklı
 Bir gelin aldım da böğrü bebekli
 Kara çalı çiftçilerin meseli
 Attı beni ağ gelinin tasası (Savur, 2010, s. 185-186).

Ağırlıklı olarak gelin kına gecesinde gelini ağlatmak amacıyla söylenen türkülerinde, yapı ve konu bakımından tasnifini yaptık. Bu tasnif sonucu söylenen türkülerde ortak amaç; geline iyi dilekte bulunma, nasihat verme, baba evinden ayrılacağı için üzüntü duyan gelinin duygularını aktarmaktır. Sayıca az örneğine rastlasak da oyun havası tarzında söylenen türkülerdeki amaç ise, elem içinde olan gelini eğlendirmek az da olsa neşelendirmek, oynamasını sağlamaktır. İki kişinin toplum kuralları çerçevesinde bir araya geldiği düğün törenlerinin içinde söylenen türküler, gelecekte şekillenecek aile kavramından beklentileri de bildirir.

4.3.2.1.2. Çukurova Ağıtlarında Gelin

Ağıt, büyük ve derin üzüntülerin ardından, kişinin içinde bulunduğu durumun yansıtıldığı ezgili şiirlerdir. Çelik, ağıtları ikiye ayırır. Bunlardan ilk akla gelen ölüm ağıtlarıdır. Diğeri ise ölüm kadar acı olmasa da yine bir ayrılığın başlangıcı kabul edilen gelin olmasıdır (1994, s. 18). Bu iki önemli olay dışında da ağıtlar yakılmaktadır. Bunlara örnek; gurbete çıkma, umutsuzluk, yoksulluk, isyan, çaresizlik, kimsesizlik, sıra özlemi, hapishaneye düşme, ihanete uğrama, sevdiğini alamama, baskın, savaş, doğal, afet gibi başka olaylar da olabilir (Turan, 1993, s. 533). İşte insanlar bu gibi olaylar karşısında yaşadıkları hisleri iç dünyalarında yalnız başlarına yaşamak yerine dillerine dökmeyi tercih etmişlerdir. Bu durumda ortaya ağıtlar/türküler çıkmıştır. Konumuz olan gelin ağıtlarında ise durum çok da farklı değildir. Annelerin kızlarından ayrılışını, gelin olacak kızın annesinden, ailesinden ayrılışının hüznü dile getirilir. Aynı zamanda gelin alan kayınvalidenin aldığı geline söylediği türkülere de örneklerimiz bulunmaktadır.

Çukurova kına geleneğinde söylenen ağıt türkülerin özellikleri Turan'a göre şöyledir: Kına ağıtlarının hepsi anonimdir. Ve yalnızca kadınlar tarafından, gelin kına yakılırken ve genellikle sazsız, çalgısız söylenir. Yakımcı, yörede ağzı bu işe

yatkın, olaya uygun söz düşürmesini bilen, orta yaşlı bir kadındır. Yakımcı yetenekli birisiyle, ağıtını o anda kız evi ile oğlan evinin durumlarına uygun söyleyişlerle süsler (1993, s. 537).

Çalışmamızda ele alınan toplam 149 kıta olan 45 ağıdın, büyük çoğunluğu 8 hece ile yazılmıştır. İstisnai olarak 5, 13, 33, 35, 36 numaralı ağıtlar ölçüsüz yazılmıştır. Yedi heceli yazılan: 3, 23, 24, 25, 30 numaralı ağıtlar. Dokuz hece ile yazılan: 34 numaralı ağıttır. On bir hece ile yazılan: 9, 17, 19 numaralı ağıtlardır. On üç heceli yazılan: 21 numaralı ağıttır. Kafiye şemasından da bahsetmek gerekirse genel çoğunluk mani ve koşma kafiye örgüsü şeklindedir.

Konuları bakımından da kendi içinde tasnifini yaptığımız ağıtlar şu şekilde gruplandırılabilir:

- a. Gelin gidecek kız için söylenen ağıtlar
- b. Gelin gidecek kızın ağzından söylenen ağıtlar
- c. Gelin gidilen evde kaynana ağzından söylenen ağıtlar
- d. Gurbete giden geline söylenen ağıtlar
- e. Çeşitli sebeplerden ölen gelinlerin ardından söylenen ağıtlar

a. *Gelin gidecek kız için söylenen ağıtlar*

Turan tarafından tespit edilen aşağıdaki dörtlüklerde gelinin kına gecesinde ertesi günü gelin olacağı gün için hazırlandığı, süslendiği anlatılmaktadır.

1

Tarlaya soğan ekerler

Etrafına cit cekerler

Gelin olacak kızın

Eline kına yakarlar

-

Tarlaya ekin ekerler

İçine çapa çekerler

Gelin olacak kızın

Gözüne sürme çekerler (Turan 1993, s. 538).

Aşağıdaki dörtlükte ise kızın anası konuşmaktadır. Kız anası gelin gidecek kız için iyi dilek ve temennilerde bulunurken, yürek acısını da yansıtmaktadır.

2

Atladı geçti eşidi

Sofrada kaldı kaşığı
 Büyük evin yakışığı
 Kızım kınan kutlu olsun

-

Geline gerek bir ana
 Ağlaşalım yana yana
 Zalim ana zulüm ana
 Kız sabahtan gidici mi (Turan, 1993, s. 540)

Aşağıdaki dörtlüklerde öksüz kız gelin etmenin acısından bahsedilir. Gelin kızı yalnız bırakmamak gerektiği anlatılır.

3

Başındaki puşular
 Işıl ııl ışılar
 Öksüz kız gelin gidiyor
 Mesut olsun komşular

4

Gelinkızlar gelin kızlar
 Ard kapıya durun kızlar
 Bir anasızkız çıkıyor
 Kınasını vurun kızlar

5

Aşağıdan gele gele geldiler
 Odamıza dopdoluca doldular
 Anasız babasız gelin aldılar
 Anasız babasız gelin böyle olur
 Gamga yanar feri molur

Öğsüz gızlar gelin molur
 Olsa bile yeri molur
 Gız anam gınan gutlu olsun
 Vardığın yerde ağzın datlı olsun (Turan, 1993, s. 542)

6

Ak bakırlar susuz kalmış
 Ellerin kınasız kalmış

Yuvalar gelinsiz kalmış

Var git ağlayı ağlayı (Turan, 1993, s. 544)

Gelin kızın ailesinden, ocağından ayrılmasının zorluklarından bahsedilir.

7

Kız anası kız anası

Başında mumlar yanası

Kız anası kız anası

Hani bunun öz anası

8

Çattılar kazan taşını

Bozdular kızın başını

Kız gelin olmuş gidiyor

Çağırın gelsin kardaşını (Artun, 2012, s.5)

9

Aşağıdan gürül gürül göç gelir

Gelir amma gürültüsü geç gelir

Kız anadan ayrılması güç gelir (Artun, 2011, s.6)

10

Çattılar ocak taşını

Kurdular düğün aşını

Çağırın gelsin kardaşını

Bağlasın gelin kuşağını (Artun, 2011, s. 15)

11

Sis kapladı yüce dağlar

Yeşillendi bahçe bağlar

Kızım gelin olmuş gider

Gözlerimden yaşlar çağlar (Artun, 2011, s.19)

12

Böyle kızım bizde töre

Buna yoktur hiçbir çare

Kızım gelin olmuş gider

Ciğerlerim pare pare

Kızım kızım selvi kızım

Töremize yoktur sözüm

13

Anaların sancısı

Baş soğanın acısı

Gelin olup gidiyor

İki kardaşın da ortanca bacısı oy oy

Yok kardaşına okuntusu

Gelmedi bana okuntusu (Artun, 2011, s.20)

b. Gelin gidecek kızın ağzından söylenen ağıtlar

14

Evimizin önü kavak

Dalım kırdığım ufak ufak

İşte ben de gelin oldum

Elim kına yüzüm duvak (Artun, 2011, s.13)

15

Yunak yuduğumuz taşlar

Gölgelendiğimiz ağaçlar

Gelin oldum gidiyorum

Unutmayın arkadaşlar (Artun, 2011, s.11)

16

Evimizde vardı sobam

Toplanmış hep elim obam

Ver de elini öpeyim

Beni gelin veren babam (Artun, 2011, s.15)

Annesinden ayrılan kızın üzüntüsünü dile getiren ağıt örneği şu şekildedir.

17

Canım gızım, diyerekden büyütdün

Nenniler söyleyerek uyutdun

Evden ayrılmadan, gözüme tütüdü

Gonca gül, gızım el etdin anam

Canından çok severdin sen de beni

Sevgin nerededir, söyle hani?

Gözümün yaşına, yol etdim seni
Gonca gül kızını, sel etdin anam

Geydirdiler gelinliğim, duvağım
Ne tez gelmiş, benim gelinlik çağım
Demekine yetmiş, goynumda bağım
Gonca gül kızını bor etdin anam

Gınam yanıyor, özümde yanıyor
Gınacılar, etrafımda dönüyor
Damarlarımda, yırtıldı ganıyor
Gonca gül kızını, gan etdin anam (Gizlice, 2012, s. 414).

18

Elife Gelinin Ağdı

Eşşeğinen hapis oldum
Geldim geleli böyleyim
Gün görüp muraz almadım
Bacım ben sizden beyleyim?

Çalışırım, çalışırım
Kele yokmu, benim hakkım?
Ölmez canım sağ olursa
Halile dikdirrim dakım

Gadanı alayım solak
Küsdü isen geri alak
Eğer bartıl istiyorsan
Ala ineği sana vererek (Gizlice, 2012, s. 47)

Elife gelin, gittiği evde gün yüzü görmediğini ağdı ile dile getirir. Evin bütün yükünü sırtlayan gelin hakkını alamamaktan şikâyetçidir.

c. *Gelin gidilen evde kaynana ağzından söylenen ağıtlar*

19

Kalk gelin yukarı deşir şeşini

Emmi dayı bitirsinler işini
 Çok ağlama sil gözünün yaşını
 Al gelin almaya geldik almaya

Gelinin kınası çamurdan mıydı
 Gözünün sürmesi kömürden miydi
 Ananın yüreği derinden miydi
 Al gelin almaya geldik almaya

Gelinin izarın almış kurdan
 Bunu böyle emreylemiş yaradan
 Sabah seni göçürürler buradan
 Al gelin almaya geldik almaya

Beline bağlamış yelpе kuşаğı
 Ardına düşürmüş mektep uşаğı
 Oturduğun kızım huri dōşeğı
 Al gelin almaya geldik almaya (Artun, 2011, s.21)

Aşağıdaki dōrtlüklerde kaynananın gelinini hoş karşılaması, mutluluğı ve iyi dilekleri dile getirilir.

20

Giydiğın hara gelinim
 İnme pınara gelinim
 Allah onara gelinim
 Sen sefa geldin gelinim
 Ağzın tatlı olsun
 Tokada ceviz gelinim
 Kırarım govuz gelinim
 Eloğlu yavuz gelinim
 İn sefa geldin gelinim
 Sen sefa geldin
 Kapıda mazı gelinim
 Mazının özü gelinim
 Kaynanan cazı gelinim

Sen sefa geldin gelinim

Dilin tatlı olsun

Giydiğin atlas gelinim

İğneler batmaz gelinim

Yalınız yatmaz gelinim

Sen sefa geldin gelinim

Dilin tatlı olsun

Giydiğin çizme gelinim

Ökçesin büzme gelinim

Obayı gezme gelinim

Sen sefa geldin gelinim

Dilin tatlı olsun

Halburda kepek gelinim

Ağzında kapak gelinim

Nişanlın köpek gelinim

Sen sefa geldin gelinim

Dilin tatlı olsun

Kapıda soku gelinim

İçinde koku gelinim

Nişanlın fakı gelinim (Artun, 2011, s.23)

21

Gelin, gelini övelim; gelin, gelini

Saçına sıрма örelim, saçına sıрма

Anası var mı soralım, anası var mı?

Sen sefa geldin gelinim, gelmen kutlu olsun

Yarenim, yoldaşım, bacım dilin tatlı olsun

Giydiğin kara gelinim, giydiğin kara

İnme pınara gelinim, inme pınara

Allah onara gelinim, Allah onara

Sen sefa geldin gelinim, gelmen kutlu olsun

Yarenim, yoldaşım, bacım dilin tatlı olsun

Kapıda mazı gelinim, kapıda mazı

Güveyin kuzu gelinim, güveyin kuzu
Ağanın kızı gelinim, ağanın kızı (Artun, 2011, s.25)

22

KINA AĞIDI

Ak helkeyi susuz koyan
Koca elleri ıssız koyan
Anasını kızsız koyan

Hoş geldin gelin hoş geldin gelin
Benim oğluma yoldaş geldin (Berker, 2018, s. 105)
Güveyin aldığı gelini övdüğü dörtlükler şu şekildedir.

23

Cici pabucum cici
Bastığım çimen içi
Öyle bir gelin aldık
Kavrulmuş fındık içi

24

Yumurtanın sarısı
Yere düştü yarıısı
Babam gelin alıyor
Üç kardeşin bacısı

25

Ay doğar sini gibi
Sininin dibi gibi
Öyle bir gelin aldık
Buranın gülü gibi (Artun, 2011, s.26)

26

Hele feleğin kastına
Derdim çoktur dert üstüne
Hürüyü gelin alır da
Mor giydir'rim al üstüne

Kızlar halaya dizildi
Belim kemikten üzüldü

Kahırlanma hatun kızım
Oyun anandan bozuldu

Kızlar deveyi donatsın
Bizim Kamer Emiş ile
Hürüyü gelin alırım
Heril örgü gümüş ile

Atın sikkesini çekin
Seğmenler dışarı çıkın
Bugün de cuma gecesi
Elinin kınasın yakın

Durdu da yoluna dursun
Ben onu yolum bilirim
Hürüyü gelin alır da
Üzengilik dana ver'rim

Memed de gitti Yemene
Ben onun yolun bilirim
Öğüt verme Cihangiroğlu
Gelini Osmana alırım

Kadanı alayım Hürü
Döküldü yüzünün nuru
Ağana kızım ağana
Hemiteden yönü beri

Yedi oğlan anasıydım
İki elimde iki değnek
Hürü gelini alır da
Giydiririm keten gömlek

(<http://turku.sitesi.web.tr/osmaniye/hurunun-agidi.html>)

d. *Gurbete giden geline söylenen ağıtlar*

27

KIZINA AĞIT

Kızım sen gelin mi oldun
Baş üstünde gül mü oldun
Daha ana kuzumdun
Şimdi bana el mi oldun

Eline kına yaktılar
Başına duvak taktılar
Komşular duvağına baktılar
Şimdi bana el mi oldun (Berker, 2018, s. 106)

28

KINA AĞIDI

Geldi gelin kınası
Ağlasın kız anası
Oğlan bizim kız bizim
Çatlasın kaynanası

Ak helkelerimi susuz koyan
Koca evlerimi ıssız koyan
Anasının boynunu buruk koyan

Çattılar çatı taşını
Kurdular düğün aşını
Çağırın kızın anasını
Yaksın kızın kınasını

Arkamı verdiğim dutlar
Silip süpürdüğüm yurtlar
İşte geldim gidiyorum
A dostlar (Berker, 2018, s. 104)

29

Gurbete Verilen Kızın Ağıdı

Develeri goca goca
 Yükün yüklediler gece
 Vermen beni develiyeye
 Emmioğlu Mahmut hoca

Develeri haydan bilmez
 İnsanları söz anlamaz
 Yanılsamda başım yusam
 Beligimi ören olmaz

Develoğlunun inadı
 Keklik gafese dünedi
 Vermen beni develiyeye
 El âlem sizi gınadı

Bindirdiler arap ata
 Dönderdiler yönüm öte
 Yollan beni eşim kızlar
 Yedolukdan daha öte (Gizlice, 2012, s. 308)

30

GELİN AĞIDI

Bugün kına gecesi
 Aman yansın mumları
 Bugün kına gecesi
 Aman yansın mumları

Hani bunun kız anası
 Yok mu bunun kız anası

Eline kınalar yakası
 Baba kızın böyle çok muydu
 Bir kız üstüne yük müydü
 Emmioğlu sen de yok muydu

Hani bunun kız anası
Yok mu bunun kız anası

Tarlaya ekdim bostan
İçine küfeler çektim
Uzak yere giden kızın
Gözüne sürmeler çektim (Berker, 2018, s. 103)
Bilmediği memlekete gelin giden kızın yaşadığı zorluklar dile getirilmiştir.

*e. Çeşitli sebeplerden ölen gelinlerin ardından söylenen
ağıtlar*

31

Saygeçit'ten Gelen Gelin Ağıdı

Saygeçit'ten gelen gelin
Altay dursun o da ölsün
Vallahi sıdınan derim
Afifem gadanı alsın

Bahri bey bayrağın dikmiş
Heç dadını bulamıyom
Hasdalanmış gelin Anşam
Arzuluyom varamıyom (Gizlice, 2012, s. 368)

32

Döne gelin Döne gelin
Al kınalı durur elin
Muradın koynunda kaldı
Yakışır mı sana ölüm

Döne gelin Döne gelin
Günden güne solan gelin
Saçların kınası durur
Yakışır mı sana ölüm

Döne gelin Döne gelin

Mum misali solan gelin
Daha muradın almadın
Yakışır mı sana ölüm

Derdin yürekleri dağlar
Anan bacın yanar ağlar
Döşeli durur odalar
Yakışır mı sana ölüm

Şık köyünden gelin geldin
Bozon'da devran sürmedin
Domurcuk gül iken soldun
Yakışır mı sana ölüm

Saçların döğer belini
Bize demedin halini
Cellat Hacı'nın gelini
Yakışır mı sana ölüm

Kan kanseri senin derdin
Viran oldu evin yurdun
Bir gonca gül idin soldun
Yakışır mı sana ölüm

Kirpiklerin yaprak yaprak
Kiraz dudak elma yanak
Seni yutar kara toprak
Yakışır mı sana ölüm

Gönül verdin bir çobana
Sevdasına yana yana
Sevdirdin kendin Bozon'a
Yakışır mı sana ölüm

Dert girmesin çıkmaz derler
 Soldu has bağında güller
 Dostların ağıt ederler
 Yakışır mı sana ölüm (Berker, 2018, s. 100)

33

GELİNE AĞIT

Gelinim demedim de
 Kızım bildim içim yandı kanım katran oldu
 Gök dölekte döllükte sordum dimedin
 Derdin neydi dimedin

Kör kuyuda koyun sağarken
 Sordum söylemedin
 Düşündüklerini dimedin
 Neydi derdin dimedin
 Derdin neydi ne söyleyeyim

İçin Tozlu'da ak menekşeydi de
 Yüzün yayla gülüydü de
 Duruşun karın eteğinde kardelendi
 Nasıl kıydın canına neydi derdin

Üç yavrunu görmeyecek kadar büyük müydü derdin
 Uy ben n'ire gidem gelin komşular uzak durman
 Gelinim değil kızımdı bana bir şey dimedi
 Size bir şey dedi mi (Berker, 2018, s. 149)

34

GELİNİN AĞIDI

Hu dağlarda dağım mı galdı
 Mor sümbüllü bağım mı galdı
 Bana gelin deyip durma
 Mor kekilli beyim mi galdı (Berker, 2018, s. 151)

35

GELİNE AĞIT

İtburnular kızardı
 Cevizler de kavladı
 Kızın çeyizi de eve serildi
 N'irdesin gelinim gel artık

Gelemezsin bildim artık
 Kızın büyüdü gelin oldu artık
 Senin derdin neydi bilemedik
 Soranlara bir şey diyemedik (Berker, 2018, s. 178)

36

GELİNİN AĞIDI

Anam çantayı dikti mi
 Buba harçlığını gatdı mı
 Oğlanlar buba yeri dutdu mu
 Uyan gelin anam uyan

Odunlukta gırıntımın
 Yunaklıkta sürüntümün
 Gapılarda guruntumun
 Dayan anam, oğul dayan

Al fıstanı dırnağında
 Altın yüzük parmağında
 Hademelerin gucağında
 Uyan sarı gelin uyan

Hastanenin içi mermer döşeli
 Bizim gelinin eli serum şişeli
 Kaç yıl olduydu bu derde düşeli
 Uyan gelinciğim uyan

Ben de bir buba yitirdim
 Hastanenin gapısına oturdum

Uyan bubam bebeklerin getirdim
Uyan anam oğul uyan

Bebeklerini bebeklerime gattım
Hepisini de bir dutdum
Seni görünce gelin anamı unuttum
Uyan gelinciğim uyan

Yurduna vardım gelin anamın kokusu var
Bizim gelinin çizilmedik çıkışı var
Gelinin evini hele bir açayım
İçine zehir saçayım

Apandisten gelin ölür müymüş
Hastaneden ölüsü gelir miymiş
Dört bebek öksüz galır mıymış
Dayan anam, oğul dayan

Anamın güççük gelini
Bir buçuk yaşında galdı torunu
Yüksek evin yeni gelini
Kocası gelir salını salını

Ben öksüzleri büyütürdüm
Nen çalar da uyuturdum
Aldadır da avuturdum
Dayan anam oğul dayan

Anam disem üzülürüm
Bubam disem bozulurum
Gelin disem dermandan kesilirim
Uyan gelin anam uyan

Analar çok tatlı olur

Ak memesi sütlü olur
 Anadan ayrı galan dertli olur
 Uyan gelin anam uyan

Elime aldım deyneği
 Sırtıma giydim öksüz göyneği
 Uyan gelin anam uyan
 Dayan anam oğul dayan

Erisin Pınarbaşı'nın garı erisin
 Gelin anam yayladan yörüsün
 Mor fıstanını sürüsün
 Dayan anam oğul dayan

Akdeniz'in de azgın dalgası
 Serin olur türbenin de gölgesi
 Nerdeymiş anamgilin ölkesi
 Uyan gelim anam uyan

Gız galesinde elim mi var
 Sarılacak dalım mı var
 Sana uzanacak golum mu var
 Uyan gelim anam uyan

Tan yerinin tan yıldızı
 Kâh al döner kâh kırmızı
 İlancı Ömer'in bir tek kızı
 Uyan anam gızı uyan

Evlerinin önü yiğircik
 Dökülür birincik birincik
 Nasıl etsin garip gelincik
 Uyan anam gızı uyan

Siyah saçı tutam tutam
 Utan gara torpak utan
 Bubam değil mi mezarlıkta yatan
 Uyan anam, oğul uyan

Evlerin önü nar ağacı
 Kimi datlı kimi acı
 Mersin'den gelsin ilacı
 Uyan anam, oğul uyan

Yüksek galdırın salını
 Gitsin salını salını
 Ak gonağın datlı gelini
 Uyan sarı gelinim uyan

Ak gonağını terk etmiş
 Gaynanasının evini mekân tutmuş
 Sarı gelini ne tez unutmuş
 Uyan anam oğlu uyan

Güneşlerde çimdirdiğim
 Gölgelerde emdirdiğim
 Yiğit edip de askere göndürdüğüm
 Uyan anam oğlu uyan

Ağır yumuşlar buyurduğum
 Her işlerden kıyırdığım
 Çomaçlarla doyurduğum
 Uyan yiğit oğlum uyan (Berker, 2018, s. 185-189)

37

Çulfalığı çuha bezli
 Mekiğinin sesi nazlı
 Oyum oyum ala gözlü
 Nire giden al gelinim

Ay yanında ıldız gibi
 Yanakta zülûf saz gibi
 Al benizi kiraz gibi
 Nire giden al gelinim

Ala gözlü kalem kaşlı
 Her tarafta işin başlı
 Çocukların gözü yaşlı
 Nire giden al gelinim (Berker, 2018, s. 190)

38

SARI HÜRÜ'YE AĞIT

Ak evi sırada kalan
 Oğlanlar arada kalan
 Helkeleri kova olan
 Deyzem deyzem gelin deyzem

Ak bayramı kara olmuş
 Çift bebekli gelin olmuş
 Emersiz kuzusu kalmış
 Deyzem deyzem gelin deyzem

Boyumuza göynek biçer
 Yakasını güzel açar
 Herkese yardımlar saçar
 Deyzem deyzem gelin deyzem (Berker, 2018, s. 191)

39

AŞŞA KADININ AĞIDI

Al gelinim bal gelinim
 Nice olur benim halim
 Yok mu benim heç emsalim
 İlk akşamdan sızılarım

Pencereye çekin perde

Gelin sen uğrattın derde
Gelinle konduğum yurda
Şimdi baka gideceğim

Kesme köyde yurdu tozlu
Güçcükli büyüklü izli
Al gelinim ince sazlı
Al gelinim bal gelinim

Bir ıldız doğdu da batmaz
Hayali karşımdan gitmez
Şurda çok gelin var ama
Birisi yerini tutmaz

Sarımsağım sağ içinde
Kavururum yağ içinde
Çok gelinler gelmiş amma
Al gelinim yoğ içinde (Berker, 2018, s. 191)

40

Gelin Kızın Ağdı

Hürüşa'nın yolu batsın
Duman çökdü göremiyom
Hasda olmuş gelin gızım
Hasdalığın bilemiyom

Üç tane de var evladı
O da ele galıcımı?
Hasda olmuş gelin gızım
Muradını alıcımı?

Barmağında altın yüksük
O da ona dar geliyor
Hasdalanmış gelin gızım
O da ona zor geliyor (Gizlice, 2012, s. 227)

Üç tane evladı olan gelin kızın hastlanması, hastalanmasının sebebinin bilinmemesi üzerine söylenen ağıt, yaşanan üzüntüyü dile getirmektedir.

41

Gelin Anşa'nın Ağdı

Goyun gelir yata yata

Çamurlara bata bata

Gelin Anşam sele gitmiş

İlgınlardan duta duta

Goyun gelir sabahlayı

Feryadı gaplar ovayı

Gelin Anşamı götürmüş

Guruyası savrun çayı (Gizlice, 2012, s. 64)

Gelinini, eşini, sevdiğini sele veren damadın dilinden dökülen bu dizeler, savrun çayına bedddualar etmektedir.

42

Kaçan Kızın Ağdı

Cehizimi göremedim

Erkân ile seremedim

Size haber veremedim

Bakın gürşun yarasına

Tarlada ekili arpa

Bacılarım görpe görpe

Gürşun yeyip düşdüm derde

Bakın gürşun yarasına

Bozlukdan da geydirdiler

Türlü hırsıla doldurdular

Tikenli'de öldürdüler

Bakın şehit yarasına (Gizlice, 2012, s. 261)

Kaçarak evlenmenin hiçbir toplumda kabul görmemesine örnek teşkil eder bu ağıt. Evinden telli duvaklı, çeyizi, düğün alayı ile çıkamayan gelinin üzüntüsü dile

getirilir. Yine bu evliliğin onaylanmaması sonucu canından olan gelin figürü gözler önüne serilir.

43

Sultan Gelin'in Ağdı

Sultan gelin Saygeçit Köyü'nden İsmail Bey'in karısı aynı zamanda halasının kızıdır. Gelin hamileliğinin dördüncü ayınca gebelik zehirlenmesinden vefat eder. Bunun üzerine kayınvalidesi ve annesi geline agıt yakar.

Kaynana:

Yine noksanlaştı sayı

Acımı bölüştü köyüm

Sultan gelin tabuttur

İsmailime ne diyim?

Anne:

Ecel ağdır yenir mi?

İyiye kötü denir mi?

Nice gelinler bulunur

Elde iyi tükenir mi?

Anne (Eşe):

Analar ağlar oturur

Babalar aklın yitirir

Sana ne oldu Zülmüdüm

İsmail gelin getirir

Kaynana:

Acı gayrı bizden gitmez

Şu gönlümün gamı bitmez

Sayısız gelin getirsem

Sultanın yerini tutmaz (Çağmlar, 1999, s. 226)

44

Doğumda Ölen Gelinin Ağdı

Doğumda öldüğü sanılan gelini gömerler. Ancak gelin mezardan çıkar gelir. Evde kayınbabası hortladığı sanır ve öldürür gelini. Bunun üzerine kaynanasının gelinine yaktığı ağıt şöyledir:

Zehlinin de suyu ılık
İçinde oynasır balık
Gadanı allım gelin senin
Gonmam sana harlı oluk

Yanar ocak tütmez baca
Elim goynum gızgın saca
Nola bende öleyim
Gelinin öldüğü gece

Tarlamızda biter yonca
Çiçek açar gonca gonca
Gelin sana bir şey demem
Bacın Anşa gelmeyince

Elmas dağlar solmaz ağlar
Gene dumalıydı dağlar
Uğur oğlum çok gıymatlı
Osmanımı kimler beler

Topak daşa gürdük çadır
İnekleri meleşiyor
Soysuzmuş bizim gelin
Bebeleri ağlaşıyor (Çağimler, 1999, s. 262)

45

Ayşe'nin Ağıdı

Samanlıkta doğum yapan gelin hayatını kaybeder. Bu olay üzerine gelinin annesi şu ağıdı yakar:

Kızımın da adı Ayşe
Benleri var köşe köşe
Ben kızımı gelin verdim

Dor atınan eşe eşe

-Kaynana sesleniyor-

Çıkar kibrit vermemişsin

Sen başında durmamışsın

İki gözü kör olası

Gıymetini bilmemişsin

Çırayı elinden almış

Kibriti şoraya koymuş

İki gözü kör olası

Gelin samanlıkta ölmüş (Çağınlar, 1999, s.266)

Çukurova geleneğinde söylenen bu ağıtlar genel olarak gelin kızın gözlerinden yaşlar dökülerek söylenirken gelinden beklenen/istenen gittiği koca evinde sabırlı, fedakâr olmasıdır. Burada akan gözyaşları, baba ocağından, annesinden, kardeşlerinden ayrılışın simgesidir. Eline kına yakılırken gelini ağlatmak amaçlı söylenen ağıt örnekleri de yukarıdadır. Ayrıca ölen gelinin ardından bıraktığı, eş, çocuklar içinde duyulan üzüntü dile getirilmiştir.

4.3.2.1.3. Çukurova Manilerinde Gelin

Halk kültürü içerisinde bulunduğu duruma, ortama göre hemen şekillenen maniler, genellikle tek dörtlükten oluşmaktadır. İrticalen söylendiği için ilk iki mısra hazırlık diye kabul görürken asıl söylenmek istenen son iki mısra da zikredilir. Kolayca söylenip ezberlenebilen maniler, geçmişten günümüze pek çok kültürel ögeyi içinde barındırarak aktarır.

Artun, kızlar, kadınlar ve erkekler ekin ekerken, davar güderken, hasat kaldırırken, bayramlarda, şenliklerde, evlenme törenlerinde, kına gecelerinde, gelin hamamında, düğün bayrağı dikildiğinde vb. (2007, s. 1) durumlarda mani söylendiğini belirtir.

İncelemiş olduğumuz 81 adet maninin hepsinin nazım birimi dörtlüktür. Büyük çoğunluğu yedi heceli ile yazılmıştır. Sekiz hece ile yazılan maniler: 31, 32, 37, 48, 66, 67, 72 numaralı manilerdir. Karışık ölçüde yazılan tek mani ise 81 numaralı manidir. Kafiye şemasına bakacak olursak mani kafiye örgüsü olan aaxa en sık karşımıza çıkan örgüdür. Bunun dışında aaaa kafiye örgüsü ile yazılan maniler: 8, 21, 26, 27, 44, 45, 55,

60, 61 numaralı manilerdir. Abcb kafiye örgüsüne 4 ve 29 numaralı maniler örnek gösterilebilir. Tek bir örneğine rastladığımız aaab kafiye örgüsü ile yazılan mani 31 numaralı olandır.

Yukarıda gelin kaynana manilerinin maniler içinde ayrı bir yer tuttuğunu söylemiştik. Gelin kaynana çatışması toplumun her kesiminde ve ülkemizin her tarafında yaşanan bir olgu olduğu gibi Çukurova yöresinde söylenen maniler içinde de çok sayıda gelin kaynana çatışmasından kaynaklanan mani vardır. Bunlara örnek: 2, 3, 4, 5, 6, 7, 17, 36, 48, 56, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 82 numaralı manilerdir.

Bu tür manilerin yanında sadece gelin üzerine veya gelinle ilgili maniler de vardır. Gelinin fiziksel özelliklerinden bahseden manilere 47 ve 79 numaralı maniler örnek gösterilebilir.

Geline beddua, yergi ve sitem içeren maniler: 10, 11, 12, 13, 20, 24, 26, 27, 35, 37, 38, 44, 49, 63, 71 numaralı manilerdir.

Gelini öven ve öğütler veren maniler: 16, 19, 21, 22, 30, 31, 32, 33, 34, 57, 59, 74, 77, 78 numaralı manilerdir.

Gelinin gözdağı verilen maniler: 20, 29, 42 ve 52 numaralı manilerdir.

Gelinin isteklerini dile getiren maniler: 25, 28, 53, 54, 60, 61, 62 numaralı manilerdir.

Gelinin evinden ayrılmasından duyduğu üzüntüyü dile getiren maniler: 14, 15, 23, 45, 46, 58, 72, 73, 76, 80, 83 numaralı manilerdir.

Gelin-kız kıyaslaması yapılan maniler: 8, 9, 39, 40, 50, 51, 75 numaralı manilerdir.

Geline kavuşma isteğinin belirtildiği maniler: 41, 55, 81 numaralı manilerdir.

1

Ay ışığı ışıktır

Terkim dolu kaşıktır

Çok söylenme kaynana

Oğlun bana âşıktır

2

Alçacık duvar başı

Yediğin bulgur aş

Teneşirde yıkansın

Kaynananım gır baş (Artun, 2000, s. 21)

3

Duvar dibinde kazık
 Kaynanam öldü yazık
 Öldüğüne yanmam ama
 Giden oduna yazık

4

Kaynananın gâvuru
 Canı candan ayırır
 Merak etme efendim
 Allah bizi kayırır

5

Bahçelerde lahana
 Kıydım koydum sahana
 Hiç ömrümde görmedim
 Böyle gâvur kaynana

6

Elli elekli gelin
 Basma yelekli gelin
 O oğlanı ben doğurdum
 Şişe bacaklı gelin

7

Dolaba fincan koydum
 İçine mercan koydum
 Kaynananın adını
 Kuyruklu sıçan koydum (Artun, 2000, s. 22)

Gelin olacak kızın namuslu olmasına dikkat edilirken, gelin ve kız kıyaslamasının da yapıldığı mani örneklerinde karşımıza çıkar.

8

Deveyi düzde gördüm
 Sürmeyi gözde gördüm
 On iki gelin sevdim
 Cilveyi kızda gördüm (Kemal, 2015, s. 210)

9

Dereler buz bağladı
 Yüreğim köz bağladı

Vurdu beni bir gelin

Yaramı kız bağladı (Kemal, 2015, s. 221)

10

Armudun dalına bak

Yaprağın halına bak

Gelin olan kızların

Gel gece zarına bak (Kemal, 2015, s. 209)

11

Kahveyi kaynatırlar

Fincanı oynatırlar

Gelin olan kızları

Söyleyip ağlatırlar (Kemal, 2015, s. 219)

12

Bahçelerde mum direk

Suyu nerden indirek

İrezil gelin gidiyo

Uyuz ite bindirek

13

Faytonun penceresi

Elindedir ceresi

Küçükken gelin olmuş

Ne bunun acelesi

14

Kekliğim seker ağlar

Tüyünü döker ağlar

Anasız gelin olan

İçini çeker ağlar

15

Arabalar geliyo

Ablam gelin oluyo

O kocaya gidince

Sıra bana geliyor (<https://osmaniye.ktb.gov.tr/TR-60808/maniler.html>)

16

Masa üstünde pekmez

Bu pekmez bize yetmez

Adana'nın kızları

Davulsuz gelin gitmez (Artun, 2007, s. 8)

17

Ak tavuk almadın mı

Kümeşe koymadın mı

Kör olası kaynana

Sen gelin olmadın mı (Uğurlu, 2018, s. 449)

18

Aşım pişti kazanda

Gelin geldi duvakla

Açtırın kazanımı

Bir oyalı yağlıkla (Uğurlu, 2018, s. 462)

19

Ay geldi aştı gelin

Yaşmağın düştü gelin

Kocan çirkin sen güzel

Ah et de boşan gelin (Uğurlu, 2018, s. 464)

20

Bahçelerde börülce

Oynar gelin görümce

Oynasınlar görelim

Bir araya gelince (Uğurlu, 2018, s. 470)

21

Başı saçaklı gelin

İpli kulaklı gelin

Sen de mi adam oldun

Şişe bacaklı gelin (Uğurlu, 2018, s. 473)

22

Dam üstünde durdu kız

Dördü gelin dördü kız

Bizim köyün içinde

Yüreğimden vurdu kız

23

Dama ıkasım geldi
 Hllk dkesim geldi
 Kızlar gelin giderken
 Karıyı... geldi (Uğurlu, 2018, s. 489)

24

Dolabı açtın gelin
 Kfteyi saçtın gelin
 On beş günün içinde
 Ağızıma ... gelin (Uğurlu, 2018, s. 493)

25

Dmbeleği alamam
 Kollarımı yoramam
 Davul zurna olmazsa
 Gelin oldum diyemem (Uğurlu, 2018, s. 495)

26

Eli etekli gelin
 Başı saçaklı gelin
 Sen de mi adam oldun
 Kedi bacaklı gelin

27

Eli etekli gelin
 Beli saçaklı gelin
 Sen de mi adam oldun
 Baston bacaklı gelin (Uğurlu, 2018, s. 498)

28

Ferguson motoruyum
 Yk verin götüreyim
 Bana bir ev yaptırın
 Gelin gidince oturayım

29

Ey gelinler ey kızlar
 Vebalım boynunuza
 Ya vurun ya öldürün

Ya alın koynunuza (Uğurlu, 2018, s. 503)

30

Gelin almaya geldik

Kaymak yemeye geldik

Kaymak değil meramımız

Gelin almaya geldik

31

Gelin geldi evimize

Altın doldu küpümüze

Selamı var hepinize

Sen sefa geldin gelinim

32

Gelin geldi evimize

Altın doldu küpümüze

Hoş geldin gelin

Sefalar getirdin gelin (Uğurlu, 2018, s. 504)

33

Geline bak geline

Kına yakmış eline

Gelin kurban olayım

Senin tatlı diline

34

Gelinim uğurlu gelsin

Evim bebekle dolsun

Nenesi bilir işini

Adını Hasret vursun

35

Gemi geliyor gemi

Bir ileri bir geri

Kör olası askerlik

Dul koydu gelinleri

36

Gelinimi getirin

Oğluma vereceğim

Sakın kaçırmayın ha
Onu çok seveceğim (Uğurlu, 2018, s. 505)

37

Hele geline geline
Attan inmeden diline
Yedi yıl gelinlik ettim
Söylemedim kul oğluna

38

Hele geline geline
Attan inmeden diline
Yedi sene oldu geleli
Söylemedim Allah kuluna (Uğurlu, 2018, s. 513)

39

İlengerde tuzum yâr
Gelin değil kızım yâr
Geleceksen bugün gel
Evde yalnızım yâr

40

İlengerde tuz musun
Gelin misin kız mısın
Ben bugün geliyorum
Evde yalnız mısın (Uğurlu, 2018, s. 517)

41

Kalamak dalla dalla
Gelin boyunu salla
Bari sen gelemiyon
Gelenle haber yolla

42

Kalamak dalla dalla
Gelin boyunu salla
Bir şeftali vermedin
Sen bunu iyi belle (Uğurlu, 2018, s. 520)

43

Kaleden indim ancak
 Elimde yeşil sancak
 Ne kız oldum ne gelin
 Ateşe yandım ancak (Uğurlu, 2018, s. 522)

44

Kalenin ardı diken
 Yaktın beni gül iken
 Allah da seni yaksın
 Üç günlük gelin iken (Uğurlu, 2018, s. 524)

45

Kara taksi geliyor
 Kapımızı deliyor
 Ablam gelin gidiyor
 Sıra bana geliyor (Uğurlu, 2018, s. 527)

46

Karanfil ekim size
 Geldi uzandı bize
 Merak etme abicim
 Gelin geleceğim size (Uğurlu, 2018, s. 529)

47

Kaşları var ay gibi
 Eyeleri var yay gibi
 Kırık Ali bir gelin almış
 Yelenmedik tay gibi (Uğurlu, 2018, s. 536)

48

Kaynanalar dilli olur
 Beş parmağı zilli olur
 Kaynananın dilleri
 Çürütür gelinleri (Uğurlu, 2018, s. 539)

49

Kız gelin dırdır etme
 Fazla ileri gitme
 Vakitsiz horoz gibi
 Gece yarısı ötme

50

Kışlanın ardı pınar

Hep kuşlar ona konar

Ne kız oldum ne gelin

Yüreğim ona yanar (Uğurlu, 2018, s. 543)

51

Kuzuları kurt kapar

Kızları gelin eder

Bizim köyün oğlanı

Anca muhtar adam eder (Uğurlu, 2018, s. 548)

52

Masa üstünde pekmez

Bu pekmez kime yetmez

Size diyom komşular

Gelen gelin geri gitmez

53

Masa üstünde pekmez

Yala yala bitmez

Şu Gökbez'in kızları

Taksisiz gelin gitmez

54

Masa üstünde pekmez

Bu pekmez bana yetmez

Ünlüce'nin kızları

Bandosuz gelin gitmez (Uğurlu, 2018, s. 553)

55

Mercimek dallanır mı

Dalları sallanır mı

Taze gelinin yâri

Askere yollanır mı (Uğurlu, 2018, s. 557)

56

Namı namcıklı gelin

Boğ'zı boncuklu gelin

Oğlanı ben doğurdum

Sahte a. gelin (Uğurlu, 2018, s. 560)

57

Oy dereler dereler

Neler bilirim neler

Senin gibi gelini

Her yerinden öperler (Uğurlu, 2018, s. 562)

58

Sarı kamyon geliyor

Ablam gelin oluyor

Ablam gelin olursa

Anam nere' gidiyor (Uğurlu, 2018, s. 569)

59

Tarlada olur halka

Dallarda öter karga

Kibar kız gelin olur

Güz olmazsa baharda (Uğurlu, 2018, s. 577)

60

Trene binemedim

Karalar giyemedim

Dokuz aylık gelindim

Sefamı süremedim (Uğurlu, 2018, s. 581)

61

Vur davulu gümlesin

Âşık olan dinlesin

Sevdiğini almayan

Gelin oldum demesin (Uğurlu, 2018, s. 583)

62

Yârim çanak içinde pekmez

Bu pekmez bana yetmez

Bizim köyün kızları

Altınsız gelin gitmez

63

Yaşa gelin sen yaşa

Kına yakmışsın başa

Arkamdan konuşursan

Dilin karnına kaça

64

Yanı yancıklı gelin

Boynu boncuklu gelin

Oğlanı ben doğurdum

Sahte a... gelin (Uğurlu, 2018, s. 584)

65

Öyledir oğul öyledir

Aşk adamı söyletir

Gelinler kaynanayı

Yarım ekmeğe oynatır

66

Penceresi demir gelin

Ne diyon emir gelin

Oğlanı ben doğurdum

Gel..... kemir gelin

67

Kaynanayı ne yapmalı

Kaynar kazana atmalı

Yandım gelin dedikçe

Altına kütük atmalı (Uğurlu, 2010, s. 142)

68

Yanları yancıklı gelin

Kolları boncuklu gelin

Oğlanı ben doğurdum

Sahte.....lı gelin

69

Yanı yancıklı gelin

Boynu boncuklu gelin

Oğlanı ben doğurdum

Sahtegelin

70

Yanı yancıklı gelin

Kolu boncuklu gelin
 Oğlanı ben doğurdum
 Şişe bacaklı gelin (Uğurlu, 2010, s. 143)

71

Püsesini çaldığım
 Gecesinde kaldığım
 Sen de gelin mi oldun
 Gadasını aldığım (Kök, 2006, s. 133)

72

Asağıdan gelir deve
 Geveliyor geve geve
 Sen de mi oldun gelin
 Al duvaklı yüksek eve (Kök, 2006, s. 138)

73

Ceviz dalı kırıktır
 Dibinde su duruktur
 Babasız gelin giden
 Yüreği buruktur (Kök, 2006, s. 139)

74

Dut ağacı dut verir
 Yaprığını kıt verir
 Ergen oğlan, gelin kız
 Sarıldıkça tat verir (Tülüce, 2009, s. 191)

75

Kaleden indim ancak
 Elimde var bir sancak
 Ne kız oldum ne gelin
 Ateşte yandım ancak (Tülüce, 2009, s. 192)

76

Aşşadan gelen deve
 Geviş alır geve geve
 Ben de gelin mi oldum?
 Al duvaklı yüksek eve (Öğür, 2003, s. 167)

77

Büngöl büngöl daşma gız
 Yazmış gibi goşma gız
 Yeni gelin olmuşsun
 Gıncırlıktan düşme gız (Öğer, 2003, s. 171)

78

Dam başında buturak
 Gelin kızlar oturak
 Ne oturak ne galkak
 Gelin olup kurtulak (Öğer, 2003, s. 173)

79

Geline bak geline
 Elma verdim eline
 Ellerimi dayadım
 Yârin ince beline (Öğer, 2003, s. 177)

80

Yeşil taksi geliyor
 Çimenneri eziyor
 Ablam gelin oluyor
 Sıra bana geliyor (Öğer, 2003, s. 193)

81

Gelin ata binmiş
 Ya nasip demiş
 Düğün salonuna gidip
 Yıldırım nikâhı ile evlenmiş (Savur, 2010, s. 226)

82

Girdim içeri oturdum
 İşimi çabuk bitirdim
 Gelini ben ayırınca
 Gece uykusun yitirdim (Doğaner, 2013, s. 474)

83

Havada uçuşur kuşlar
 Gözümden akıyor yaşlar
 Feyza'yı ben gelin verdim

Başımda ağardı saçlar (Doğaner, 2013, s. 475)

Maniler bulunduğu duruma göre hemen şekillenen ve bir çırpıda söylenebilen türlerdendir. Bu özelliği ile geçiş dönemi olan evlenme içinde gelinin seçilmesinden düğün sonrasına kadar geçen sürede hemen her an söylenebilme özelliğine sahiptir. İncelediğimiz manilerin büyük çoğunluğunu gelin-kaynana çatışması teşkil eder. Gelin yeni evinde kaynana tarafından hor görülür, aşağılanır. Bunun sebebi oğlunu gelini ile paylaşamayan bir annenin varlığıdır. Bunun yanında gelinin güzelliğini, mizacını, isteklerini dile getiren mani örnekleri de mevcuttur. Yapı ve konu bakımından tasnifini yaptığımız manilerde gelin örneklerinin sayıca çok olması, gelinin toplum tarafından önemsendiğinin ve hayatın merkezine geline yerleştirdiklerinin göstergesidir.

Değerlendirme

Çukurova manzum halk edebiyatı ürünlerini iki başlık altında topladık. Anonim halk şiiri ürünleri içinde türkü, ağıt ve manilere yer verdik. Üçüncü bölümde genel manada incelediğimiz anonim halk şiirini Çukurova ile sınırlandırdık. Önce Çukurova anonim halk şiiri içinde gelinin kına gecesi, hislerine tercüman olan türkü ve üzüntüsünü dile getiren ağıtlara yer verdik. Türküleri kendi içinde şekil, yapı ve konu bakımından tasnifini yaptık. Yeni evine “hoş geldin, sen sefa gelsin, ağzın tatlı olsun, gelmen kutlu olsun” şeklinde güzel sözlerle uğurlanan gelin kına gecesi sadece ağlatılmazdı. Türkülerle verilen öğütler gelinin bir ömür kulağına küpe olması beklenir. Ağıtları; gelin gidecek kız için söylenen ağıtlar, gelin gidecek kızın ağzından söylenen ağıtlar ve gelin gidilen evde kaynana ağzından söylenen ağıtlar şeklinde tasnif ettik. Yine bu bölüm içinde Çukurova manilerini de inceledik. Gelinin oğlunu elinden aldığı düşüncesinden doğan geçimsizliği anlatan gelin-kaynana atışmalarına bolca yer verdik. Hayatın her anında kolayca söylenebilen manilerin geçiş dönemi olan evlenmenin gereklerinin yerine getirildiği bütün alanlarla ve zamanlarda söylendiğini görmekteyiz.

4.3.2.2. Çukurovalı Âşıkların Şiirlerinde Gelin

Çukurova yöresi, ülkemizde âşıklık geleneğinin nispeten canlı olarak yaşadığı yerlerden birisidir. Bu yörede geçmişten bugüne çok güçlü âşıklar yetişmiştir. Bunların başında hiç şüphesiz Karacaoğlan gelmektedir. Bu âşıkların şiirlerinde de gelin işlenen konulardan bir tanesidir. Özellikle Karacaoğlan'ın şiirlerinde gelin'in çok ayrı bir yeri vardır. Belki de Karacaoğlan kadar şiirlerinde gelin temasını işlemiş ikinci bir âşık/şair yoktur.

4.3.2.2.1. Karacaoğlan Şiirlerinde Gelin

Yukarıda da bahsettiğimiz gibi Albayrak’a göre Karacaoğlan, Türk halk (âşık) edebiyatının yetiştirdiği en önemli isimlerdendir. Halk şairleri arasında hakkında en çok araştırma ve yayın yapılmasına rağmen doğum tarihi bilinmemektedir. Karacaoğlan’ın şiirlerinde sevgi, hicran, gurbet, doğa, fakirlik, dönemden şikâyet gibi konuların yanında ölümden de bahsedilir. Ancak ölüm bir kurtuluş yolu değildir. Karacaoğlan için tek gerçek bu dünyadaki hayatını istekleri ve zevkleri doğrultusunda geçirmektir. Bu sebepten o bir imge şairi değil bir sezgi şairidir. Sezgilerini olduğu gibi dile getirmek Karacaoğlan’ın en belirgin özelliklerindendir (2001, s. 378)

Türk edebiyatının en büyük temsilcilerinden ve âşık tarzı Türk şiirinin en güçlü seslerinden olan Karacaoğlan’ın şiirlerini okuyan bir kişinin ilk dikkatini çekecek hususlardan biri, bu şiirlerin kahir ekseriyetinin “güzel, dilber, ala gözlü, gelin, kız” şeklinde beş güzellik sembolü üzerine bina edilmiş olduğudur. Genel olarak gelinin fiziksel özelliklerinin kusursuzluğundan bahsedilirken bunun yanında gelinin edepli olmasından, dünyada biricik olmasından, aşkıdan hasta edip yataklara düşürmesinden söz edilir. Yine Karacaoğlan ile gelin kız atışması da bulunmaktadır. (Gökşen-Doruk, 2020)

Arı’nın tespitlerine göre, Karacaoğlan’ın şiirlerindeki gelin, fiziki özelliklerine göre, hilal kaşlı, kiraz dudaklı, inci dişli, tatlı dilli olarak nitelenir ve salını salını yürür. Saçında saç bağı, gözlerinde sürme, ellerinde kına, yüzünde duvak, üzerinde mavi mor elbise, belinde ise şal kuşak vardır. Mizaç olarak ise nazlı ve hatundur (2016, s. 139).

Duygularını soyutlamadan veren Karacaoğlan, sevgiliye ulaşır hatta ona çeşitli adlarla seslenir: Elif, Anşa, Döne, Esmâ vb. Bu sevgilileri günlük hayat içinde, bazen salına salına yürürken, bazen subaşında testi doldururken bazen de halı dokurken tasvir eder. Uçarı bir gönle sahip Karacaoğlan, bir güzelle yetinmez, birden fazla gönül ilişkisi yaşamak ister. Bunun yanında erotizm şiirlerinin en belirgin özelliğidir. Daha önce bu denli işlenmeyen erotizm konusu Karacaoğlan ile gün yüzüne çıkar ve yeni bir dönem başlatır. (Yaşar, 2018, s. 4)

Karacaoğlan’ın yaşadığı dönemi düşünerek şiirleri üzerinde yorum yapılacak olursa, baba evinden çıkıp koca evine giden kız uçan kuştan, esen yelden sakınılmıştır. Bu denli sınırlandırmanın karşılığı, gelin olurken at üzerinde en önde bütün ihtişamıyla taşınmasıdır. Sultanlar gibi bütün ihtişamı ile herkesin ilgisini dikkatini çeker. Tüm genç kızların imrenerek baktığı, yerinde olmak istediği gelin, gençliğin, geleceğin ve umudun sembolüdür. (Gökşen-Doruk, 2020, s.153). İncelediğimiz şiirlerinin

başkarakteri; gelin, güzel, dilber, ala gözlü sevgilidir. Bu sevgili güzelliğiyle Karacaoğlan'ın aklını başından almayı başarandır. (13/4) “Yaktı beni ataşına, urduna” diyen Karacaoğlan geline olan aşkından yandığını dile getirir. Konuları bakımından tasnif edeceğimiz şiirlerde, gelin-kız veya kız-Karacaoğlan atışmaları da önemli bir yer tutar. Karacaoğla'nın şiirlerinde tasvir edilen gelin beyazlar veya allar içinde gelin değildir. Yeni evlenmiş, hayatın içinde günlük işleriyle uğraşan kişidir.

Çalışmamızın evrenini oluşturan, Cunbur (2001) tarafından hazırlanan Karacaoğlan kitabında 506 şiir bulunmaktadır. Bu şiirlerden 44 tanesinde gelin kelimesi geçmektedir. Yapısal açıdan baktığımızda 44 şiirin 26 tanesinde baştan sona tema olarak gelin işlenirken, kalan 18 şiirin en az bir dördlüğünde gelinin herhangi bir özelliği dile getirilmiştir. (Gökşen-Doruk, 2020, 157-158) Biz bu şiirlerin tamamını uzun uzun vermek yerine kitaptaki numaralarını vermeyi uygun gördük. Çünkü aranılan şiirin Cunbur (2001) kitabında daha kolay bulunacağı kanaatindeyiz. Ayrıca Gökşen-Doruk (2020) makalesinde bu konu daha ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir.

Şekil özelliklerinden bahsedecek olursak nazım birimi dördlük olan şiirler koşma tipi kafiye örgüsüne sahiptir. 11'li hece ölçüsü (6+5) ile yazılmıştır.

Konusu bakımından tasnif edersek:

Gelinin güzelliklerini ve özelliklerini barındıran şiirler: 7, 66, 111, 174, 243, 257, 258, 288, 340, 372, 375, 469 numaralı şiirler ve 73-1, 116-1, 148-2, 160-1, 2, 4 numaralı dördlüklerdir. 258 numaralı şiirde “seni görenlerin aklı zay'olur” diyen şair gelinin güzelliğini arşa çıkarmış, onu görenlerin aklını başından alacak derecede güzel olduğundan bahsetmiştir. Yine 288 numaralı şiirde “kusursuz yaratmış seni Yaradan” şeklinde söylenen dizeyle gelinde, hiçbir kusur bulunmadığı anlaşılr.

Karacaoğlan, gelinleri överken, sık sık gelinlerin güzelliği karşısında kendinin düştüğü zor durumları da ifade etmektedir. Karacaoğlan gelinleri överken vurguladığı güzellik unsurları ve gelinlere ait öne çıkardığı özellikler beş duyuyla algılanabilecek hususlardır. Yani gelinlerin öne çıkarılan özellikleri ete kemiğe bürünen, elle tutulan gözle görülebilen unsurlardır. Bu durumun sebebi, Karacaoğlan'ın gelinlerinin ve güzellerinin muhayyel değil, günlük hayatta karşılaşılan gelinler olmasıdır. (Gökşen-Doruk, 2020)

Gelinin kızla veya Karacaoğlanla atıştığı şiirler: 98, 99, 374, 419, 422, 495 numaralı şiirler ve 451-5, 455-8, 9 numaralı dördlüklerdir.

Karacaoğlan'ın gelinlerden isteklerini dile getirdiği şiirler: 259, 274, 277, 357, 424 numaralı şiirler ve 6-2, 53-1, 74-1, 120-2, 178-3 numaralı dördlüklerdir.

İncelediğimiz şiirler içinde konusu olarak en farklı olan, 468 numaralı şiirdir. Karacaoğlu'nın acaba başı başıma değer mi diye sonlandığı şiirde geline türlü kargış saymaktadır. Gelinin kocasının başka memleketten geri dönmemesini dileyen Karacaoğlu'nun tek amacı geline kavuşma isteğidir.

Karacaoğlu'nın şiirlerindeki gelin sadece düğündeki gelin değil, aynı zamanda yeni evlenmiş, giyimine kuşamına, kılığına kıyafetine, oturup kalkmasına, konuşmasına, tutum ve davranışlarına özen gösteren, halkın içinde günlük hayatını yaşayan genç kadındır.

Gelinin bu denli işlenmesinin temel sebeplerinden biri, gelinin toplumdaki konumuyla da ilintilidir. Toplumun geline biçtiği konunun da Karacaoğlu'nın geline olan temayülünün de altında yatan en önemli sebep, kanaatimizce, gelinin güzelliğin, saflığın, sadeliğin, masumiyetin, körpeliğin, devletin, istikbalin, hayatın, yaşama sevincinin, mutluluğun simgesi; gelecekle ilgili bütün umutların, isteklerin, beklentilerin yegâne muhatabı olmasıdır. Fert ve toplum hayatına etkisine baktığımızda, gelin kadar fonksiyonel, gelin kadar toplum üzerinde etkisi olan ikinci bir kişi yoktur. Çünkü her gelin bir anne adayı veya annedir. Bu yüzden fert ve toplum gelinlerin avuçlarında ya büyür ya da küçülür ve zamanla yok olur. (Gökşen-Doruk, 2020)

4.3.2.2.2. Dadaloğlu Şiirlerinde Gelin

Oğuzlar'ın Avşar (Afşar) boyundan olup Âşık Mûsâ'nın oğludur. Güney Anadolu'nun Toroslar yöresinde yaşadığı bilinen şairin asıl adı ve doğum tarihi belli değildir. Daha çok Dadaloğlu ve Dadal ismini kullanan aşığın XVIII. yüzyılın son çeyreğinde doğduğu söylenebilir. Daha çok eski Türk ozanını hatırlatan Dadaloğlu'nun şiirlerinde doğal ve içten bir söyleyiş hâkimdir. Günümüze kadar gelen tüm şiirlerinde halk edebiyatı nazım şekillerini kullandığı görülür. Yine şiirlerinde konu bakımından çeşitlilik görülürken, şiirlerini; yurt güzellemeleri, kavga şiirleri ve sevdâ şiirleri olmak üzere üç grupta toplamak mümkündür. (Albayrak, 1993, s. 397).

19. yüzyıl âşıklarından, şehir hayatında değil de göçebe yaşamayı ve şiirlerinde içinde bulunduğu topluma sıkça yer vermesi bakımından ayrılır. Her ne kadar kavgacı koçaklamalarıyla ünlense de aslında Dadaloğlu şiirleri, Karacaoğlu'nın sevgi ve doğa şiirleri ile Köroğlu'nun yiğitlik içerikli şiirlerinin birleşimidir (Sever, s. 352)

İsmail Gökem'in "Yeni Bilgiler Işığında Dadaloğlu-Bütün Şiirleri" adlı eserindeki Dadaloğlu şiirlerini inceldik. Kitapta çeşitlenmeler dâhil 205, çeşitlenmeler hariç 163 metin yer almaktadır. Bu metinlerin içinde konumuz olan gelin, 18 şiirde

geçer. Sadece 13 numaralı şiire baştan sonu konu olmuştur. Diğer şiirlerin bir veya iki dörtlüğünde geçer.

Şekil olarak 11'li (6+5) hece ölçüsü ile yazılan şiirlerde, koşma tarzı kafiye örgüsü kullanılmıştır. Konuları bakımından çok da tasnifi mümkün olmayan şiirleri genel hatlarıyla şu şekilde ayırabiliriz:

Yayladaki eşsiz güzellikteki gelinler ve özellikleri: 6, 8, 10, 13, 14, 15, 17 numaralı şiirlerde görmekteyiz.

Eşini kaybedip dul kalan gelinler dışında hasta düşen gelinler: 1, 2, 9, 10, 11, 12, 16, 18 numaralı şiirlerde karşımıza çıkar.

Gelin-kız benzerliği/kıyaslaması: 3, 4, 5, 6, 7, 12 numaralı şiirlerde yapılır.

13 numaralı şiirin tamamında işlenen gelin figürü, yayla yayla gezen Dadaloğlu'nun kavuşmak için arzuladığı gelindir. Onu almak için herşeyi yapmaya hazırdır.

1

İşkân emri oldu aşiret yasta
Kız gelin kalmadı hepisi hasta
Dadaloğlu'm hapis derler Payas'ta
Kanat takip sur duvarın aştı mı (Görkem, 2006, s. 394)

2

Ilıktır suyu da yosunlu kokar
Çetindir gecesı mucuğu yakar
Kız gelin kalmamış hep hasta yatar
Sehillerde açılmıyor gülümüz (Görkem, 2006, s. 410)

3

Çaldırırdık curayınan sazları
Avlatırdık şahin ile bazları
İşkân verdik gelinleri kızları
Cennete misaldir yerin Binboğa

4

Binboğa derler de çok yerde ünün
Başına tırmanmış üç beş yüz yavrun
Dibinden gider de kızınan gelin
Onları seyretmek işin Binboğa (Görkem, 2006, s. 54)

5

Bir rüzgâr eser de perişan halin
 Başına ağır üç yüz altmış yolun
 Karışmış geliyor kız ile gelin
 Güzel seyran etmek işin Binboğa (Görkem, 2006, s. 56)

6

Başında var senin ak kuğulu gölün
 Senir'den gider de on iki yolun
 Ayağından çekilişin kız gelin
 Aslın toprak değil yağdır Binboğa (Görkem, 2006, s. 61)

7

Bizim yaylamız otl'olur
 Sütü kaymağı tatl'olur
 Kız gelinden kıymatl'olur
 Kızlar gelir yaylamıza (Görkem, 2006, s. 71)

8

Oturmuş ağ gelin taşın üstüne
 Taramış zülfünü kaşın üstüne
 Bir selâmın geldi başım üstüne
 Alırım kız seni komam ellere (Görkem, 2006, s. 86)

9

Dadaloğlu der ki belim büküldü
 Oynadı şelfeler zırhlar söküldü
 Gelin kız kalmadı yola döküldü
 Ağlaşır analar oğul gelmedi (Görkem, 2006, s. 89)

10

Yüce dağ başında bir gelin gezer
 Gelinin bakışı ciğerin ezer
 Yaylada türer mi böyle bir güzel
 Yayla gülü sehillerde solar mı (Görkem, 2006, s. 104)

11

Deh bire deh bire nazlı kır atım
 Yarsuvat'ta kaldı atım pusatım
 Gelinler dul kaldı yavrular yetim
 Gelir babam diye ağlar ne deyim

Gelin yarenlerim yanıma gelin
 Beni sağ komayın bir kılıç çalın
 Sekiz yüz çadırda sekiz yüz gelin
 Al çıkarır kara bağlar ne deyim (Görkem, 2006, s. 185)

12

Çalınmıyor davulları sazları
 Avlanmıyor şahinleri bazları
 Oynamıyor gelinleri kızları
 Duydum karsalanmış gülü Avşar'ın (Görkem, 2006, s. 208)

13

Dadaloğlu:
 Çeşme başı bekleyen kız
 Koyma beni yollarımdan
 Uzat bir suyun içeyim
 Kral kızı kurban gelin
 Dadaloğlu:
 Yayla yayla göçüp geldim
 Karlı suyun içip geldim
 Çok güzeller seçip geldim
 Ey kral kızı kurban gelin
 Dadaloğlu:
 Yolculukta olur işim
 Kız yoluna kurban başım
 İster olsun on kardaşın
 Komam seni kurban gelin
 Dadaloğlu:
 Odanızın hasırıyım
 Karıncanın yesiriyim
 Babadan üstün deliyim
 Kral kızı kurban gelin
 Kız:
 Dadaloğlu halin yaman
 Üç beş adam bir de imam

Nikâhımız kıyan bir can

Düzgün yürü yolun gelin (Görkem, 2006, s. 222)

14

Yine şenliklendi dereler düzler

Ağyârın görünce yüreğim sızlar

Yeşil cübbe giymiş gelinler kızlar

Firuz Bey Acem'e geçti turnalar (Görkem, 2006, s. 247)

15

Gene şenliklendi dereler düzler

Otağın yükletmiş gidişim gözler

Simden çuha giymiş gelinler kızlar

Hani yaylam der de özleşip gider (Görkem, 2006, s. 271)

16

Gecebaş geldi de nerde kışladı

Ufacık evlere neler işledi

Taze gelin büyük kızdan başladı

Ölüm de güzeli sevmişe benzer (Görkem, 2006, s. 276)

17

Kolda götürürler şahini bazı

Güzeller ikrarı yığidin sözü

Her daim severler gelini kızı

Taze yağı bala katmış gib' olur (Görkem, 2006, s. 295)

18

Bilmez misin sen Avşar'ın elini

Tor mayalar çekmez miydi gelini

Sarı çiçek mor menekşe gülünü

Eli iskân gidik Avşar nic' oldu (Görkem, 2006, s. 333)

4.3.2.2.3. Âşık Deli Hazım'ın Şiirlerinde Gelin

1925 yılında Adana ilinin Kozan ilçesinin Bucak köyünde doğmuştur. Babası Avşar, anası Farsak'tır. Bir yaşında babasını yitiren Hazım, amcası yanında büyümüştür. Hazım'ın altı çocuğu vardır. İlkokul mezunu olan âşık, ilk şiirini de bu dönemde yazar. Şiir söylemesine birtakım ruhani güçlerin vesile olduğunu belirtir. İlk

ödülünü 1976 yılında alır. Saz çalmayı bilmeyen Hazım, Karacaoğlan ve Deli Boran'dan etkilenmiştir. Aralık 1996 yılında vefat eder (Arı, 1998, s. 356).

Telli duvak takıp salındın mı hiç
Gelinlik elbisesi giydin mi Suna'm
Sorsam söyler misin senin yaşın kaç
Düşünüp bir kere saydın mı Suna'm

Bak gör akranların oldular gelin
Seninse gözün yok evinde elin
Gerdanında tomuran o gonca gülün
Öyle solmasına kıydın mı Suna'm (Özçelik, 2004, s. 191)

Evlenmenin bir tercih meselesi olduğu konusundaki görüşlerimiz Deli Hazım'ın yukarıdaki şiirinde de desteklenmektedir. Gelin olmaya gönlü olmayan Suna'nın yaşının geçtiğine, yaşlılarının hep evlendiğine dikkat çekilmektedir.

4.3.2.2.4. Âşık İmamî'nin Şiirlerinde Gelin

1954'te Adana/ Kozan'ın Bağtepe köyünde doğmuştur. Asıl adı Ahmet İmamî'dir. İmam-hatip lisesini dışarıdan bitirmiştir. Âşıklığa çocukluktan itibaren başlamıştır. Âşıklığının, Allah tarafından kendisine verildiğini düşünür. Usta-çırak ilişkisi yaşamamıştır. Saz çalar ancak saz çalmasının çok da önemli bir durum olmadığını belirtir. İmamî, Türkiye'de ve Çukurova bölgesinde âşıklar tarafından bilinen, tanınan bir âşığımızdır. Yurdun değişik bölgelerinde düzenlenen “Âşıklar Bayramı”na 1991 yılından itibaren katılmıştır. Pek çok ödüle layık görülmüştür. 28 Şubat 2012 tarihinde vefat etmiştir. (Artun, 2015 s. 3-4)

Aziziye'ye giden gelin
Gece geldi kağnyıman
Eller dediğim bellesin
Oğlum vurmaz göğnüünen

Derede biçerdi arpa
Gezemedim sereserpe
Oğlum elin kırılardı
Hemi gelin körpe

Ben de bir gelin yitirdim

Üç ayları dıkılınca

Kilim arasına doldu

Mor belikler dökülünce (Atılğan)

(<https://edebiyatvesanatakademisi.com/imami-sik-ahmet-demir-adana-siirleri/aziziye-ye-giden-gelin/32591>)

2

Haçca Gelinin Ağdı 2

Maraş'tan seğmen yörüdü

Aksu'ya geldi oturdu

Yalanımış yalan dünya

Hatça kızı sel götürdü

Seğmen gedikten aşmadan

Düğün yemeği pişmeden

Kurumamış yaş duruyor

Kına çapı çeşmede

Elinde gümüş bardağı

Gelmiş çıkıyor çardağı

Varın söylen güveyisine

Boş gerdeği beklemesin

Kim ola güvey vekili

Mevla'mdan almış akılı

Hatça'm gelin oldum diye

Akşamdan kesmiş kekili

... (<https://edebiyatvesanatakademisi.com/imami-sik-ahmet-demir-adana-siirleri/hacca-gelinin-agidi-2/32594>)

3

Kozan Köprüsünde Bir Gelin Gördüm

Kozan köprüsünde bir güzel gördüm

Güvel ördek gölden çıktı yörüdü

Aman ok kirpiklerini taktı sineme
Beni ardı sıra çekti yörüdü

Ezeli de deli gönlüm ezeli
Bu kız herhalda Kadirli'nin güzeli
Ezeli de deli gönlüm ezeli
Bu kız acep Ceyhan'ın mı güzeli

Bir eliyle düğmesini ilikler
Deliçay'da kıyam durdu balıklar
Omuzdan aşağı çifte belikler
Sandım kara yılan aktı yörüdü

Ezeli de deli gönlüm ezeli
Bu kız acep Tarsus'un mu güzeli
Ezeli de deli gönlüm ezeli
Bu kız herhal Pozantı'nın güzeli

Bir of çektim Kozan Dağı inledi
Feryadımı dağlar taşlar dinledi
Âşık İmami olduğum anladı
Gözünü gözüme dikti yörüdü

Ezeli de deli gönlüm ezeli
Bu kız herhal Tufanbey'in güzeli
Ezeli de deli gönlüm ezeli
Bu kız herhal Karısalı güzeli

(<https://edebiyatvesanatakademisi.com/imami-sik-ahmet-demir-adana-siirleri/kozan-koprusunde-bir-gelin-gordum/32595>)

İmamî şiirlerinde geline yakılan ağıtla düğününü göremeyen geline duyulan üzüntü dile getirilmektedir. Daha sonraki şiir örneğinde ise gördüğü ok kirpikli güzeli Çukurova'nın tüm ilçelerinden olabileceğini belirtir.

4.3.2.2.5. Arzu Yiğit (Arzu Bacı)'in Şiirlerinde Gelin

Asıl adı Arzu Yiğit olan âşık, 1964 yılında Adana'nın Feka ilçesinin İncirli köyünde doğmuştur. İlkokulu köyünde okumuş, ortaokulu dışardan bitirmiştir. Yiğit'in annesi ve ninesi ağıtçıdır. Böyle bir ortamda büyümesi eserlerine katkı sağlar. On iki yaşında evlenmiştir. Evlendikten sonra saz çalmayı kendi çabası ile öğrenir. Bir zaman sonra eserlerini kasetlere kaydeder ve yakınlarına hediye eder. Bu kasetlerden biri Hacı Karakılçık'ın eline geçer ve birlikte etkinliklere katılma teklifi gelir. Bu sayede aktif olarak sanat yaşamı başlar. 1991 yılında Âşık İmamî'nin desteği ile ilk kasetini çıkarır. Toplam 19 kaseti bulunur. Koşma, semai, dini müzik türünde eserler sunan Yiğit, sözünü sakınmadan yiğitçe söylediği şiirlerde sadelik ön plandadır. (Çınar, 2008, s. 99-101)

Arzu Yiğit, Karacaoğlu ve Dadaloğlu'nun izinde şiirler yazmıştır. Günümüz âşıklarından Adnan Özcan, İmamî ve Hacı Karakılçık'ı usta olarak kabul eder. Kara Mehmet (Mehmet Siligünlü)'i de örnek almaktadır. Albümlerinde Kara Mehmet'in şiirlerine yer vermektedir (Yıldırım 2013: 110).

Bizim Oğlanın Gelini

Durun size met edeyim

Bizim oğlanın gelini

Mal deyilki satayım

Bizim oğlanın gelini

Yandım komuşlarım yandım

Ben nasıl gafil avlandım

Görünce nenemi sandım

Bizim oğlanın gelini

Kayın validesi sandım

Bizim oğlanın gelini

Gözü sanki kuyu gibi

Yüzü beton sayı gibi

Oynatsalar ayı gibi

Bizim oğlanın gelini

Bir görseniz ayı gibi

Bizim oğlanın gelini

Görünce şaşırdım kaldım
 Heralde belalı buldum
 Seçme istanbuldan aldım
 Bizim oğlanın gelini
 Yaşı en azından yetmiş
 Bu dünyada işi bitmiş
 Müzeci hediye etmiş
 Bizim oğlanın gelini
 Arzum artık çaresi yok
 Bize layık görmüş olmak
 Ayna gibi yüzüne bak

Bizim oğlanın gelini... (Arzu Bacı, <https://sarkisozleri.sitesi.web.tr/arzu-baci/bizim-oglanin-gelini.html>)

Vatan Benim Köyüm şarkı sözlerinde gelinin güzelliğine, bir bakanın bir daha bakıp yanından ayrılmayışına benzetilen köyünden bahseder.

Herkezin vatanı güzeldir ama
 Her yerden başkadırhalı köyüm
 Pekte mahrumiyet yer değil ama
 Asfalt yapılmadı yolu köyümün
 Yazayı hokkadan tükenmez karı
 İçmeye doyulmaz soğuk suları
 Her çeşit çiçekten alıyor arı
 Bin derde devadır balı köyümün
 Yaz gelipte yaylasına göçünce

Ağaç yayıktan bir ayran içince
 Bülbüller şakıyıp kuşlar ucunca
 Bir başka rehası gülü köyümün
 Arzum derki dostlar bir gelin olur
 Gören ayrılmaz eğleşir kalır
 Soyumuz karacoğlandan gelir

Adana fekelidir köyümüz.. (Arzu Bacı, <https://sarkisozleri.sitesi.web.tr/arzu-baci/vatan-benim-koyum.html>)

4.3.2.2.6. Âşık Halil'in Şiirlerinde Gelin

Âşık Halil'in doğum ve ölüm tarihleri bilinmiyor. Torunlarının verdiği bilgiler ve şiirlerinden hareketle 1840-50'li yıllarda doğmuş. 19. yy âşıklarından olan Halil, eski adı Yarpuz olan Aşin'de doğmuştur. Âşık Halil dönemin ileri gelenlerinden Nediroğlu'nun kızıyla evlenmiş. Bu evlilikten Musa, Ali, Mehmet, Mustafa oğulları ve Fadili adında kızı olmuş. Okuma yazmaya olan hevesi ve azmi sonucu Kuran'ı iki günde hatmettiği söylenir. Bu sebeple Kul Halil diye anılır. Âşıklık geleneğini iyi bilen Halil'in, Karacaoğlan'dan etkilendiği söylenebilir. (Artun, 1996)

Çalışma konumuz olan gelin figürü, Âşık Halil'in şiirlerinde arzu edilen, istenen, ulaşması zor hatta imkânsız olandır. Bu sebeple beddualara maruz kalan gelin, baba evinden koca evine giderkenki gibi en yüksekte, bütün ihtişamıyla kimseye yüz vermez.

Çıkartayım Akçadağ'ın salına
Altın kemer kışatayım beline
Aklımı aldıldım giden geline
Ben aşkımdan divaneyim hey gelin

Her aşğın şu sözüne kalınma:
Dertli sinem göz göz oldu delinmez
Yônün öte yamacımda salınma
Cemalini bana doğru dön gelin

Selam verip selamını alınca
El bağlayıp divanına varınca
Gizli sırrım ben de sana verince
Korkuyorum kaynanana den gelin

Âşık Halil gündüz işin görmeye
Yüce dağlar muradına ermeye
Dilim tutmaz beddualar vermeye
Benin gibi ateşlerde yan gelin (Artun, 1996, s. 719)

2

Gelin bu sözlerin haktır
Dostumdan düşmanım çoktur

İsminde de noktan pektir.

Bakışın beni öldürür.

Niye geldim ben elime

Şeker mi kattın diline

Benziyor cennet gülüne

Kokuşun beni öldürür.

Allı fistan döşü oyma

Aman narlım bana kıyma

Ak gerdanda sedefdüğme

Söküşün beni öldürür.

Âşık Halil'im der gezeer

Dostumu deftere yazar

Ay desem de güne benzer

Yakışın beni öldürür. (Artun, 1996, s. 716)

4.3.2.2.7. Âşık Feymanî (Osman Taşkaya)'ın Şiirlerinde Gelin

1942 Osmaniye ilinin Kadirli ilçesine bağlı Afşarlar (Azaplı) köyünde dünyaya gelir. İlkokul mezunu olan âşık, âşıklığa kayınbabası Âşık Deli Hazım, Âşık Hüdai ve Âşık Kul Mustafa'nın etkisiyle başlar. Şiirlerinde de belirttiği üzere Karacaoğlan geleneğine bağlıdır. Önce Çoban Osman mahlasını kullanır. Daha sonra rüyasına giren pir ona Feymanî mahlasını verir. Sağlığında adına şenlikler düzenlenen ilk âşıktır. Halk şiirinin pek çok konusu üzerine şiirler söyleyen Feymanî, taşlamalarıyla ünlenir. Gönül aşığı olan Feymanî, tasavvufi konuda da şiirler yazmıştır. (<http://www.kavak.org.tr/asik-feyman.html>)

Şiirlerinde sevgiliye, sevgilinin güzelliğinden bolca bahseden Feymanî çalışma konumuz olan gelin figürüne pek yer vermemiş. Ahu gözlüm, suna boylum, diye tasvir ettiği güzel şiirlerinde önem arz eder. Çalışma konumuz olan gelin ise iki şiirine baştan sona konu olurken, iki şiirinin sadece bir dördlüğünde geçmektedir.

Çukurova'nın dili adlı şiirinde Çukurova'nın güzelliklerini sıralayan âşık, gelinlik kız için yapılan hazırlıktan da bahseder.

Hayıt dallarından sepet örerler,
 Gelinlik kız için kayıt görürler,
 Şalvar giyer şirnimedden yürürüler,
 Diline hayranım Çukurova'nın.

(<https://www.antoloji.com/cukurova-nin-dili-siiri/?siralama=p>)

2

Allı Gelin

Nazar değmesin maşallah
 Allı gelin telli gelin
 Benim olursun inşallah
 Allı gelin telli gelin

Kurban olayım o boya
 Dur bakayım doya doya
 Nerden geldin sen bu köye
 Allı gelin telli gelin

Sağ olası var olası

İşi gücü kâr olası

Feymani'ye yar olası

Allı gelin telli gelin (Artun, 1996, s. 382-383)

Geline kavuşma duası üzere yazılan bu şiirde gelin, evlenilecek kız anlamındadır. Feymani, köyüne nerden geldiğini bilmediği güzelin boyuna posuna âşık olur. Kendisine eş olması için dua eder.

3

Gelin

Beni görüp köşe köşe dolanma
 Göster ki yüzünü göreyim gelin
 Engeller koymuşsun salmıyon öte
 İzin ver yanına varayım gelin

Söz ver ki sözünü sırdır saklayım
 Arada sırada varıp yoklayım
 Zülfünden yadigâr ver de koklayım

Yüzümü yüzüne süreyim gelin

Candan sevdiğim âleme yayma
Ellerin sözüne aldanıp uyma
Değişme sevdiğim ahtından cayma
Bende ikarımda durayım gelin

Verseler istemem dünya hepsin
Bir pula satarım hem de tapısın
Seherde açık koy gönül kapısın
Girip goncaların dereyin gelin

Feymani sırrını saklarım demem
Halden anlamaza minnet eylemem
Sana yaklaşınca ölsem gam yemem
Dizinde canımı vereyim gelin (Artun, 1996, s. 383)

Nazlı gelin, Feymanî'den köşe köşe kaçsa da aşığımız isteklerinden vazgeçmez. Yüzünü yüzüne sürmek için dünyaları verseler elinin tersiyle itecek olacan Feymanî, kavuşmanın sonu ölüm dahi olsa bu arzusundan vazgeçmemektedir.

4

Gönül incitmesin dilin
Dostluğa uzansın dilin
Bilsin ki kaynana, gelin
Dövüşten, barış güzeldir (Aba, 2006, s. 226)

Kaynana-gelin atışması her dönemde ve her durumda karşımıza çıkmaktadır. Feymanî, Dövüşten Barış İyidir adlı şiirinde kaynana ile gelin çekişmesindense barışın daha iyi olduğunu, hayatın daha yaşanır hale geldiğinden bahseder.

4.3.2.2.8. Âşık Duran Şihhoğlu'nun Şiirlerinde Gelin

1933 Ceyhan'ın Gümürdülü köyünde doğmuştur. Şihli aşiretindendir. Cumhuriyet öncesi Manisa'dan Adana'ya göç etmişlerdir. Eğitimi yoktur. Çifçilikle uğraşan âşık, evli ve dokuz çocuğu babasıdır. Şiirlerinde, tasavvuf, aşk, tabiat gibi konular işlemiştir. Çalışma konumuz olan gelin şiirlerinde; âşık olunan, yeni evlenen kıza kavuşma, güzelliği ve süslü olması yönleriyle işlenir.

Çok şükür işimiz bitti
 Davul zurna birden öttü
 Babam dört gün düğün etti
 Bana gelin alıverdi (Arı, 1998, s. 502)

2

Kar erimiş binbir çiçek açılmış
 Gelin gibi süslü yüzü yaylanın
 Her çiçekten türlü koku saçılmış
 Gelmiştir baharı yazı yaylanın

...

Gül toplanmış deste deste elinde
 Ala önlük bağı sarkar belinde
 Çeşmeye gelirler kova kolunda
 Neşeli gelini kızı yaylanın (Arı, 1998, s. 503-504)

4.3.2.2.9. Âşık Eyyûbi'nin Şiirlerinde Gelin

Eyüp Todil, Adana ilinin Feke ilçesine bağlı Gürümze köyünde dünyaya gelmiştir. 1955 doğumlu olan Eyyûbi, köylüsü Saniye hanımla kaçarak evlenir. Dört çocuğu olur. Yaşam zorluklarından eğitimini dışardan tamamlayan âşık, kendini geliştirmek için askerde çokça kitap okumuştur. Geçiminin büyük çoğunluğunu âşıklık ile kazanan âşık, festival ve şöenlere sazıyla katılır. Âşıklığa merakını, halk hikâyelerinin anlatıldığı ortamda yetişmesine bağlar. “Karacaoğlan’a veren Allah bize de vermez mi?” diyen şair, Karacaoğlan’a bağlılığını ifade eder. Bunların yanında küçükken babasının ikinci kez evlenmesi; aşığı şiir söyleyip yazmaya meylettirir. Mahlası olan Eyyûbi ona Feymanî tarafından verilir.(Çopuroğlu, 1998, s. 106-117)

Sevgili, aşk, tabiat, milli ve dini konulu şiirlerinin yanında sosyal konulu şiirleri de bulunan Eyyubi, çalışma konumuz olan gelini ve geline yüklenen anlamı artık normal hayatta göremediğimizden şikâyet etmektedir. Ağır başlı, kimseyle konuşmayan, edepli gelin artık müzelerde, eski de kalan bir figürdür bu şiirde. Bir diğer şiirinde ise durum yine hiç iç açıcı değildir, gelin-kaynana ilişkinin tam tersinin yaşandığından bahseder.

İster İstemez

Seyrettik ekranda süs güzelini

Köy kızından doyduk ister istemez

Ellerine kına yakılan gelini

Müzelere koyduk ister istemez (Çopuroğlu, 1998, s. 298)

2

Görsün

Bizim memlekette olup biteni

İsteyen köyüme gitsin de görsün

Kaynanalar esir düştü geline

Hizmetinde hata etsin de görsün (Çopuroğlu, 1998, s. 304)

3

Apur Zapur Yılları

Eyyûbi diyor ki her kusur bizde

Biz evde Müslüman yaşarız sözde

Gözümüz zinâda gelinde kızda

Görmüyor milletim şaş geldi çattı (Çopuroğlu, 1998, s. 322)

4.3.2.2.10. Âşık Gül Ahmet Yiğit'in Şiirlerinde Gelin

1955 Antep ilinin İslahiye ilçesine bağlı Fevzipaşa köyünde dünyaya gelir. Avşar aşiretinden olan Gül Ahmet'in annesi Selver Hanım, babası Dede'dir. İlk ve orta öğrenimini Fevzipaşa'da tamamlar. Lise eğitimini, İskenderun Ticaret Lisesinde alır. 1976 yılında Çukurova Üniversitesi Makine Mühendisliği Bölümünü kazanır ancak dönemin öğrenci olaylarından dolayı kayıt yaptıramaz. Daha sonra Kahramanmaraş Eğitim Enstitüsünü bitirir. Öğretmen olarak göreve başlar. Nimet Hanım ile evlenen aşığımız bir oğlan bir kızı ile İskenderun'da yaşamaktadır. Dadaloğlu'na dayanan bir neslin torunu olan Gül Ahmet, âşıklığa annesinden dinlediği ağıtlar ve platonik aşkına karşı yazdığı şiirlerle başlar. İlk olarak 1973'te 45'lik plak yaparak âşıklık yoluna girer. Mahlasını kız kardeşinin önerisi üzerine alan badeli âşıklardandır. Anadolu'da gitmediğim il, ilçe yok diyen âşık elinde sazıyla diyar diyar dolaşmıştır. Çeşitli festival, şenlik ve konserlere katılmıştır. Asıl adından bahsettirmesi Konya Âşıklar Bayramına katılmasıyla başlar. 2006 yılına kadar 16'sı altın olmak üzere toplam 167 madalyası bulunur. (Konaklı, 2007, s. 5-18)

Şiirlerinde milli konular, aşk, sevgi, ilim, gurbet, zararlı alışkanlıklar ve din konularını işler. Çalışma konumuz olan gelini, en içineleyici sözleriyle kaleme alan Gül Ahmet'in aşağıdaki şiiri, günümüz gelinlerinin hem fiziksel hem ahlaken ne kadar

çirkin olduğunu dile getirir. Evlenmeye niyetlenen Gül Ahmet, annesinin beğendiği kızı görmeye gider, karşısında gördüğü kızı sazıyla bizlere şöyle anlatır:

Dokunmayın hiç hatıra

Dokunmayın hiç hatıra

Gören salavat getire

Burnu tam yarım metre

Anamın acer gelini

Burnu tam yarım metre

Anamın acer gelini

Sanmak lafin oldum eğer

Sanmak lafin oldum eğer

Utansa boynunu eğer

Amerikan kotu giyer

Anamın acer gelini

Sıktırmalı pontil giyer

Anamın acer gelini

Güneş doğar bizi yakar

Güneş doğar bizi yakar

Sular hendeğinden akar

Sesi beygir gibi çıkar

Anamın acer gelini

Sesi boru gibi çıkar

Anamın kostak gelini

Sevmeyenin gülü solur

Sevmeyenin gülü solur

Kötüler arkada kalır

Müzeye hediye olur

Anamın acer gelini

Vallahi müzeye konur

Anamın acer gelini

Gül Ahmet sazın telledir

Gül Ahmet sazın telledir

Maşuka bahçe güllüdür

Kaynanaya iş belledir

Anamın acer gelini

Kaynanaya iş belledir

Anamın kostak gelini

(<http://testicanzoni.mtv.it/testi-G%C3%BCI-Ahmet->

[Yi%C4%9Fit_26405822/testo-Anam%C4%B1n-Acer-Gelini-25302964](http://testicanzoni.mtv.it/testi-G%C3%BCI-Ahmet-Yi%C4%9Fit_26405822/testo-Anam%C4%B1n-Acer-Gelini-25302964))

2

GELİN Mİ Kİ KURBAN OLAM GELİN Mİ?

Bir geline gönül verdim del'oldum

Uzanırım ellerinden tutamam

Onun aşkı ile sarardım soldum

Geceleri uyku tutmaz yatamam

Gelin mi ki kurban olam gelin mi?

Sen bu aşktan bu sevdadan bilin mi?

Ne evet der ne de yok der nazlanır

De gardaşım öldürün mü ölün mü?

Nere gitsem benim ile gider o

Tüm çektiğim elem ile keder o

Ancak meleklerle eşlik eder o

Dünyadaki güzellere katamam

Gelin mi ki kurban olam gelin mi?

Sen bu aşktan bu sevdadan bilin mi?

Ne evet der ne de yok der nazlanır

De gardaşım öldürün mü ölün mü?

Gül Ahmet'in güllerini derseler

Onun için diyar diyar sürseler

Dünyalar dolusu altın verseler

Zülûfünün bir telini satamam

Gelin mi ki kurban olam gelin mi?

Sen bu aşktan bu sevdadan bilin mi?

Ne evet der ne de yok der nazlanır

De gardaşım öldürün mü ölün mü? (Konaklı, 2007, s. 139-140)

3

KARA GELİN

Kız seni seveli her gün yollara

Bakıyorum kara gelin kurbanım

Seni görmeyince tatlı canımdan

Bıkıyorum kara gelin kurbanım

Süreyidim senin ile sefayı

Göze aldım bin bir türlü cefayı

Düşünmekten her gün sana kafayı

Takıyorum kara gelin kurbanım

Kurban olam bakma bana el gibi

Kokuyorsun tazen açan gül gibi

Her tarafım boz bulanık sel gibi

Yıkıyorum kara gelin kurbanım

Her gün duysam senin tatlı sesini

Koklasaydım ıplık nefesini

Mevlâ'm kavuşturursun diye Yâsin'i

Okuyorum kara gelin kurbanım

Aman ha vazgeçme Gül Ahmet'inden

Çok memnun kız senin hürmetinden

Vallahi boynumu hep hasretinden

Büküyorum kara gelin kurbanım (Konaklı, 2007, s. 146-147)

4

SÖZÜN BELKİS'İM

Ne oldu bilemem deli gönlüme

Her yanımlı sardı hüznün Belkıs'ım

Sen koydun ateşi dertli sineme

Ömür boyu yakar közün Belkıs'ım
 Ne söylersen söyle bana müstehak
 İster güldür beni ister kavur yak
 Konuşmasan bile ara sıra bak
 Taze gelin gibi süzün Belkıs'ım
 ... (Konaklı, 2007, s. 155)

5

Gönül verdim selvi boylu geline
 Kurbanlar olayım tatlı diline
 Sarılasım gelir ince beline
 Kolum senden utanıyor sevdiğim (Konaklı, 2007, s. 164)

4.3.2.2.11. Âşık Kul Mustafa'nın Şiirlerinde Gelin

Asıl adı Mustafa Duzağadüşmez'dir. 1930 yılında Adana ilinin Yüreğir ilçesine bağlı Buruk Köyünde dünyaya gelir. Baba tarafından Farsak soyuna dayanır. İlkokulu Buruk'ta tamamlar. 1957 yılında eşi Zeliha ile evlenir. 7 çocuğu olur. Sesi güzel olan âşık iyi bir bozlak okuyucu ve pehlivandır. Maraşlı Âşık Hüseyin'in evlerine misafir olması sonucu âşıklıkla ilgili düşünceleri oluşur. Şeriatin güçlü olduğu bir ortamda büyüyen âşık, sazıyla şiir söylemenin günah karşılandığını belirtir. Badeli âşıktır. Buna rağmen sazıyla şiir okumak yerine sazsız şiirler okumuştur. (Kutlusoy, 2006, s. 10-25)

Şiirlerinde, sevgi, ilahi aşk, nasihat, kahramanlık, doğa gibi konulara yer verir. Çalışma konumuz olan gelin figürü Adanalı Gelin başlığıyla bir şiirine baştan sona konu olur. Sevdiğine duyduğu özlemi dile getiren âşık, Adanalı gelininin umutla bekleyişini ve sadakatini anlatır.

ADANALI GELİN

Adanalı gelin seni göresim geldi
 Âh çekip yollara bakanım vâh vâh
 Bu ay da gelmedi bunda gelecek
 Diyerek gözyaşı dökenim vâh vâh

Kına aldım eline vurmasın bilmez
 Sürme aldım gözüne sürmesin bilmez
 Zilli saat var ya kurmasın bilmez
 Horozun sesine kalkanım vâh vâh

Söyletmeyin bitmez derdim çok benim
 Sinem deldi yokluk denen ok benim
 Mobilgazım, gazocağım yok benim
 Pambuk çıbığın yakanım vâh vâh

Hasretlik babından haklı mı haklı
 Gelirken bıraktım yüzü duvaklı
 Eli kazmalı, sırtıçocuklu
 İki dönüm pambuk ekenim vâh vâh

İstanbul'dan kolay kolay gelinmez
 Aşk yarası iğneyinen delinmez
 Oje, gram golonyası bulunmaz
 Üzerinde duman kokanım vâh vâh

Söyler Kul Mustafa'm üşenmek bilmez
 Odam kuru hasır döşenmek bilmez
 Mahkemeye gitmez boşanmak bilmez
 Mezara kadar kahrımıçekenim vâh vâh (Kutlusoy, 2006, s. 126)

İki farklı şiirinde sadece bir dürtlükte kendine yer bulan gelin, bu kez gelin alma ve gelin indirme sahnesi ile karşımıza çıkar. Gelin inerden kırkım atılıp güreş tutulması örneği verilir. Yine gelinin evinden ayrılırken ağlaması devenin bozulasına benzetilir.

2

Der Mustafa her düğüne yeteriz
 Gelin inerkene kırkım atarız
 Köroğlu çalınır güreş tutarız
 Bizde böyle olur Köy düğünleri (Kutlusoy, 2006, s. 141)

3

Kapısında güle güle yazılı
 Gelinler bindirdin yanı guzulu
 Giden gelin hep bozulu bozulu
 İşin ziyan, kâr değil otobüs (Kutlusoy, 2006, s. 177)

4.3.2.2.12. Âşık Gaygılı'nın Şiirlerinde Gelin

1944 yılında Osmaniye ilinin Bahçe ilçesine bağlı Cumafakılı (Aslanlı mahallesi) köyünde dünyaya gelir. Asıl adı Ali Türk'tür. İlkokulunu Bahçe'de tamamlar. Çeşitli işlerde çalışan âşık, evlenme yaşı gelince sevdiği kız Zekiye ile kaçarak evlenir. Sekiz çocuğu olur. Âşıklığa 1965 yılında askerden gelince irticalen başlar. Saz çalmayı kendi kendine öğrenir. Mahlasını, “çok sıkıntı, yokluk çektim” diyerek seçtiğini belirtir. Şiirlerinde aşk, vatan, ölüm gurbet, doğa, dini, özlem gibi konularına sıklıkla yer verir. (Bilgici, 2018, s. 306-308)

Eşi Zekiye'ye yazdığı şiirin son dördlüğünde kendisine gelin olmazsa muradına erme diye beddua eder.

Dayak döner nasihattan olmazsan,
Arkama düşüp de bana gelmezsen,
Âşık Gaygılı'ya gelin olmazsan,
Dünyada murada erme Zekiye (Bilgici, 2018, s. 310)

Vatan konulu şiirlerinden olan Vatan Nasıl Kuruldu şiirinin bir dördlüğünde kendine yer bulur.

2
Biri ateş oldu biri köz oldu,
Biri poyraz oldu biri buz oldu,
Biri gelin oldu biri buz oldu,
Bu vatan bu devlet böyle kuruldu (Bilgici, 2018, s. 312)

Bahçe ilçesine duyduğu özlemi dile getirirken, gelinlik kız gibi salınmasına işaret edilir.

3
Ağustos ayında suyun buz gibi,
Dört mevsimin üçü baharsın Bahçe.
Salınırsın gelinlik bir kız gibi,
Eşi bulunmaz bir diyarsın Bahçe (Bilgici, 2018, s. 324)

4
Çit sürmekte öküzün inek başlısın,
İtaate avradın uzun saçlısın,
Kör, topal, gelin, kız, genç ile yaşlısın,
Çoluğun, çocuğun alayın özledim. (Bilgici, 2018, s. 360)

4.3.2.2.13. Diğer Âşıkların Şiirlerinde Gelin

Sabri Koz (1990)'un 1940'larda Çukurova derlenmiş türküler ve âşık deyişleri makalesinde yer verdiği Vetên Memiş'in hayatı hakkında bir bilgi bulunmamaktadır. Derleme yeri Bahçe-Çerçioğlu köyü gösterilmiştir. Bizde tez konumuz olan Çukurova halk kültüründe geline söylenen bu deyişi örnek olarak aldık.

VETEN MEMİŞ

Sabahınan seherinen
Sallanarak gezdi gelin
Yürüyüşü nazlı dostun
Ciğerimi ezdi gelin

Arap at yiğit bineği
Zülfün alletmiş tüneği
Görem dedim al yanağı
Düğmeleri çizdi gelin

Suya gider sarhp yalağa
Belinde keten beleği
Sandım bir cennet meleği
Gözlerini süzdü gelin

Veten memiş oğlan Vetên
Sevdana göz yaşı döken
Nedir koynundaki yatan
Gönlüm bir şey sezdi gelin (Koz, 1990, s.466)

Bahçe-Çerçioğlu köyünden bir derleme olup Kul Âşık hakkında bir bilgi bulunmamaktadır.

KUL ÂŞIK

Dayanılmaz aldı kahrile naza
Canım kurban olsun sürmeli göze
Has beyaz gül gibi açılmış taze
Bir kere göreyim düşünö gelin

Ne yaman kaçyon sevgilim benden

Yanmış deli gönül ayrılmaz senden

Ben seni sevmişem de canı candan

Ölsem de peşini bırakmam gelin (Koz, 1990, s.475)

Bahçe-Gökçayır köyünden bir derlemedir. Öksüz Oğlan'ın hayatı hakkında bilgi bulunmamaktadır. Yaşadığı yer ve hayatı hakkında tek bilgi tespit edilen şiirinin yazılış sebebini izah eden küçük bir hikâyedir. Şiire aşk sebebiyle başlamıştır. Âşık olduğu amcasının kızına kavuşamaması sebebiyle memleketi terk etmiştir. Adanalı bir zenginin amcasını zorla ikna ederek kızı aldığı hayatı ile ilgili kısa anlatılar arasında yer almaktadır (Yurt Ansiklopedisi, 1983, s. 3055)

ÖKSÜZ OĞLAN

Ela gözlü benli dilber

Melul mu oldun melul mu oldun

Evel benim idin nazlım

Elin m'oldun elin m'oldun

Ak kınalar yakınmışsın

Siyah sürme çekinmişsin

Elvan donadıkınmışsın

Yoksa dilber gelin m'oldun (Koz, 1990, s.489)

2

Ala gözlü benli dilber

Melil m'oldun mesti m'oldun

Gördün beni bürünürsün

Yoksa dostum gelin m'oldun (Kemal, 2015, s. 75)

-

Yürü bire yürü hay nazlı gelin

Solundan sağına dönemeyesin

Mevlâm aşk ateşin' sana da vere

Peşine düşeni kınamayasın

Sana diyom sana hey nazlı gelin

Methettiğin kadar güzel değilsin

Kadir Mevlâm sana belalar versin

Eller göçüp gide yurttan kalasın

Öksüz Ali'm hile var mı sözünde
 Gene koşarlanış benler yüzünde
 Yemen çöllerinde Mısır özünde
 Isfahan'dan öte Kürt'te kalasın (Kemal, 2015, s. 67)

3

Gezdiğin yer çayır çimen hoş ola
 Yattığın yer bir karaca taş ola
 Koynun dolu kucağın boş ola
 Bedduam da alkış ola ey gelin

Kedirden kendirden ola köyneğin
 Kaşyanda kan getire tırnağın
 Gide elden ele senin örneğin
 Bedduam da alkış ola ey gelin

Yayladan gele de sümbül satasın
 Kör ola da duldalardan tutasın
 Hasta ola yılın yılın yatasın
 (Bu) bedduam da alkış ola ey gelin

Ayak ucunda da yılanlar yata
 Hece taşlarında baykuşlar öte
 Günde yedi kere sıtmalar tuta
 Bedduam da alkış ola ey gelin

Bunu böyle söyler Öksüz Oğlan'cık
 Dalasın bacağından enikli kancık
 Top ola dizlerin kalın yılancık
 Bedduam da alkış ola ey gelin (Kemal, 2015, s. 69).

Bahçe-Bayındırlı köyünden bir derlemedir. Hasan Açık hakkında elimizde bir bilgi bulunamamaktadır.

Hasan Açık

Hürümüdür melek mi bilmeyom soyu

Yaseminden daha güzeldir boyu
Sana bir sualım var Kuşoluk suyu
Nazlı gelin gelip senden içtimi

Hasan hayran olam senin adına
Doyamadın lezzetine tadına
Son sualım Gölyeri'nin duduna
Nazlı gelin göçün ora çeşti mi(Koz,1990,s.494)

Yaşar Kemal'in Çukurova'da yapmış olduğu derlemelerde geçen Âşık Serbestî hakkında bir bilgi bulunmamaktadır.

Gelinlerin koyunları sağıyor
Gayri Kervankıran yeni doğuyor
Bak ki cemalinden nurlar yağıyor
Dostuma verecek narın var mıdır

Geliyor pınara testi elinde
Letafet var sümbülünde gülünde
Güzeller av avlar atlar belinde
Serbestî ah edip zârın var mıdır (Kemal, 2015, s. 96)

Dede Ünsal, Endel (Bugün Osmaniye'ye bağlı Koçyurdu köyü) 1330/1914 doğumlu. Köyünün ilkokulunu bitirmiş, 13 yaşında şiirler söylemeye başlamıştır.

Her gelip geçmeye gözüme çarpar
Söyler tatlı tatlı dili gelinin
Yüzüme misk ile amberler serper
Topacık kınalı eli gelinin

Türküler söylüyor bilmiyom naz mı
Yeşil baş ördek mi yahut kaz mı
Yüz bin kıvıltı altın verseler az mı
Burcu burcu kokar gülü gelinin

Aklım gider her görmeye yüzünü
Can alıcı sandım ala gözünü
Şekere benzettim tatlı sözünü

Oğul balı döker dili gelinin

Firkati çökeli yarıyor yürek
Sallansın bir dahi boyunu görek
Açılmıştır bakın güllerin' derek
Elvan kokar sağı solu gelinin

Yüzünü görenler oluyor deli
Gönül coştı çağlar sanki kar deli
Dede'm der ben oldum derdinden deli
Üstüme uzandı kolu gelinin (Kemal, 2015, s. 126)

Değerlendirme

Çukurovalı Âşıkların şiirinde, ilk olarak Türk edebiyatının en büyük temsilcilerinden ve âşık tarzı Türk şiirinin en güçlü temsilcilerinden olan Karacaoğlan'ın şiirlerinde gelini inceledik. Cunbur tarafından hazırlanan Karacaoğlan kitabından hareketle toplam 506 şiiri incelendik. Konumuz olan gelin, yer yer müstehcen ifadelerle karşımıza çıkar. Karacaoğlan'ın konu ettiği gelin, sağlığın, sadeliğin, masumiyetin, körpeliğin, devletin, istikbalin, hayatın, yaşama sevincinin, mutluluğun simgesi; gelecekle ilgili bütün umutların yegâne muhatabıdır. Şiirlerinde somut olarak karşımıza çıkan gelin, salına salına yürüyen, çeşme başında su dolduran, yeni evlenmiş kişidir.

Avşar boyundan olan Dadaloğlu şiirlerinde gelin Karacaoğlan'ın aksine karamsar bir havada anlatılır. Göçebe hayatın zorluklarına dayanamayan narin gelinin hasta olması, dul kalması gibi sorunlarıyla şiirlerde geçer.

Yörenin diğer âşıkları olan Âşık Deli Hâzım, Âşık İmamî, Arzu Bacı, Âşık Halil, Âşık Feymanî, Âşık Duran Şihlioğlu, Âşık Eyyûbi, Âşık Gül Ahmet Yiğit, Âşık Kul Mustafa, Âşık Gaygılı ve diğer âşıkların şiirlerinde geline yer verdik. Şüphesiz şiirlerde geçen gelin, güzelliği ile akılları başlardan alan, derde salan, kavuşmak için arzu edilen, taze, hoş, alımlı, bakımlı, bazen çocuk sahibidir. Kötü özelliklerinden neredeyse hiç bahsedilmez. Çünkü gelin için söylenecek kötü söz yoktur. O ulaşılması güç bir yerdedir.

4.3.3. Çukurova Manzum-Mensur Halk Edebiyatı Ürünlerinde Gelin

4.3.3.1. Çukurova Bilmecelerinde Gelin

İnsan hayatının her alanında söylenebilen bilmeceler, söyleyeni belli olmayan en eski türlerdendir. Nazım ve nesir karışık şekilde söylenebilen bu tür ile buldurmaca yöntemi kullanılır. Bilmece soran karşısındakini sınamak, merakta bırakmak amacı ile bilmeceler üretmiş ya da varolan bilmeceyi nesilden nesile aktarmıştır. Bekki, bilmecelerin “soru-cevap şeklinde kişilerin karşılıklı iletişimine ve onların topluma karışmalarına destek olurken diğer taraftan da içinde yaşadığı kültürün sözlü olarak kuşaktan kuşağa aktarılmasına yardım ettiğini belirtir.” (Bekki, 2013, s. 337)

Yukarıda da bahsettiğimiz bilmecelerde gelin, bir cevaba konu olmasının yanında daha çok soru içinde geçmektedir. Soruda gelinin, inceliği, güzelliği, giyimi-kuşamı, yediği-içtiği, duruşu, ev içindeki durumu vb. gibi özelliklerine benzetim yapılarak bilmece sorulduğu görülür. Çukurova bilmece örneklerine şekil olarak bakacak olursak, iki, üç, dört ve beş dizeli cevabı tek olan bilmecelerdir. Sadece 14 ve 17 numaralı bilmeceler nesir şeklinde ve tek cevaplıdır.

İki dizeli bilmeceler: 2, 3, 5,8, 16, 18, 19, 20 numaralı bilmecelerdir. Kafiye şeması, aa şeklindedir.

Üç dizeli bilmeceler: 1, 7, 9, 15 numaralı bilmecelerdir. Kafiye şeması, aaa şeklindedir, istisnası 1 numaralı bilmece, abc şeklindedir.

Dört dizeli bilmeceler: 4, 10, 11, 13 numaralı bilmecelerdir. Kafiye şeması, aaaa şeklindedir, istisnası 12 numaralı bilmece, abbb şeklindedir.

Beş dizeli bilmece ise 6 numaralı bilmecedir. Kafiye şeması, aaaxa şeklindedir.

1

Bir gelinim var

Mantosu yeşil

Entarisi kırmızı (Karpuz) (Tarçın, 2015, s. 465)

2

Benim bir gelinim var

Bir sürü çeyizi var (Lahana) (Tarçın, 2015, s. 483)

3

Gelin içinde

Saçı dışında (darı) (Aydın, 2016, s. 63)

4

Kırmızı renklidir

Direk üstündedir

Kırların gelinidir

Bilin bakalım nedir?

5

Kırmızı renklidir

O bir gelindir (gelincik) (Tarçın, 2015, s. 493)

6

Gelin ne yedi ne yedi

Seledeki sekiz yemeği

Komşudaki dokuz ekmeği

İki çalar bir meler

Dört tıkr tıkr yedi (oyun kellesi) (Tarçın, 2015, s. 560)

7

Uzun uzatırlar

Gelin gibi donatırlar

Uzun yola yollarlar (cenaze) (Tarçın, 2015, s. 566)

8

Benim bir gelinim var

Her gelenin ağzını öper (kaşık) (Tarçın, 2015, s. 600)

9

Benim bir gelinim var

Gidenin elini öper

Gelenin elini öper (ibrik) (Tarçın, 2015, s. 638)

10

Çın çını hamam

Kubbesi tamam

Ben bir gelin sevdim

Babasıimam (saat) (Tarçın, 2015, s. 645)

11

Tin tini hamam

Kubbesi tamam

Bir gelin aldım

Babası imam

12

Çit çit çimen

Cübbesi tamam

Ben bir gelin aldım

Babası imam

13

Çın çınlı hamam

Kubbesi tamam

Bir gelin aldım

Babası imam (saat) (Tarçın, 2015, s. 646)

14

Kapı arkasında süslü gelin (süpürge) (Tarçın, 2015, s. 650)

15

Benim bir gelinim var,

Gelenin elini öper

Gidenin elini öper (kapı kolu) (Tarçın, 2015, s. 669)

16

Dağa gider yalın gibi

Eve gelir gelin gibi (odun arabası) (Tarçın, 2015, s. 675)

17

Evden eve allı gelin (ateş) (Tarçın, 2015, s. 705)

18

Ağadan gelin aldım

Belayı satın aldım (nezle) (Tarçın, 2015, s. 717)

19

Altı mermer üstü mermer

İçinde bir gelin oynar (dil, damak) (Tarçın, 2015, s. 732)

20

Benim bir gelinim var

Gelenin gidenin elini öper (havlu) (Bilgici, 2018, s. 244)

4.3.3.2. Çukurova Atasözleri ve Deyimlerinde Gelin

İnsanların deneyimleri sonucu ortaya çıkan atasözleri, bir toplumun psikolojik, kültürel ve inanç sistemi açısından bakışını yansıtır. Bu sebeple yıllardır süregelen

atasözleri söyleyeni unutulmuş anonim halk edebiyatı ürünüdür. Manzum veya mensur şekilde yazılan atasözleri her konuda söylenebilmektedir. Hayatın her an ve alanında tecrübe sahibi kimseler tarafından söylenebilmektedir.

Aksoy, ulusal varlık olarak kabul ettiği atasözlerini, Allah ve peygamber sözleri gibi ruha işleyen etkisi ve gücünden bahseder. Bir ulusun ortak düşünüş ve tutumunu ifade eden atasözleri, şekil olarak kısa ve özlüdür. Klişeleşmiş söz kalıpları da denilebilir. (1988, s. 132)

Çalışma konumuz olan gelin, atasözleri içinde karşımıza şu şekilde çıkar:

- Gelin-kız kıyaslamasına tabii tutularak,
- Gelin giderken sonunun nasıl olacağını bilememesi,
- Gelin gidilen evin zorlukları, gelinin beklentileri
- Gelin-kaynana ilişkisi
- Gelinden beklentiler

1

Gelini bindirmişler deveye, görelim kısmet nereye (Yılmaz, 2005, s. 366)

2

Koca kızı gelin edip eşeğe bindirmişler, buna da şükür, demiş (Yılmaz, 2005, s. 370)

3

Komşunun tavuğu komşuya kaz, komşunun gelini komşuya kız görünürmüş (Yılmaz, 2005, s. 371)

4

Oğlan olduğu yere, gelin geldiği yere (Yılmaz, 2005, s. 371)

5

Sarımsağı gelin etmişler, senesine varana kadar kokmamış (K10, K11, K12, K22, K23)

6

Sac alışana kadar hamur, gelin alışana kadar ömür biter (Yılmaz, 2005, s. 374)

7

Yerine düşmeyen gelin yerinir gezer, boyuna biçilmeyen asbab sürünür gezer (Yılmaz, 2005, s. 377)

8

Kızım sana söylüyorum gelinim sen anla (K30, K31, K32, K44)

9

Kaldık çocuk eline, minnet eyle geline (Yolcu, 2008, s. 238)

10

Oynamasını bilmeyen gelin yerim dar dermiş (Yolcu, 2008, s. 240)

11

Güz güneşinde kızım, yaz güneşinde gelinim yansın (Karakaş, 2005, s. 231)

12

Kaldın oğul eline, minnet eyle geline (Karakaş, 2005, s. 234)

13

Geline oyna demisler yerim dar demis, yerini bosaltmışlar yenim dar demiş
(Kök, 2006, s. 180)

14

Gelin halı getirdi; kendi serdi, kendi oturdu (Uğurlu, 2010, s. 171)

15

Gelin kalktı, köyü yıktı (K25, K26, K27, K50, K51)

16

Kaldık oğul eline mudara et geline (K1, K5, K9, K19)

17

Kaynana geline hoş varmaz (Uğurlu, 2010, s. 172)

18

Gelini gelin iken görme, beşik arkasında gör (Üzelgök, 2008, s. 181)

19

Kızı kız iken görme, gelin iken gör

Gelini gelin iken görme, beşik ardında gör (Üzelgök, 2008, s. 182)

20

Yerine düşmeyen gelin yerine yerine; boyuna düşmeyen elbise sürüne sürüne
eskir (Gerek, 2012, s. 257)

21

Gelin binmiş ata, kör gısmet nereye (K15, K16, K17, K38, K39)

22

Gelin atan binmiş, ya nasip demiş (K26, K27, K35, K36, K37, K40, K41)

23

Gızı gıziken görme, geliniken gör (K12, K13, K22, K23, K24)

24

Gızım güz güneşinde, gelinim bahar güneşinde yansın (K50, K51, K52, K59)

25

Gelin eşşikde, oğlan beşşikde. (Öğer, 2003, s. 262)

26

Sana söyledim kızım, gelinim sen anla. (Öğer, 2003, s. 266)

27

Gelin geldi de kele kele demesi kaldı. (Doğaner, 2013, s. 545)

28

Sevilmedik gelinin gerdanı altı karış (Şimşek, 2010, s. 85)

29

Gelin dudaktan, odun budaktan yarılr. (Gökşen-Doruk, 2020, s. 165)

30

Gelin kaynana toprağına çekermiş (K13, K14, K15, K20, K21)

Deyimleri atasözlerinden tamamen ayırmak mümkün olmadığı gibi, deyimler kalıplaşmış söz öbeğı olarak bilinir. Atasözleri kadar uzun, cümle halinde veya nazım şeklinde örneklerine rastlamadığımız deyimlerde çalışma konumuz olan gelin, gerçek anlamıyla günlük hayat içinde yaptıkları ve yaşadıklarıyla karşımıza çıkar. Deyimler genellikle gerçek anlamından sıyrılmış yeni bir anlam kazanmış söz öbekleridir. Ancak “gelin” de böyle bir durum söz konusu değildir.

1

Gelin halına göre salın (K5, K6, K7, K8, K11, K12)

2

Gelin etti kertiş kaptı. (Yılmaz, 2005, s. 398)

3

Gelin attı karga kaptı: Bir taraftan pişirilirken bir taraftan yendi (K20, K21, K22, K35, K36)

4

Gelin arık, kız buruk, kocanın ...şığı yarık: Evde herkes hasta kimse iş görecektür durumda değil anlamında kullanılır (K40, K41, K42, K48)

5

Gazı goz gelini kız anlamak: Her şeyi yanlış anlamak (Gerek, 2012, s. 264)

6

Çüğünü düşmek: Düğün günü belli olan gelinlik kızın baba evinde songünlerinde hüznlenmesi, çok düşünmek (Savur, 2010, s. 351)

7

Kız çıkarmak: Kız gelin etmek (K15, K16, K17, K36, K37)

8

Kız vermek: Bir ailenin kızını bir başka aileye gelin vermek (K45, K46, K47, K50, K52)

9

Kız vermek: Kendi kızını bir aileye gelin olarak vermek (Togay, 2017, s. 138)

10

Gelin gibi süzölmek (Aydın, 2016, s. 269)

11

Yeni gelinin şey tuttuğu gibi (Aydın, 2016, s. 274)

Değerlendirme

Çukurova manzum-mensur halk edebiyatı ürünlerinden olan bilmece, atasözü ve deyimlerde gelini inceledik. “Oynamayı bilmeyen gelin yer dar diyip” nazlanırken, bir yandan da “gelin kalktı köyü yıktı” şeklinde iğlenemelere maruz kalmaktadır. Ata binen gelin nasibine gideceğinin farkındadır. Kızım sana söylüyorum gelinim sen anla atasözü ile gelinin kızına göre biraz daha uzak/el olduğu mesajını veren kaynanaların kullandığı sözdür. Aslında çok şey söylenmek isteyip kısa ve öz anlatımıyla verilen deyimlerde de gelinin özelliklerinden hareketle kurulan deyimlere yer verdik

SONUÇ

İnsan hayatının önemli geçiş dönemleri bulunmaktadır. Bunlar doğum-evlilik-ölümdür. Doğum ve ölüm tüm canlıların istekleri dışında gerçekleşmesi kesin bir durumdur. Ancak evlilik dönemi kişinin hür iradesi doğrultusunda gerçekleşir.

Evliliğin gerçekleşebilmesi için gelin ve damadın başrolde olup evliliğin gereklerini yerine getirmeleri gerekmektedir. Biz bu gereklerden çok evliliğin olmazsa olmazı gelini inceledik. Gelin en genel tanımı ile “evlenecek olan kız” olarak karşımıza çıkmaktadır. Gelinin seçilmesinden, görücülük, kız isteme, gelinlik, nişan, çeyiz, gelin kınası, gelin alma, gelin süsleme, gelin indirme, duvak mevlidi, gelinin aile içindeki statüsüne kadar birçok açıdan incelemelerde bulunduk. Gelin üzerinden yapılan pek çok uygulamanın/kutlamanın varlığı çalışmamızın gerekliliğini bir kez daha ortaya çıkardı.

Çukurova Halk Kültüründe Gelin başlığı altında başta araştırma alanımız olan Çukurova’nın tarihi, coğrafi özellikleri, nüfusu ve ekonomisi, sosyo- kültürel yapıları hakkında genel bilgiler verilmiştir. Bu bilgiler ışığında göç alan bir bölge olan Çukurovada kültürel farklılıkların bir arada uyum içinde yaşadığı sonucuna varmaktayız. Şöyleki konumuz olan gelin, birçok coğrafyadan, kültürden gelen insana ev sahipliği yapan Çukurova’da çeşitlenmeye çok girmeden ortak bir gelenek halini almıştır. Biz de bu ortak gelenek haline gelen gelini inceledik. Yaptığımız görüşmeler sonucu gelinlik kavramının evlilik/düğünle biten bir süreç olmayıp evlilik/düğün sonrasında da devam ettiğini görmekteyiz. Gelinin seçilmesinde önceleri gelin alacak kaynananın isteği/seçimi önemliyken zamanla bu durum yerini damat adayının seçimine bırakır. Hatta daha çok gelin ve damat adayının görüşüp anlaşması sonucu evliliğin gerçekleştiği de görülür. Gelin-kız gezmeye giden aile büyüklerinin hediyesiz gitmemesi dikkat çekicidir. Gelin olarak alacakları kıza çeyizini tamamlayıcı hediye ya da ziynet eşyası aldıkları görülür.

Adanmışlığın sembolü kına yakma geleneği geline düğünden önceki gece yakılır. Eskiden kadınlar arası eğlence olarak düzenlenen bu gece günümüzde kadınlı erkekli bir eğlence şekline bürünmüştür. Tam yaygınlaşmasa da düğün içinde bir bölüm şeklinde kına yakma töreni yapıldığı da görülmektedir. Kına yakılırken ağlayan gelinin merhametli olacağına inancı devam ederken, gelinin giydiği kırmızı elbise şekil değiştirmiştir. Gelinin eline kına yakan kişinin ahlaklı, evli, çocuk sahibi vs. gibi özellikleri taşınması istenir. Güncelliğini koruyan bir diğer anane ise kaynananın gelinin eline madeni para/altın katmasıdır.

Evliliğin başkarakteri olan geline verilen önem onun hazırlanması sürecinde de görülür. Gelinin hazırlanmasında yardımcı kadınların çokluğu bunun bir göstergesidir. Düğün kalabalığı içinde en dikkat çeken kişinin gelin olması düşüncesinden hareketle gerekli süslemeler yapılmaktadır. Çukurova yöresinde göynek, şalvar, üç etek (henter), zıbın ve başlıktan oluşan elbise giyen gelin, günümüzde beyaz uzun bir elbise üstüne duvakla tamamlanan gelinlik giymektedir. Geçmişte giyilen özellikle kırmızı renkli elbisenin zamanla yerini beyaz gelinliğe bıraktığı görülür. Beyaz gelinliğin üstüne bağlanan kırmızı kuşak bu ananın günümüze ulaştığının bir sembolü sayılır. Bütün bu hazırlık baba evinden koca evine giderken sultanlar gibi taşınmak istenmesindendir. Bütün genç kızların olmak istediği yerde olan geline imrenilerek hatta kıskançlıkla bakılır.

Baba evinden koca evine gitmek için hazırlanan gelin, evden çıkarken aile fertleriyle vedalaşmadan kuşağı bağlanır. Bakireliğin sembolü kırmızı kuşak ağabey/baba/kuzen tarafından bağlanır. Vedalaşma bittikten sonra yine kuşağı bağlayan kişi al duvak ile gelinin yüzünü örter evden çıkarır. Eskiden süslenmiş ata bindirilen gelin günümüzde süslenmiş motorlu taşıta bindirilerek düğün yerine götürülür. Uğursuzluk getireceği inancıyla gelin almaya gidilen yoldan dönülmez. Gelin indirilirken üzerine buğday, şeker, arpa, bozuk para atılır. Amaç gelinin yeni evine bereket getirmesidir. Gelin hemen arabadan inmez. Üzengilik adı altında kayınbabasından tarla, inek, para gibi şeyler ister. Evine girmeden önce kırdırılan bardak kötü ruhları kovmayı amaçlar. Yine evin duvarına çivi çaktırma birlikteliğin sağlam olması inancına dayanır. Yeni evli çiftte şans, bereket ve aydınlık getirmesi amaçlanan bu pratikler büyüsel niteliktedir.

Damadın geline düğün eğlencesi sonra taktığı/verdiği hediye olarak bilinen yüz görümlüğü günümüzde de uygulanmaktadır. Bu hediye çeşitli ziynet eşyası olabilmektedir.

Düğünün ertesi günü yakın akrabaların katıldığı sadece kadınlar arası yapılan tören olan duvak mevlidi günümüzde balayı tatili sebebiyle düğünden bir hafta sonra yapılmaktadır. Yeni evli çiftin mutlu, huzurlu bir yaşamları olsun diye duaların okunduğu mevlitte gelin misafirlerin ortasına dizleri üstüne oturur. Yüzü duvağıyla örtülü olan gelin dua bitiminde misafirlere şerbet ikram eder. Misafirleri uğurlarken yazma hediye eder.

Duvak mevlidi sonrası gelin evi görme merasiminde, yardımlaşma, yeni evlenenlere destek sağlamak düşüncesiyle hediye alınır. Gelin evine gelen misafirlere

eyizini gösterir, evini gezdilir, ikramda bulunur. Düğün süreci boyunca gelinin baba evinden koca evine geçişini bir statüden başka bir statüye geçiş olarak nitelendirmek mümkündür. Artık gelin olma durumu düğün töreni ile tescillenmiştir.

Tüm bu gelin alma sürecinden düğün merasimine kadar geçen srenin günümüzde eskisine nazaran kısaldığını görmekteyiz. Eskiden bir haftaya veya üç güne yayılan düğün töreninin günümüzde bir veya kına gecesi ile iki günde yapıldığı görülür. Bunun sebebi kanaatimizce teknolojik gelişmelerin hızlanmasına bağlı olarak mesafelerin kısalması, insanların iş yükünün fazla olması, evlenecek çiftlerin önceden pek çok şeyi hazırlamalarıdır.

Gelin artık yeni evinde kaynanasından sonra gelen ikinci önemli kişidir. Kaynanası yokken ev işi, yemek hazırlama, çocuklara bakma gibi bütün ev yükü gelindedir. Yeni gelinin kayınbabası karşısında konuşmaması, oturmaması günümüzde pek görülmese de eskiler bu durumun daha yerinde olduğu görüşündedir. Evin büyüğüne saygı, zamanı gelince kendisine duyulacak saygının emaresidir. Çünkü evin annesine duyulan saygı ve sevgi zamanı gelince anne olacak olan geline de duyulacağından şüphe götürmez. Yeni evine alışma sürecinde sürekli kaynana gözetiminde olan gelinin her zaman bakımlı, süslü, edepli olması beklenir. Gözlerinden sakındıkları, geleceklerinin yegâne umudu olan gelini bir başına bırakmazlar. Bir yere gidecek olursa tek gönderilmez. .

Yaptığımız tespitler sonucunda görülüyor ki Dede Korkut hikâyelerinden günümüze değişmeyen tek şey ideal eş ve anne kadın tipi diyebiliriz. İdeal eş arayışındaki damadın ve ailesinin bu süreçte izlediği yol önemlidir. Gelin olacak kızın seçilmesinde dikkat edilen noktalar; kızın tavrı, tutumu, misafir ağırlaması, soyuna varana kadar incelenir. Çünkü gelin yeni bir ocağın kurulması için en önemli unsurdur. Soyun devamını sağlayan ve zamanı gelince kendinden bir soy oluşturacak güce sahiptir.

Aileyi kuracak olan gelinin en önde gitmesi, en dikkat çeken kişi olması, tüm gözlerin onun üstünde olması ona verilen değerin göstergesidir. Çünkü gelin olacak kız bir zaman evin kızı, ablası, kız kardeşi iken bir zaman sonra başka bir evin annesi, yengesı, nenesı olacaktır. Yani gelin başlı başına pek çok kişinin hayatına dokunup onları eğitme, etkileme, yönlendirme gücüne sahiptir. Bir evin içinde çocuğu doğuran, onu besleyip büyüten, ilk eğitimi veren, evi çekip eviren kadın olduğuna göre, bir evde doğal olarak ondan etkilisi zaten olamaz. Fert ve toplum hayatına etkisine baktığımızda, gelin kadar fonksiyonel, gelin kadar toplum üzerinde etkisi olan ikinci bir kişi yoktur.

Çünkü her gelin bir anne adayı veya annedir. Bu yüzden fert ve toplum gelinlerin avuçlarında ya büyür ya da küçülür ve zamanla yok olur.

İncelediğimiz bütün türlerde geline bu kadar sık rastlamamızdaki sebep şüphesiz gelinin önemsenmesidir. Gelin girmeyen ev olduğu düşünülmez. Çünkü her anne zamanında bir gelindir, her kız zamanı gelince gelin olacaktır. Her ne kadar yeni gelin kaynanası tarafından ötelense de aslında ona yüklediği anlam çok önemlidir. Yeni gelin soyunun, torunlarının yegâne koruyucusu, temsilcisidir. Bu sebeple gelin-kaynana atışması gibi görülen bazı durumlar aslında kaynananın gelinine, geleneği öğretme amacı taşımaktadır. Yine incelediğimiz hiçbir türde gelin kötü özelliği ile anılmaz. Kötü özellikleri ile akıllara gelmeyecek kadar içimizden olan gelin, herkesin annesine olan düşkünlüğünü, her annenin de bir gelin olduğunu hatırlatır bizlere. Gelinin, hayatına dokunduğu yön verdiği kişi sadece kendi evladı olarak kalmayıp karıştığı toplumu da etkiler. Bu sebeple toplulukları etkileme gücünü elinde bulunduran gelin, toplumun en küçük yapısı olan aile kurumunun temel direğidir.

Çalışmamızın sonucu gösteriyor ki yaptığımız araştırma Çukurova bölgesinin yerlileri ve göçle gelenler arasında yakalanan uyum sonucu konumuz olan gelinin varyantlaşmadığıdır. Zannımızca gelin pek çok kültürde bizim ulaştığımız sonuç gibi, değerli, el üstünde tutulan, ahlaklı, edepi, soyun devamını sağlayan karakterdir. Farklı kültürlerin birleşimi sonucu geline yüklenen anlamın değişmemesi bizi bu sonuca götürmektedir.

Yaptığımız bu çalışma çerçevesinden bakacak olursak Çukurova bölgesi sözlü ve yazılı eserlerde *gelin* incelemek kadar sık konu edinmiştir. Biz halk kültüründe geline bakış açısını incelerken sözlü ve yazılı kaynaklardan örneklerle geline biçilen değeri göstermeye çalıştık ancak ayrı bir çalışmaya konu edinecek kadar çok örneği bulunduğunu belirtmek isteriz. Hemen her türde gelin kaynana atışmasının geçmesi, başka bir inceleme konusu olmaya adaydır.

KAYNAKÇA

Yazılı Kaynaklar

- Aba, V. (Haz.) (2006). *Osmaniye şâir ve âşıkları antolojisi*. Osmaniye: T.C.Osmaniye Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Kültür Eserleri-1
- Açar, Y. (2014). TRT Türk Halk müziği repertuarında bulunan kına türkülerinin, makam dizileri, usûl ve güfte yönünden analizi. Yüksek lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Akalın Ş. H. (2012). *Yazım kılavuzu*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Akalın, L. S. (1954). *Erzurum bilmeceleri*. İstanbul: Erzurum Lisesi Folklor Kolu.
- Akalın, L. S. (1972). *Türk manileri*. İstanbul: Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Kültür Yayınları.
- Akalın, Ş. H. (2011). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Akar, Ö. (2006). Türk masallarında kadın figürü üzerine bir inceleme. Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Akkaya, N. (2010). Âşık tarzı şiir geleneğinde halk eğitimi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*. 27. 88-100.
- Akkuş Mutlu, S. (2019). Çivi yazılı kaynaklar ve arkeolojik bulgular ışığında Tanrı düğünleri ve kültürümüzle benzerlikleri. *Gelin kitabı*. (Edt. Emine Gürsoy Nakali, Aysel Güneş). İstanbul: Kitabevi. 5-24
- Aksoy, Ö. A. (1988). Atasözleri-deyimler sözlüğü. Ankara: TDK. 131-166
- Alan, H. (2016). “Konar-göçer ile yerleşik hayat bağlamında Kutadgu Bilig’de kadın ve aile. *Yusuf Has Hâcib’in Doğumunun 1000. Yılında Kutadgu Bilig Türk Dünya Görüşünün Şâheseri Uluslararası Sempozyumu Bildiriler*. İstanbul: Şen Yıldız. 428-458.
- Albayrak, N. (1993). Dadaloğlu. *TDV İslam ansiklopedisi*. (C.8. 397-398). İstanbul.
- Albayrak, N. (2001). Karacaoğlu. *TDV İslam ansiklopedisi*. (C.24. 377-379). İstanbul.
- Albayrak, N. (2007). Pir Sultan Abdal. *TDV İslam ansiklopedisi*. (C.34. 277-278) İstanbul.
- Albayrak, N. (2010). *Ansiklopedik Halk edebiyatı sözlüğü*. İstanbul: Kapı. 200
- Albayrak, N. (2012). Türkü. *TDV İslam ansiklopedisi*. (C.41. 611-612). İstanbul.
- Albayrak, N. (2016). Mahzuni Şerif. *TDV İslam ansiklopedisi*. (C.Ek-2. 181). İstanbul.

- Alperen, A. (1996). Folklor ve Edebiyatın unutulmuş unsuru: Bilmeceler. Milli Folklor. 4. 31-32: 117-125.
- Alptekin, A. B. (1981). Bir Silifke masalı: Ayı ile Kız. *Türk Folkloru*, 2 (22). Mayıs. 29.
- Alptekin, A. B. (2002). *Taşeli masalları*. Ankara: Akçağ.
- Alptekin, A. B. (2009). Ceyhun'dan Ceyhan'a evlenme ile ilgili bazı kavramlar (kalın, saç, okuntu, aşırme, toy) üzerine. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*. 39. 307-321.
- Alptekin, A. B. (2013). *Halk hikâyelerinin motif yapısı*. Ankara: Akçağ.
- Alptekin, A. B. (2011). *Halk Bilimi Araştırmaları*. Ankara: Akçağ.
- Altun, I. (2003). Kocaeli-Kandıra Türkmenlerinde geçiş dönemleri. Doktora tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Altuntaş, Ö. (2017). Bekir İşlek'in âşık Karayiğit Osman'dan derlediği (Balbörek, Ahmet Bey ve Güheri, Ali Paşa, Âşık Garip, Deli Boran, Gündeşlioğlu) hikâyeler üzerine bir inceleme. Yüksek lisans tezi, Ahi Evran Üniversitesi, Kırşehir.
- Arat, R. R. (1947). *Kutadgu Bilig I*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Arı, B. (1998). Adana'da geçmişten bugüne âşıklık geleneği (Karacaoğlu-1966). Doktora tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Arı, B. (2010). "Dede Korkut Hikâyelerinde kadın ve çocuk eğitimi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. C. 7, 14. 275-284.
- Artun, E. (2013). Çukurova yerel fıkra tiplerinin Türk fıkra anlatma geleneğindeki yeri. *VIII. Milletlerarası Türkoloji Kongresi*. 30 Eylül-4 Ekim. İstanbul
- Artun, E. (1996). *Günümüzde Adana âşıklık geleneği ve âşık Feymani*. Adana: Adana Valiliği İl Kültür Müdürlüğü.
- Artun, E. (2000). Adana'da mani söyleme geleneği. http://www.turkoloji.cukurova.edu.tr/HALKBILIM/artun_adana_manipdf
- Artun, E. (2007). Türk Halk kültüründe mani söyleme geleneği, manilerin iletişim boyutu ve işlevselliği. *IV. Uluslararası Türk Medeniyetlerinde Sözlü Kültür Geleneği (Türk Dünyasında Maniler) Sempozyumu Bildirileri*. Muğla: Fethiye Belediyesi Kültür.
- Artun, E. (2008). Çukurova ağıt söyleme geleneğinde ölüm dışı söylenen ağıtlar. http://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/artun_olum_disi_agitlar.pdf

- Artun, E. (2011). Çukurova ağıt söyleme geleneğinde “Gelin göçürme Ağıtları”.http://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/erman_artun_agit_soyleme_geleneği_gelin_gocurme.pdf 23.08.2019
- Artun, E. (2011). Çukurova halk kültüründe yerel fıkra tipi: Abdal fıkraları. *Folklor/edebiyat*, C.17, 67, 9-26
- Artun, E. (2015). Çukurovalı Âşık İmamî’nin ölüm dışı öğütlemeli-kargışlamalı ağıtları. *Elginkan Vakfı Türk Dili ve Edebiyatı Kurultayı 2*. İstanbul.
- Artun, E.(1996). Çukurova Âşıklık geleneğinde Âşık Halil. *İçel Kültürü*, Y.10, 46, Temmuz. İçel, 711-723.
- Ataman, S. Y. (1992). *Eski Türk Düğünleri ve Evlenme Ritleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Ateş, N. (2018). Huzurkent’in (Mersin) beşeri ve ekonomik coğrafyası. Yüksek lisans tezi, Fırat üniversitesi, Elazığ.
- Avşar, Z. (2017). *Revânî Dîvânı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Aydemir, A. (2013). Türk dünyasında bazı düğün terimleri ve ‘al duvak’ geleneği üzerine. *Turkish Studies*, 619-625.
- Aydın, A. T. (2016). Osmaniye Düziçili Âşık Mustafa Çabuk’tan derlenen Koroğlu türkölü hikâyeleri. Yüksek lisans Tezi, Ahi Evran Üniversitesi, Kırşehir.
- Aydın, D. (2016). Mersin ili Erdemli ilçesi (merkez) folkloru. Yüksek lisans tezi, Uşak Üniversitesi, Uşak.
- Ayverdi, İ. (2006). *Misalli büyük Türkçe sözlük (Kubbealtı Lugatı)*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.
- Baki Nalcıoğlu, Z. S. (2018). Bekir ŞİŞMAN. Türk kültüründe evlilik (Geleneğin son yüz yılı – Samsun örneği). *Milli Folklor*. 117. 145-147.
- Başçetinçelik, A. (1998). Adana halk kültüründe doğum-evlenme-ölüm. Yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Başçetinçelik, A. (2009). *Adana Halk kültüründe doğum-evlenme-ölüm*. Adana: Altın Koza. Ulusoy Ofset. 50.
- Başgöz, İ. (1999). *Türk Halkının Bilmeceleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Bekki, S. (2004). *Baş Yastıkta Göz Yolda-Sivas Türküleri*. İstanbul: Kitabevi
- Bekki, S. (2013). *Bilmeceler, tabu ve gizli diller üzerine*. Muzaffer Akkuş Armağanı, Haz. Mücahit Akkuş ve Fatih Dinçer. Konya: Kömen. 337-347
- Berker, Ç. (2018). Mersin’de ağıt söyleme geleneği ve Mersin ağıt örnekleri. Yüksek lisans tezi, Mersin Üniversitesi, Mersin.

- Besnek, F. (2017). Osmaniye turizm coğrafyası. Yüksek lisans tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Kahramanmaraş.
- Bilge, K. R. (2001). *Maniler*, (Haz. Ata Çatıkkaş). İstanbul: MEB Yayınları.
- Bilgici, U. (2018). Bahçe Halk kültürü üzerine bir araştırma. Yüksek lisans Tezi, Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, Osmaniye.
- Bor, A., Çağdaş, M. (2012). Konya'ya ait geleneksel ve çağdaş gelinliklerin fotoğraflardan incelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (32), 409-428.
- Boratav, P. N. (2013). *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*. Ankara: Bilgesu.
- Bozkurt, İ. (2001). Salnamelerde Mersin. Yüksek lisans tezi, Mersin Üniversitesi, Mersin.
- Bozlak, Ü. G. (2007). Erdemli masalları. Yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Büyük Larousse, 13 (1986-89). İstanbul: İnterpress Basın ve Yayıncılık. 6696.
- Büyük Lûgat ve Ansiklopedi (1971). C. 5. 72. İstanbul: Meydan.
- Caferoğlu, A. (1968). *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*. İstanbul: TDK.
- Cücenoglu, T. (2006). *Toplu Oyunları 3*. İstanbul: TEM Yapım.
- Çağbayır, Y. (2007). *Ötüken Türkçe Sözlük*, (C. 2. 1674). İstanbul: Ötüken.
- Çağım, Z. (1999). Adana yöresi Avşar ağıtları ve bu ağıtların Adana âşıklık geleneğine etkisi. Doktora tezi. Çukurova Üniversitesi. Adana.
- Çanak, E. (2013). Cumhuriyet dönemi tarihi, sosyal, siyasal ve ekonomik yönüyle Seyhan (Adana) şehri (1923-1956). C. I-II. Doktora tezi, Celal Bayar Üniversitesi, Manisa.
- Çek Cansız, S. (2011). Ninnilere bağlam merkezli bir yaklaşım. *Turkish Studies-Volume 6/4, Fall*, 62-75.
- Çelik, A. (1994). Trabzon yöresi ağıtları. *Milli Folklor*. 23, Güz, 18-23.
- Çelik, A. (1994). Trabzon, Bakü, Merv, Kızıl-Orda, Sambul, Gagauz düğünlerinde gelin-güvey motifi. *Milli Folklor*. 24. 20-28.
- Çelik, A. (2005). *Manilerimiz ve Trabzon Manileri*. Ankara: Akçağ.
- Çetindağ Süme, G. (2014). Elazığ-Urfa-Kerkük ve Azerbaycan kültür köprüsünde ortak bir unsur: Türküler. *Akra kültür sanat ve edebiyat dergisi*. Y.2, 3, 79-100
- Çıblak Çoşkun, N. (2013). Türk ninnilerine işlevsel yaklaşım. *Turkish Studies-Volume 8/4, Spring*, 499-513.

- Çıblak, N. (1995). İçel efsaneleri üzerine bir inceleme. Yüksek lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Çınar, S. (2008). Yirminci yüzyılın ikinci yarısında Türkiye’de kadın âşıklar. Doktora tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Çiftioğlu Çabuk, A. (2017). Türk kültüründe gelin süsleme ve süsleme ustaları. *Milli Folklor*. 113. 54-68
- Çobanoğlu, Ö. (2015). Türk Dünyası Epik Destan Geleneği. Ankara: Akçağ.
- Çopuroğlu, K. (1998). Yukarı Çukurova âşıklık geleneği ve âşık Eyyûbî. Yüksek lisans tezi, Fırat Üniversitesi, Elazığ.
- Dağabakan, F. Ö. (2011). Dillerde cinsiyet Almanca ve Türkçede cinsiyet kavramları, *A.Ü.Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED]* 46, Erzurum. 281-300.
- Deger, Z. İ. (2015). Mersin fıkralarının bağlam merkezli halkbilimi kuramları açısından incelenmesi. Yüksek lisans tezi, Mersin Üniversitesi, Mersin.
- Demiray, M. G. (1963). Bir Çukurova Masalı: Muradına Eren Kızla Bey Oğlu. *Türk Folklor Araştırmalar*. 8 (169). Ağustos. 3157-3158.
- Demirci, M. (2016). Osmaniye, Düziçi, Gökçayır Âşıklarından Âşık (Mehmet) Ova ve Ondan derlenen Deli Boran Hikâyesi üzerine. *Çukurova Araştırmaları Dergisi*. C.2. 1. 79-107.
- Demren, Ö. (2019). Sözlü kültürümüzde Sivas düğün türküleri. *Gelin kitabı*. (Edt. Emine Gürsoy Naskali, Aysel Güneş). İstanbul: Kitabevi. 291-334
- Dizdaroğlu, H. (1969). *Halk Şiirinde Türler*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Doğan, İ. (2009). *Dünden bugüne Türk ailesi sosyolojik bir değerlendirme*. Ankara: AKM.
- Doğaner, A. (2006). Osmaniye yöresinde yaşayan Ulaşlı Türkmenlerinin geçiş dönemleri. Yüksek Lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Doğaner, A. (2013). Çukurova bölgesi konargöçerlerinde halk kültürü ve halk edebiyatı. Doktora tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Dönmez, M. (2019). Kazan Tatar düğün türküleri üzerine bir inceleme. Yüksek lisans tezi. Gaziantep Üniversitesi. Gaziantep
- Dönmez, Z. (2012). XVI. yüzyıl Adana Sancağı’nda konar-göçer nüfus ve yerleşimi:1519-1572. Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Dursun, A. (2016). Geleneğin izinde kültür değişimleri ve dönüşmeleri: mezuniyet kınası örneği. *Uluslararası Söz, Sanat, Sağlık Sempozyumu*. 317-326.

- Düzgün, D. (1997). Âşık Yaşar Reyhanî hayatı, sanatı ve şiirlerinden seçmeler. <http://www.erkurumkulturturizm.gov.tr/Eklenti/52685,dilaver-duzgun-asik-yasar-reyhani-hayati-sanati-ve-siir-.pdf?0>
- Ege, İ. (2001). Tufanbeyli havzası ve yakın çevresinin (Adana) jeomorfolojisi. Yüksek lisans tezi, Fırat Üniversitesi, Elazığ.
- Eker, G. Ö. (1998). Türk kültürü içinde geleneksel Bolu evlenme âdetlerinin yeri. *Milli Folklor*. 40. Ankara.
- Ekici, M. (2000). Dede Korkut Kitabı'nda kadın tipleri. *Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni*, Ankara: 19-21 Ekim 1999: Bildiriler – Yay. Haz.: Alev Kâhya-Birgül, Aysu Şimşek-Canpolat- Ankara, AYK Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı. 123-138.
- Elçin, Ş. (1987). *Âşık Ömer*. Ankara: Kültür Turizm Bakanlığı.
- Elçin, Ş. (1989). *Türk bilmeceleeri*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Emgilli, F. (2004). Mersin mübadilleri. Yüksek lisans tezi, Mersin Üniversitesi, Mersin.
- Erdoğan, İ. (2016). Divanu Lugati't-Türk'te kadın ile ilgili kavramlar. *Dini Araştırmalar Dergisi, Kadın Özel Sayısı*. 197-207.
- Eren, H. (1999). *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*. Ankara: Büro.
- Ergin, M. (2013). *Orhun Abideleri*. Ankara: Bogaziçi.
- Ergin, M. (2018). *Dede Korkut Kitabı 1-2: Giriş-Metin-İndeks-Grammer-Tıpkıbasım*. Ankara: TDK.
- Ergun, M. (1997). *Türk dünyası efsanelerinde değişme motifi*. Ankara: Türk Dil Kurumu
- Ergun, P. (2010). Türk Gelininin Mitolojik Göçü. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. C.13. 24. 275-290.
- Ergun, P.(2004). *Türk Kültüründe Ağaç Kültü*. Ankara: AKM.
- Ergun, S. N. (1985). *Âşık Ömer Hayatı ve Şiirleri*. İstanbul: Semih Lütfi.
- Eroğlu, E., Özkanat, Z. (2014). Unutulmaya yüz tutmuş bir gelenek “Duvak Töreni”. *TÜRÜK Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırma Dergisi*. Y.2, 3, 272-278.
- Erol, M. (1996). Taşeli platosu efsaneleri. Yüksek lisans tezi, Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
- Esen, A. Ş. (1986). *Anadolu Türküleri*. Yay. Haz. Pertev Naili Boratav-Fuat Özdemir. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür.

- Fıratlıgil, Z. İ. (2012). Performans teoriye göre Mersin fıkralarının icrasında anlatıcı, dinleyici ve bağlamın önemi. *The Journal of Academic Social Science Studies International Journal of Social Science Volume 5 Issue 1, p. 115-130, February.*
- Gelinlik (2004) *Ana Britannica*. (C.9. 360). İstanbul: Ana.
- Gerek, H. G. (2012). Adana ili Pozantı ilçesi Halk kültürü araştırması. Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Gizlice, A. (2012). *Osmaniye ve Yukarı Çukurova Ağıtları*. Osmaniye Folklor Araştırma Derneği Kültür 5.
- Göde, H. A. (2010). Kına türküleri üzerine. *folklor/edebiyat*. cilt:16, 64, 163-180.
- Gökşen, C.- Doruk, E. (2020). Karacaoğlan şiirlerinde gelin. *Çukurova Araştırmaları*, 6(1), 151-176.
- Gökşen, C.-Gökşen, R. (2018). *Dede Korkut hikâyelerindeki âdet ve gelenekler*, Osmaniye: Avrasya Kültür Sanat. 84-142.
- Gönen, S. (2006). Dede Korkut Hikâyelerinden Günümüze Yansıyan Evlilik Âdetleri, *Millî folklor*, 18(69). 62-71.
- Görkem, İ. (2006). *Yeni Bilgiler Işığında Dadaloğlu Bütün Şiirleri*. İstanbul: Anahtar.
- Görür, N. (2020). Çukurova yöresi tarihi coğrafyasında yollar. Yüksek lisans tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Kahramanmaraş.
- Gülensoy, T. (2007). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe sözcüklerin köken bilgisi sözlüğü*. Ankara: TDK.
- Günay, U. (1992) *Türk dünyası el kitabı*. Ankara: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü. C. 3. 321-332
- Güner, N. (2013). Kadınla ilgili eski Türkçe bir kelime: Uragut. *Turkish Studies-Volume 8/9 Summer*. 2659-2669.
- Gürer, Ş. (2015). Fonksiyonel özellikleri yönünden Pozantı. Yüksek lisans tezi, Karabük Üniversitesi, Karabük.
- Hangül, N. (2019). Adana vilayetinin sosyo-kültürel, ekonomik, idari ve siyasi yapısı (1960-1980). Doktora tezi, Kafkas Üniversitesi, Kars.
- Hasgül, S. (2016). Salnamelere göre Adana vilayetinin demografik ve kültürel yapısı. Yüksek lisans tezi, Mersin Üniversitesi, Mersin.
- Hasköy, E. (2019). Osmaniye'nin sosyo-kültürel ve ekonomik yapısı. Yüksek lisans tezi, Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep.
- İhtiyar Büyüктаş, T. (2019). Türk kültüründe gelin. Yüksek lisans tezi, Muğla Sıtkı Kocaman Üniversitesi, Muğla.

- İleri, O. (2019). Roma İmparatorluk döneminde Kilikia’da tarımsal faaliyetlere göre yapılanmalar. Yüksek lisans tezi, Ege Üniversitesi, İzmir.
- İspirli, S. A. (2004). Atasözlerimiz, deyimlerimiz ve manilerimizde gelin kaynana ilişkisi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*. C. 3. 9.
- Kabaklı Çimen, L. (2008). *Türk töresinde kadın ve aile*. İstanbul: IQ Kültür Sanat.
- Kaçalin, M. S. (t.y.). Yusuf Hâs Hâcib-Kutadgu Bilig. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/10716,yusuhashacibkutadgubiligmustafakacalin.pdf.pdf?0> Son Erişim tarihi: 15.05.2021.
- Kâhya-Birgöl, A. (2000). Dede Korkut Hikâyelerinde kadının konumu. *Uluslararası Dede Korkut Bilgi Şöleni*, Ankara: 19-21 Ekim 1999: Bildiriler – Yay. Haz., s. Alev Kâhya-Birgöl, Aysu Şimşek-Canpolat- Ankara: AYK Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı. 229-224.
- Kaldar, Ü. (2008). Adana ili Yumurtalık ilçesi Halk kültürü ve edebiyatı üzerine bir inceleme. Yüksek lisans tezi. Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Kanat, E. (2010). Düziçili âşık Mustafa Çabuk: hikâye repertuarı ve türkölü hikâyeler. Yüksek lisans tezi, Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
- Kaplan, A. (2015). Helenistik ve Roma döneminde Kilikya Pedias (Çukurova) yerleşimleri. Doktora tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Kaplan, N. F. (2003). Toplumsal konumu ve bu konumunun değişimiyle Türk sinemasında kadın. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*. C.2. 4. 149-173.
- Kara, Ö. (2007). Tarsus masalları. Yüksek lisans tezi. Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Kara, R. (1994). *Erzincan manileri*. Ankara: Erzincan Sosyal Dayanışma ve Yardımlaşma Vakfı Yayınları.
- Karabaş, S. (1999). *Bütüncül Türk budunbilimine doğru*. İstanbul: Yapı kredi
- Karadeniz, A. (2006). Âşık Şeref Taşlıova’nın hayatı, sanatı ve eserleri. Yüksek lisans tezi, Kafkas Üniversitesi, Kars.
- Karahan, A. (1991). Âşık Ömer. *TDV. İslam Ansiklopedisi*. (C.4. 1) İstanbul.
- Karahan, A. (2006). “Tarihi Türk dilinin söz varlığına katkılar: Kadınla ilgili kelimeler üzerine. *Bilkent Üniversitesi I. Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı Bildirileri*, Ankara. 1-12.
- Karakaş, A. (2005). Feke halk kültürü araştırması. Yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.

- Karakaş, A. (2011). Çukurova türkü söyleme geleneğinde hikâyeli türküler (Adana-Osmaniye). Doktora tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Kaşgarlı Mahmud (2018). *Dîvânu Lugâti't-Türk: Giriş-metin-çeviri-notlar-dizin; hazırlayanlar: Ahmet B. Ercilasun, Ziyat Akkoyunlu*. Ankara: TDK.
- Kaya, D. (1999). *Anonim Halk Şiiri*. Ankara: Akçağ.
- Kaya, D. (2010). *Ansiklopedik Türk halk edebiyatı sözlüğü*. Ankara: Akçağ.
- Kayalı, N. (2010). Mersin halk kültüründe geçiş dönemleri. Yüksek lisans tezi, Mersin Üniversitesi, Mersin.
- Kemal, Y. (2015). *Sarı defterdekiler folklor derlemeleri*. Ankara: YKY
- Ketre, M. (1998). Adana masalları araştırması. Yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Kılıçarslan, H. (2009). İktisadi açıdan bölgesel dengesizlik olgusu: Osmaniye örneği. Yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Kırbaş, İ. M. (2019). Osmaniye’de zeytin tarımı. Yüksek lisans tezi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Kahramanmaraş.
- Kızıldemir, Ö. (2017). Turizmin ekonomik etkilerinin bölgesel kalkınma açısından değerlendirilmesi: Adana örneği. Doktora tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Koç, H. (2011). Osmaniye ili Düziçi ilçesinde sosyo-ekonomik ve dini hayat. Yüksek lisans tezi, Niğde Üniversitesi, Niğde.
- Konaklı, H. (2007). Âşık Gül Ahmet Yiğit hayatı, sanatı, şiirleri, hikâyeleri. Yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Korkmaz, R. (2015). *Yeni Türk edebiyatı el kitabı*. Ankara: Grafiker.
- Korkmaz, Z. (2009). *Türkiye Türkçesi grameri şekil bilgisi*. Ankara: TDK.
- Koz, S. (1990). 1940’larda Çukurova’da derlenmiş türküler ve Âşık deyişleri. I. Uluslararası Karacaoğlan ve Çukurova Halk Kültürü sempozyumu bildirileri. Adana. 457-501.
- Kök, Z. (2006). Karaisalı (merkez) Halk kültürü araştırması. Yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Kurt, Y. (1992). XVI. yüzyıl Adana tarihi. Doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Kutlusoy, N. (2006). Buruklu Âşık Kul Mustafa hayatı-şiirleri-atışmaları-halk hikâyeciliği derleme-inceleme. Yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.

- Küçükyıldız, D. (2017). Atma türkülerde gelin-kaynana çatışması. *Anasay Dergisi*, 1, 57-69.
- Manya, İ. (1983). *Halk şiirinde ana sesi*. İstanbul: İnanç.
- Mirzaoglu, G. (1999). Cerit Türkmenlerinde Halk hikâyeciliği ve hikâyeciler. *Milli Folklor*, 44. 11.
- Mirzaoglu, G. (2015). *Halk türküleri*. Ankara: Akçağ.
- Mutlu, S. Ö. (2002). *1923 öncesi dönemde Türk Kadını*. 46. İstanbul: Aydınlanma, 1923.
- Oğuz, İ. (2006). Tarsus Şer'iyye sicillerine göre Mersin kentinin kuruluş öyküsü. Yüksek lisans tezi, Mersin Üniversitesi, Mersin.
- Okay, O. (2013). *Batılılaşma devri Türk edebiyatı*. İstanbul: Dergâh.
- Onay, A. T. (1996). *Türk halk şiirlerinin şekil ve nev'i*. (Haz. Cemal Kurnaz), Ankara: Akçağ.
- Ortaylı, İ. (2010). *Osmanlı toplumunda aile*. İstanbul: Timaş.
- Oy, A. (1991). Âşık Veysel. *TDV İslam Ansiklopedisi*. (C.4.) İstanbul: 6.
- Ögel, B. (2001). *Dünden bugüne Türk kültürünün gelişme çağları*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları.
- Ögel, B. (2014). *Türk mitolojisi I*. Ankara: TTK.
- Ögel, B. (2014). *Türk mitolojisi II*. Ankara: TTK.
- Öğer, A. (2003). Tarsus yöresi dağ köylerinde geleneksel Halk kültürü üzerine bir çalışma. Yüksek lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi, Denizli.
- Öksüz Oğlan (1983). *Yurt ansiklopedisi*. (C.4, 3055). İstanbul: Anadolu.
- Önal, N. (2019). Evlenme âdetlerinin Türk kültüründeki yeri. *Gelin kitabı*. (Ed. Emine Gürsoy Naskali, Aysel Güneş). İstanbul: Kitabevi. 235-278
- Önder, S. (2005). Türk sinemasının gelişimi. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler*. 6, 2.
- Örnek, S. V. (2000). *Türk halk bilimi*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Özçelik, M. (2004). *Âşık Deli Hazım*. Edebiyat Araştırmaları Dizisi, 1. 8. Isparta: Fakülte.
- Öztelli, C. (1985). *Pir Sultan Abdal bütün şiirleri*. İstanbul: Özgür.
- Öztürk Sarper, F. (2011). Türk ve Alman masallarından seçilen örnek metinlerde kadın figürleri. Yüksek lisans tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Öztürk, Ö. (2009). *Folklor ve mitoloji sözlüğü*. Ankara: Phoenix.

- Poş, A. (2008). Arşiv belgelerine göre Tarsus'ta sosyo-kültürel yapı (XIX. yüzyılın ikinci yarısı). Doktora tezi, Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- Sakaoğlu, S. (1976). *101 Anadolu efsanesi*. İstanbul: Damla.
- Sakaoğlu, S. (1980). *Anadolu-Türk efsanelerinde taş kesilme motifi ve bu efsanelerin tip kataloğu*. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Sakaoğlu, S. (1987). *Ercişli Emrah*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Sakaoğlu, S. (1988). *Bayburtlu Zihni*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Sakaoğlu, S. (1998). *Dede korkut kitabı I*. Konya: Selçuk Üniversitesi Yaşatma ve Geliştirme Vakfı.
- Sakaoğlu, S. (2002). *Gümüüşhane ve Bayburt masalları*. Ankara: Akçağ.
- Sakaoğlu, S. (2014). *Âşık edebiyatı araştırmaları*. Konya: Kömen.
- Salman, İ., Kaya, M. E. (2008). *Adana ilçeler kültür envanteri II*. Adana: Ulusoy Ofset.
- Saraçoğlu, A. (1999). *Ercişli Emrah*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Savur, S. (2010). Adana ili Tufanbeyli ilçesi halk kültürü araştırması. Yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Saygılı, Y. (2017). Bekir İşlek'in âşık Karayığit Osman'dan derlediği (Güzel Ahmet, Han Mahmud, Hurşit, Öksüz Ali ve Sarız'dan bir aşk hikâyesi) hikâyeler üzerine bir inceleme. Yüksek Lisans tezi, Ahi Evran Üniversitesi, Kırşehir.
- Sever, M. (2013). *Türk halk şiiri*. Ankara: Ankara Üniversitesi
- Seyidoğlu, B. (1992). *Sosyo-kültürel değişme sürecinde Türk ailesi*. (Türk mitoloji ve efsanelerinde aile). Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu. 571-581
- Şahin, S. (2009). *Kars manileri*. Ankara: Yıldız.
- Şen, S. (2008) Anadolu masallarında kadın. Yüksek lisans tezi, Fırat Üniversitesi, Elazığ.
- Şen, S. (2008). Dede Korkut Kitabı'nda kadına yönelik hitaplar. *Turkish Studies-Volume 3/2*, 627-641.
- Şimşek, E. (2001). *Yukarı Çukurova masallarında motif ve tip araştırması*. Cilt.1. Ankara: Kültür Bakanlığı
- Şimşek, E. (2001). *Yukarı Çukurova masallarında motif ve tip araştırması II*. Cilt. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Şimşek, E. B. (2010). Aslanköy (Mersin) ve çevresinde Türk halk edebiyatı ve folklor ürünlerinin incelenmesi. Yüksek lisans tezi, Şelçuk Üniversitesi, Konya.
- Tanakan, B. (1997). Ayaş ilçesi Oltan köyü düğün gelenekleri, kına âdetleri ve kına türküleri. Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara

- Tarçın, G. (2015). Çukurova bilmece sorma geleneği ve Çukurova bilmeceleri. Doktora tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Tarhan, E. (2020). Adana’da anlatılan fıkraların mizah teorileri, bağlam, işlev ve yapı açısından incelenmesi. Doktora tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Taşlıova, M. M. (2018). Sözlü gelenekte şiirin varyantlaşması: “O Gelin” şiiri. *Akdeniz İnsani Bilimler*. C.3, 2, 507-519
- Teber, Ö. F. (1996). Adana Şer’iyye sicillerine göre 1150-1160/1737-1747 yılları arasında Adana’nın sosyo-ekonomik yapısı. Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Tekin, T. (1988). *Orhon yazıtları*. Ankara: TTK.
- Tezel, O. (2020). Adana’da turunçgil yetiştiriciliği ve üretimi. Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Tezölmez, A. N. (2018). Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’e Adana’da nüfus hareketleri (1876-1923). Yüksek lisans tezi, Harran Üniversitesi, Şanlıurfa.
- Togay, Ü. (2017). Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü’nde deyimler. Yüksek Lisans tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Tokel, B. B. (2016). Neşet Ertaş. *TDV İslam Ansiklopedisi*. (C. Ek-1. 421-422). İstanbul.
- Turan, Ş. (1991). Çukurova kına geleneğinde ağıt türküler. II. Uluslararası Karacaoğlan ve Çukurova Halk kültürü sempozyumu bildirileri. Adana. 533-546
- Tülüce, L. (2009). Osmaniye ili merkez ilçeye bağlı köy ve mahallelerde halk kültürü araştırması. Yüksek lisans tezi. Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Tülüce, O. (2005). Çukurovalı âşık Mustafa Köse’den derlenen türkölü hikâyeler. Yüksek lisans tezi, Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
- Türkdoğan, O. (2008). *Osmanlı’dan günümüze Türk toplum yapısı*. İstanbul: Timaş.
- Türkyılmaz, D. (2007). Türk dünyasında bilmece. Doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Uğurlu, M. (2010). Adana ili Karataş ilçesi halk kültürü araştırması. Yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Uğurlu, M. (2018). Adana mani söyleme geleneği ve Adana’da söylenen maniler. Doktora tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana
- Umagan, S. (2002). Hikmet ve hiciv şairi olarak Seyranî. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırma Enstitüsü Dergisi*. 9. 153-169.

- Useev, N. (2012). Köktürk harfli yenisey yazıtlarındaki kadını bildiren kelimelerin anlamına göre eski türklerde kadın imajı. *Dil Araştırmaları Dergisi*, 11, Güz, 57-66
- Ünal, A. (2006) Eski çağlarda Çukurova'nın tarihi coğrafyası ve Kizzuwatna (Adana) Krallığının siyasi tarihi ve Çukurova tarihi. *Ç.Ü Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 15(3), 15-44.
- Ünlü, T. S. (2007). 19. yüzyılda Mersin'in kentsel gelişimi. Yüksek lisans tezi, Mersin Üniversitesi, Mersin.
- Üzelgök, Ö. (2008). Adana ili Kozan ilçesi halk kültürü araştırması. Yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Yakıcı, A. (2007). *Halk şiirinde türkü-tasnif-inceleme-metin*. Ankara: Akçağ.
- Yakıcı, A. (2015). Dede Korkut'ta Alp tipi bir eş ve bilge bir anne olarak kadın. *III. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kongresi - Dede Korkut ve Türk Dünyası – Bildiri Kitabı*. C. 3. 1603-1608.
- Yaktı, Ö. (2014). Toplumsal değişim ve dönüşüm sürecinde Adana'nın sosyo-ekonomik ve kültürel yapısı. Doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Yardımcı, M. (1998). *Başlangıçtan günümüze Halk Şiiri, Âşık Şiiri, Tekke Şiiri*. Ankara: Ürün.
- Yardımcı, M. (2002). *Başlangıcından günümüze Türk halk şiiri*. Ankara: Ürün.
- Yaşar, Ö. (2018). Karacaoğlan ve Dadaloğlu'nda sapmalar. Yüksek lisans tezi, Fırat Üniversitesi, Elazığ.
- Yıldırım, M. (2013). *Sazın ve sazın sultanları yaşayan Halk şairleri-IX*. Ed. Fatma Ahsen Turan ve Reyhan Gökben Saluk. Ankara: Gazi. 108-117.
- Yılmaz Akçaözoğlu, E. (2018). Osmaniye İli'nin kültürel coğrafyası. Yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Yılmaz Anıl, A. (2004). Kutadgu Bilig'de kadın. *Hacı Bektaşî Veli Araştırma Dergisi*. 32.
- Yılmaz, A. (2010). Osmanlı'dan Cumhuriyet'e: Kadın kimliğinin biçimlendirilmesi. *ÇTTAD*, IX/20-21, (Bahar-Güz).191-212.
- Yılmaz, M. (2010). Türkiye'de kına yakma geleneği ve kına türküleri. Yüksek lisans tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.
- Yılmaz, M. A. (2005). Aladağ halk kültürü araştırması. Yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.

- Yılmaz, N. (2005). Türk giyiminde İbecik köyü gelin kıyafetleri. *1.Burdur Sempozyumu*. Burdur. 1460-1471.
- Yolcu, F. (2008). Adana ili Ceyhan ilçesi halk kültürü araştırması. Yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Yörük, S. (2011). XVIII. yüzyılın ilk yarısında Adana kazası (1700-1750). Doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Yusuf Has Hâcib (1998). *Kutadgu Bilig II-Çeviri*, çev. Reşit Rahmeti Arat. Ankara: TTK
- Yusuf Has Hâcib, (2007). *Kutadgu Bilig I-Metin*, çev. Reşit Rahmeti Arat. İstanbul: TDK.
- Yüksel, H.A. (1987). *Âşık Seyranî hayatı ve şiirleri*. Ankara: Kültür Turizm Bakanlığı.

Sözlü Kaynaklar

Sözlü kaynakla şu şekilde açıklanacaktır: Adı soyadı, doğum yeri, doğum tarihi, öğrenim durumu, mesleği, derleme tarihi.

- K1: Ali Yarbaşar, Kadirli, 1962, ilkokul, şoför, Ağustos/2019
- K2: Kamer Yarbaşar, Kadirli, 1964, ilkokul, ev hanımı, Ağustos/2019
- K3: Ayşe Ünlü, Pozantı, 1950, ilkokul, ev hanımı, Ağustos/2019
- K4: Vildan Güneştepe, Yüreğir, 1962, ortaokul, ev hanımı, Ağustos/2019
- K5: Arife Gildir, Karaisalı, 1967, ilkokul, ev hanımı, Ağustos/2019
- K6: Süheyla Batluralkız, Ceyhan, 1967, ilkokul, ev hanımı, Ağustos/2019
- K7: Fatma Üçkazan, Kadirli, 1960, ilkokul, ev hanımı, Ağustos/2019
- K8: Aslı Göksu, Seyhan, 1986, lise, ev hanımı, Ağustos/2019
- K9: Nevin Gülgez, Seyhan, 1992, ortaokul, ev hanımı, Ağustos/2019
- K10: Nimet Ceylan, Karataş, 1966, ilkokul, ev hanımı, Ağustos/2019
- K11: Esmâ Gülgez, Yüreğir, 1987, lise, ev hanımı, Ağustos/2019
- K12: Rukiye Karkin, Yüreğir, 1986, ortaokul, ev hanımı Ağustos/2019
- K13: Abdullah Cevahir, Düziçi, 1963, lise, emekli, Ağustos/2019
- K14: Perihan Oğulcan, Düziçi, 1976, ortaokul, ev hanımı, Ağustos/2019
- K15: Hatice Donbaloğlu, Düziçi, 1998, lise, ev hanımı, Ağustos/2019
- K16: Leyla Arat, Yüreğir, 1984, ortaokul, ev hanımı, Ağustos/2019
- K17: Ramazan Arat, Seyhan, 1968, üniversite, memur, Ağustos/2019

- K18: Yasemin Aratcelfe, Seyhan, 1972, ilkokul, ev hanımı, Ağustos/2019
- K19: Mehmet Turan Aratcelfe, Seyhan, 1942, ilkokul, emekli, Ağustos/2019
- K20: Zekiye Doruk, Düziçi, 1968, ilkokul, ev hanımı, Ağustos/2019
- K21: Ökkeş Murat Doruk, Düziçi, 1965, lise, makinist, Ağustos/2019
- K22: Rahime Cevahir, Düziçi, 1972, ortaokul, ev hanımı, Ağustos/2019
- K23: Sürmeli ŞEN, Bahçe, 1977, ilkokul, ev hanımı, Ağustos/2019
- K24: Mehmet Karınlı, Bahçe, 1970, ilkokul, işçi, Ağustos/2019
- K25: Fatma Karvar, Adana, 1975, ilkokul, ev hanımı, Ağustos/2019
- K26: Mehmet Karvar, Adana, 1975, ilkokul, çiftçi, Ağustos/2019
- K27: Meral Memi, Adana, 1971, ilkokul, ev hanımı, Ağustos/2019
- K28: Sabri Memi, Kâhta, 1970, ilkokul, serbest meslek, Ağustos/2019
- K29: Ali Önce, Düziçi (Böcekli Bel.), 1960, ilkokul, emekli, Ağustos/2019
- K30: Meliha Önce, Düziçi (Bayındırlı), 1960, ilkokul, ev hanımı, Ağustos/2019
- K31: Hatice Önce, Bahçe(Farsak), 1975, ilkokul, ev hanımı, Ağustos/2019
- K32: Hasibe UÇAR, Seyhan, 1966, lise, emekli, Ağustos/2019
- K33: Saadet Uçar, Bahçe, 1965, ilkokul, ev hanımı Ağustos/2019
- K34: Huriye Gezer, Mersin, 1987, lise, satış temsilcisi, Eylül/2019
- K35: Fatma Aksoy, Mersin, 1976, lise, ev hanımı, Eylül/2019
- K36: Hasan Ali Bay, Mersin, 1985, lise, apartman görevlisi, Eylül/2019
- K37: Kadriye Deli, Mersin, 1980, ilkokul, ev hanımı, Eylül/2019
- K38: Hasan Düzgider, Mersin, 1964, ilkokul, emekli, Eylül/2019
- K39: Emine Düzgider, Mersin, 1966, ilkokul, ev hanımı, Eylül/2019
- K40: Yasemin Genç, Adana, 1989, ilkokul, ev hanımı, Eylül/2019
- K41: Süleyman Gökçe, Karlık Köyü, 1959, lisans, emekli, Eylül/2019
- K42: Rahime Taşkın, Kozan, 1936, okur-yazar, ev hanımı, Eylül/2019
- K43: Ali Taşkın, Kozan, 1945, ilkokul, emekli, Eylül/2019
- K44: Fethiye Aydın, Karaisalı, 1990, ortaokul, ev hanımı, Eylül/2019
- K45: Emrah Aydın, Karaisalı, 1986, ortaokul, memur, Eylül/2019
- K46: Mehmet Ali Yücel, Ceyhan, 1956, ilkokul, emekli, Eylül/2019
- K47: Nihal Yücel, Ceyhan, 1960, ilkokul, ev hanımı, Eylül/2019
- K48: Dilek Topalbebek, Osmaniye, 1986, lise, memur, Eylül/2019
- K49: Aliye Alkan, Kozan, 1971, ortaokul, ev hanımı, Eylül/2019
- K50: Meryem Alkan, Sağkaya Köyü(İmamoğlu), 1942, ilkokul, ev hanımı, Eylül/2019
- K51: Emine Karkin, Seyhan, 1981, ilkokul, ev hanımı, Ekim/2019

- K52: Aysel Karkin, Seyhan, 1991, ortaokul, temizlik görevlisi, Ekim/2019
 K53: Şenol Karkin, Adana, 1982, ilkokul, inşaat işçisi, Ekim/2019
 K54: Behiye Karkin, Niğde, 1987, ilkokul, ev hanımı, Ekim/2019
 K55: Hayriye Gülgez, Feke, 1955, okur-yazar, ev hanımı, Ekim/2019
 K56: Ayşe Gülgez, Adana, 1980, ortaokul, ev hanımı, Ekim/2019
 K57: Tahir Gülgez, Adana, 1946, ilkokul, emekli, Ekim/2019
 K58: Hava Sevilmiş, Almanya, 1971, ilkokul, ev hanımı, Ekim/2019
 K59: Kemal Sevilmiş, Yüreğir, 1967, ilkokul, emekli, Ekim/2019
 K60: Nevin Sevilmiş, Adana, 1943, ilkokul, ev hanımı, Ekim/2019
 K61: Seval Alpkıray, Yüreğir, 1989, ilkokul, ev hanımı, Ekim/2019
 K62: Aziz Alpkıray, Yüreğir, 1988, lise, tekstil çalışanı, Ekim/2019

Genel Ağ Kaynakları

<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4721.pdf>

http://turkoloji.cu.edu.tr/pdf/erman_artun_cukurova_yerel_fikra_tipleri.pdf

<https://esraseziskigili.com/blog/gecmisten-gunumuze-gelinlik-tarihi/> Son Erişim Tarihi:

29.7.2018-16.21

<https://www.turkedebiyati.org/sairler/yahya-akengin.html>

Son Erişim Tarihi:

16.4.2019-11.11

<https://www.antoloji.com/erzurumlu-gelin-dustu-aklima-siiri/>

Son Erişim Tarihi:

7.4.2019-16.26

<https://www.antoloji.com/elleri-koyunda-bir-gelin-siiri/> Son Erişim Tarihi: 7.4.2019-

16.31

<https://www.antoloji.com/assagiki-mehlenin-alli-gelini-siiri/> Son

Erişim Tarihi:

7.4.2019- 16.41

<https://www.antoloji.com/galiba-dunyanin-sonuna-kaldik-siiri/> Son

Erişim Tarihi:

7.4.2019-16.44

<https://www.antoloji.com/bahar-gelir-gudurursun-2-siiri/> Son

Erişim Tarihi: 7.4.2019-

16.51

<https://www.antoloji.com/turlu-turlu-irenklere-belenmis-siiri/> Son

Erişim Tarihi:

7.4.2019- 16.54

<https://www.antoloji.com/gelin-gelir-karsiya-siiri/> Son Erişim Tarihi: 7.4.2019-17.00

<https://www.antoloji.com/kopruden-gecti-gelin-siiri/> Son Erişim Tarihi: 7.4.2019- 17.08

<https://www.antoloji.com/bir-guzel-kiz-gordum-siiri/>Son Erişim Tarihi: 7.4.2019- 17.10

<https://www.antoloji.com/kina-mi-yaktin-eline-emine-siiri/>Son Erişim Tarihi: 7.4.2019- 17.19

<https://www.antoloji.com/hunu-dagi-siiri/>Son Erişim Tarihi: 7.4.2019- 17.26

<https://www.antoloji.com/sana-dedim-alli-gelin-has-gelin-siiri/>Son Erişim Tarihi: 7.4.2019- 17.45

<https://www.antoloji.com/isittim-dunyaya-gelin-diyorlar-siiri/>Son Erişim Tarihi: 7.4.2019- 17.48

<https://www.dersimiz.com/atasozleri-sozlugu/bizim-gelin-bizden-kacar-tutar-ellere-basini-acar-atasozu-3398>Son Erişim Tarihi: 10.5.2019-16.57

<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/TR-79628/sari-gelin.html>Son Erişim Tarihi: 10.5.2019- 17.09

<https://turkusozu.net/sari-gelin/>Son Erişim Tarihi: 10.5.2019-17.11

<http://www.turkuyurdu.com/suya-gider-alli-gelin-2813.html>Son Erişim Tarihi: 10.5.2019-17.19

<http://www.asikveysel.com/turku-sozleri/ag-gelin-de-indimola-yayladan.htm>Son Erişim Tarihi: 10.5.2019-17.29

<http://www.yozgatgazetesi.com/yazarlar.asp?yazar=39&yazi=1761>Son Erişim Tarihi: 10.5.2019-17.37

<https://www.kadinklarkulubu.com/forum/threads/turkulerimiz-ve-hikayeleri.33622/>Son Erişim Tarihi: 10.5.2019-17.53

<https://edebiyatvesanatakademisi.com/siirler/detay/hacca-gelinin-agidi-2/32594>Son Erişim Tarihi: 10.5.2019-18.34

<https://play.google.com/books/reader?id=o5t7DwAAQBAJ&hl=tr&pg=GBS.PA1>Son Erişim Tarihi: 15.5.2019-16.44

<https://play.google.com/books/reader?id=o5t7DwAAQBAJ&hl=tr&pg=GBS.PA10>Son Erişim Tarihi: 15.5.2019-16.53

https://www.google.com/search?rlz=1C2RLNS_trTR749TR749&source=hp&ei=TUn2XKKYDrHMrGTSr5LAAw&q=mahzuni+%C5%9Ferif+fadime+gelin&oq=mahzuni+%C5%9Ferif+fadime+gelin&gs_l=psyab.12..0l3.130.3436..3701...0.0..0.154.2382.0j18.....0....1..gws-wiz.....0i22i30.5QjBUESlyzoSon Erişim Tarihi: 4.6.2019- 13.40

<https://www.turkudostlari.net/soz.asp?turku=11401>Son Erişim Tarihi: 4.6.2019- 13.49

- http://turkoloji.cu.edu.tr/CUKUROVA/sempozyum/semp_3/alptekin.php Son Erişim Tarihi: 4.4.2020- 17.41
- <http://www.mynet.com/haber/yasam/asik-imami-olu-bulundu-617991-1> Son Erişim Tarihi: 4.4.2020-18.00
- http://turkoloji.cu.edu.tr/CUKUROVA/sempozyum/semp_1/koz.pdf Son Erişim Tarihi: 12.4.2020- 13.58
- <https://osmaniye.ktb.gov.tr/TR-60808/maniler.html> Son Erişim Tarihi: 3.6.2020-13.52
- <http://blog.milliyet.com.tr/gelinligi-dunyaya-turkler-tanitti-/Blog/?BlogNo=388006> Erişim tarihi: 20.2.2021
- <http://turku.sitesi.web.tr/adana/arabayi-yoruttuler.html> Son Erişim Tarihi: 25.02.2021
- <http://turku.sitesi.web.tr/adana/ay-dogar-ayazlanir.html> Son Erişim Tarihi: 25.02.2021
- <http://turku.sitesi.web.tr/adana/baba-gizin-cok-muyudur.html> Son Erişim Tarihi: 21.03.2021
- <http://turku.sitesi.web.tr/adana/elinde-gumus-orak.html> Son Erişim Tarihi: 15.03.2021
- <http://turku.sitesi.web.tr/adana/gasin-gara-gozun-gara.html> Son Erişim Tarihi: 15.03.2021
- <http://turku.sitesi.web.tr/adana/hayriye-evden-cikti-yurudu.html> Son Erişim Tarihi: 15.03.2021
- <http://turku.sitesi.web.tr/adana/kalenin-ustu-direk-nidem.html> Son Erişim Tarihi: 15.03.2021
- <http://turku.sitesi.web.tr/adana/koprunun-alti-tiken.html> Son Erişim Tarihi: 15.03.2021
- <http://turku.sitesi.web.tr/adana/kusne-tarlasi.html> Son Erişim Tarihi: 15.03.2021
- <http://turku.sitesi.web.tr/adana/su-dere-aka-aka.html> Son Erişim Tarihi: 15.03.2021
- <http://turku.sitesi.web.tr/adana/su-giden-kimin-kizi.html> Son Erişim Tarihi: 15.03.2021
- <http://turku.sitesi.web.tr/adana/varip-neylemeli-silaya-gayri.html> Son Erişim Tarihi: 15.03.2021
- <http://turku.sitesi.web.tr/adana/yalan-oldu-yine-yalan.html> Son Erişim Tarihi: 15.03.2021
- <http://turku.sitesi.web.tr/adana/yoru-dilber-yoru-yolundan.html> Son Erişim Tarihi: 15.03.2021
- <http://turku.sitesi.web.tr/adana/zabahdan-ogradim-ben-bir-geline.html> Son Erişim Tarihi: 15.03.2021
- <http://turku.sitesi.web.tr/adana/zeytun-beli-gurleyerek.html> Son Erişim Tarihi: 15.03.2021

<http://turku.sitesi.web.tr/osmaniye/annacimdan-gelen-kucucuk-gelin-3.html> Son Erişim

Tarihi: 15.03.2021

<http://turku.sitesi.web.tr/osmaniye/her-gelip-gecmeye-gozume-carpar.html> Son Erişim

Tarihi: 15.03.2021

<http://turku.sitesi.web.tr/osmaniye/hopladim-gectim-baga.html> Son Erişim Tarihi:

17.03.2021

<http://turku.sitesi.web.tr/osmaniye/ireyhani-egmeli.html> Son Erişim Tarihi: 17.03.2021

<http://turku.sitesi.web.tr/osmaniye/kaleden-iniyordum.html> Son Erişim Tarihi:

17.03.2021

<http://turku.sitesi.web.tr/osmaniye/marasda-gutu.html> Son Erişim Tarihi: 17.03.2021

<http://turku.sitesi.web.tr/osmaniye/su-cerenin-suvaklarin-gezmeli.html> Son Erişim

Tarihi: 17.03.2021

<http://turku.sitesi.web.tr/osmaniye/hurunun-agidi.html> Son Erişim Tarihi: 17.03.2021

<http://turku.sitesi.web.tr/osmaniye/hacca-gelinin-agidi-1.html> Son Erişim Tarihi:

15.03.2021

<https://osmaniye.ktb.gov.tr/TR-60808/maniler.html> Son Erişim Tarihi: 25.03.2021

<https://www.antoloji.com/sana-dedim-alli-gelin-has-gelin-siiri/> Son Erişim Tarihi:

28.03.2021

<https://edebiyatvesanatakademisi.com/imami-sik-ahmet-demir-adana-siirleri/aziziye-ye->

[giden-gelin/32591](https://edebiyatvesanatakademisi.com/imami-sik-ahmet-demir-adana-siirleri/aziziye-ye-giden-gelin/32591) Son Erişim Tarihi: 27.03.2021

<https://edebiyatvesanatakademisi.com/imami-sik-ahmet-demir-adana-siirleri/hacca->

[gelinin-agidi-2/32594](https://edebiyatvesanatakademisi.com/imami-sik-ahmet-demir-adana-siirleri/hacca-gelinin-agidi-2/32594) Son Erişim Tarihi: 27.03.2021

<https://edebiyatvesanatakademisi.com/imami-sik-ahmet-demir-adana-siirleri/kozan->

[koprusunde-bir-gelin-gordum/32595](https://edebiyatvesanatakademisi.com/imami-sik-ahmet-demir-adana-siirleri/kozan-koprusunde-bir-gelin-gordum/32595) Son Erişim Tarihi: 27.03.2021

<https://sarkisozleri.sitesi.web.tr/arzu-baci/bizim-oglanin-gelini.html> Son Erişim Tarihi:

07.03.2021

<https://sarkisozleri.sitesi.web.tr/arzu-baci/vatan-benim-koyum.html> Son Erişim Tarihi:

07.03.2021

<http://www.kavak.org.tr/asik-feymani.html> Son Erişim Tarihi: 31.03.2021

<https://www.antoloji.com/cukurova-nin-dili-siiri/?siralama=p> Son Erişim Tarihi:

31.03.2021

http://testicanzoni.mtv.it/testi-G%C3%BCI-Ahmet-Yi%C4%9Fit_26405822/testo-

[Anam%C4%B1n-Acer-Gelini-25302964](http://testicanzoni.mtv.it/testi-G%C3%BCI-Ahmet-Yi%C4%9Fit_26405822/testo-Anam%C4%B1n-Acer-Gelini-25302964) Son Erişim Tarihi: 30.03.2021

<https://www.biyografya.com/biyografi/9945> Son Erişim Tarihi: 04.04.2021

<https://www.antoloji.com/acimadan-vururum-siiri/?siralama=p> Son Erişim Tarihi:
04.04.2021

<https://www.antoloji.com/evli-kadinlar-siiri/> Son Erişim Tarihi: 04.04.2021

<https://www.antoloji.com/gelincik-147-siiri/?siralama=p> Son Erişim Tarihi: 04.04.2021

<https://www.antoloji.com/gelinlik-cagin-siiri/> Son Erişim Tarihi: 04.04.2021

<https://www.antoloji.com/karali-gelin-siiri/> Son Erişim Tarihi: 04.04.2021

<https://www.antoloji.com/taze-gelin-4-siiri/> Son Erişim Tarihi: 04.04.2021

EKLER**Fotoğraf.1 – Nişan****Fotoğraf.2 – Gelin Çeyizi**

Fotoğraf.3 – Gelin Çeyizi

Fotoğraf.4 – Gelin kınası

Fotoğraf. 5 – Gelin alma

Fotoğraf.6 – Gelin alma

Fotoğraf.7 – Gelin alma

ÖZ GEÇMİŞ

Adı Soyadı : Elif DORUK

Doğum Tarihi ve Yeri :

E-posta Adresi :

EĞİTİM BİLGİLERİ

2005 – 2011 : Açık Öğretim Lisesi

2013 – 2017 : Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi- Fen-Edebiyat Fakültesi-
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

2017 - ... : Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi- Sosyal Bilimler Enstitüsü- Türk Dili
ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı- Türk Dili ve Edebiyatı Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi

2016 : Çukurova Üniversitesi-Eğitim Fakültesi- Pedagojik Formasyon Eğitimi

2018 : Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi TÖMER- Yabancı Dil Olarak Türkçe
Eğitimi

İŞ DENEYİMİ

2018 – 2019 : Adana/Seyhan Halk Eğitim Merkezi-Usta Öğretici

2019 – 2020 : Ankara Üniversitesi TÖMER-Öğretim Görevlisi

OSMANİYE KORKUT ATA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK
RAPORU ALINMASI VE KULLANILMASI UYGULAMA ESASLARI

BİRİNCİ BÖLÜM

Amaç, Kapsam, Dayanak ve Tanımlar

Amaç

MADDE 1- Bu Uygulama Esasları'nın amacı; Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'ne bağlı anabilim dallarında yürütülen tüm tezli lisansüstü programlarda yazılan tezlerin tez savunma sınavı öncesinde jüri üyelerine dağıtılması ve başarılı bulunan tezlerin mezuniyet aşamasında Enstitü'ye teslim edilen ciltlenmiş ve elektronik nüshalarının içerisinde "Ek" olarak yer alması gereken "Tez Çalışması Orjinallik Raporu"nın alınmasına ve kullanılmasına ilişkin esasları düzenlemektir.

Kapsam

MADDE 2- (1) Bu uygulama esasları; Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'ne bağlı anabilim dallarında yürütülen tüm tezli lisansüstü programlara ilişkin hükümleri kapsar.

Dayanak

MADDE 3 – (1) Bu Uygulama Esasları, 4/11/1981 tarihli ve 2547 sayılı Yükseköğretim Kanununun 14 üncü maddesine;

(2) 06/08/2017 tarihli ve 28728 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan "Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği"ne,

(3) 25/12/2014 tarihli YÖK Genel Kurul toplantısında görüşülerek karara bağlanmış olan "Lisansüstü Programların Açılması ve Yürütülmesine Dair İlkeler"e dayanılarak hazırlanmıştır.

OSMANİYE KORKUT ATA ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

OSMANİYE KORKUT ATA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 18/06/2021

Tez Başlığı / Konusu: ÇUKUROVA HALK KÜLTÜRÜNDE GELİN

Yukarıda başlığı/konusu belirlenen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 300 sayfalık kısmına ilişkin, 21/05/2021 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtreleme tiplerinden biri uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 30'dur.

Filtreleme Tip 1 (maksimum %30) ☒

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
- 2- Kaynakça dâhil,
- 3- Alıntılar dâhil.

Filtreleme Tip 2 (maksimum %10) ☐

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
- 2- Kaynakça hariç,
- 3- Alıntılar dâhil,
- 4- 5 Kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç.

Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orjinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tarih ve İmza

Adı Soyadı: Elif DORUK

Öğrenci No:

Anabilim Dalı: Türk Dili ve Edebiyatı

Programı: Tezli Yüksek Lisans

Statüsü: ☒ Y.Lisans ☐ Doktora

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.

Prof. Dr. Cengiz GÖKŞEN

ENSTİTÜ ONAYI

UYGUNDUR.

(Unvan, Ad Soyad, İmza)